

ПРИЧОРНОМОРСЬКИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
ЕКОНОМІКИ ТА ІННОВАЦІЙ

ІННОВАЦІЙНА ПЕДАГОГІКА

Науковий журнал

Випуск 54

Том 1

Видавничий дім
«Гельветика»
2022

Головний редактор:

Терешкінас Артурас – доктор соціальних наук, професор, професор кафедри соціології Університету імені Вітовта Великого (Каунас, Литовська Республіка)

Члени редакційної колегії:

Байша Кіра Миколаївна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов Херсонського національного технічного університету

Благунов Наталія Михайлівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки початкової освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Боровик Людмила Андріївна – кандидат педагогічних наук, доцент, член-кореспондент Міжнародної кадрової академії, доцент кафедри теорії і методики журналістської творчості Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука

Бочелюк Віталій Йосипович – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри Запорізького національного технічного університету

Галацин Катерина Олександрівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри англійської мови технічного спрямування № 2 Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Козяр Микола Миколайович – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теоретичної механіки, інженерної графіки та машинознавства Національного університету водного господарства та природокористування

Кочарян Артур Борисович – кандидат педагогічних наук, доцент, радник Міністра освіти і науки України

Кузьменко Ольга Степанівна – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри фізико-математичних дисциплін Льотної академії Національного авіаційного університету, старший науковий співробітник Національного центру «Мала академія наук України»

Невмержицька Олена Василівна – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Пермінова Владислава Анатоліївна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов професійного спрямування Чернігівського національного технологічного університету

Пушкарьова Тамара Олексіївна – доктор педагогічних наук, професор, начальник відділу проектного управління ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» МОН України, член-кореспондент НАПН України

Шапошникова Ірина Василівна – доктор соціологічних наук, професор, декан соціально-психологічного факультету Херсонського державного університету

Шкабаріна Маргарита Андріївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методики початкової освіти, Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука

Алісаускіене Мілда – доктор соціальних наук, професор, завідувач кафедри соціології Університету імені Вітовта Великого (Каунас, Литовська Республіка)

Гражісене Віталія – доктор педагогічних наук, завідувач відділу якості освіти Вільнюської академії мистецтв (Вільнюс, Литовська Республіка)

Конрад Яновський – PhD, ректор Економіко-гуманітарного університету у Варшаві (Варшава, Республіка Польща)

Електронна сторінка видання – www.innovpedagogy.od.ua

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet
Вченою радою Причорноморського науково-дослідного інституту
економіки та інновацій (протокол № 12 від 26.12.2022 року)

**Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б»)
у галузі педагогічних наук (011 – Освітні, педагогічні науки, 012 – Дошкільна освіта,
013 – Початкова освіта, 014 – Середня освіта, 015 – Професійна освіта
(за спеціальностями), 016 – Спеціальна освіта)
відповідно до Наказу МОН України від 14.05.2020 № 627 (додаток 2)**

**Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International
(Республіка Польща)**

Науковий журнал «Інноваційна педагогіка» зареєстровано Міністерством юстиції України
(Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія KB № 22897-12797P від 02.08.2017 року)

Міжнародний цифровий ідентифікатор журналу: <https://doi.org/10.32782/2663-6085>

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ПЕДАГОГІКА ТА ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

Білоус І.І., Дем'янюк А.В.

СУЧАСНІ ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА.....9

Зайченко Н.І.УНІВЕРСИТЕТСЬКІ ОСВІТНІ ПРОГРАМИ БАКАЛАВРСЬКОГО РІВНЯ «СОЦІАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ»
В ІСПАНСЬКОМУ КОРОЛІВСТВІ.....13**Кравчук О.В.**

СПІВПРАЦЯ З БАТЬКАМИ У НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ – ТЯГЛИСТЬ ТРАДИЦІЙ І НОВАТОРСТВО...18

Романов І.В., Демченко О.М., Макух Д.Д.ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ТА ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ
ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ ЗДОБУВАЧАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ МАЙБУТНІМИ ФАХІВЦЯМИ
СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ З ВІЙСЬКОВОЇ ПІДГОТОВКИ.....22**Фучила О.М.**

БОЛОНСЬКА СИСТЕМА: ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ У ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ..... 28

Швидун Л.Т., Виноградова О.М., Кульбач Л.М.

ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В ОПЦІЯХ ВІЙНИ.....32

Шипка М.І.

ВИХОВАННЯ ПАТРІОТА-ГРОМАДЯНИНА У СПАДЩИНІ ЛЮБОМИРА ГУЗАРА.....36

Юрченко С.Р.ФОРМУВАННЯ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ПІДРУЧНИКІВ
З ГЕОГРАФІЇ ДЛЯ ЗАКЛАДІВ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ.....42

РОЗДІЛ 2. ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ (З ГАЛУЗЕЙ ЗНАНЬ)

Ахмад І.М., Чмель В.В., Волкова О.А.

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ ЯК ІННОВАЦІЙНА ОСВІТНЯ ТЕХНОЛОГІЯ.....47

Байрамова О.В., Говорун А.В., Петухова О.І.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТУ ПІД ЧАС ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ У ЗВО.....50

Березовська Л.І.ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ
ДО ВЗАЄМОДІЇ З БАТЬКАМИ55**Гоголь Н.В.**ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ
В ПІДРУЧНИКУ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДЛЯ 5 КЛАСУ НУШ..... 59**Драч Т.Л.**УДОСКОНАЛЕННЯ ХОРЕОГРАФІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВИКОНАВЦІВ
У ПОВІТРЯНІЙ АКРОБАТИЦІ ТА ПІЛОННОМУ СПОРТІ ЗАСОБАМИ КЛАСИЧНОГО ТАНЦЮ.....64**Єременко Т.Є., Бабова І.К., Лук'янченко І.О.**СТРАТЕГІЇ ЧИТАННЯ АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ НАУКОВИХ СТАТЕЙ
У ПІДГОТОВЦІ ЗДОБУВАЧІВ ГАЛУЗІ ЗНАНЬ 22 «ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я».....68**Житомирська Т.М., Смирнова І.М.**ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ПСИХОЛОГІЯ» В УМОВАХ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ
ДЛЯ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ МОРСЬКОЇ ГАЛУЗІ.....74**Калюжка Н.С.**

ФОРМУВАННЯ МАТЕМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ...78

Ковальська К.В., Киричик С.Ф.ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТНЬОЇ ТЕХНОЛОГІЇ STEM-ОСВІТИ НА
УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ У ПРОФІЛЬНІЙ ШКОЛІ..... 82

Кощавець І.М., Гриценко О.Е.

ОРГАНІЗАЦІЯ ЕЛЕКТРОННОГО НАВЧАННЯ ПРИ ВИКЛАДАННІ ДИСЦИПЛІНИ
«КЛАСИЧНИЙ ТАНОК»..... 87

РОЗДІЛ 3. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Березан В.І., Буклів Р.Л., Буклів С.В.

ЦИФРОВІ МОЖЛИВОСТІ ОСВІТНЬОЇ ВЕБПЛАТФОРМИ «ВСЕУКРАЇНСЬКА ШКОЛА ОНЛАЙН» (ВШО) .91

Бойченко В.В.

МЕТАКОГНІТИВНІ НАВИЧКИ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ
ПЕДАГОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ.....96

Брянський Г.Є.

ІНДИВІДУАЛЬНО-ТВОРЧИЙ КОМПОНЕНТ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ
МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ.....102

Воловник В.Є., Лебедев Б.В., Маслій О.М.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ
ПРИ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРНО-ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ106

Вощевська О.В., Кушнір Л.О., Імбер В.І.

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ
У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗА ДИСТАНЦІЙНОЮ ФОРМОЮ НАВЧАННЯ.....111

Гаврилюк Н.М.

ІНДИВІДУАЛЬНА ОСВІТНЯ ТРАЄКТОРІЯ СТУДЕНТА В ПРОЦЕСІ
ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....115

Гоголенко О.П.

СУЧАСНІ ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ.....118

Головацька Ю.Б.

МЕТОДОЛОГІЧНІ Й МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ СИСТЕМНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ЦИФРОВИХ
ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ ДО ЛОКАЛІЗАЦІЇ ...123

Гордієнко Н.О., Бадрак Т.В., Шевченко В.В.

КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ, РІВНІ СФОРМОВАНOSTІ МОТИВАЦІЇ
ДО РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ МЕДИЧНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....128

Гула Л.В.

МЕТОДИ АКТИВІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ У ЗВО: СУЧАСНІ ТРЕНДИ.....133

Дідур А.В.

ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ
ЗАСОБАМИ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....137

Єгорова Л.Б.

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД НА УРОКАХ КРЕСЛЕННЯ
В ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ.....141

Ємець А.А., Коваленко О.М.

УПРОВАДЖЕННЯ ПЕРСПЕКТИВНИХ ФОРМ ОРГАНІЗАЦІЇ НАУКОВОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ
ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ.....145

Zalipska I.Ya.

THE PROBLEMS OF TEACHING IN THE COURSE «UKRAINIAN
AS A FOREIGN LANGUAGE» FOR STUDENTS OF MEDICAL SPECIALTIES.....150

Луцан Н.І., Струк А.В.

МІЖДИСЦИПЛІНАРНА ІНТЕГРАЦІЯ ЯК ПЕДАГОГІЧНА УМОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ.....154

РОЗДІЛ 4. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ВИХОВАННЯ**Грицай Н.Б., Сойчук Р.Л.**ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПРИРОДНИЧИХ ЕКСКУРСІЙ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ
У ФОРМУВАННІ ГАРМОНІЙНО РОЗВИНУТОЇ ОСОБИСТОСТІ ШКОЛЯРА.....157**Гусак В.М.**ТЕОРЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОДЕЛЮВАННЯ ВИХОВНОЇ СИСТЕМИ
У СУЧАСНІЙ ШКОЛІ.....161**Сьома Б.Б.**ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ
ПІД ЧАС НАВЧАННЯ.....166**РОЗДІЛ 5. ДОШКІЛЬНА ПЕДАГОГІКА****Вознюк А.А.**СИСТЕМА РОБОТИ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ІЗ СІМ'ЄЮ З РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАВДАНЬ
ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....171**Діхтяренко С.В.**ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ:
ПОНЯТІЙНИЙ КОНТЕНТ.....175**Канарова О.В., Нікіренкова А.Ю.**ВАЖЛИВІСТЬ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
У ПРОЦЕСІ ВПРОВАДЖЕННЯ ОСВІТНЬОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....183**Ревть А.Б.**

ЕМОЦІЙНІ РОЗЛАДИ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....189

CONTENTS

SECTION 1. GENERAL PEDAGOGY AND HISTORY OF PEDAGOGY

Bilous I.I., Demianiuk A.V. MODERN EDUCATIONAL TECHNOLOGIES IN THE CONDITIONS OF THE DEVELOPMENT OF THE INFORMATION SOCIETY.....	9
Zaychenko N.I. UNIVERSITY PROGRAMS "SOCIAL EDUCATION" FOR FORMATION OF BACHELORS IN SPAIN.....	13
Kravchuk O.V. COOPERATION WITH PARENTS IN NEW UKRAINIAN SCHOOL LONGEVITY OF THE TRADITIONS AND INNOVATION.....	18
Romanov I.V., Demchenko O.M., Makukh D.D. FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCES AND USE OF INNOVATIVE EDUCATIONAL TECHNOLOGIES BY HIGHER EDUCATION STUDENTS BY FUTURE SPECIALISTS OF THE SECURITY SECTOR WITH MILITARY TRAINING.....	22
Fuchyla O.M. BOLOGNA SYSTEM: PROSPECTS OF DEVELOPMENT IN THE GLOBALIZRF WORLD.....	28
Shvydun L.T., Vynohradova O.M., Kulbach L.M. ON THE FEATURES OF GENERAL SECONDARY EDUCATION IN MILITARY OPTIONS.....	32
Shypka M.I. EDUCATION OF A CITIZEN-PATRIOT IN LUBOMYR HUZAR'S HERITAGE.....	36
Yurchenko S.R. FORMATION AND INTRODUCTION OF ELECTRONIC TEXTBOOKS ON GEOGRAPHY FOR SECONDARY EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF MODERN UKRAINE.....	42

SECTION 2. THEORY AND METHODOLOGY OF TEACHING
(IN THE FIELDS OF KNOWLEDGE)

Akhmad I.M., Chmel V.V., Volkova O.A. DISTANCE LEARNING AS INNOVATIVE EDUCATIONAL TECHNOLOGY.....	47
Bairamova O.V., Hovorun A.V., Petukhova O.I. PECULIARITIES OF TIME MANAGEMENT APPLICATION IN DISTANCE EDUCATION IN HIGH SCHOOLS..	50
Berezovska L.I. PREPARATION OF FUTURE EDUCATORS OF PRE-SCHOOL EDUCATION INSTITUTIONS FOR INTERACTION WITH PARENTS.....	55
Hohol N.V. FEATURES OF IMPLEMENTING THE CULTURAL APPROACH IN THE UKRAINIAN LITERATURE TEXTBOOK FOR THE 5TH GRADE OF NUS (NEW UKRAINIAN SCHOOL).....	59
Drach T.L. IMPROVEMENT OF CHOREOGRAPHIC TRAINING OF PERFORMERS IN AERIAL ACROBATICS AND POLE SPORTS BY MEANS OF CLASSICAL DANCE.....	64
Yeremenko T.Ye., Babova I.K., Lukianchenko I.O. READING STRATEGIES TO WORK WITH ENGLISH SCIENTIFIC ARTICLES IN MEDICAL STUDENTS' TRAINING.....	68
Zhytomyrska T.M., Smyrnova I.M. TEACHING THE DISCIPLINE «PSYCHOLOGY» IN THE CONDITIONS OF BLENDED LEARNING FOR FUTURE MANAGERS OF THE MARITIME INDUSTRY.....	74
Kalyuzhka N.S. FORMING MATHEMATICAL COMPETENCE FOR FUTURE SPECIALISTS OF ELEMENTARY EDUCATION....	78
Kovalska K.V., Kyrychuk S.F. FEATURES OF THE INTRODUCTION OF INNOVATIVE EDUCATIONAL TECHNOLOGY OF STEM-EDUCATION IN GEOGRAPHY LESSONS AT SPECIALIZED SCHOOL.....	82

Koshchavets I.M., Grytsenko O.Ye. ORGANIZATION OF E-LEARNING IN TEACHING THE DISCIPLINE «CLASSICAL DANCE».....	87
SECTION 3. THEORY AND METHODOLOGY OF VOCATIONAL EDUCATION	
Berezan V.I., Bukliv R.L., Bukliv S.V. DIGITAL OPPORTUNITIES OF THE EDUCATIONAL WEB PLATFORM “ALL-UKRAINIAN ONLINE SCHOOL” (AUOS).....	91
Boichenko V.V. METACOGNITIVE SKILLS AS A FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL THINKING OF FUTURE TEACHERS.....	96
Brianskyi H.Ye. INDIVIDUAL-CREATIVE COMPONENT OF PERSONALITY FORMATION OF THE FUTURE FINE ARTS TEACHER IN TODAY’S CONDITIONS.....	102
Volovnyk V.Ye., Lebediev B.V., Maslii O.M. ORGANIZATIONAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE FORMATION OF INFORMATION AND EDUCATIONAL SPACE IN THE TRAINING OF FUTURE ENGINEERING AND MILITARY SPECIALISTS.....	106
Voshchevska O.V., Kushnir L.O., Imber V.I. PECULIARITIES OF THE ORGANIZATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS IN A HIGHER EDUCATION INSTITUTION IN DISTANCE LEARNING.....	111
Gavryliuk N.M. INDIVIDUAL EDUCATIONAL TRAJECTORY OF THE STUDENT IN THE PROCESS OF LEARNING THE ENGLISH LANGUAGE.....	115
Gohulenko O.P. MODERN EDUCATIONAL TECHNOLOGIES OF TEACHING THE UKRAINIAN LANGUAGE FOR PROFESSIONAL DIRECTIONS.....	118
Golovatska Yu.B. METHODOLOGICAL AND METHODICAL PRINCIPLES OF THE SYSTEMATIC USE OF DIGITAL TECHNOLOGIES FOR FORMING THE READINESS OF FUTURE TRANSLATORS FOR LOCALIZATION.....	123
Gordiienko N.O., Badrak T.V., Shevchenko V.V. CRITERIA, INDICATORS, LEVELS OF FORMATION OF MOTIVATION FOR MOTOR ACTIVITY OF STUDENTS OF MEDICAL INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION.....	128
Gula L.V. METHODS OF LEARNING ACTIVATION IN HIGH SCHOOLS: CURRENT TRENDS.....	133
Didur A.V. FORMATION OF PEDAGOGICAL TOLERANCE OF FUTURE TEACHERS OF PROFESSIONAL EDUCATION BY MEANS OF INTERDISCIPLINARY INTEGRATION: THEORETICAL BASIS OF RESEARCH.....	137
Yehorova L.B. COMPETENT APPROACH IN DRAWING LESSONS IN VOCATIONAL (VOCATION-TECHNICAL) EDUCATION INSTITUTIONS.....	141
Yemets A.A., Kovalenko O.M. IMPLEMENTATION OF PROSPECTIVE FORMS OF STUDENTS’ SCIENTIFIC WORK ORGANIZATION AS AN IMPORTANT COMPONENT OF FORMING THE FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS’ PROFESSIONAL COMPETENCE.....	145
Zalipska I.Ya. THE PROBLEMS OF TEACHING IN THE COURSE «UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE» FOR STUDENTS OF MEDICAL SPECIALTIES.....	150
Lutsan N.I., Struk A.V. INTERDISCIPLINARY INTEGRATION AS A PEDAGOGICAL CONDITION FOR PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS.....	154

SECTION 4. THEORY AND METHODOLOGY OF EDUCATION**Grytsai N.B., Soichuk R.L.**THE EDUCATIONAL POTENTIAL OF NATURE EXCURSIONS AND THEIR IMPORTANCE
IN THE FORMATION OF A PUPIL AS A HARMONIOUSLY DEVELOPED PERSONALITY..... **157****Gusak V.M.**THEORETICAL FEATURES OF MODELING THE EDUCATIONAL SYSTEM IN A MODERN SCHOOL.... **161****Syoma B.B.**TO THE PROBLEM OF FORMING THE ENVIRONMENTAL RESPONSIBILITY
OF FUTURE OFFICERS DURING TRAINING..... **166****SECTION 5. PRESCHOOL PEDAGOGY****Vozniuk A.A.**THE SYSTEM OF WORK OF THE PRESCHOOL EDUCATION INSTITUTION WITH THE FAMILY
ON THE IMPLEMENTATION OF THE TASKS OF CIVIC EDUCATION OF PRESCHOOL CHILDREN..... **171****Dikhtiarenko S.V.**RESEARCH AND EXPERIMENTAL WORK OF PRESCHOOL CHILDREN: CONCEPTUAL CONTENT... **175****Kanarova O.V., Nikirenkova A.Yu.**THE IMPORTANCE OF PSYCHOLOGICAL SUPPORT OF PRESCHOOL CHILDREN
IN THE PROCESS OF INTRODUCING EDUCATIONAL INNOVATIVE ACTIVITIES..... **183****Revt A.B.**EMOTIONAL DISORDERS IN PRESCHOOL CHILDREN..... **189**

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ПЕДАГОГІКА ТА ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

СУЧАСНІ ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

MODERN EDUCATIONAL TECHNOLOGIES IN THE CONDITIONS OF THE DEVELOPMENT OF THE INFORMATION SOCIETY

У статті висвітлено особливості розвитку та застосування сучасних освітніх технологій з урахуванням переваги людиноцентричного підходу та розвитку інформаційного суспільства в умовах трансформаційних перетворень. Актуальність даного дослідження зумовлена нагальністю застосування сучасних освітніх технологій у вітчизняній системі освіти та необхідністю глибокого і комплексного вивчення цього процесу в контексті перспектив технологічного розвитку освітньої сфери.

Досліджено концептуальні засади освітніх технологій та сформульовано трактування поняття «сучасні освітні технології», яке доцільно визначати як процес передачі суті та змісту навчального матеріалу, що представляє собою систему форм, методів і засобів навчання, яка забезпечує найбільш ефективне досягнення поставлених цілей з використанням інформаційно-комунікаційних та дистанційних технологій задля формування фахівців здатних до успішної самореалізації та вирішення професійних задач.

Систематизовано та охарактеризовано головні етапи розвитку освітніх технологій, які поділяються на чотири періоди: 1-й період (1940–1950 рр.) – традиційне навчання; 2-й період (1950–1960 рр.) – програмоване навчання; 3-й період (1970–середина 1990-х рр.) – проблемне навчання; 4-й період (середина 1990-х рр. – теперішній час) – інтерактивне навчання.

Визначено, що важливим напрямом реалізації реформи та модернізації системи вищої освіти в Україні є дистанційне навчання, яке доцільно трактувати як індивідуалізований процес отримання знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, що здійснюється переважно при опосередкованій взаємодії віддалених один від одного учасників освітнього процесу у спеціалізованому середовищі, яке функціонує на засадах сучасних психолого-педагогічних і інформаційно-комунікаційних технологій. Відмічено переваги і загрози застосування дистанційних технологій навчання. Аргументовано, що застосування сучасних освітніх технологій є тим визначальним чинником, який суттєво впливає на процеси розвитку прогресивного мислення здобувачів сучасних закладів освіти.

Ключові слова: технології, сучасні освітні технології, інформаційне суспільство, етапи розвитку освітніх технологій, інформаційно-комунікаційні технології, дистанційні технології.

The article highlights the peculiarities of the development and application of modern educational technologies, taking into account the advantages of the human-centered approach and the development of the information society in the conditions of transformational transformations. The relevance of this research is due to the urgency of applying modern educational technologies in the domestic education system and the need for a deep and comprehensive study of this process in the context of the prospects of technological development in the educational sphere.

The conceptual foundations of educational technologies were studied and the interpretation of the concept of "modern educational technologies" was formulated, which should be defined as the process of transferring the essence and content of educational material, which is a system of forms, methods and means of learning, which ensures the most effective achievement of the set goals using information and communication and remote technologies for the formation of specialists capable of successful self-realization and solving professional tasks.

The main stages of the development of educational technologies are systematized and characterized, which are divided into four periods: the 1st period (1940–1950) – traditional education; 2nd period (1950–1960) – programmed learning; 3rd period (1970–mid-1990s) – problem-based learning; 4th period (mid-1990s - present time) – interactive learning.

It was determined that an important direction of the reform and modernization of the higher education system in Ukraine is distance learning, which should be interpreted as an individualized process of acquiring knowledge, abilities, skills and ways of cognitive activity of a person, which is mainly carried out through the mediated interaction of distant participants of the educational process in a specialized environment that functions on the basis of modern psychological-pedagogical and information-communication technologies. Advantages and disadvantages of using distance learning technologies are noted. It is argued that the use of modern educational technologies is the determining factor that significantly affects the processes of development of progressive thinking of students of modern educational institutions.

Key words: technologies, modern educational technologies, information society, stages of development of educational technologies, information and communication technologies, distance technologies.

УДК 378

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/54.1.1>

Білоус І.І.,

канд. екон. наук,
доцент кафедри освітології і педагогіки
Західноукраїнського національного
університету

Дем'янюк А.В.,

канд. екон. наук,
доцент кафедри освітології і педагогіки
Західноукраїнського національного
університету

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Сучасний світ характеризується стрімким технологічним прогресом та його впливом на модернізацію освітнього процесу в контексті застосування

інформаційно-комунікаційних та дистанційних технологій. Таким чином технологічні інновації здійснюють значний вплив на освітній процес на всіх рівнях його функціонування. Розуміння

впливу технологічних інновацій на здобувачів освіти, педагогів і заклади освіти має вирішальне значення для розробки стратегій і методів управління та використання технологій в освітній сфері. Дослідження в цій галузі дають керівникам в сфері освіти зрозуміти, як використовуються технологічні інновації та наскільки вони ефективні для покращення результатів навчання здобувачів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Запорукою впровадження сучасних освітніх технологій є наукові доробки вчених, які розробили загальну методологію удосконалення освітнього процесу закладу освіти (І. Зязюн, Т. Туркот, В. Чайка) та застосування сучасних технологій у сфері підготовки майбутніх фахівців (І. Дичківська, А. Кочубей, М. Химинець та інші). Науковці наголошують на значних перспективах сучасних освітніх технологій, котрі спрямовані на активне розв'язання професійних проблемно-ситуаційних завдань (С. Гуревич, М. Кадемія, Л. Довгань та інші).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Зважаючи на вагомий внесок вищезазначених науковців стосовно розвитку освітньої сфери важливим залишається дослідження нових підходів до модернізації освітніх технологій з урахуванням стрімких темпів розвитку засад функціонування інформаційного суспільства з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та поширення дистанційної форми освіти.

Метою статті є обґрунтування впровадження та розвитку сучасних освітніх технологій на засадах особистісно-орієнтованого підходу з використанням інформаційно-комунікаційних та дистанційних освітніх технологій на основі здійсненого дослідження сучасних тенденцій розвитку освітньої сфери.

Виклад основного матеріалу. Становлення та розвиток інформаційного суспільства зумовлюють функціонування єдиного інформаційного простору, в якому продукуються інформація і знання, забезпечуючи широкий доступ до їх отримання та обміну з метою забезпечення реалізації власного потенціалу, сталого розвитку територій і держави загалом. Тому впровадження та поширення сучасних освітніх технологій є нагальною необхідністю задля формування освітнього середовища, використовуючи досягнення технологічного прогресу, для успішної підготовки фахівців здатних до самореалізації та вирішення особистих і соціально-економічних значущих задач в умовах трансформаційних перетворень.

Досліджуючи поняття «технологія» встановлено, що воно походить від грецького слова технологос і означає «техне» – мистецтво, майстерність, вміння, процес, «логос» – слово, думка. В буквальному перекладі з грецької мови технологія – це мистецтво слова, певний процес. Головне

призначення застосування освітніх технологій – отримати гарантований результат. Праця педагога і є специфічним процесом, основна ціль якого – підготувати для суспільства освіченого й компетентного фахівця. А це можливо лише за умови грамотно й творчо зорганізованого процесу.

Доцільно зазначити, що у документах ЮНЕСКО поняття «технологія навчання» визначається як системний метод створення, застосування і визначення всього процесу викладання і засвоєння знань з урахуванням технічних і людських ресурсів і їх взаємодії, що ставить своєю задачею оптимізацію форм освіти.

Сучасні інформаційно-комунікаційні та дистанційні технології здатні полегшити доступ до знань та інформації дослідників, викладачів і здобувачів освіти у всіх сферах життя. Адже володіння знаннями та інформацією є головним шляхом до прогресу та процвітання будь-якої нації у світі. Як зазначив Володимир Чайка: «технологічний підхід характеризує спрямованість педагогічних досліджень на вдосконалення діяльності навчання, підвищення її результативності, інструментальності, інтенсивності [1, с. 230]. Таким чином, сучасні освітні технології як впорядкована і систематизована сукупність методів та процесів сприяють реалізації дидактичного проєкту з метою отримання діагностованого результату. Основними характеристиками сучасних освітніх технологій доцільно вважати науковість, концептуальність, систематизованість, діагностичність, відтворюваність, ефективність, умотивованість, алгоритмічність, інформаційність [1, с. 230].

Отже, на наш погляд, доцільно сформулювати наступне трактування поняття «сучасні освітні технології» – це процес передачі суті та змісту навчального матеріалу, що представляє собою систему форм, методів і засобів навчання, яка забезпечує найбільш ефективне досягнення поставлених цілей з використанням інформаційно-комунікаційних та дистанційних технологій задля формування фахівців здатних до успішної самореалізації та вирішення професійних задач.

Важливо відмітити, що освітні технології, у своєму розвитку пройшли складний послідовний шлях з певними суперечностями, успішними та не зовсім успішними спробами, досягненнями та хибами. Виокремлюють наступні головні етапи розвитку освітніх технологій, кожному з яких притаманний певний вид навчання [2, с. 264]:

– 1-й період (1940–1950 рр.) – традиційне навчання – визначається застосуванням в освітньому процесі різних технічних засобів отримання інформації, об'єднаних поняттям «аудіовізуальні засоби» (магнітофони, телевізори, радіоприймачі, програвачі, кінопроектори тощо).

– 2-й період (1950–1960 рр.) – програмоване навчання – характеризується використанням ідеї

програмованого навчання, яке передбачало розробку і введення спеціальних програм управління освітнім процесом. Відповідно були розроблені аудіовізуальні засоби зворотного зв'язку, в закладах освіти створювалися класи програмованого навчання, лінгафонні кабінети, навчальні машини, тренажери, засоби систематизування програм: програмовані підручники, дидактичні машини для контролю знань тощо.

– 3-й період (1970–середина 1990-х рр.) – проблемне навчання – характеризується розширенням бази педагогічної технології на ґрунті досягнень психолого-педагогічних наук: запроваджувалися результати нових досліджень із психології навчання, теорії управління пізнавальною діяльністю учнів і студентів, наукової організації праці педагогів і студентів. У цей період активізувалися спроби упровадження проблемного навчання.

– 4-й період (середина 1990-х рр. – теперішній час) – інтерактивне навчання – створюються комп'ютерні аудиторії, центри дистанційного навчання. Збільшується кількість і поліпшується якість програмованих засобів навчання, широко використовуються інтерактивні системи.

В теперішніх умовах українська система освіти упевненими кроками переміщається від традиційної системи навчання, коли педагог давав здобувачам освіти готові знання, до особистісно-зорієнтованої педагогіки з використанням інформаційно-комунікаційних та дистанційних технологій. Одним із головних завдань сучасної системи освіти є розкриття потенціалу всіх здобувачів, надання їм можливостей виявити творчі здібності, а також сформувані й розвинути необхідні навички та компетентності. Реалізувати ці завдання неможливо без впровадження поряд із традиційними сучасних освітніх технологій з використанням інформаційно-комунікаційних та дистанційних технологій.

Вагомим напрямом реалізації реформи та модернізації системи вищої освіти в Україні є дистанційне навчання. Сучасні умови розвитку інформаційного суспільства створюють необхідність в отриманні вищої освіти з використанням дистанційних технологій навчання, що дозволяє навчатися без відриву від виробництва, а також здобувати вищу освіту людям з обмеженими можливостями. Саме завдяки застосуванню новітніх інформаційно-освітніх технологій стає можливим якісно здійснювати дистанційне навчання [3].

Дистанційне навчання доцільно трактувати як індивідуалізований процес отримання знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, що здійснюється переважно при опосередкованій взаємодії віддалених один від одного учасників освітнього процесу в межах спеціалізованого середовища, яке функціонує на засадах сучасних психолого-педагогічних

і інформаційно-комунікаційних технологій. Таким чином, реалізація дистанційного навчання здійснюється при [4]:

– застосуванні дистанційної форми навчання як окремої форми здобуття освіти;

– використанні дистанційних технологій навчання з метою забезпечення навчання в різних формах.

В межах забезпечення ефективності організації дистанційного навчання варто забезпечувати функціонування наступних підсистем з використанням інформаційно-комунікаційних технологій: розробка онлайн-курсів, проведення та підтримка онлайн-курсів, адміністративна підтримка освітнього процесу, академічна та особиста підтримка студентів, підтримка викладачів, навчальний план освітньої програми [5].

Доцільно відмітити, що в умовах нагальності та стрімкого поширення дистанційного навчання в контексті інформаційного суспільства необхідним постало застосування таких сучасних освітніх технологій, як дистанційні технології навчання, що зумовлює застосовування комп'ютерних і телекомунікаційних технологій, які забезпечують інтерактивну взаємодію учасників освітнього процесу [6]. Отже, технології дистанційного навчання – це спеціальне програмне забезпечення, електронні або цифрові засоби навчання, включаючи Інтернет, електронну пошту, телебачення та інші аудіовізуальні комунікаційні пристрої, які використовуються для організації освітнього процесу, коли викладач і студент знаходяться в різних фізичних умовах [7].

Науково обґрунтовані інновації у галузі освіти пов'язані з удосконаленням праці викладача. Тому педагоги постійно в пошуку, вивчають, досліджують сучасні освітні технології. Поява багатьох технологічних інновацій в освітній сфері стали центром уваги педагогів, щоб підтвердити їх реальність і способи отримання від них якомога більших вигод в освітньому процесі. Сучасні дослідження засвідчують необхідність поширення використання технологічних інновацій в освітньому процесі через його численні переваги та позитивні фактори. Переваги технологічних інновацій не обмежуються лише працею викладачів, але й покращують навички студентів самостійно розв'язувати проблеми та допомагають їм удосконалити навички мислення та творчості. Успішний розвиток та використання дистанційних освітніх технологій має розпочинатися із всебічного аналізу цілей навчання, дидактичних можливостей сучасних освітніх технологій з метою передачі та засвоєння навчальної інформації, вимог до дистанційних технологій навчання стосовно викладання окремих дисциплін та коректування критеріїв навчання [8].

Висновки. Вимоги до сучасної освіти спонукають педагогів до пошуку нових сучасних

ефективних технологій викладання та навчання, а також до впровадження нових освітніх технологій в освітній процес, що дозволяють досягти більш високих результатів в цій сфері діяльності. На сьогоднішній день сучасні технологічні рішення є тим визначальним чинником, який суттєво впливає на процеси розвитку прогресивного мислення здобувачів сучасних закладів освіти, розвиває їх здатність спостерігати за мінливими умовами зовнішнього світу та швидко до них адаптуватися. Структурні перетворення в сучасному світі, що впливають з економічної та культурної глобалізації, вимагають модернізації освітнього сектору як одного з основних соціальних інститутів. У сучасному світі, де інформація та знання є стратегічним товаром, а людські ресурси – основним національним багатством, значення освітньої функції у повсякденному житті значно зростає. Система освіти є одним із основних інструментів встановлення культурних, економічних і політичних позицій держави в глобальному масштабі. Отже, модернізація освіти має бути стратегічним завданням сучасного суспільства [9].

Також важливо відмітити, що застосування дистанційних технологій навчання в організації сучасного освітнього процесу має певні загрози у використанні – це недостатній рівень координації дій учасників освітнього процесу, наявність слабкої технологічної бази, низький рівень володіння технологічними навиками учасниками освітнього процесу, низький рівень адаптивності окремих предметів до дистанційної форми викладання, які варто вирішувати в контексті розвитку інформаційного суспільства з використанням сучасних освітніх технологій.

Використання сучасних освітніх технологій передбачає не тільки отримання знань, а сприяє

також формуванню і вихованню освіченого, творчого, професійно здібного, кваліфікованого фахівця спроможного вирішувати певні завдання в практичній діяльності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Чайка В.М. Основи дидактики: навч. посіб. К.: Академвидав, 2011. 240 с.
2. Туркот Т. І. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. К.: Кондор, 2011. 628 с.
3. Ткаченко Л. В., Хмельницька О. С. Особливості впровадження дистанційного навчання в освітній процес закладу вищої освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2021. Вип. 75. С. 91 – 96.
4. Про затвердження Положення про дистанційне навчання. Наказ МОН України від 25.04.2013 № 466. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text> (дата звернення: 05.12.2022 р.)
5. Jill E. Stefaniak, T. Logan Arrington & Alison L. Moore. Systemic considerations to support distance education environments. *Distance Education*. 2022. Vol. 43, No. 2. P. 171 – 178.
6. Rebukha, L., Polishchuk, V. Ukrainian Society and Covid-19: the Influence of the Pandemic on Educational Processes in Higher School. *Postmodern Openings*, 2020. Vol. 11(2). P. 120-127. URL: <https://lumenpublishing.com/journals/index.php/po/article/view/2878/pdf> (дата звернення: 05.12.2022 р.)
7. Distance Learning Technology definition. URL: <https://www.lawinsider.com/dictionary/distance-learning-technology> (дата звернення: 05.12.2022 р.)
8. Korzh-Usenko L., Kuznetsova O., Pryma V., Cheryshchuk Y., Riabinina O., Cherniakova O. Distance learning as an educational technology: development prospects and challenges of today. *Laplage em Revista (International)*. 2021. Vol. 7, n. 3B. P. 518 – 526.
9. C. Crook, L. Schofield. The video lecture. *The Internet and Higher Education*. 2017. Vol. 34. P. 56–64.

УНІВЕРСИТЕТСЬКІ ОСВІТНІ ПРОГРАМИ БАКАЛАВРСЬКОГО РІВНЯ «СОЦІАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ» В ІСПАНСЬКОМУ КОРОЛІВСТВІ

UNIVERSITY PROGRAMS "SOCIAL EDUCATION" FOR FORMATION OF BACHELORS IN SPAIN

У статті висвітлюються особливості реалізації освітніх програм бакалаврського рівня «Соціальне виховання» в сучасних університетах Іспанського Королівства. Розглянуто змістові компоненти освітніх програм, зокрема наведено приклади обов'язкових предметів і предметів вільного вибору здобувачів освіти в університетах Валенсії, Вальядоліду, Кордови, Малаги, Мурсії, Сантьяго-де-Компостели, Гранади, Бургосу, Мадриду, Кастилії Ла-Манші та ін. Показано, що кожна з освітніх програм бакалаврського рівня «Соціальне виховання», які реалізуються в понад 30 університетах Іспанії, є унікальною. У більшості іспанських університетів у змісті цих освітніх програм оптимально поєднано теоретичне і практичне навчання, ураховано регіональну специфіку соціально-педагогічної практики.

Аналіз освітніх програм бакалаврського рівня «Соціальне виховання» в різних університетах Іспанського Королівства дає підстави стверджувати, що формування фахівців із соціальної педагогіки здійснюється поетапно і передбачає, по-перше, базову підготовку протягом першого навчального року (інколи продовжується і протягом другого року навчання); по-друге, основний цикл навчання (вивчення обов'язкових предметів, здебільшого інтегрованих за чітко означеними модулями); по-третє, поглиблену спеціалізацію в галузі соціального виховання (починаючи з третього навчального року, коли здобувачам освіти потрібно обрати предмети для вивчення); по-четверте, навчальні практики а установах і службах соціально-виховного призначення і, нарешті, підготовку та захист кваліфікаційної роботи. У процесі реалізації освітніх програм бакалаврського рівня «Соціальне виховання» в університетах Іспанії у здобувачів формується широкий спектр загальних і фахових компетентностей, що дозволяє їм розв'язувати спеціалізовані задачі в галузі соціальної педагогіки, здійснювати соціальне виховання в різних соціокультурних середовищах і контекстах, організувати й управляти соціально-виховними інституціями, проводити дослідницьку роботу з вивчення соціально-педагогічних проблем на рівні особистості, соціуму, соціальних груп, громади, держави.

Ключові слова: освітня програма, соціальне виховання, соціальна педагогіка, бака-

лаврський рівень, університети, Іспанське Королівство.

Some peculiarities of implementation of programs «Social education» for formation of bachelors in modern universities of Spain are revealed in the article. The content components of educational programs are considered, in particular, examples of subjects for compulsory studying and subjects chosen by the students in the Universities of Valencia, Valladolid, Cordoba, Malaga, Murcia, Santiago de Compostela, Granada, Burgos, Madrid, Castilla-La Mancha, etc. are given. It is shown that each of the educational programs «Social education» for formation of bachelors which are implemented in more than 30 universities in Spain is unique. In most Spanish universities, the content of these educational programs optimally combines theoretical and practical training, taking into account the regional specificity of socio-pedagogical practice. The analysis of the bachelor's level educational programs «Social education» in various universities of Spain gives reason to assert that formation of specialists in social pedagogy is carried out in stages and involves, first, basic training during the first academic year (sometimes it continues during the second year of study); secondly, the main cycle of education (study of compulsory subjects, mostly integrated according to clearly defined modules); third, in-depth specialization in the field of social education (starting from the third academic year, when students need to choose subjects to study); fourthly, educational practices at institutions and services of social and educational purpose and, finally, preparation and defense of qualification work. In the process of implementing educational programs «Social education» for formation of bachelors in Spanish universities, students develop a wide range of general and professional competences, which allows them to solve specialized tasks in the field of social pedagogy, carry out social education in various socio-cultural environments and contexts, organize and manage social and educational institutions, to conduct research on the study of socio-pedagogical problems at the level of the individual, society, social groups, community, state.

Key words: university educational program, social education, social pedagogy, formation of bachelors, universities, Spain.

УДК 378.4:37.013.42(460)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/54.1.2>

Зайченко Н.І.,

докт. пед. наук,
доцент кафедри соціальної роботи
та освітніх і педагогічних наук
Національного університету
«Чернігівський колегіум»
імені Т.Г. Шевченка

Постановка проблеми у загальному вигляді.

В Іспанському Королівстві університетська підготовка соціальних педагогів була започаткована в 1980-х роках, хоча викладання предмета соціальної педагогіки здійснювалося з 1944 року. Понад 30 університетів упровадили освітні програми бакалаврського рівня «Соціальне виховання» в сучасній Іспанії. Професійна підготовка соціальних педагогів в університетах здійснюється переважно на педагогічних факультетах

(Мадридський університет Комплутенсе, Барселонський університет, Саламанкський університет, Гранадський університет, Кордовський університет, Малазький університет, університет Мурсії, університет Сантьяго-де-Компостели, університет Бургосу та ін.), на факультетах соціальних наук (Севільський університет Pablo de Olavide, університет Кастилії Ла-Манші та ін.), на факультетах соціального виховання (Барселонський університет Ramon Llull), а також в університетських

школах (наприклад, Escuela Universitaria Cardenal Cisneros в університеті Алькалі, Мадридський університетський педагогічний центр ESCUNI та ін.).

Передісторія університетських освітніх програм, призначених для підготовки соціальних педагогів, була тісно пов'язана зі всезагальним реформуванням вищої освіти в Іспанському Королівстві на початку XXI ст. Відповідно до Органічного Закону «Про університети» 6/2001 від 21 грудня 2001 року університети є або державними, або приватними (ст. 3) [1, с. 15]; університетське навчання зорганізовано за трьома циклами – grado, master, doctorado (ст. 37) [1, с. 27]; університети наділені автономіями, їхня діяльність заснована на принципі академічної свободи, що виявляється в свободах кафедр, досліджень та навчання (ст. 2) [1, с. 14].

В умовах реалізації Болонського процесу – Органічним Законом «Про університети» (у новій редакції – Закону 4/2007 від 12 квітня) і королівським указом 1393/2007 від 29 жовтня 2007 року стосовно організації університетського навчання закріплювалися важливі зміни в системі університетської освіти в Іспанії, зорієнтовані на цілі розбудови європейського простору вищої освіти. Багаторівнева вища освіта інтегрувала в собі – I рівень підготовки – бакалавр (graduado / graduada), II рівень – магістр (master universitario) і III рівень – доктор наук (doctor / doctora) (ст. 8–11) [2, с. 9–10].

Умови університетської освіти визначалися в Іспанії і в окремому законодавстві Автономних Співтовариств (Андалуський Закон 12/2011 «Про університети» від 16 грудня 2011 року, Закон 5/2005 «Про упорядкування університетської системи Арагону» від 14 червня 2005 року, Закон 6/2013 «Про університетську систему Галісії» від 13 червня 2013 року, Закон 3/2005 «Про університети регіону Мурсії» від 25 квітня 2005 року, Закон 3/2003 «Про університети Кастилії-Леону» від 28 березня 2003 року, Закон 1/2003 «Про університети Каталонії» від 19 лютого 2003 року тощо).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження змісту й особливостей реалізації освітніх програм бакалаврського рівня «Соціальне виховання» в університетах Іспанії здійснювалося в контексті компаративного аналізу зарубіжного досвіду педагогічної теорії і практики (Т. Левченко, О. Локшина та ін.), історико-педагогічного аналізу освітніх пошуків і перетворень (Н. Дічек, В. Майборода, І. Руснак, М. Ярмаченко та ін.), вивчення особливостей професійної підготовки соціальних педагогів (С. Грищенко, Л. Міщик, Н. Чернуха, Л. Штефан та ін.). Окремі аспекти реалізації університетських освітніх програм, призначених для підготовки бакалаврів за напрямом соціального виховання в Іспанському Королівстві, висвітлювалися в наукових публікаціях іспанських авторів Х. Каріде Гомеса (J. Caride Gomez), К. Укара (X. Usar), С. Герреро (C. Guerrero), О. Морено

(O. Moreno), П. Морено (P. Moreno), С. Мартінес де Мігель (S. Martinez de Miguel), Х. Сальмерона Ароки (J. Salmeron Aroca) та ін. Іспанський досвід сучасної університетської підготовки соціальних педагогів залишається мало дослідженим. Цей досвід може розглядатися і в контексті розбудови загальноєвропейського простору вищої освіти, і в іншому контексті – збереження національних та регіональних традицій університетської педагогічної освіти в Іспанському Королівстві.

Мета статті – визначити особливості реалізації освітніх програм бакалаврського рівня «Соціальне виховання» в різних університетах Іспанського Королівства.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до положень королівського указу 1393/2007 від 29 жовтня 2007 року щодо організації університетського навчання в Іспанії освітня програма бакалаврського рівня розрахована на 180–240 кредитів ECTS. Базова підготовка бакалаврів передбачає освоєння не менше 25 % кредитів від загальної кількості (60 кредитів ECTS), здебільшого для її здійснення достатньо одного навчального року.

Основний цикл навчання за освітньою програмою бакалаврського рівня складається з освоєння обов'язкових дисциплін (не менше 90 кредитів ECTS), а також предметів вільного вибору здобувачів освіти, починаючи з третього навчального року. Останні в освітніх програмах «Соціальне виховання» запроваджуються у вигляді спеціальних курсів із метою поглибленого вивчення соціально-педагогічного інструментарію роботи з різними групами населення (наркозалежними особами, правопорушниками, іммігрантами, людьми похилого віку, особами з інвалідністю та ін.) і соціально-виховної роботи в різноманітних соціальних контекстах (дискримінації, конфлікту, насильства, психопатології, соціогендерних відносин, соціальної ексклюзії тощо). Обов'язковими компонентами освітньої програми є навчальні практики та захист кваліфікаційної роботи.

В усіх університетах Іспанського Королівства, в яких реалізуються освітні програми бакалаврського рівня «Соціальне виховання», базова підготовка (60 кредитів ECTS) здійснюється переважно протягом першого навчального року й охоплює освоєння таких обов'язкових компонентів змісту освіти, як «Історичні і сучасні основи соціального виховання», «Організація виховних інституцій», «Методологія соціально-педагогічного дослідження», «Виховання і культура в інформаційному суспільстві», «Освітні інформаційно-комунікаційні технології», «Техніки комунікації», «Психологія розвитку», «Соціальна психологія», «Соціологія та соціальна антропологія», «Англійська мова за професійним спрямуванням» (приклад Саламанкського університету) [3], або ж таких предметів, як «Освіта й виховні контексти», «Виховання

і суспільство», «Соціально-політичні основи освіти», «Антропологія і філософія освіти», «Цифрова освіта», «Комунікативні навички у виховній сфері», «Освітні комунікація та інтеракція», «Біопсихологічні основи особистості», «Психологія розвитку» (приклад Барселонського автономного університету) [4].

Університетські освітні програми «Соціальне виховання» в своєму змісті інтегрують кілька обов'язкових модулів: «Концептуальні і контекстуальні основи соціального виховання», «Аналіз, оцінювання і дослідження соціально-виховної реальності», «Проектування в соціально-виховній галузі», «Управління соціально-виховними організаціями», «Втручання в соціально-виховному контексті». За кожним модулем передбачено вивчення кількох предметів. Наприклад, в Кордовському університеті за модулем «Концептуальні і контекстуальні основи соціального виховання» (60 кредитів ECTS) інтегровано предмети «Теорія виховання», «Історія соціального виховання», «Соціальна педагогіка», «Соціальна психологія», «Освіта впродовж життя», «Психологічні основи втручання в соціальному вихованні», «Основи соціології», «Соціологія освіти» [5], а в університеті Малаги за тим самим модулем – предмети «Теорія виховання», «Історія соціального виховання», «Процеси навчання і виховання задля рівності та поваги різноманіття», «Методи дослідження в соціальному вихованні», «Соціальна педагогіка і професійна деонтологія», «Психологія освіти», «Психологія розвитку», «Соціологія», «Соціологія соціальних проблем» [6].

З-поміж обов'язкових освітніх компонентів в більшості університетів уведені предмети «Соціальна педагогіка», «Філософія освіти», «Аналіз даних в освіті», «Суб'єкти, процеси і контексти навчання», «Організація й управління соціально-виховними установами», «Освітня політика», «Оцінювання соціально-виховних програм та інституцій», «Історія соціального виховання в Іспанії», «Політика соціального виховання», «Соціокультурна діяльність», «Педагогічні основи освіти дорослих», «Освіта впродовж життя і рівність можливостей», «Соціальне виховання в шкільному середовищі», «Соціальне виховання в родинному вогнищі», «Проектування соціального виховання», «Громадянськість, соціальна політика та правові основи соціального виховання», «Технології соціальної медіації».

В університеті Сантьяго-де-Компостели обов'язковими предметами визначені такі: «Соціальна педагогіка», «Підготовка і професіоналізація зі соціального виховання», «Аналіз та діагностика соціально-виховних явищ», «Історія соціального виховання», «Контексти і середовища в соціальному вихованні», «Родина, школа і громада в соціальному вихованні», «Виховні й культурні послуги

в соціальному вихованні», «Ресурси в соціальному вихованні», «Технологія виховання», «Оцінювання програм із соціального виховання», «Динаміка і техніки виховання в групі», «Планування та проектування програм із соціального виховання», «Методи соціально-педагогічного дослідження», «Дослідження, розвиток і інновації у соціальному вихованні», «Виховання в інформаційно-комунікаційному просторі» тощо [7].

Обов'язковими освітніми компонентами у Валенсійському університеті є предмети «Соціальна педагогіка», «Порівняльна соціальна педагогіка», «Філософія освіти», «Аналіз даних в освіті», «Суб'єкти, процеси і контексти навчання», «Організація й управління соціально-виховними установами», «Освітня політика», «Міжнародна освіта», «Освіта, соціальна участь, громадський розвиток та інклюзія», «Соціальне адміністрування і системи соціального захисту», «Оцінювання соціально-виховних програм та інституцій», «Історія соціального виховання в Іспанії», «Політика соціального виховання» тощо [8].

В університеті Вальядоліду обов'язковими освітніми компонентами визначено навчальні дисципліни «Теорія і моделі розвитку громади», «Політика і програми розвитку громади», «Соціокультурна діяльність», «Теоретичні основи виховного втручання щодо осіб у ситуаціях ризику та соціальної ексклюзії», «Іммігранти, етнічні меншини й міжкультурне виховання», «Педагогічні основи освіти дорослих», «Освіта впродовж життя і рівність можливостей», «Соціальне виховання в шкільному середовищі», «Соціальне виховання в родині», «Проектування соціального виховання», «Громадянськість, соціальна політика і правові основи соціального виховання», «Технології соціальної динамізації», «Технології соціальної медіації» та ін. [9]. Акценти в змісті освіти розставлено саме на знаннєвому досвіді теорій і практик соціального виховання в середовищному розмаїтті – родині, школі, громаді, міжкультурному ком'юніті.

Предмети «Діагностика в соціальному вихованні», «Проектування втручання», «Оцінювання програм із соціального виховання», «Освіта, співробітництво і розвиток», «Програми виховної роботи з дітьми та молоддю», «Освіта дорослих», «Освіта літніх людей», «Програми і засоби підтримки осіб з інвалідністю», «Створення і розвинування соціальних мереж», «Організація й управління соціальними службами та установами», «Розвиток і соціокультурна анімаційна діяльність», «Оцінювання діяльності служб та працівників у соціально-виховній сфері», «Соціальне виховання і праця», «Соціальний педагог: професійне становлення та деонтологія», «Професійна підготовка в соціально-виховній галузі» є обов'язковими для вивчення здобувачами освіти протягом другого – четвертого навчальних років в університеті Мурсії [10].

Навчальні предмети, які пропонуються здобувачам університетської освіти на вибір за освітніми програмами «Соціальне виховання», значно різняться. Головним чином ці відмінності пов'язані з місцевими особливостями спеціалізації соціальних служб і запитом на фахівців конкретного профілю, хоча в сукупності предмети вільного студентського вибору в більшості іспанських університетів відбивають широкий спектр напрямів соціально-педагогічної роботи.

У Гранадському університеті з-поміж курсів вільного вибору студентів в навчальному році 2022 – 2023 передбачено такі: «Соціально-виховна робота з наркозалежними», «Виховання задля гендерної рівності», «Соціологія міграцій», «Соціально-педагогічна робота в родинному середовищі», «Мистецтво і культура в соціальному вихованні», «Виховне втручання в пенітенціарних установах», «Психологія виховання для соціальних педагогів» та ін. [11].

У Національному університеті дистанційної освіти (м. Мадрид) здобувачам освіти пропонуються на вибір предмети «Освіта дорослих», «Освіта, економіка і розвиток», «Міжкультурне виховання», «Соціокультурне гендерне конструювання», «Професійна й особистісна орієнтація», «Підготовка і професійний розвиток соціального педагога», «Історія неформальної та інформальної освіти», «Дослідження практики соціального виховання», «Дистанційна освіта», «Діагностування і виховання обдарованих дітей» тощо [12].

Предмети вільного вибору здобувачів освіти в університеті Бургосу – то є «Емоційний інтелект у соціальному вихованні», «Прикладна економіка до соціального втручання», «Гендерна рівність в освітній сфері», «Сучасні і виникаючі культурні зміни», «Соціальний педагог в освітній системі», «Освіта задля сталого розвитку», «Освіта задля розвитку літніх людей», «Соціальна інклюзія для осіб з інвалідністю», «Адикції, наркотична залежність та виховання», «Захист дитинства і родинне виховання», «Суспільство, культура та кіно» тощо [13].

В університеті Кастилії Ла-Манші здобувачам освіти пропонуються предмети на вибір з іншого переліку: «Педагогіка дозвілля», «Педагогіка навколишнього середовища», «Виховання і гендер», «Виховна робота з дітьми та підлітками», «Особливі освітні потреби», «Виховання в родинному середовищі», «Північ – Південь: нерівності і співробітництво задля розвитку», «Сучасні трансформації суспільних відносин», «Психосоціальне втручання» та ін. [14].

У Мадридському університеті Комплутенсе передбачений значний перелік предметів вільного вибору здобувачів освіти, зокрема це предмети «Історія соціального виховання», «Історія Мадриду крізь дидактичну перспективу», «Соціологія молоді», «Соціологія імміграції», «Соціологія

бідності», «Психопатологія у дорослому і похилому віці», «Освіта задля миру і прав людей», «Громадянське виховання», «Етика та деонтологія соціального педагога», «Виховне втручання в пенітенціарних центрах», «Модифікація поведінки в соціальних контекстах», «Програми компенсаторного виховання», «Програми міжкультурного виховання», «Мистецькі техніки для соціальних педагогів» тощо [15].

Аналіз змістовної частини освітніх програм бакалаврського рівня «Соціальне виховання» в університетах різних регіонів Іспанського Королівства дає підстави стверджувати, що кожна з таких програм – унікальна й що в цих освітніх програмах оптимально враховується регіональний фактор. Визначаючи істотні особливості реалізації даних освітніх програм, варто зауважити, що, по-перше, не дивлячись на регіональні відмінності, в більшості з програм доречно поєднано тематику соціологічних, психологічних та педагогічних наукових напрямів; по-друге, всеохоплююче представлено в іспанських освітніх програмах «Соціальне виховання» культурний і середовищний контексти соціально-педагогічної практики; по-третє, значуща увага відведена на освоєння здобувачами освіти методологічних основ та дослідницьких процедур, необхідних для наукового пошуку в галузі соціальної педагогіки.

Методологічні підходи ж до побудови освітніх програм підготовки бакалаврів за напрямом соціального виховання в іспанських університетах ідентичні, і вони, головним чином, відбивають стратегічні лінії загальноєвропейської освітньої політики. Принципи академічної свободи, академічної доброчесності, мобільності здобувачів, якості освіти, на які спираються сучасні європейські університети, є логічними наслідками соціокультурних процесів ускладнення «суспільства знань» та універсалізації освітнього простору.

Висновки. Іспанський досвід реалізації університетських освітніх програм «Соціальне виховання» демонструє, що саме в межах підготовки бакалаврського рівня відбуваються засвоєння здобувачами основних наукових понять, закономірностей, ідей, концепцій і теорій, оволодіння ними загальними й фаховими компетентностями, апробування в соціально-виховній професійній діяльності. Студенти навчаються компетентно розв'язувати спеціалізовані задачі в галузі соціальної педагогіки, виявляти управлінські уміння керування і адміністрування службами й інституціями соціально-виховного призначення, організовувати та проводити дослідницьку роботу з вивчення соціально-педагогічних проблем на рівні особистості, соціуму, соціальних груп, громади, держави.

Сучасний іспанський досвід університетської підготовки соціальних педагогів має велику цінність як підвалина розуміння загальноєвропейських процесів реформування та динамізації

вищої освіти. Разом із тим приклад імплементації університетських освітніх програм в Іспанському Королівстві засвідчує суспільну значущість підтримання національних і регіональних традицій та пріоритетів університетської підготовки фахівців.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ley Organica 6/2001, de 21 de diciembre, de Universidades. *Boletín Oficial del Estado*. 2001. № 307, 24 de diciembre. 57 p.
2. Real Decreto 1393/2007, de 29 de octubre, por el que se establece la ordenación de las enseñanzas universitarias oficiales. *Boletín Oficial del Estado*. 2007. № 260, 30 de octubre. 28 p.
3. Grado en Educación Social. Universidad de Salamanca. Plan de Estudios. URL: <https://www.usal.es/files/grados/planes/Plan%20estudios%20Educacion%20Social.pdf>.
4. Universitat Autònoma de Barcelona. Grado en Educación Social. URL: https://www.uab.cat/Document/788/81/827_GESocial_web_modif_03_2022_es.pdf.
5. Universidad de Córdoba. Graduado / Graduada de Educación Social. URL: https://www.uco.es/grados/images/documentos/grados_centro_f_ciencias_educacion/grado_educacion_social/adscriccion_ESOCIAL_220225_v1.pdf.
6. Impreso solicitud para verificación de títulos oficiales. URL: https://www.uma.es/media/tinyimages/file/Graduado-a_en_Educacion_Social_ultima_Memoria_VERIFICADA.pdf.
7. Universidad de Santiago de Compostela. Grado en Educación Social. Plan de estudios por curso. URL: <https://www.usc.gal/es/estudios/grados/ciencias-sociales-juridicas/grado-educacion-social>.
8. Universitat de Valencia. Grado en Educación Social. URL: <https://www.uv.es/uvweb/universidad/es/estudios-grado/oferta-grados/oferta-grados/grado-educacion-social-1285846094474/Titulacio.html?id=1285847456314>.
9. Universidad de Valladolid. Facultad Trabajo Social. Grado en Educación Social. URL: <https://www.feys.uva.es/?q=node/602>.
10. Universidad de Murcia. Facultad de Educación. Grado en Educación Social. URL: <https://www.um.es/web/estudios/grados/educacion-social>.
11. Universidad de Granada. Grado en Educación Social. Plan de Estudios. URL: <https://grados.ugr.es/social/pages/infoacademica/estudios>.
12. UNED. Grado en Educación Social. URL: https://portal.uned.es/portal/page?_pageid=93,71542189&_dad=portal&_schema=PORTAL.
13. Universidad de Burgos. Facultad de Educación. Curso 2022/2023. Grdo en Educación social. URL: https://www.ubu.es/sites/default/files/portal_page/files/p_gesocial_152_4.pdf.
14. Universidad de Castilla La-Mancha. Grado en Educación Social. Plan de Estudios. URL: <https://www.uclm.es/estudios/grados/educacion-social>.
15. Universidad Complutense de Madrid. Educación Social. Grado y Doble Grado. Curso 2022/2023. URL: <https://www.ucm.es/estudios/grado-educacionsocial>.

СПІВПРАЦЯ З БАТЬКАМИ У НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ –
ТЯГЛІСТЬ ТРАДИЦІЙ І НОВАТОРСТВОCOOPERATION WITH PARENTS IN NEW UKRAINIAN SCHOOL LONGEVITY
OF THE TRADITIONS AND INNOVATION

У статті розглянуто актуальні питання співпраці з батьками у системі організації діяльності Нової української школи. Звернено увагу, що пошуки шляхів успішної взаємодії педагогів з батьками учнів залишається одним із важливих завдань у реалізації освітнього процесу в сучасному закладі освіти. Вивчення взаємовідносин школи та сім'ї в ретроспективі дає взірці організації такої діяльності та підґрунтя для розв'язування проблем сучасної школи. В історії української освіти маємо чимало зразків позитивного досвіду взаємодії школи з батьками у вихованні дітей. Як приклад для переосмислення та інтеграції в освітнє середовище Нової української школи у статті презентовано діяльність шкіл-родин, які були значною мірою поширені на освітніх теренах України. Підходи до організації співпраці з батьками у школах-родинах базувались на визнанні того, що сім'я є першою школою виховання, де формують моральні якості, шанують звичаї, традиції, зберігають пам'ять роду, з родини йде життя людини. Залучення батьків до співпраці із закладом освіти у школах-родинах здійснювалось на таких засадах пріоритетності родинних цінностей, активної участі батьків в організації діяльності школи, рівного розподілу відповідальності за виховання дитини, погодження з батьками питань організації шкільного життя, залучення до виховного процесу не тільки батьків, а й інших членів родини – сестер, братів, бабусь, дідусів. Школи-родини дають зразки різних продуктивних форм співпраці сім'ї та педагогічного колективу. Особливо цінним надбанням у діяльності шкіл-родин було формування через родину національної ідентичності.

Зроблено висновки, що здобутки та напрацювання в організації співпраці з батьками, які були апробовані в діяльності шкіл-родин, є неоціненним досвідом, який повинен вивчатися, втілюватися, розвиватися у Новій українській школі.

Ключові слова: педагогічний ретродосвід, історія освіти, нова українська школа, школа-родина, співпраця з батьками, педагогіка партнерства.

The paper covers the relevant issues concerning the cooperation with parents in the organization system of the activity of New Ukrainian school. The attention has been paid to the fact that the search for the ways of the successful interaction between teachers and parents of school students proves to be one of the most important tasks in the implementation of the educational process in a present-day educational institution. The studies of the relationships of school and family in retrospective give examples of the organization of such activity and the background to solve the problems of contemporary school. In the history of Ukrainian education we have numerous examples of the positive experience of the interaction between school and parents in the upbringing of children. As the case which is to be thought over and integrated into the educational process, the activity of schools-families, which were quite common in the system of education of Ukraine, was suggested in the paper. The approaches to the organization of the cooperation with parents in schools-families are based on the recognition of the fact that family is the first school of upbringing where moral features are formed, customs and traditions are respected, family memory is saved, life of man starts in a family. Parents were involved in the cooperation with the educational institution in schools-families on these principles of the priority of family values, the parents' active participation in the organization of a school activity, the equal distribution of the responsibilities for child's upbringing, the coordination of the organization of school life with parents, the attraction of other members of a family to the educational process – sisters, brothers, grandparents. Schools-families suggest the examples of various productive forms of the cooperation between a family and a teachers' staff. The formation of the national identity through a family proved to be the most valuable achievement in the activity of schools-families.

The conclusion has been made that the achievements and developments in the organization of the cooperation with parents, tested through the activity of schools-families, are the most valuable experience which is to be studied, implemented and developed in New Ukrainian school.

Key words: pedagogical retro-experience, history of education, new Ukrainian school, school-family cooperation with parents, pedagogics of partnership.

УДК 37.064.1:373.2/.3.091.2014.3:
[39+001.895](045)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/54.1.3>

Кравчук О.В.,

докт. пед. наук,
професор кафедри фахових методик та інноваційних технологій
у початковій школі
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини

Постановка проблеми у загальному вигляді.

На виховання та розвиток кожної людини впливають сім'я та оточення. Сім'я – це перше виховне середовище, яке має найбільший вплив на розвиток особистості. Процес належної підготовки дитини до життя в закладі освіти можливий лише тоді, коли і батьки, і вчителі взаємодіють та взаємодоповнюють зусилля, спрямовані на формування дитини на шляху її зростання. Школа не зможе належно досягти намічених дидактичних і виховних результатів без підтримки сім'ї. Тому так важливо, щоб у час шкільного навчання батьки могли впливати на організацію роботи школи, тісно співпрацюючи

з учителями. Упродовж тривалого часу педагоги постійно займаються обґрунтуванням концепцій, пошуками найефективніших способів співпраці між школою та сімейним оточення дитини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання взаємодії школи і батьків продуктивно вивчають як науковці, так і вчителі-практики, які реалізують її у своїй професійній діяльності. О. В. Молчанюк теоретично обґрунтовує проблему взаємодії сім'ї та школи як важливої умови ефективності виховного процесу. Дослідниця доводить, що «ефективність усієї виховної системи освітнього закладу забезпечується насамперед взаємодією

учителів із батьками учнів, утвердженням батьків у якості суб'єктів цілісного виховного процесу» [4, с. 192]. У статті І. Резніченко розглядається актуальна на сьогодні тема педагогічного партнерства сім'ї і школи в умовах Нової української школи. Авторка констатує, що «метою такого партнерства є інтеграція батьків у педагогічний процес шляхом створення необхідних і достатніх умов для залучення сім'ї до супроводу дитини у освітньому процесі [8, 278]. У публікації з'ясовано психолого-педагогічні правила та вимоги для встановлення емоційного контакту для взаємодії класного керівника з родиною учня, встановлено умови ефективності співпраці між батьками, вчителем та учнями. І. Резніченко характеризує традиційні та інноваційні форми співпраці сім'ї та школи (батьківські збори, тренінги, індивідуальні бесіди; спільне навчання, батьківські майстер-класи, креатив-бій) [8].

Учені Г. Розлуцька, А. Драч, Л. Костик зауважили, що поряд із традиційними методами організації освітнього процесу, ініціатива педагога фокусується на творенні освітнього середовища із партнерських взаємозв'язках між вчителем, учнями та батьками, на засадах взаєморозуміння, спільності інтересів у бажанні якісної освіти, а ефективна педагогічна взаємодія у трикутнику «педагог–батьки–діти» вимагає нових механізмів безперервної освіти вчителів початкової освіти та оновлення змісту підготовки майбутніх вчителів у контексті ідей сучасних реформ [9, с. 161].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У концепції Нової української школи зазначено, що одним із ключових компонентів «Нової української школи є педагогіка партнерства – педагогіка, що ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками. В основі педагогіки партнерства – спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками, місія Нової школи – допомогти розкрити та розвинути здібності, таланти і можливості кожної дитини на основі партнерства між учителем, учнем і батьками [5, с. 2]. У зв'язку з цим пошуки форм організації співжиття школи і сім'ї набуває надзвичайної актуальності у сучасній педагогічній науці і практиці. Вивчення взаємовідносин школи та сім'ї в ретроспективі дає взірці організації такої діяльності та підґрунтя для розв'язування проблем сучасної школи.

Мета статті. Проаналізувати оригінальні форми організації співпраці з батьками в українських закладах освіти в ретроспективі.

Виклад основного матеріалу. В історії української освіти маємо чимало зразків позитивного досвіду взаємодії школи з батьками у вихованні дітей. Як приклад для переосмислення та інтеграції в освітнє середовище Нової української школи може бути діяльність шкіл-родин, які були значною мірою поширені на освітніх теренах України. За оцінкою Н. Побірченко, першим на практиці

реалізував ідею школи-родини, школи, життя якої тісно перепліталось з життям самої дитини та з життям усієї сільської громади, видатний український педагог О. Захаренко. Науковець акцентувала, що «тісна співпраця учителів, батьків та учнів, дух корпорації, яким були пронизані усі грані педагогічного процесу, перетворили школу у педагогічну спільноту, у якій усі діють на благо молодого покоління» [7, с. 21]. Т. Усатенко зазначила, що «школа-родина постала в Україні в час відродження її державності, це дало можливість у сучасному гуманістичному, демократичному шкільництві поєднати інноваційні процеси з багатотисячолітнім досвідом родинно-родової етнопедагогічної системи» [11, с.90].

Заснування шкіл-родин активізувалось після 1991 року в незалежній Україні. Яскраво ілюструє такий тип школи Чкалівська середня школа Нікопольського району на Дніпропетровщині, яка з 2000-го року функціонує як заклад нового типу – українська національна школа-родина. **Школа-родина**, як зазначають її творці, – це школа, життєдіяльність якої наближена до родинної, де про кожну дитину турбуються, її люблять і дбають про її моральне і фізичне здоров'я. Засадовим у роботі школи стало усвідомлення того, що родина є першою школою виховання, де плекаються моральні якості, шанують звичаї, традиції, зберігають пам'ять роду, з родини йде життя людини [2, с. 55].

Відповідно до наказу МОН № 486 від 18.06.2003 р. школа була визначена експериментальним закладом обласного рівня і працювала під керівництвом Науково-дослідного інституту українознавства МОН України (керівник – директор Інституту П. Кононенко, доктор філологічних наук, академік) та Дніпропетровського інституту післядипломної освіти – ректор М. Романенко, доктор філософських наук, професор). Експеримент було розраховано на період з 10.05.2003 р. до 31.12.2012 р. Діяльність цієї школи широко пропагувалась у регіональних виданнях та центральній педагогічній періодиці, зокрема у спецвипуску всеукраїнського науково-практичного журналу «Директор школи, ліцею, гімназії», 2005 р. №6 (Освіта Дніпропетровщини). Як зазначила директор, головна мета школи-родини – створення умов для розвитку здібної і виховання духовно багатой, фізично здорової особистості з розвиненим почуттям власної гідності, активною громадською позицією, з високим рівнем інтелектуального та творчого потенціалу. Ці умови є такими, щоб вихованці в школі-родині проживали своє дитинство з найменшими проблемами [2, с. 58].

Інтегруючою навчально-виховною дисципліною школи стало українознавство. Уроки українознавства ввели до базового змісту освіти з першого по одинадцятий клас і викладалися за навчально-виховною програмою з українознавства (2001 р.) за редакцією П. Кононенка. Перед колективом школи

було поставлено завдання – наповнити українознавчим змістом весь навчально-виховний процес школи. Засадовим у роботі школи стало усвідомлення того, що родина є першою школою виховання, де плекають моральні якості, шанують звичаї, традиції, зберігають пам'ять роду, з родини йде життя людини. Директор окреслила основні засади організації навчання в школі, з-поміж яких чільне місце належало саме батькам:

1. Батьки активні учасники життєдіяльності школи.
2. Пріоритетність родинних виховних цінностей.
3. Відповідальність за виховання покладається рівною мірою на школу і на батьків.
4. Погодження з батьками питань організації шкільного життя.
5. Залучення до виховного процесу не тільки батьків, а й інших членів родини – сестер, братів, бабусь, дідусів.

У школі разом з батьками вивчали історію кожної родини, родинні звичаї і традиції. Умовами для духовного і морального розвитку стало створення родинного мікроклімату і надання всьому навчально-виховному процесу українознавчого змісту; відродження і впровадження в навчальний процес звичаїв та традицій українського народу, свого села. Найголовніша цінність у школі – дитина, а оцінка діяльності такої школи втілилась у фразі „*як у рідній хаті*” [1, с. 168].

Особливістю роботи школи-родини стало те, що вона разом з батьками щорічно і постійно спрямовувала зусилля на забезпечення відповідних умов для навчання і виховання розвитку дитини. При Чкалівській сільській раді з ініціативи школи створена батьківсько-громадська асоціація «Родинність». У кожному класі вивчали родинні традиції і звичаї: народна пісня, вишивання, гаптування, приготування українських страв, садівництво, різьба по дереву тощо. О. Амеліна зауважила, що школа-родина зосереджувала увагу на розробці і впровадженні технологій родинно-шкільного виховання, де діяла методика творчого співробітництва учнів, батьків, вчителів і учень є суб'єктом освітнього дійства [2, с. 55–63]. Особливо актуальним для нашого часу є зауваження О. Амеліної про те, що саме «українознавство може дати можливість і дитині і батькам усвідомити себе українцями, громадянами своєї держави» [1, с. 169].

На Дніпропетровщині школою-родиною була також загальноосвітня школа № 3 м. Марганця Дніпропетровської обл. Колектив запровадив експеримент зі створення школи-родини під назвою «Розробка системи виховання загальнолюдських цінностей в умовах української національної школи-родини» [3, с. 73-77]. Крім названих шкіл Дніпропетровщини, в різних регіонах України існувала ще велика кількість шкіл, які визначають свою суть як національна школа-родина. Наприклад, Студянська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів (українська національна школа-родина)

Дубенської районної ради Рівненської області. На офіційному сайті школи оприлюднено інформацію про те, що навчальний заклад максимально враховує національні риси і самобутність українського народу, формує духовну спорідненість жителів села, сприяє засвоєнню і прояву ціннісних ставлень особистості учня в період розвитку української державності, родинно-шкільне виховання та навчання відбувається на основі поєднання наукової національної педагогіки та української родинної педагогіки. Особливістю школи-родини стало те, що у ній визначено організаційно-педагогічні умови і шляхи її розвитку як освітньо-культурного та громадсько-активного осередку села, відкритого для співпраці з родинами, сільською громадою та громадськими організаціями. Школа – родина створює єдине культурно-освітнє та виховуючо-розвивальне середовище. Школа-родина формує уміння особистісного та міжособистісного спілкування, якісно нові відносини з дорослими, змінює авторитарний стиль спілкування на демократичний, особистісно-гуманний; культивує у дітей та учнівської молоді шанобливе ставлення до оточуючих, безкорисливе творення добра для людей. Керівництво школи переконувало, що школа-родина забезпечує піднесення кожного учня на вищий рівень особистісного розвитку, формування та розвиток його як неповторної особистості, творця самого себе і обставин своєї життєдіяльності. Обґрунтована система безперервності виховного процесу в школі-родині – родинно-сімейного, родинно-шкільного, громадсько-шкільного створюють можливість для успішної реалізації програми «Школа – соціокультурний центр села», яка включає дітей в спільну з дорослими діяльність, сприяє розвитку творчої працелюбності, спрямовує зусилля на турботу про навколишнє середовище, виховує їх цивілізованими господарями та готує до життя в умовах ринкових відносин [10].

Школою-родиною є Глодоська школа Кіровоградської обл. Специфіку її діяльності презентувала директор Плезька Валентина Миколаївна, яка зазначила, що стратегічна мета-школи-родини, її місія – допомогти дитині в становленні та розвитку особистості. Досвід роботи колективу Глодоської школи вивчено і схвалено до розповсюдження вченою радою Кіровоградського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені В. О. Сухомлинського. Школа визнана опорною в області за напрямком роботи «Розвиток особистості учня в умовах функціонування школи-родини» [6].

За даними Т. Усатенко, у школах-родинах досліджували такі проблеми: українознавчі родинні цінності особистості в школі-родині великого міста (ЗОШ №181 м. Києва); етнопедагогічна українознавча основа співпраці учнів-учителів-батьків в українській національній школі-родині (ЗОШ № 139 м. Києва); родинний мікроклімат у життєдіяльності української національної школи-родини» (ЗОШ № 102 м. Дніпропетровська (нині Дніпро),

формування інтелектуальної, етнонаціонально-усвідомленої особистості з активною державною позицією в ліцеї-родині (Український гуманітарний ліцей м. Києва); родинні цінності у вихованні громадянина України на основі співпраці школи і батьків (ЗОШ № 303 м. Києва); тему «Сільська школа-родина – осередок збереження і розвою культурної спадщини предків» досліджують в ЗОШ с. Красна Слобідка Обухівського району Київської обл.: у Сквирському ліцеї – «Культурна спадщина краю в українознавчій системі виховання та навчання»; у селі Монастирище на Чернігівщині – «Етнопедагогічні українські засади сільської школи-родини» [11, с. 91-93]. Перелік шкіл-родин, які навела Т. Усатенко, показує, що вони дуже широко діяли в Україні у кінці минулого століття і на початку ХХІ.

Тип школи-родини продовжує існувати і в сучасний період. З-поміж них вкажемо на Харківську загальноосвітню школу №105, яка стала не лише новим типом школи, а закладом з новим типом мислення, мікрокліматом, стосунками між головними учасниками навчально-виховного процесу: дитиною, батьками і вчителями. За оцінкою керівництва школи, їхня мета виховати колектив свідомих громадян держави, розвиваючи цілісну особистість європейського ґатунку на засадах українознавства як суми знань про націю і народ, забезпечуючи громадянську освіту кожному. У школі сповідують принцип, що батьки (сім'я, родина) – найбільша моральна цінність, оберіг моралі й духовності. У співдружності з батьками школа виховує у дітей почуття честі роду, відповідальність за сім'ю, усвідомлення історії сім'ї як частини історії народу [14].

Висновки. У сучасній школі треба продовжувати кращі практики організації співпраці з батьками, прикладом якої слугують школи-родини. Уже в самій назві, що відображають засади організації освітнього процесу, закладено основний вектор спрямування діяльності школи. Позитивною практикою можемо вважати, що у школах-родинах залучали до виховного процесу не тільки батьків, а й інших членів родини – сестер, братів, бабусь, дідусів. Звичайно, що така організація устрою школи потребує напружених зусиль як з боку адміністрації, так і педагогів. У діяльності шкіл-родин особливо актуальною для нашого часу є ідея про те, що об'єднавчим чинником школи і сім'ї повинна стати українська національна ідея, яка дає змогу усвідомити себе громадянами України.

Аналізуючи ретродосвід можемо констатувати, що єдиної моделі успішної співпраці з батьками не існує. Багато залежить від очільників закладу освіти, педагогічного колективу, кожного вчителя зокрема, вчителя – його характеру, досвіду та компетенцій, того, як він будує стосунки з іншими, як він сприймає свою професійну роль і наскільки він готовий брати участь у різноманітних заходах для налагодження такої співпраці. З боку батьків важлива відкритість

до пропозицій вчителя та готовність долучитися до справ класу (а іноді й школи) та спільної відповідальності за процес навчання та виховання дітей.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в апробації запропонованих форм співпраці в умовах НУШ.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Амеліна О. Школа-родина : від концепції до практичної реалізації. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2005. № 6. С. 168–171.
2. Амеліна О. А. Цінності життєдіяльності української національної школи-родини в умовах експерименту та нових освітніх змін. *Інноваційний пошук в освітньому просторі Дніпропетровщини : методичний альманах*. Дніпропетровськ, 2005. С. 55–64.
3. Куржанова Н. І. Організація роботи закладу освіти в умовах регіонального експерименту «Школа-родина». *Інноваційний пошук в освітньому просторі Дніпропетровщини : методичний альманах*. Дніпропетровський обласний інститут післядипломної освіти. Дніпропетровськ, 2005. С. 75–77.
4. Молчанюк О. В. Взаємодія сім'ї та школи як важлива умова ефективності виховного процесу. *Вісник післядипломної освіти. Серія «Педагогічні науки»*. Випуск 15(44). 2021. С. 193–205.
5. Нова українська школа: порадник для вчителя. Розділ 8. Співпраця з батьками. URL: https://base.kristti.com.ua/wp-content/uploads/2017/10/rozdz_8_Batki.pdf Нова українська школа.
6. Плецька В. М. «Школа-родина – шлях у майбутнє» опубліковано 26. 12. 2014. URL: http://osvita.ua/school/lessons_summary/administration/45067/
7. Побірченко Н. Феномен О. Захаренка в оцінці дослідників його творчості. *Історико-педагогічний альманах*. 2014. №2. С. 21-27.
8. Резніченко І. Педагогічне партнерство сім'ї і школи в умовах НУШ. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. Випуск 59. 2018. С. 279 –285.
9. Розлуцька Г., Драч А., Костик Л. Педагогічна взаємодія з батьками учнів у реалізації педагогіки партнерства у концепції «Нова українська школа». *Педагогічні інновації у фаховій освіті*. Випуск 10. Ужгород, 2019. С. 157– 162.
10. Студянська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів (українська національна школа-родина) Дубенської районної ради Рівненської області. URL: <http://gash.ussf.kiev.ua/uk/content>
11. Усатенко Т. Науково-дослідний проект «Українська національна школа-родина»: підсумки, перспективи. *Українознавство*. 2002. Число 3. С. 90–93.
12. Усатенко Т. Школа, подібна до домівки: українознавчий тип освіти як проблема. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Житомир, 2005. Вип. 24. С. 134–137.
13. Чкаловська школа. Офіційний сайт. URL: <http://chalovskashkola.klasna.com/uk/site/cyalovskaschool-history.html>.
14. Харківська загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів №105 Харківської міської ради Харківської області. URL: http://school105.edu.kh.ua/hzosh_105_prezentu/shkola-rodina/%20%20

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ТА ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ОСВІТНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЗДОБУВАЧАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ МАЙБУТНІМИ ФАХІВЦЯМИ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ З ВІЙСЬКОВОЇ ПІДГОТОВКИ

FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCES AND USE OF INNOVATIVE EDUCATIONAL TECHNOLOGIES BY HIGHER EDUCATION STUDENTS BY FUTURE SPECIALISTS OF THE SECURITY SECTOR WITH MILITARY TRAINING

У статті визначено вплив використання інноваційних технологій на розвиток педагогічної майстерності та фахової компетентності майбутніх фахівців сектору безпеки з військової підготовки – учасників інноваційних процесів, покращення якісних показників навчальних досягнень здобувачів вищої освіти. Також, інноваційні технології розглядаються як моделювання науково-педагогічним складом змісту, форм і методів освітнього процесу відповідно до поставленої мети з використанням новизни. Метою та стратегією є освоєння сучасних новітніх технологій, які передбачають підготовку висококваліфікованих фахівців сектору безпеки задля їхньої конкурентоспроможності на глобальному ринку праці. Розглянуто освітню діяльність за новітніми технологіями, яка полягає у підготовці здобувачів освіти – компетентних фахівців, які володіють поглибленими знаннями, уміннями та навичками, а також базовими й професійними компетентностями щодо розв'язання складних спеціалізованих завдань та практичних проблем у галузі геодезії, землеустрою та геоінформаційних систем і технологій.

Усучаснення системи вищої освіти в Україні характеризується поєднанням традицій, що склалися у вітчизняній вищій школі, з новими ідеями, що пов'язані із входженням України у європейський та світовий освітній простір. Для системи вищої освіти характерні сучасні інноваційні тенденції: орієнтація на європейські та світові освітні стандарти, розвиток багаторівневої освітньої системи, потужне збагачення військового вищого навчального закладу сучасними інформаційними технологіями, широке включення в систему Internet, розвиток інноваційних технологій навчання, створення університетських комплексів, поширення дослідницько-експериментальної роботи з апробації нових навчальних планів, створення авторських підручників, посібників, навчального забезпечення, розробка освітніх стандартів, нових структур управління тощо.

Ключові слова: здобувачі вищої освіти, фахові компетентності, інноваційні освітні

технології, педагогічна майстерність, методика викладання, геоінформаційні системи.

The article defines the influence of the use of innovative technologies on the development of pedagogical skill and professional competence of future specialists of the security sector in military training – participants in innovative processes, improving the quality indicators of educational achievements of higher education students. Also, innovative technologies are considered as modeling by the scientific and pedagogical composition of the content, forms and methods of the educational process in accordance with the set goal with the use of novelty. The goal and strategy is to master the latest modern technologies, which provide for the training of highly qualified specialists in the security sector for their competitiveness in the global labor market. The educational activity based on the latest technologies is considered, which consists in training students of education – competent specialists who possess in-depth knowledge, abilities and skills, as well as basic and professional competences in solving complex specialized tasks and practical problems in the field of geodesy, land management and geo-information systems and technologies. The modernization of the higher education system in Ukraine is characterized by a combination of traditions developed in the national higher education system with new ideas related to Ukraine's entry into the European and world educational space. The higher education system is characterized by modern innovative trends: orientation towards European and world educational standards, development of a multi-level educational system, powerful enrichment of the military higher education institution with modern information technologies, wide inclusion in the Internet system, development of innovative learning technologies, creation of university complexes, dissemination of research experimental work on approbation of new curricula, creation of author's textbooks, manuals, educational support, development of educational standards, new management structures, etc.

Key words: higher education seekers, professional competences, innovative educational technologies, pedagogical skills, teaching methods, geo-information systems.

УДК 351.746.1(477)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/54.1.4>

Романов І.В.,

канд. військ. наук, ст. наук. співр.,
доцент спеціальної кафедри № 5
Національної академії
Служби безпеки України

Демченко О.М.,

ст. викладач спеціальної кафедри № 5
Національної академії
Служби безпеки України

Макух Д.Д.,

викладач спеціальної кафедри № 5
Національної академії
Служби безпеки України

Постановка проблеми. Тема сучасного розвитку інноваційної освіти є актуальною, викликає суспільний та науковий резонанс своєю динамічністю, змінністю, непередбачуваністю, специфікою викликів, для подолання яких людині слід мобілізувати максимум інтелектуальних та духовних зусиль у світі інформації. Інноваційна освітня діяльність передбачає розвиток творчого потенціалу майбутніх фахівців сектору безпеки і безумовно сприяє усіх учасників освітнього процесу на стилі мислення [1]. Метою сучасної

науково-педагогічної діяльності освіти є “всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення

освітнього рівня громадян за для забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору” [8].

Основною відмінною характеристикою інноваційної науково-педагогічної діяльності вищого військового навчального закладу (далі – ВВНЗ) при викладанні військової підготовки є підвищення результативності освітнього процесу, яка проявляється у педагогічній майстерності науково-педагогічного складу.

Упровадження й систематичне використання сучасних інформаційних технологій у освітньому процесі ВВНЗ сприяє активізації навчально-пізнавальної діяльності здобувачів освітніх послуг і викладачів з військової підготовки, інтенсифікації освітнього процесу, появі стійкої зацікавленості навчанням, підвищенню мотивації пізнавальної діяльності, формуванню потреби в самонавчанні, саморозвитку, умінню самовизначатися в навчальній діяльності; у науково-педагогічного складу змінюється позиція, він стає носієм нового педагогічного мислення і принципів педагогіки співробітництва, професіоналом, здатним до проектування і перепроектування своєї діяльності [4].

Аналіз попередніх досліджень. Розвиток технології як педагогічної категорії пов'язаний з працями таких учених, як В. Беспалько, С. Батишев, Б. Гершунський, Л. Гордін, Р. Гуревич, А. Єршов, В. Збаровський, М. Кларин, І. Лернер, Г. Селевко, В. Трайнев, І. Трайнев, Н. Тализіна, К. Трибулькевич та ін., які зверталися до вивчення теоретико-методологічних питань і проблем моделювання змісту різних педагогічних технологій і розробки їх основних понять [2]. На кожному етапі розвитку інформаційних технологій у освітньому процесі, тематика інновацій вже стає традиційною, також історичною та змінною. Кожна епоха висуває свої вимоги до людини, процесу її освіти, становлення і виховання. Сучасна педагогічна інноватика відображає суспільні зміни, що детермінуються інформатизацією, глобалізацією, інтеграцією в європейський освітній простір, технологізацією людського життя.

Сучасні інноваційні технології педагогічного процесу означають введення нового моделювання викладачем геоінформаційних систем - змісту, форм і методів освітнього процесу та виховання, в організацію спільної діяльності відповідно до поставленої мети з використанням новизни, що потребує змін у методиці викладання дисципліни геоінформаційні системи.

Інноваційні технології включають процес інформатизації, який спрямований на створення методичних систем навчання, орієнтованих на розвиток педагогічної майстерності майбутнього фахівця сектору безпеки, формування вмінь самостійно здобувати знання, здійснювати інформаційно-навчальну та експериментально-дослідницьку діяльність, а також самостійну обробку

навчальної інформації [3, с. 24]. Незважаючи на широкий спектр наукових досліджень, присвячених різним аспектам освітнього процесу в межах реалізації державної політики у сфері інформаційних технологій як якісно нової парадигми освітніх цінностей у секторі безпеки, простежується недостатність наукових досліджень, які б ілюстрували системний підхід, щодо вивчення означеної проблеми в сучасних умовах [11, 12].

Отже, аналіз монографій [16], дисертаційних фондів, наукових статей [14] вітчизняних і зарубіжних фахівців за темою дослідження вказує на те, що проблема науково-теоретичного обґрунтування методологічних основ організації функціонування та використання інноваційних освітніх технологій у ВВНЗ ще не була до цього часу предметом спеціального комплексного дослідження. Сьогодні предметом широких наукових досліджень є не тільки концептуальні положення освітньо-професійних програм із зазначеної тематики, а також постійно відбуваються дискусії щодо формування транснаціональних освітніх мереж і єдиного освітнього простору світового масштабу, що уможливує культурно-освітній обмін і соціальну мобільність носіїв знань та інших учасників цього простору [4].

Розв'язання проблеми такого рівня вимагає від суспільства, в першу чергу, розробки необхідного законодавчого, нормативно-правового забезпечення, репрезентації стандартів вищої освіти та освітньо-професійних програм. Слід зазначити, що вища освіта - сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у ВВНЗ з галузі знань геоінформаційних систем за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої або професійної освіти.

Мета статті. Проаналізувати та висвітлити зміст інноваційних освітніх технологій навчання здобувачів вищої освіти [10]. Особливу увагу приділено сучасним інформаційним технологіям, їх можливостям для вдосконалення професійних умінь та навичок з військової підготовки у майбутніх фахівців сектору безпеки – учасників інноваційних процесів закладу вищої освіти.

Виклад основного матеріалу.

Якість освіти – це багатовимірна модель соціальних норм і вимог до особистості, освітнього середовища, в якому відбувається її розвиток, та системи освіти, яка реалізує їх на всіх етапах навчання людини. Якість освіти оцінюється: як суспільний ідеал освіченості людини; як результат її навчальної діяльності; як критерій ефективності функціонування освітньої системи.

Одним із шляхів регенерації освітньої системи є упровадження в навчальний процес ВВНЗ

інноваційних науково-педагогічних технологій і методів з військової підготовки.

Усучаснення системи вищої освіти в Україні характеризується поєднанням традицій, що склалися у вітчизняній вищій школі, з новими ідеями, що пов'язані із входженням України у європейський та світовий освітній простір. Для системи вищої освіти характерні сучасні інноваційні тенденції: орієнтація на європейські та світові освітні стандарти, розвиток багаторівневої освітньої системи, потужне збагачення ВНЗ сучасними інформаційними технологіями, широке включення в систему Internet, розвиток інноваційних технологій навчання, створення університетських комплексів, поширення дослідницько-експериментальної роботи з апробації нових навчальних планів, створення авторських підручників, посібників, навчального забезпечення, розробка освітніх стандартів, нових структур управління тощо [1].

Основна ідея модернізації системи вищої освіти полягає в тому, що ефективність навчання у вищій школі може бути поліпшена завдяки проектуванню і впровадженню новітніх освітніх систем і технологій.

Отже, інновації в освіті – це процес творення, запровадження та поширення в освітній практиці нових ідей, засобів, педагогічних та управлінських технологій, у результаті яких підвищуються показники (рівні) досягнень структурних компонентів освіти, відбувається перехід системи до якісно іншого стану. Слово "інновація" має багатомірне значення, оскільки складається з двох форм: власне ідеї та процесу її практичної реалізації [7]. Інновації (італ. *innovatione* – новизна, нововведення) – нові форми організації діяльності і управління, нові види технологій, які охоплюють різні сфери життєдіяльності людства [1, с. 63].

Інноваційну освітню технологію розглядають як особливу організацію діяльності та мислення, які спрямовані на організацію нововведень в освітньому просторі, або як процес засвоєння, впровадження і поширення нового в освіті [5].

Інноваційні технології, що використовуються у системі вищої освіти розглядаються як моделювання науково-педагогічним складом змісту, форм і методів освітнього процесу відповідно до поставленої мети з використанням новизни [6]. Метою та стратегією є освоєння сучасних новітніх технологій, які передбачають підготовку висококваліфікованих фахівців сектору безпеки задля їхньої конкурентоспроможності на глобальному ринку праці. Тому, освітня діяльність за новітніми технологіями полягає у підготовці здобувачів освіти – компетентних фахівців, які володіють поглибленими знаннями, уміннями та навичками, а також базовими й професійними компетентностями щодо розв'язання складних спеціалізованих завдань та практичних проблем у галузі геодезії, землеустрою та геоінформаційних систем і технологій.

Сучасним дидактичним пошукам технологій контекстного навчання властиві орієнтація на тісний зв'язок навчання з безпосередніми життєвими потребами, інтересами і досвідом здобувачів вищої освіти. Кожен здобувач освітніх послуг є носієм індивідуального особистісного досвіду, який потрібно враховувати і на який необхідно спиратися у процесі фахової або професійної підготовки [5, с. 117]. Такий підхід до організації процесу фахової підготовки допомагає створити атмосферу професійного компетентного формування, яка перетворює здобувача освітніх послуг не лише в суб'єкта пізнання, але й у суб'єкта власного професійно-особистісного розвитку.

Одним з видів застосування сучасних інноваційних технологій навчання в процесі фахової (професійної) підготовки майбутнього правоохоронця є інформаційні засоби навчання, які повинні забезпечуватися різноманітністю форм представленої інформації, високим ступенем наочності; можливістю організації колективної та індивідуальної дослідницької роботи [9].

З метою інтенсифікації професійної підготовки здобувачів вищої освіти в ВНЗ за допомогою запровадження комп'ютерних презентацій, електронних словників, підручників і посібників; тестових програм, програм-підручників, програм-тренажерів, словників, довідників, енциклопедій, відеоуроків, бібліотек електронних наочних посібників, тематичних комп'ютерних ігор та ін., створюється навчальне професійно орієнтоване інформаційне середовище, що сприяє розвитку основ фахової компетентності майбутніх правоохоронців [2, с. 35].

Яскравим прикладом є проведення практичних занять із застосуванням геоінформаційних технологій [16]. Обмін інформацією здійснюється за допомогою використання електронних інформаційних платформ (ресурсів) з метою створення ігрового навчального середовища в освітньому процесі (рис. 1).

Слід визнати, що зміст інформаційно-розвивальних технологій, метою яких є розвиток основ фахових компетентностей майстерності майбутнього фахівця сектору безпеки, які повинні оволодіти фаховими компетентностями тощо [9]. Фахові компетентності в галузі геоінформаційних систем – це здатність обирати та використовувати ефективні методи, технології та обладнання для виконання дистанційних, наземних, польових та камеральних досліджень, оформляти результати досліджень, готувати звіти при вирішенні завдань під час планування для попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень проти миру і безпеки людства які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України; збирати, оновлювати, опрацьовувати, критично оцінювати, інтерпретувати, зберігати, оприлюднювати

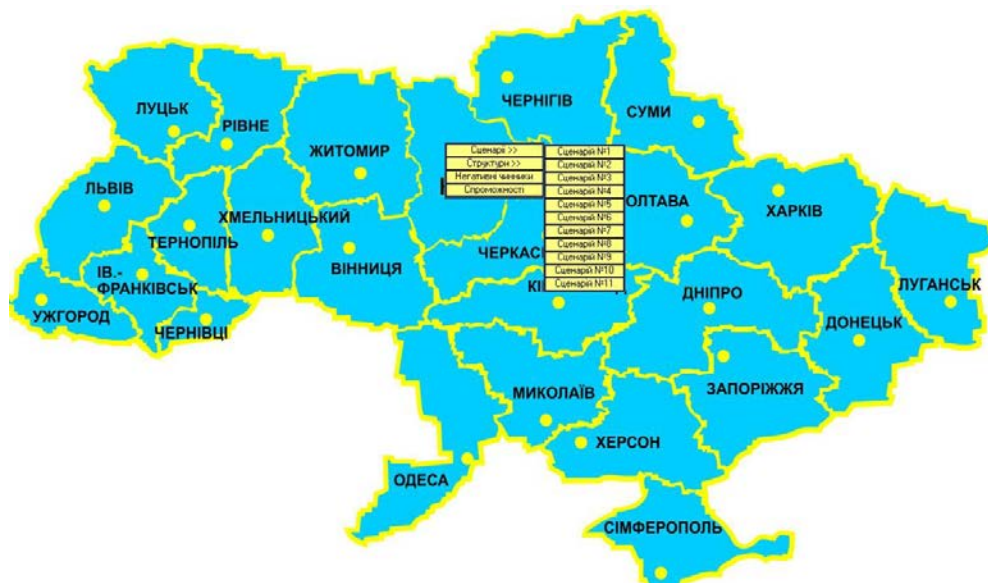

Рис. 1. СУБД електронних інформаційних платформ

і використовувати геопросторові дані та метадані щодо об'єктів природного і техногенного походження; здійснювати геодезичний моніторинг земної поверхні, природних об'єктів, інженерних споруд; оцінювати якість топографо-геодезичної та картографічної продукції; будувати моделі процесів і явищ в ГІС, орієнтуватись в базах геоданих та здійснювати пошук геоданих за їх характеристиками, управляти ГІС-проектом, застосовуючи різні методи; знання спеціалізованого програмного забезпечення і ГІС систем та базові вміння програмувати для вирішення прикладних професійних задач; володіння методами тематичної картографічної інтерпретації результатів зйомок місцевості, матеріалів дистанційного зондування Землі, геодезичних і супутникових вимірювань, статистичних даних та інших джерел; використовувати супутникові дані у навігації.

Одним із методів ефективного засвоєння матеріалу є використання системи мультимедійних лекцій, які повинні враховувати індивідуальну, авторську манеру лектора, специфіку навчальної дисципліни (спецкурсу) яка базується на авторських методиках.

Найважливішими умовами формування особистості сучасного здобувача вищої освіти під час підготовки його до участі в спеціальних операціях (заходах) є розвиток уяви і творчості в практичній діяльності. Удосконалює фахові компетенції які набуті здобувачами вищої освіти у процесі опанування та вивчення навчальних дисциплін це розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та поширення індивіду, що сприяє розширенню спектра ігрового навчального середовища в освітньому процесі.

Технічними перевагами інформаційних технологій є використання гіпертекстової інформації, що забезпечує зручний доступ до довідкових даних, глосарію, анімаційних додатків [5; 6]. Опрацювання теоретичного матеріалу за допомогою презентацій та технологій майндмепінгу (створення логічних схем) надзвичайно дієвим засобом навчання.

Наявність програмних засобів дозволить здобувачам вищої освіти здійснювати рефлексивну діяльність і усвідомлювати в реальному часі рівень свого професійного прогресу в розвитку основ фахової компетентності. Це допомагає диференціювати навчальний матеріал за ріннями складності, створювати засобами інтерфейсу позитивний емоційний фон для роботи здобувача освітніх послуг з інформаційними засобами навчання.

Однією з важливих складових фахової компетентності є інформаційна культура майбутнього, тобто – уміння продуктивно читати навчальні посібники, знаходити необхідну інформацію, осмислювати і передавати її користувачам. Використання інформаційних технологій у цьому контексті сприятиме розвитку не лише більш високого рівня мотивації майбутнього фахівця сектору безпеки, його критичного мислення, а й формуванню телекомунікаційного співтовариства, реалізації активних форм конструктивної комунікативної взаємодії [6, с. 172].

Науково-дослідницька діяльність здобувача вищої освіти є однією з важливіших складових освітнього процесу, що включає підготовку наукових доповідей, статей, тез, написання рефератів, дипломних та інших робіт. Поява мережних засобів зв'язку та всесвітньої мережі Інтернет сприяє впровадженню у процес професійної підготовки майбутнього

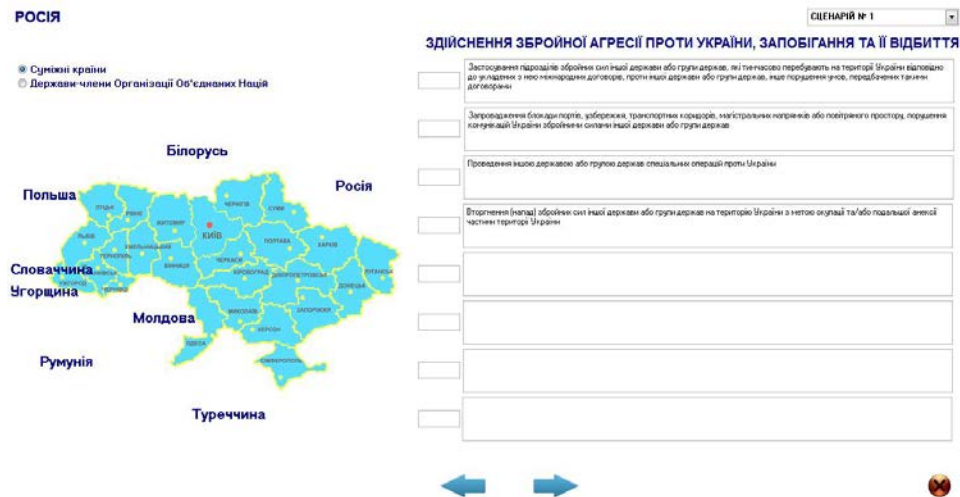

Рис. 3. СУБД комп'ютерних методів навчання [16]

фахівця сектору безпеки проблемно-дослідницьких комп'ютерних методів навчання. Серед них можна назвати проектну технологію навчання, що допомагає здобувачам вищої освіти самостійно вирішувати професійні задачі з обов'язковою презентацією та захистом результатів своєї наукової роботи за обраної навчальною дисципліною [10, с. 94].

Слід зазначити, що науково-дослідницька робота здобувача вищої освіти є невід'ємною складовою застосування інформаційних технологій що у подальшому сприяє розширенню спектра комплексних та інтегрованих компетентності [156]. У процесі наукової діяльності здобувачі вищої освіти отримують практичні знання, що складають інформативну основу евристичної та пізнавальної діяльності. Яскравим прикладом є наукові розробки геоінформаційних технологій, а також комп'ютерних методів навчання. Обмін інформацією здійснюється за допомогою використання електронних інформаційних платформ (ресурсів), експертно-аналітичної задачі з метою створення ігрового навчального середовища в освітньому процесі [15, 16].

Розроблена технологія і відповідна їй структура розв'язання експертно-аналітичної задачі базується на проекті адаптованої технології у вигляді взаємопов'язаних процедур групового вирішення проблем [15]. Вона є відкритою і передбачає постійний розвиток і вдосконалення. Структура вирішення проблеми у вигляді послідовності взаємопов'язаних основних процедур технології наведена на рис 3 [16].

Дані процедури забезпечують визначення основного напрямку дій по виробленню здобувачем політичних рішень у сфері державної безпеки та передбачають розкриття таких сторін властивостей і механізмів існування економічних, соціально-політичних ситуацій, які мають неявні та приховані передумови їх розвитку, що зумовлені геополітичними цілями і діями геополітичних сил [15].

Орієнтовані процедури створюють можливість появи нетривіальних поглядів на сучасну геополітичну (оперативну) обстановку, яка постійно змінюється в часі, а також на досліджувану проблему щодо: визначення переліку індикаторів потенційних та реальних загроз; оцінки рівня небезпеки у межах відповідальності СЗДБ України [16].

Отже, за допомогою сучасних засобів інформаційно-комунікаційних технологій науково-педагогічний склад ВНЗ можуть створити свій навчально-методичний комплекс і провести практичне заняття яке запам'ятовується, залучаючи до його створення висококваліфікованих фахівців. На нашу думку, організація освітнього процесу в сучасних умовах практично не можлива без використання інформаційних технологій комунікації та взаємодії між людьми.

Висновки.

Отже, успішність інноваційної діяльності закладу вищої освіти залежить від здатності професорсько-викладацького складу створювати, сприймати й реалізувати нововведення. Тому вважаємо, що сутність інноваційного потенціалу закладу вищої освіти визначено як сукупність кадрових, інформаційно-комунікаційних, організаційно-управлінських, технологічних, матеріальних й фінансових ресурсів, необхідних для реалізації інновацій [15]. Освітній процес - це інтелектуальна, творча діяльність у сфері вищої освіти і науки, що провадиться у закладі вищої освіти (науковій установі) через систему науково-методичних і педагогічних заходів та спрямована на передачу, засвоєння, примноження і використання знань, умінь та інших компетентностей у осіб, які навчаються, а також на формування гармонійно розвиненої особистості.

Впровадження інноваційних педагогічних технологій дозволяє вирішувати проблеми розвивального, особистісно-орієнтованого навчання, диференціації, гуманізації, формування індивідуальної

освітньої перспективи. А отже, інноваційна освітня діяльність – це складний процес, що потребує умілого, конструктивного управління [16].

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Буга Н.Ю. Становлення наукової та інноваційної діяльності у вищих навчальних закладах. *Економіст*. 2006. № 9. С. 60–64.
2. Галиця І.О. Інноваційні механізми активізації педагогічного і наукового процесів. *Вища школа*. 2011. № 7/8. С. 31–37.
3. Гречаник Б.В. Інноваційний потенціал вітчизняних ВНЗ: особливості та проблеми його формування. *Інвестиції: практика та досвід*. К., 2010. № 11. С. 24–27.
4. Гуревич Р.С. Інформаційно-телекомунікаційні технології в підготовці майбутнього фахівця. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. К., 2002. № 4. С. 61–68.
5. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. К.: Академвидав, 2004. 218 с.
6. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: Навч. Посібник. К.: Академвидав, 2004. 352 с.
7. Про освіту : Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, No 38-39. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
8. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В. Г. Кремень. К. : Юрінком Інтер, 2008. С. 338-340.
9. Кошечко Н.В. Методика викладання у вищій школі: Навч. Посібник. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2013. 115 с.
10. Базові принципи підготовки оперативних підрозділів Служби безпеки України: навч. посіб.: в 2 ч. Ч. I / за заг.ред. В.І. Строгого. Київ. Нац.академ. СБУ, 2017.320 с.
11. Базові принципи підготовки оперативних підрозділів Служби безпеки України: навч. посіб.: в 2 ч. Ч. II / за заг.ред. В.І. Строгого. Київ. Нац.академ. СБУ, 2017.176 с.
12. Організація бойового вишколу оперативних підрозділів СБ України в умовах підготовки співробітників до участі в спеціальних операціях (заходах): в 2 ч. I / за заг.ред. В.І. Строгого. Київ. Нац.академ. СБУ, 2017.356 с.
13. Тактико-спеціальна підготовка.: в 2 ч. / за заг. ред. В.І. Строгого. Київ. Нац.академ. СБУ, 2017.336 с.
14. Романов І.В., Рижов І.М., Тонконог І.О. Кризовий менеджмент та моделювання спроможностей суб'єктів забезпечення державної безпеки України. *Науково-практичний журнал 1 (25)*. Київ. Нац. академ. СБУ. 2019. С. 5-16.
15. Романов І.В., Рижов І.М., Тонконог І.О. Методологія комплексної оцінки розвитку національних інтересів в сфері економіки та державної безпеки. *Науково-практичний журнал 3 (27)*. Київ. Нац. академ. СБУ. 2019. С. 30-44.
16. Формування стандартного каталогу спроможностей типових структур військ (сил) та засобів суб'єктів національної безпеки України : навч. посіб. / В. І. Строгий, та ін.; за ред.: В. І. Романов; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ : 2018. 922 с. Бібліогр.: с. 921-922

БОЛОНСЬКА СИСТЕМА: ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
У ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІBOLOGNA SYSTEM: PROSPECTS OF DEVELOPMENT
IN THE GLOBALIZED WORLD

Стаття присвячена дослідженню перспектив розвитку Болонського процесу в умовах глобалізованого світу та нових викликів, які, з одного боку, підсилюють значення єдиного європейського простору вищої освіти, а з другого, зважаючи на пандемію Ковід-19 та війну на території Європи, ускладнюють її втілення. В багатьох закладах вищої освіти України і сьогодні використовують елементи Болонської системи, як, наприклад, триступенева система вищої освіти у Львівській політехніці (бакалаврат, магістратура, докторантські студії), яка дає можливість здійснити мобільність випускників та студентів у межах Європейського Союзу. Світ у 2020 році, коли Болонська система прийняла новий план розвитку, був зовсім іншим, ніж у 1999, і це було у ньому відображено, особливо на рівні систем Європейської вищої освіти для їхньої подальшої співпраці. Це було особливо необхідним у розпалі пандемії Ковід-19, реальності, що змінила усю «нормальну» поведінку на рівні індивідуальному та груповому, організацій та країн. Але поточна криза також показала унікальну можливість підкреслити важливість науки, а також раціональну політику та співпрацю. Болонська система почала нове десятиріччя в точці безпрецедентного виклику. Це час, коли в людей та урядів виникає запитання куди рухатись, як планувати цей рух та навіть чи взагалі є здатність рухатись. Але які б не були успіхи та помилки європейського простору вищої освіти, він забезпечує можливість спільного розвитку до нових горизонтів науки та освіти. Болонський процес є силою, що уможливіє розвиток спільного розуміння цілей системи вищої освіти та просування до їхнього здійснення. Вивчення цілей Болонського процесу на десятиріччя з 2020 року допоможе зрозуміти, яким чином і які позитивні риси її можна використати в системі вищої освіти України, яка поступово входить у систему освіти Європейського Союзу, незважаючи на тимчасові труднощі та перешкоди.

Ключові слова: Болонський процес, європейський простір вищої освіти, діджиталіза-

ція, міжнародна співпраця, інтернаціоналізація, пандемія.

The paper is devoted to the investigation of prospects of the development of Bologna Process in the globalized world and new challenges, which, on the one hand, reinforces the influence of united European Higher Education Area (EHEA), and, on the other hand, taking into account the COVID19 pandemic and the war on the European territory, make its implementation more difficult. In many tertiary educational establishments of Ukraine, the elements of Bologna system are used even nowadays, for example, three-level system at Lviv Polytechnic (Bachelor's, Master's and PhD courses), which enables the opportunity of students' and graduates' mobility within the European Unity. The world in 2020, when Bologna System accepted a new plan of development, was different from that in 1999, and it was reflected in the plan particularly at the level of the European systems of higher education for their further cooperation. It was especially necessary at the height of the COVID19 pandemic, a reality, which changed all normal being at the individual and group level and at the level of establishments and countries. At the same time, current crisis showed the unique possibility to highlight the importance of science, as well as rational policy and cooperation. Bologna system began a new decade in the point of unprecedented crisis. It is a time for questions where to move, how to plan the motion. Besides all successes and failures of EHEA, it provides the opportunity of joint development to new horizons of science and education. The Bologna process is a force providing the development of the aims of higher education and movement to their implementation. The study of its goals for the decade from 2020 will help understand how and what it is possible to use in the system of higher education of Ukraine, which step-by-step comes to the European system of education, in spite of temporary difficulties and obstacles.

Key words: Bologna Process, European Higher Educational Area, digitalization, international cooperation, internationalization, pandemic.

УДК 378+37.014.25
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/54.1.5>

Фучила О.М.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри іноземних мов
Національного університету
«Львівська політехніка»

Постановка проблеми у загальному вигляді. Болонський процес розпочався в 1999 р. після прийняття Болонської Декларації, підписаної міністрами освіти 29 європейських країн, який створив Європейський простір вищої освіти (ЄПВО). Звичайно, найважливішим принципом Болонського процесу є втілення академічних цінностей (автономія, академічна свобода, рівність та інтегрованість), що стали ключовими за минулі 20 років, будучи важливими умовами для створення атмосфери довіри та надійності. Саме необхідність розповсюдження цих цінностей у Європейському союзі спричинила появу такого

інструменту, як мобільність, та її складову – інтернаціоналізацію [1].

Але за час існування Болонського процесу, незважаючи на численні документи, прийняті та узгоджені країнами – учасниками, деякі аспекти прийнятих рішень та положень не були виконані через різні причини та обставини, що виникали в різних країнах в процесі їхнього історичного розвитку. У 2019 році ситуація погіршилася через пандемію Ковід-19, а в сучасній Україні, яка брала участь у деяких програмах Болонського процесу, і через війну. Але Болонський процес намагається врахувати виклики сьогодення та

укладає плани на майбутнє із врахуванням цих проблем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз існуючої ситуації щодо перспектив розвитку, визначених в документах Болонського процесу на сучасному етапі та дослідження імплементації різних аспектів Болонського процесу в освітній процес ЗВО проводять численні зарубіжні організації, зокрема, Європейська асоціація університетів, Європейська виконавча агенція з питань освіти та культури, та науковці Е. Бееркенс, Дж. Ван Брюгген, Д. Ф. Вестерхайден, Г. Вітхауз, Дж. Гуйсман, Б. Кеєм, А. Коттман, Г. Коноле, Л. Кремоніні, Б. Нкуйубватсі, І. Пуні, А. Сарсок, А.-Х. Тангаузер, Г. Шмідт, Дж. П. Шееле, Й. Яґчі тощо, а також українські науковці М. Вачевський, О. Закусило, А. Ільченк, С. Шейко, В. Мадзігон тощо. Для успішного і повноцінного втілення принципів Болонського процесу в українських закладах вищої освіти потрібно ретельно вивчити та проаналізувати сучасні тенденції його розвитку.

Мета статті. Дослідити плани розвитку Болонського процесу на наступне десятиріччя та проаналізувати напрямки, які могла б використати система освіти України.

Виклад основного матеріалу. Різницю між «старими» та «новими» проблемами ЕПВО не завжди можна визначити. Від початків Болонського процесу існувало розуміння, що співпраця має будуватись на спільних фундаментальних цінностях. Тобто, нічого нового немає у понятті фундаментальних цінностей. Однак, новітня історія вміщає ці поняття у новий контекст. Науковці та викладачі ЗВО, працюючи в університетах, системах охорони здоров'я, фармацевтичних компаніях та інших організаціях, відіграють ключову роль у відповіді на виклики, створені пандемією Ковід19. Щоб робити це ефективно, умови їхньої праці, включаючи соціальну ціннісну базу, мають бути захищеними та забезпечувати їм необхідну підтримку.

Звичайно, пандемія не є єдиним каталізатором широкої дискусії щодо захисту та підтримки академічних цінностей. В останні роки, випадки, що при них доповідали зацікавлені організації, а також міжнародні мережеві організації, такі як Обсерваторія Великої Хартії університетів або «Науковці під загрозою» (організації, місією яких є підтримка та підсилення академічної свободи та інституційної автономії) вказували, що зростає кількість випадків, які ілюструють погляд, що цінності справді є спільними. Єреванське Комюніке зобов'язало міністрів «підтримувати та захищати студентів та персонал у їхньому прагненні використовувати їхнє право на академічну свободу та запевняти їхнє представництво як повноправних партнерів в управлінні автономними закладами вищої освіти» [4, с.8]. Надалі це положення

було підсилене у Паризькому Комюніке, в якому міністри зобов'язалися підтримувати та сприяти втіленню фундаментальних цінностей у ЕПВО: «Академічна свобода та інтеграція, інституційна автономія, участь студентів та персоналу в управлінні вищою освітою та публічна відповідальність за вищу освіту формують основу ЕПВО. Усвідомлення цих фундаментальних цінностей стало викликом в останні роки в деяких країнах, тому ми приймаємо тверде рішення підтримувати та захищати їх в усьому ЕПВО через інтенсифікацію політичного діалогу та співпраці» [7, с.4].

Створення сталого майбутнього є спільним глобальним викликом людства, з яким стикаємося всі ми. Це не абстрактний пункт порядку денного, але конкретна реальність, яку не можна ігнорувати. Заклади вищої освіти можуть бути основою позитивних соціальних змін, та зміни мають відбутися всередині самих ЗВО. Завдання сталого розвитку вимагають відгуку та дії в кожному ЗВО – від того як вони організовані та як фінансуються, через зміст та методи навчання та наукових досліджень та до їхньої заангажованості у суспільне життя.

Вища освіта відіграє ключову роль у пом'якшенні впливу кліматичних змін та залежних від них міграційних процесів через дослідження, інновації, освіту та заангажованість. Заклади вищої освіти повинні об'єднатися із місцевими спільнотами для підготовки адаптації до змін клімату. Навчальні програми для студентів також мають бути адаптовані, щоб відповідати важливості проблеми. ЗВО повинні також розповсюджувати знання про кліматичні проблеми, отримані внаслідок досліджень, та заохочувати до обмірковування та обговорення того, як ми житимемо та працюватимемо у майбутньому. Сталий розвиток не може бути відокремлений від соціального та економічного відновлення [2].

Пандемія, а слідом за нею і війна, створила і створить глобальні економічні проблеми та вплине на різні групи суспільства по-різному. Люди створили світ, в якому нерівність зробила певні верстви населення більш вразливими на такі економічні виклики. Поточна криза дає можливість подивитись на причини цього явища під іншим кутом та змінити напрямок розвитку. Оскільки ЗВО мають привілей створення знань, вони можуть продовжувати створювати стале майбутнє. Болонський процес також має створювати можливості для розвитку та обміну ідей та практики. Оскільки його асоціюють із структурами отримання ступенів та запевнення якості освіти, за майбутнє десятиріччя воно має стати платформою для сталої вищої освіти. Це означає інтегрування ідей сталого розвитку в усі дисципліни на усіх рівнях та створення середовища, що підтримує зелені кампуси, зелену мобільність, партнерство у сталому розвитку та мережі кооперації.

Європейський простір вищої освіти (ЄПВО) має надзвичайно великий потенціал щодо інновацій – зокрема, якщо він продовжує бути відкритим та інклюзивним простором. Взаємозв'язок між університетами є необхідним щоб відповідати майбутнім викликам, та локальним і національним інтересам будуть краще служити автономні вищі освітні заклади що мають потужність працювати поза національними границями [3]. Студентам також потрібно використовувати переваги можливостей, щоб отримувати користь від зв'язків із іншими культурами та іншими організаціями. Щоб це трапилось, заклади вищої освіти будуть все більше потребувати працювати разом з широким діапазоном інституційних та соціальних партнерів, бути відкритими та прозорими в усіх аспектах їхньої діяльності. Альянси європейських університетів, поєднуючи цілі добробуту та соціальної інклюзії, є ініціаторами досягнення таких новітніх форм злиття та співпраці між організаціями [8].

Ми живемо в світі швидко-змінних цифрових технологій. Як науковці, так і соціальні коментатори, передбачають величезний вплив штучного розуму, великих баз даних, інтернету речей та інших технологій. Громадяни потребують нових навичок та компетентностей, щоб жити та працювати у цифровому світі. Робота із широким діапазоном джерел он-лайн інформації та інструментів змінює культуру праці та практики, а також людські стосунки. Заклади вищої освіти є частиною цього явища і також охоплюються цифровими змінами. Паризьке комюніке передбачає вплив цих розробок: «Діджиталізація відіграє роль в усіх сферах суспільства, та ми визнаємо її потенціал щодо того, яким чином здійснюється вища освіта та як люди навчаються на різних етапах їхнього життя. Ми закликаємо наші ЗВО до підготовки їхніх студентів та підтримки їхніх викладачів у їхній творчій діяльності в діджиталізованому середовищі» [7, с. 5].

У період пандемії Ковід19 стався стрімкий прогрес у переході до цифрового навчання та викладання. У цій сфері напевно є багато висновків, які потрібно зробити з досвіду двох минулих років, але зрозуміло, що було зроблено великий крок вперед, і навіть якщо повернення до нормального життя можливий, використання цифрових технологій буде, без сумніву, продовжуватись та посилюватись. Стрімкий прогрес у використанні цифрових технологій, спричинений поточною ситуацією, піде на спад, але з'являться питання вибору та культурної адаптації, наприклад, якою буде роль цифрових технологій в майбутньому. Як повинно навчання та викладання залежати від цифрових технологій? Як цифрові технології підтримуватимуть цілі та політику вищої освіти? Одним з очевидних аспектів цієї реальності, що змінюється, стало розуміння того, що

діджиталізація сама по собі не може розв'язати проблему нерівності [10].

Звичайно, обмежений доступ до технологій стримував навчання людей із різних соціальних груп, в тому числі – спільнот із обмеженими можливостями як в містах, так і в сільських ізольованих регіонах, що найбільше постраждали від пандемії. Стрімкий перехід до он-лайн навчання збільшив усвідомлення у потребі менторства, керівництва та підтримки з метою пом'якшення проблем та попередження зростання випадків відмови від навчання. Цільова підтримка якості та досвіду навчання буде ключовим викликом найближчого майбутнього. Важливо зрозуміти проблемні сфери діджиталізації в контексті можливостей навчання впродовж усього життя у мінливому середовищі. Вища освіта теж потребуватиме підтримки у використанні цифрових технологій для навчання та викладання, а також допомоги у розвитку цифрових навичок у широких верствах населення.

Важливо також уважно відслідковувати, як он-лайн та змішане навчання впливає на саму сутність вищої освіти та закладів вищої освіти. У цій ситуації кампуси у їхній теперішній формі можуть стати зайвими, а такі складові вищої освіти як спорт, фізична культура, соціальні служби також перестануть існувати. Однак вища освіта з точки зору студента – це не тільки академічне навчання. Це також місце набуття соціальних та комунікаційних навичок, а також упевненості в собі та ідентичності. Ці соціальні функції вищої освіти життєво важливі для студентів, бо розвивають навички, необхідні для їхнього майбутнього життя, і їх не можна адекватно розвивати он-лайн [7, р. 3].

Політика соціальної інклюзії також вимагає розгляду багатьох проблем, особливо в зв'язку із діджиталізацією, виходить далеко поза питання диференційованого доступу до технологій, або так званого цифрового розмежування. Студенти, що проживають у навчальному середовищі із відповідною підтримкою, можуть отримувати значно більшу користь від вищої освіти он-лайн порівняно з тими, кому таку підтримку не надають. Важливо також визначити та розвивати діджиталізацію не як альтернативу інтернаціоналізації, але радше як підсилення нових її форм та спрощення участі у програмах мобільності. Міжнародна мобільність у цифровому столітті вимагає нових підходів до змішування різних форм навчання і викладання, а також використання інструментів для безпечного обміну даних та розробки нових форм громадянської заангажованості та ідентичності [6, 9].

Європейський студентський квиток може допомогти підтвердити цю нову ідентичність європейського студента на додаток до оцифрування усіх основних складових, що необхідні для організації мобільності студентів та забезпечити єдиний цифровий пункт для отримання інформації та послуг

студентами на програмі мобільності [5]. Діджиталізація також має визначну роль у розвитку політичних угод, укладених на рівні ЄПВО та ЄС. Одним із прикладів є автоматичне розпізнавання кваліфікацій, де створення мережі між центрами ЄПВО, Європейською мережею національних центрів (European Network of Information Centres, ENIC) та Національних інформаційних центрів академічного визнання (National Academic Recognition Information Centres, NARIC) та підсилення обміну позитивним досвідом використання цифрових технологій може допомогти прискорити прогрес. Цифрові технології мають величезний потенціал у підвищенні як якості освіти, так і соціальної інклюзії. Однак, це не станеться автоматично, і визначення місця і ролі цифрових технологій вимагатиме інтенсивного обміркування. Це – важливе завдання для стратегічного політичного планування на національному та європейському рівні.

Висновки. В історичний період, коли європейському співробітництву часто загрожують різні обставини із різних сторін, позитивним явищем є те, що Болонський процес спричинив не тільки суттєвий прогрес у просуванні реформ у вищій освіті, але й у побудову довіри та розвиток співробітництва у європейському просторі вищої освіти. Робота із спільнотою політиків та інших зацікавлених осіб та організацій крізь національні бар'єри представляє собою найкращий шанс як для Європи, так і для усього світу. Болонський процес показав, що довіра незважаючи на кордони допомагає разом долати спільні виклики. За 20 років існування Європейський простір вищої освіти майже подвоїв кількість країн-учасників від 29 у 1999 році до 48 країн сьогодні. Існує багато викликів і сьогодні, як в Європі, так і в Україні, та, без сумніву, нові виклики будуть виникати в майбутньому. Із програми Болонського процесу на

наступне десятиріччя можна зробити висновок, що український простір вищої освіти, зважаючи на жорсткі виклики сьогодення, може запозичити досвід та, можливо, отримати допомогу у їх вирішенні, поступово наближаючись та вливаючись у Європейський простір вищої освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Bologna Declaration. The Bologna declaration of June 1999: Joint declaration of the European ministers of education, 1999. URL: <http://ehea.info/page-ministerial-declarations-and-communicues>
2. BFUG Advisory Group on the Social Dimension. Principles and Guidelines to Strengthen the Social Dimension of Higher Education in the EHEA, 2020. 7 p.
3. Egron-Polak E, Hudson R. Internationalization of higher education: Growing expectations, fundamental values: IAU 4th global survey. Paris: International Association of Universities, 2014. 146 p.
4. European Commission/EACEA/Eurydice. The European Higher Education Area in 2020: Bologna Process Implementation Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2020. 206 p.
5. European Students' Union. Social Dimension Policy Paper, 2019 (Board meeting No. 77). 14 p.
6. Killick D. Developing the global student: Higher education in an era of globalization. London: Routledge, 2015. 224 p.
7. Paris Communiqué. EHEA ministerial conference. Paris, 2018. URL: <http://ehea.info/page-ministerial-declarations-and-communicues>
8. Tupan-Wenno M, Camilleri A, Fröhlich M, King S. Effective Approaches to Enhancing the Social Dimension of Higher Education. Malta: Knowledge Innovation Centre, 2016. 85 p.
9. de Wit H. Internationalisation misconceptions. *International Higher Education*, 2011. (64). P. 6–7.
10. Usher A. Equity and the social dimension: An overview. / In A. Curaj, L. Matei, R. Pricopie, J. Salmi, & P. Scott (Eds.), *The European higher education area: Between critical reflections and future policies* (P. 433-447). Cham: Springer, 2015.

ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ
В ОПЦІЯХ ВІЙНИON THE FEATURES OF GENERAL SECONDARY EDUCATION
IN MILITARY OPTIONS

У статті констатовано, що стрімкі, динамічні зміни в усіх сферах життєдіяльності людини призвели до необхідності оновлення загальної середньої освіти з метою розбудови якісної системи національної освіти.

Акцентовано увагу на тому, що якісна освіта є основою внутрішньої освітньої політики країн Європейського Союзу та США, розглядається як важливий інструмент національної безпеки країн, механізм поліпшення якості життя суспільства та людини в суспільстві. Однак в умовах повномасштабної війни на деякий час освітні акценти змістилися, на перший план вийшли безпекові питання та завдання збереження національної освітньої системи. Перед українськими освітянами виникли нові непрості виклики та проблеми.

На основі аналізу наукових джерел зроблено спробу продовжити вивчення особливостей загальної середньої освіти та її трансформації в умовах воєнного стану.

Увагу сфокусовано на тому, що в непростий період життя українського суспільства та національної освітньої сфери актуальними та широко затребуваними стали технології дистанційного навчання, які дозволили учасникам освітнього процесу вийти не лише за межі закладу освіти, класу чи аудиторії, а навчатися, будучи територіально далеко або ж на тимчасово окупованій території. Констатовано, що в контексті повномасштабної війни система загальної середньої освіти перейшла в змішану та віртуальну площину, яка дозволяє поєднувати різні види освіти: формальну, неформальну та інформальну.

Розкрито роль та значення методичної, інформаційної підтримки педагогічних працівників, яка сьогодні має посилювати дистанційний формат навчання та викладання, роблячи акцент на якості. Вагоме місце належить психологічному супроводу учасників освітнього процесу, підтримці та розвитку освітніх хабів тощо.

На думку авторів однозначної відповіді щодо можливості отримання якісної загальної середньої освіти в умовах війни немає і не може бути, сформулювати висновки, дати готові рецепти важко та й, напевно, неможливо і недоцільно. Все ж можна стверджувати, що для цього мають бути докладені неймовірні зусилля як із сторони держави, суспільства, освітян, так і зі сторони батьків та здобувачів освіти. Не варто відкладати «на завтра», після Перемоги, розпочинати необхідно прямо зараз; кожний має якнайкраще робити свою справу на своєму місці.

Ключові слова: якість, якісна освіта, загальна середня освіта, воєнний стан, виклики та перспективи, Нова українська школа, реформування, модернізація, загальна середня освіта.

The article stated that rapid, dynamic changes in all spheres of human activity led to the need to update general secondary education in order to build a high-quality system of national education. Attention is focused on the fact that quality education is the basis of the internal educational policy of the countries of the European Union and the USA, it is considered as an important tool of the national security of the countries, a mechanism for improving the quality of life of society and people in society. However, in the conditions of a full-scale war, the educational emphasis shifted for a while, security issues and the task of preserving the national education system came to the fore. Ukrainian educators are faced with new difficult challenges and problems.

Based on the analysis of scientific sources, an attempt was made to continue the study of the phenomenon of the quality of education in the conditions of a full-scale war in Ukraine, the transformation of education in the conditions of martial law.

Attention is focused on the fact that in a difficult period of the life of Ukrainian society and the national educational sphere, distance learning technologies have become relevant and widely in demand, which allowed the participants of the educational process to go not only beyond the boundaries of the educational institution, class or classroom, but to study, being geographically far away or on the temporarily occupied territory of Ukraine. It was established that in the context of a full-scale war, the system of general secondary education has moved into a mixed and virtual plane, which allows combining different types of education: formal, informal and informal education.

The role and significance of methodical, informational support for pedagogical workers, which today should be strengthened by the distance learning and teaching format, emphasizing quality, is revealed. An important place belongs to the psychological support of participants in the educational process, support and development of educational hubs, etc.

According to the authors, there is no unequivocal answer regarding the possibility of obtaining high-quality general secondary education in the conditions of war, and it cannot be, to formulate conclusions, to give ready-made recipes is difficult and, probably, impossible and impractical. Nevertheless, it can be argued that incredible efforts must be made for this, both on the part of the state, society, educators, and on the part of parents and students of education. It is not necessary to postpone «for tomorrow», after the Victory, it is necessary to start right now; everyone has to do his job as best he can in his place.

Key words: quality, quality education, secondary education, martial law, challenges and prospects, New Ukrainian school, reform, modernization, general secondary education.

УДК 37.02

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/54.1.6>

Швидун Л.Т.,

ст. викладач кафедри дошкільної та початкової освіти
Комунального закладу вищої освіти
«Дніпровська академія неперервної освіти»
Дніпропетровської обласної ради»

Виноградова О.М.,

ст. викладач кафедри дошкільної та початкової освіти
Комунального закладу вищої освіти
«Дніпровська академія неперервної освіти»
Дніпропетровської обласної ради»

Кульбач Л.М.,

ст. викладач кафедри дошкільної та початкової освіти
Комунального закладу вищої освіти
«Дніпровська академія неперервної освіти»
Дніпропетровської обласної ради»

Постановка проблеми. Стрімкі, динамічні зміни в усіх сферах життєдіяльності людини призвели до необхідності оновлення загальної

середньої освіти з метою розбудови якісної національної освітньої системи. На сучасному етапі розвитку людської цивілізації якісна освіта є основою

внутрішньої освітньої політики країн Європейського Союзу та США, розглядається як важливий інструмент національної безпеки країн, механізм поліпшення якості життя суспільства та людини в ньому.

Першою розпочала процес модернізації початкова ланка системи загальної середньої освіти, яка передбачала зміну освітньої парадигми, оновлення змісту освіти, методики викладання і навчання, створення опорних освітніх закладів, формування нових вимог до сучасного педагога тощо.

Після повномасштабного вторгнення РФ освіта України опинилася в нових непростих реаліях. Війна поламала людські долі, внесла корективи в плани на життя та зміни в механізми реформування національної освіти. На деякий час освітні акценти змістилися, на перший план вийшли безпекові питання та завдання збереження національної освітньої системи.

Аналіз досліджень. Досліджуваній проблемі сьогодні приділяється велика увага. Зокрема, питання розвитку системи освіти, її якості в мирний час розглядали Г. Єльнікова, О. Ляшенко, О. Локшина, Т. Лукіна, З. Рябова, та інші. В їх роботах розкрито суть феномену якості освіти з точки зору педагогіки, управління, досліджено характеристики якості, її складові, показано взаємозв'язок між ними, висвітлено технології оцінювання якості тощо.

В роботах С. Шкарлета, Т. Вакуленко, О. Білого, Є. Головахи, А. Єрмоленка, В. Климчука, В. Козловського, О. Куценко, Н. Радіонової, С. Макеєва, О. Єременка, М. Поповича, Є. Бистрицького, Ю. Лободи, О. Панича, Р. Кобця та інших дослідників представлені певні напрацювання щодо особливостей функціонування вітчизняної освіти в умовах екстремальних ситуацій, якою є війна, трансформації освітньої галузі в умовах воєнного стану, питання забезпечення якості освіти в реаліях війни тощо.

Відзначаючи значний доробок науковців у дослідження якості освіти, вважаємо доцільним продовжити вивчення даного феномену в опціях повномасштабної воєнної агресії.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Перед українськими освітянами виникли непрості виклики та проблеми, зокрема, чи можливе навчання під час повномасштабної війни, коли мішенями ворожих обстрілів часто стають заклади освіти? Якщо можливе навчання, то в якому форматі, адже чимало освітніх установ знищено ворогом? Як організувати освітній процес для вимушених біженців, внутрішньо переміщених осіб, тих, хто опинився в тимчасовій окупації? Чи варто в таких надскладних умовах вести мову взагалі про освіту та її якість? Відповіддю на ці та інші запитання може слугувати приклад Південної Кореї, яка в найважчий для країни період, зробила ставку на освіту і виграла

не лише війну, а й створила передумови для стрімкого економічного післявоєнного розвитку.

Тому **метою статті** є спроба здійснити аналіз особливостей системи загальної середньої освіти, її якості в умовах повномасштабної війни в Україні.

Виклад основного матеріалу. В науці поняття «якість» давно відоме, його вивчали, щодо нього дискутували ще філософи античності, однак і сьогодні цей феномен викликає полеміку в науковому світі, що свідчить про його складний та неоднозначний характер; якість не є сталою категорією, вона переглядається, змінюється в залежності від оточуючих умов, вимог суспільства та часу.

Якість речей матеріального світу оцінити неважко. Проблеми щодо оцінювання якості виникають, коли йде мова про нематеріальний світ, до якого відноситься і освіта. Серед дослідників якості освіти існує безліч визначень даного феномену. В законі України «Про освіту» якість освіти трактується як «відповідність результатів навчання вимогам, встановленим законодавством, відповідним стандартом освіти та/або договором про надання освітніх послуг» [4].

Незважаючи на виклик, яким є війна, українські освітяни в надскладних умовах змогли організуватися та забезпечити проведення ряду основних оцінювальних процедур якості загальної середньої освіти, як от: міжнародне порівняльне моніторингове дослідження PISA, загальнодержавний зовнішній моніторинг якості початкової освіти «Стан сформованості читацької та математичної компетентностей випускників початкової школи закладів загальної середньої освіти»; сертифікація педагогічних працівників, зокрема, вчителів початкових класів, яка є важливим елементом Нової української школи; національний мультипредметний тест для вступу для здобуття вищої освіти на основі повної загальної середньої освіти.

В умовах коронавірусної інфекції, а згодом і повномасштабної війни сфера освіти зазнала значних трансформацій та втрат, що істотно вплинуло на її суб'єкти, інфраструктуру, механізми функціонування, якість освіти тощо. З'явилися нові виклики, насамперед, організаційно-безпекового плану та проблеми збереження національної освіти. «... 1. Необхідність ефективного вирішення питання доступу до освіти внутрішньо переміщених учасників освітнього процесу в Україні, учнів із тимчасово окупованих територій, тих, хто виїхав за кордон; пошук можливих шляхів розв'язання цієї проблеми в поточному періоді та тривалішій перспективі. 2. Необхідність забезпечення закладів загальної середньої освіти захисними спорудами цивільного захисту/укриттями, відновлення пошкоджених закладів, їхньої інфраструктури, забезпечення шкільними автобусами. 3. Потреба в забезпеченні закладів загальної середньої освіти педагогічними кадрами у зв'язку із внутрішнім

переміщення педагогів до інших регіонів України, де не ведуться бойові дії, або за кордон. 4. Необхідність забезпечення учнів і педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти комп'ютерами, ноутбуками, планшетами, інтернетобладнанням для здійснення дистанційного навчання. 5. Необхідність розроблення методичного забезпечення для освітнього процесу в нових умовах із урахуванням різних форм його організації. 6. Формування нової мережі закладів загальної середньої освіти з урахуванням європейських вимог і найкращого європейського досвіду надання освітніх послуг, які забезпечать здобуття освіти учнями на рівні світових стандартів» [3, с. 64].

Повномасштабна війна змусила освітню галузь дуже швидко реагувати на зміни, які спричинили чимало загроз і небезпек не лише для її подальшого оновлення, але й для існування самої національної освіти. В непростий період життя українського суспільства та національної освітньої сфери актуальними та широко затребуваними стали технології дистанційного навчання, які дозволили учасникам освітнього процесу вийти не лише за межі закладу освіти, класу чи аудиторії, а навчатися, будучи територіально далеко або ж на тимчасово окупованій території України. «Дистанційне навчання дозволяє здобувачам освіти різного рівня навчатися в комфортний та зручний для них час, одночасно зі здійсненням професійної або іншої діяльності, отримувати якісну освіту незалежно від місця проживання, воно економічно менш затратне, сприяє входженню людини у світ технологій та віртуальної реальності» [5, с. 354]. Завдяки пандемійному досвіду закладів загальної середньої освіти в дистанційному форматі роботу не потрібно було розпочинати з нуля.

Однак, досліджуючи організацію освітнього процесу в умовах війни, варто зацентрувати увагу на проблемах та труднощах. «Переважає більшість керівників шкіл (80 %) назвали такі виклики: організація навчання для внутрішньо переміщених учнів і учнів, які тимчасово виїхали за кордон; напружений емоційно-психологічний стан усіх учасників освітнього процесу; послаблення мотивації здобувачів освіти та їхніх батьків до навчання; відсутність доступу до навчання (близько 25 % учнів із числа ВПО мали проблеми з доступом, а 5 % учнів не мали взагалі), що пов'язано з відсутністю в учнів постійного доступу до швидкісної мережі Інтернет (60 % респондентів) і технічних засобів (48 %). Майже всі керівники шкіл вказали також на проблеми зі швидкісним Інтернетом та технічним забезпеченням учасників освітнього процесу. Крім того, на якість організації освітнього процесу негативно впливає відсутність у ЗЗСО єдиних підходів до організації дистанційного навчання» [3, с. 269].

Дистанційна форма навчання через масове та швидке її впровадження не позбавлена проблем та

недоліків. Адже «...до березня 2020 року впроваджувалася лише планово і фрагментарно. В умовах пандемії ж постали інші завдання – тотальний перехід на навчання онлайн в екстремому режимі, а значить, цілковита перебудова організаційних засад процесу здобуття знань. Така нетипова ситуація забезпечила умови для незапланованого, масштабного, природнього експерименту в освітніх установах України, що дозволив отримати неоцікуваний, але дуже цінний досвід. Досвід, коли за умов відсутності вибору потрібно реалізовувати ключове завдання – перейти швидко на онлайн-навчання, але не втратити при цьому якість та уникнути зайвих фінансових обтяжень» [2, с. 71]. Ми цілком підтримуємо думку дослідника М. Слюсаревського, що «... жива бесіда, живе спілкування не можна замінити, під час онлайн-контактів зникають більшість психологічних тонкощів спілкування. Але разом з тим, онлайн-контакт займає останнім часом провідне місце серед форм міжособової взаємодії, він є адекватним сучасному етапу життя, виходячи із соціальних і природних можливостей сьогодення» [1, с. 3].

Ця думка підтримується також і педагогами-практиками. «Серед чинників, що негативно впливають на результати навчання учнів у дистанційному режимі в умовах воєнного стану, вчителі назвали такі: відсутність «живого спілкування» між учителем і учнем (61 %); невміння самостійно вчитися (52 %); зниження мотивації до навчання (47 %); байдужість, апатія (37 %); неспроможність сконцентруватися на навчальному матеріалі (27 %); брак зворотного зв'язку від учителів (13 %)» [3, с. 269].

В складних умовах воєнного стану змінилася методична, інформаційна підтримка педагогічних працівників, яка сьогодні має посилювати дистанційний формат навчання та викладання, роблячи акцент на якості. Вагоме місце належить психологічному супроводу учасників освітнього процесу, підтримці та розвитку освітніх хабів тощо. «...дієвим інструментом щодо розширення бази знань із закордонних практик, що відкриває великі перспективи для професійного розвитку та саморозвитку вчителів Нової школи, є феномен освітньої мобільності» [6, с. 239].

Однак, повернемося до непростого запитання: «Чи можна отримати якісну загальну середню освіту в умовах війни?» Однозначної відповіді, на нашу думку, немає і не може бути, сформулювати висновки, дати готові рецепти важко та й, напевно, неможливо. Все ж можемо стверджувати, що для цього мають бути докладені неймовірні зусилля як із сторони держави, суспільства, освітян, так і зі сторони батьків та здобувачів освіти. Не варто відкладати «на завтра», після Перемоги, розпочинати необхідно прямо зараз; кожний має якнайкраще робити свою справу на своєму місці.

Висновки. Підсумовуючи зазначене вище, можемо констатувати, що в контексті повномасштабної війни відбулося зміщення певних акцентів; першочерговими завданнями стають проблеми безпеки та збереження якісної національної системи освіти.

Система загальної середньої освіти здійснила перехід у змішану та віртуальну площину, яка дозволяє поєднувати різні види освіти: формальну, неформальну й інформальну. Дистанційна форма освіти, незважаючи на певні недоліки, в цілому дозволила створити однакові умови для доступу до національної системи освіти, забезпечила професійне спілкування, консультування, навчання та викладання незалежно від місця знаходження учасників освітнього процесу.

В умовах воєнного стану трансформувалася методична, інформаційна підтримка педагогічних працівників, завданням якої сьогодні є посилення дистанційного формату навчання та викладання з акцентом на якість освіти.

Однак дане питання залишається відкритим та потребує подальших досліджень.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Досвід переживання пандемії covid-19: дистанційні психологічні дослідження, дистанційна психологічна підтримка: матеріали онлайн-семінарів 23 квітня 2020 року «Досвід карантину: дистанційна

психологічна допомога і підтримка» та 15 травня 2020 року «Дистанційні психологічні дослідження в умовах пандемії covid-19 і карантину» / за наук. ред. М.М. Слюсаревського, Л.А. Найдьоновой, О.Л. Вознесенської. Київ: ІСПП НАПН України, 2020.

2. Екстремне дистанційне навчання в Україні: монографія / за ред. В.М. Кухаренка, В.В. Бондаренка. Харків: Вид-во КП «Міська друкарня», 2020. 409 с.

3. Освіта України в умовах воєнного стану: інформаційно-аналітичний збірник / за ред. С. Шкарлета. Київ: МОН України, Інститут освітньої аналітики, 2022. с. 358.

4. «Про освіту»: Закон України від 5 вересня 2017 р. №2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 01.12.2022).

5. Швидун В.М., Швидун Л.Т. Впровадження в освітній процес дистанційного навчання в умовах кризових ситуацій в Україні. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка* / редактори-упорядники М. Пантюк, А. Душний, В. Ільницький, І. Зимомря. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2022. Вип. 53. Том 2. С. 352-356.

6. Швидун Л.Т. Освітня мобільність в контексті професійного розвитку педагогів. *Освіта і наука в умовах інноваційного розвитку суспільства: збірник тез доповідей Першої Всеукр. наук.-практ. конференції*. (14 вересня 2022 року, м. Дніпро) / за заг. ред. Т. В. Мотуз, Є. В. Кочерги. Дніпро: КЗВО «ДАНУ» ДОР», 2022. С. 238-240.

ВИХОВАННЯ ПАТРІОТА-ГРОМАДЯНИНА У СПАДЩИНІ ЛЮБОМИРА ГУЗОРА

EDUCATION OF A CITIZEN-PATRIOT IN LUBOMYR HUZAR'S HERITAGE

У статті досліджено проблему виховання як процес формуції ціннісних орієнтирів особистості. Проаналізовано спадщину Любомира ГуЗОра та висвітлено його погляди на виховання громадянина-патріота своєї держави. Представлено погляди та роздуми Любомира ГуЗОра над шляхами досягнення миру. Розглянуто роль та місце Церкви у виховному процесі, а також ціннісні орієнтири, морально-етичні засади, які вона пропонує, і які є основоположними у формуванні зрілої особистості. Особливу увагу присвячено виховному процесу та сприятливому середовищу становлення зрілої особистості, зокрема формування її ціннісних орієнтирів. Обґрунтовано значення християнського патріотизму, його характерні особливості, а також визначено актуальність даного феномену, особливо у сучасних умовах. У статті розглянуто важливість та необхідність поєднувати християнське виховання з національним, що було зумовлено історичними подіями, в яких перебувала наша держава. Як результат, таке поєднання мало позитивні наслідки.

Важливо зазначити, що у статті особливу увагу займає прищеплення любові до всього українського, що і є визначальною умовою патріотизму. Розглянуто принцип загального блага, який є одним із основоположних принципів соціального вчення Церкви. Кожен громадянин своєї держави повинен бути відповідальним та діяльним, що у свою чергу буде рушійною силою для більшого розвитку Батьківщини. Акцентовано особливу увагу на гідності кожного безпосередньо та цінності людського життя.

Проаналізовано поняття патріотизму та виокремлено його характерні ознаки. Досліджено один із його підвидів – християнський патріотизм. Основою якого є любов до Батьківщини, що ґрунтується на морально-етичних нормах та християнських засадах. Це проважує кожного члена суспільства до дій, спрямованих на досягнення добра цілого народу.

У статті розглянуто поняття національної єдності, як запоруки державності, а також з'ясовано взаємозв'язок між шанобливим ставленням до людини та добробутом цілого суспільства. Висвітлено деструктивні процеси, які негативно впливають на формування внутрішньої солідарності українців та гальмують об'єднання між собою.

Ключові слова: громадянин-патріот, морально-патріотичне виховання, виховне

середовище, гідність, християнський патріотизм, загальне благо.

The article examines the problem of upbringing as a process of forming individual values orientation. It also analyzed Lyubomir Huzar's heritage and his views on the education process and formation as an inhabitant and a patriot of his Nation. The publication presents Lyubomir Huzar's views and his reflections on ways to achieve peace.

It has been considered value orientations, the role, and place of the Church in the educational process, also moral and ethical principles fundamental to forming a mature personality. The publication paid grade attention to the educational process, a favorable environment for creating a mature character, and developing value orientations.

The article has explained the meaning and main features of Christian patriotism, and the relevance of this phenomenon is determined, especially in current conditions. The report considers the importance and necessity of a combination of Christian and national education. The historical events in our country determined this combination, and in consequence, it has had positive results.

The article pays special attention to instilling a love for everything Ukrainian, which is a defining condition of patriotism. There is considered a principle of the common good, which is one of the fundamental principles of the social teaching of the Church. Each state resident must be responsible and active so that it can be a driving force for the more significant development of the Nation. Particular attention is paid to the dignity of each individual and the value of human life.

There is an analyzed concept and characteristic features of patriotism. Also, Christian patriotism was studied as one of the subtypes of patriotism. The love for the Motherland is based on moral and ethical norms, Christian principles, and patriotism. It provokes each member of society to act to achieve the good of the whole Nation.

The article examines the concept of national unity, which is the primary way to statehood. Nevertheless, the relationship between a person's respectful treatment and the well-being of the whole society had been clarified. There were highlighted destructive processes that inhibited the unification between Ukrainians and negatively affected the inner solidarity.

Key words: citizen-patriot, moral and patriotic upbringing, educational environment, dignity, Christian patriotism, common good.

УДК [37.015.31:172.15]:271.4-726.1(477)«19/20»

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/54.1.7>

Шипка М.І.,

аспірантка кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Постановка проблеми. У сучасних реаліях українське суспільство змушене відстоювати незалежність та суверенітет своєї Батьківщини. В умовах війни та агресії з боку Російської Федерації, стоїть гостре питання боротьби та захисту нашої держави. Військове вторгнення в Україну диктує нам нові правила життя та вимагає рішучих дій і сміливих вчинків. Любов до своєї держави та

її громадян, захист кордонів, відстоювання честі, а також боротьба за власну гідність та цінності, які сповідує наша нація, проважує до відчайдушних кроків відважних синів і доньок нашої України. Передумовою таких дій є належне сімейне виховання, власний приклад усіх членів сім'ї, а також гідний вплив різних інституцій, що мають безпосередній та опосередкований вплив на сім'ю,

аби сформувати всебічно розвинену особистість та гідного представника своєї країни. У результаті це призводить до належних вчинків здорової людини та громадянина своєї держави, який з гідністю готовий особисто брати відповідальність за добробут та загальне благо своєї Батьківщини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Важливою складовою державної політики є розробка та впровадження стратегії національно-патріотичного виховання. У Законі України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», стратегії Нової української школи та ряду державних соціальних програм можна виокремити основні виховні напрямки у формуванні громадянина-патріота.

Теоретичні аспекти виховання громадянина-патріота у своїх дослідженнях та працях висвітлювали відомі українські педагоги: Г. Ващенко, О. Духнович, А. Макаренко, О. Русова, В. Сухомлиський, К. Ушинський, які приділяли значну увагу проблематиці виховання любові до своєї країни, рідної мови, національної свідомості та поваги до усього свого.

Модерні наукові дослідження в галузі виховання громадянина-патріота є представлені у науково-методологічній розробці та методиці патріотичного виховання сучасних науковців (І. Бех, К. Чорна, К. Журба, В. Киричок), розглядається зміст патріотичного виховання (О. Вишневський, Г. Агапова, О. Киричок, Д. Арабаджієв та інші).

Мета статті: висвітлити погляди Блаженнішого Любомира Гузара на виховання громадянина-патріота в умовах сучасного суспільства.

Виклад основного матеріалу. Плекання цінностей, виховання у патріотичному дусі, закладання чільних засад, що є непорушними ще з дитинства, скріпило наше міцне коріння, яке ми успадкували від своїх прародичів, що відображається у нашому генокоді.

Однією із інституцій, що мала і має непересічну місію у вихованні особистості, є Церква. Саме вона пропагує цінності та закладає морально-етичні засади, якими повинен керуватися індивід задля досягнення зрілості людської особи, яка б допомагала у розбудові християнського світу, де природні цінності служили б для блага усьому суспільству.

Церква завжди стояла та стоїть на боці правди, захисту людини та її гідності. Позиція Церкви відіграє важливу роль у питанні війни. Очільники церковних інституцій сприяли та сприяють національній єдності, а також всіляко підтримують свій народ, з якого і складається Церква як спільнота. Церква не може стояти осторонь, коли у державі війна, тому намагається давати відповіді на складні питання, та бути діяльною у різний спосіб.

З початку війни Церква не була обабіч усіх подій, що відбувалися. Вона була і продовжує бути діяльною, а також намагається відповідати на

виклики часу. На думку глави УГКЦ, Блаженнішого Святослава Шевчука, який є наступником Кардинала Любомира Гузара, саме Церква стала опорою і орієнтиром у складних обставинах, в яких перебуває наш український народ. З початку повномасштабного вторгнення Росії на територію України Церква спершу спонтанно, а згодом злагоджено, почала рятувати і показувати цінність людського життя. Складні життєві обставини, які торкнули цілу країну, спонукали народ пізнавати не якісь ідеї, а живу людину, її гідність. Ідеї не можуть бути важливішими самої людини, про це неодноразово чуємо від Папи Франциска. Християни мають важливе завдання, яке полягає у тому, щоб за допомогою Божої сили і молитви перетворити природне почуття гніву у мужність. У цьому контексті мужність варто означити як чесноту, що не виявляється у силі чи ненависті, а в тому, щоб вміти витримати і перемогти; мужність, яка спонукатиме до дій [9].

Церква, у своїй суті, є активною та близькою до людей. Беручи до уваги історичний аспект і діяльнісний підхід Церкви, неможливо не згадати величну постать Митрополита Андрея Шептицького, який жив у період двох воєн. Він був визначним пастирем українського народу, знаним духовним лідером, моральним авторитетом, інтелігентом, меценатом та благодійником. Задля підтримки та батьківського супроводу Митрополит Української Греко-Католицької Церкви видавав чималу кількість послань до свого народу. Зокрема, в часі війни, він писав про виховання, де, не випадково, поєднував християнське виховання з національним. Варто звернути увагу й на те, що Андрей Шептицький прищеплював любов та привчав свою паству до всього українського. Особливо наголошував, що кожен християнин зобов'язаний бути патріотом, але, в жодному випадку, основою його патріотизму не повинна бути ненависть, а лише правдива любов до ближнього [10].

У пастирському листі Митрополит вказує на те, що християнин повинен любити усіх, але водночас це не є перешкодою для того, щоб найпершою та найсильнішою любов'ю любити свою родину та Батьківщину. Питання патріотизму та християнства тісно пов'язані та переплетені водночас, оскільки християнин не лише може бути патріотом, а й повинен ним бути. Митрополит Андрей зазначає, що патріотизм та ненависть не можуть стояти в одній площині, при цьому патріотизм не сміє накидати обов'язків, які б противилися вірі.

В основі патріотизму лежить любов, яка є діяльною. Очевидним є той факт, що кращим патріотом вважається той, хто, перебуваючи у своєму стані, працює для добра народу, сумлінно виконує свої обов'язки на протиположності тому, хто багато говорить про патріотизм, а мало робить. Продовжуючи тему любові до всього українського, Митрополит

Андрей заохочує любити своє, дбати про нього, триматися свого, проте водночас застерігає від почуття ненависті, оскільки воно є нехристиянським. Неабиякий наголос робить на тому, щоб народ остерігався ненависті і внутрішнього роздору, що несе руйнівний характер. Коли сили поділені, вони завжди є слабкими. Відповідно Андрей Шептицький заохочував до об'єднання усіх сил народу. Очевидно, що демос є тим сильніший, чим більше опирається на науку Христа [10].

Продовження ідей Митрополита Андрея Шептицького можна побачити у діяльності Любомира Гузара, предстоятеля Української Греко-Католицької Церкви. Блаженніший Любомир, продовжуючи тенденцію своїх попередників, звертає увагу на те, що любити свою країну неможливо, не люблячи її громадян, оскільки Україна – це щось абстрактне, а її мешканці є реальним виявом своєї держави.

Тематика українського суспільства, громадянської гідності, патріотизму та любові до народу були важливими складовими просвітницької діяльності Любомира Гузара. У своїх публічних зверненнях він часто апелював до того, що українцям бракує єдності. Він говорив це не для того, щоб викликати негативний резонанс, а для того, аби звернути увагу суспільства на тему єдності. На думку Любомира Гузара, для того щоб національна єдність закоренилася в суспільстві, варто сформулювати, випрацювати та втілити в життя дуже конкретну програму з виховання національної свідомості. Така програма повинна була б бути всеохопною та випрацьованою провідними фахівцями із різних сфер, зокрема, науки, культури, освіти тощо. Аби свідомість громадян щодо національної єдності стала дійсністю, повинен пройти час. Блаженніший Любомир, аналізуючи проблематику національної єдності через призму історичних обставин, зазначав, що наше суспільство більше як останніх 200 років було під різними окупаціями, які зовсім не сприяли спільності українського народу. Наслідком такого багатолітнього поневолення виробився комплекс меншовартості, ба більше, комплекс рабства. Крім того, можна спостерегти, що у нас є несформована політична зрілість. Відповідно, вище названі деструктивні процеси стали на шляху формування внутрішньої солідарності українців. Незважаючи на негативні впливи, що запустили незворотні зміни у нашому суспільстві, об'єднавчий процес триває досі, і поступ у ньому ми не тільки спостерегаємо, а й стаємо активними його учасниками [7; 1, с. 6-10].

Доцільно звернути увагу, що національна єдність, про яку так багато говорить Любомир Гузар, є запорукою державності. Україна має усі ресурси та можливості, щоб стати великою державою, єдине чого бракує – це єдності. Для того, щоб її здобути, Любомир Гузар виокремлює два чинники, які цьому б сприяли. Перший – це посилено

молитися за єдність, а другий – старатися цю єдність спільними зусиллями здійснювати, а також робити все можливе, все що залежить від кожного безпосередньо. Мета, яку слід поставити кожному громадянину нашої держави, – це спільне благо українського народу. Любомир Гузар звертає увагу на те, що для досягнення загального блага необхідна щира спільна праця, бо лише в такому разі все виходить на добро. «Там, де не докладають зусиль чи не мають бажання до того, щоб діяти разом, - проявляється те, що робить нас слабкими, що нас дратує, що продовжує байдужість до потреби ближнього, а в найгіршому разі – приводить до бажання шкодити ближнім» [3, с. 89]. Зважаючи на такого роду судження та міркування, є дві можливості: або вибрати незгоду з усіма її наслідками, або згоду, що несе за собою надію, що наша Держава буде справді великою, якою пишатимуться свої та з благоговінням, повагою ставитиметься світ [3, с. 89].

Держава не може стати могутньою сама по собі, для цього потрібні дії та зусилля її громадян. У зверненнях, промовах та настановах Любомир Гузар закликав: «моліться та працюйте!». Молитва і праця є своєрідними підвалинами, наріжним каменем, з якого варто все розпочинати та будувати. Усі ми прекрасно знаємо, що наша держава потребує великих змін. Для Любомира Гузара зміни є необхідністю, яку ми маємо самі вибороти. Адже, лише «коли працюватимемо, то досягнемо те, що потрібно» [3, с. 91].

Розвиток та велич держави напряму залежить від зусиль та діяльності її мешканців, від національної єдності, соборності, яка є символом боротьби за волю, порозуміння між людьми, а також від віри і надії в майбутнє. На думку Любомира Гузара, «хто справді щиро хоче розбудувати наше суспільство, а тим самим і нашу державу, мусить старатися бути Великою людиною» [3, с. 104]. Розвиваючи та розкриваючи поняття «Великої людини», Блаженніший пояснює це так: «Великими стають ті, хто працює над собою, удосконалює свої Богом дані Дари і робить це, випрошуючи в Нього світла та сили на цю працю» [3, с. 104]. Також Любомир Гузар характеризує протилежне поняття. «Тих, кого я називаю малими – це люди, які працюють на себе. Вони можуть бути дуже пильні у своїй діяльності, але не мають ніякого ідеалу перед собою, живуть і працюють виключно для себе. Вони можуть обіймати дуже високі посади, але залишаються малими» [3, с. 104]. Підсумовуючи, можна сказати, що для того, щоб збудувати сильну державу, преобразити її, очоливши позитивні зміни, нам потрібні свідомі та діяльні громадяни. Ті, хто стане рушіями.

Любомир Гузар був переконаний, що найпершим виховним середовищем, де формуються «Великі люди», є сім'я. Виховний процес повинен

спрямовуватися на всебічний розвиток дитини, а зокрема на формування ціннісних орієнтирів, якими дитина буде керуватись упродовж свого життя. Сім'я, як важлива інституція, забезпечує ріст і розвиток особистості, повноцінного громадянина, який буде поважати та любити свою державу, буде гідним її громадянином. Гідний приклад повинні показати батьки, а доповнити має найближче середовище, а згодом і інші інституції, в яких формуватиметься дитина. Підростаючому поколінню потрібно прищеплювати любов до своєї держави, так само як і любов до рідних, близьких, Бога, друзів тощо.

Закладаючи у дитини правильне розуміння поняття патріотизму, слід найперше його визначити для себе. На думку Любомира Гузара, патріотом можна назвати особистість, яка любить свій народ більше, ніж усі інші народи, оскільки вона приналежить до нього і це є її Батьківщина. Також Блаженніший виокремлює поняття християнського патріотизму. Правдивим християнським патріотом можна назвати ту особу, яка не ненавидить інших, не бажає та не шукає їм зла [4, с. 8].

Водночас Любомир Гузар робить акцент на тому, що в центрі виховного процесу повинна стояти Батьківщина, любов до народу, а тоді вже все, що є похідним та другорядним. В жодному разі не варто ставити вторинні аспекти на перший план. «Християнський патріотизм – це велика чеснота, яка полягає в тому, що я люблю свій народ, служу йому, стараюся для нього, навіть готовий життя за нього віддати. Але водночас я не хочу нікого принижувати, нікому завдавати кривди тільки тому, що він інакший. Бо це вже є гріх» [2].

«Ми голосно заявляємо, що любимо Україну. Рівно ж усюди стверджуємо, що бажаємо демократії в нашій країні. Це дуже гарно звучить, але може бути засобом, щоби приспати голос свого сумління. Великою є спокуса ховатися за абстрактні поняття: любов до України, прагнення демократії тощо. Найвищий час над всім навчитися, що треба любити конкретних громадян, і що в нашій країні повинні запанувати правда та справедливість. Щойно тоді світ визнає нас як зрілий народ, а ми заживемо не тільки в самостійній і незалежній державі, але також у щасливій країні» [3, с. 117].

У сучасний воєнний період, в якому ми перебуваємо, особливо актуальною є тема виховання громадянина-патріота. Зокрема постає гостре питання миру, що є бажаним та водночас болісним для нашого народу. Аналізуючи історичний, релігійний та загальнолюдський аспекти, Любомир Гузар роздумував над темою миру та примирення, водночас беручи до уваги конкретно нашу ситуацію. Блаженніший наголошував на тому, що мир не є лише пактом неагресії, перемир'ям чи своєрідною домовленістю. З огляду на моральну складову цього поняття, миром він називає «позитивний

стан душі, в процесі якого є щире бажання добра іншій стороні» [4, с. 8]. Самозрозумілим є той факт, що правдивий мир базується на категорії справедливості, а також є неможливим без неї, оскільки «не може бути любові, бажання добра іншому без почуття і здійснення справедливості» [4, с. 8]. Через всі злодіяння, що відбувалися і продовжують відбуватися з боку країни-агресора, жодного бажання миру немає. Більше того Любомир Гузар не дуже уявляв собі щирий, правдивий мир між Україною та Росією. Неправильно було б сказати, що Блаженніший його відкидав чи по-справжньому не хотів, проте акцентував на тому, що потрібно чимало часу, ґрунтовного переосмислення, нового сприйняття один одного і в принципі розуміння того, що означає бути сусідами, без будь-якої підміни понять. А на це потрібно багато часу і чимало зусиль. Однією із умов, яка мабуть є чи не найважливішою – це правдиве бажання обидвох сторін осягнути мир. Зокрема, визнати помилки і мати щире бажання їх виправити, жаліти за них.

Іншою умовою – є діяльність. Зокрема, першим кроком це сісти за стіл переговорів та підписати документи про те, що не буде більше нападу одне на одного, не буде заподіяно більше жодних прикрощів один одному, буде толерування з обох сторін, а також з обидвох сторін справедливе ставлення. Такі кроки, на думку Любомира Гузара, могли б бути непоганим початком, але далеко не справжнім миром. Це була б лише домовленість.

Мир неможливий без діяння обидвох сторін, і правдивого бажання його осягнути. Згідно з моральними засадами та християнською доктриною, яка ґрунтується на вченні Ісуса Христа, люди повинні любити своїх ворогів, молитися за них. Проте це не означає бажати, щоби все у них краще вдавалося. А молитися потрібно, щоби вони стали на праведний шлях згідно з морально-етичними нормами та християнськими цінностями і приписами.

Молоде покоління, яке виростає в умовах війни, бачить добрий приклад та геройські вчинки наших співгромадян, що неодмінно матиме позитивні наслідки у майбутньому. Ми є очевидцями того, що є необхідність відстоювати незалежність і суверенітет держави, що створює нові виклики та умови виховного процесу, зокрема вносить нові корективи у виховний процес. Виховання особистості, здатної жертвовно працювати на користь нації і держави, є пріоритетним напрямом, який необхідно безумовно розвивати та втілювати в життя з новими силами. Наша державність полягає у національній єдності, соборності, яка є символом боротьби за волю, порозуміння між людьми та вірі, надії в майбутнє: майбутнє, яке є у наших руках.

З вище викладеного, можна зробити висновок, що погляди Любомира Гузара, щодо виховання громадянина-патріота є доволі актуальними в наш

час. Його формація та становлення як особистості відбувалося в період воєнних дій, тому опираючись на власний досвід, приклад батьків та пошану до гідності людини, він з глибокою мудрістю роздумував над виховним процесом та поняттям миру.

Важливою умовою всебічного розвитку особистості є повага до її гідності. Шанобливе ставлення до людини має безумовний взаємозв'язок із добробутом суспільства, оскільки від цього залежить перспектива розвитку для усієї держави. У статті 3 Конституції України зазначено, що «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [5].

Суспільство, у якому зневажливо ставляться до гідності людини, не розвиватиметься, як наслідок – не матиме майбутнього. Водночас для його розвитку повинен бути розвиток особистості і навпаки, це взаємозалежний процес. Любомир Гузар вважав, що «суверенітет за своєю глибиною суттю – це стан душі, який виявляється в усвідомленні власної гідності, у розумінні та шануванні своєї історії, культури та мови, у відповідальності за рідну землю та за благо свого народу й готовності його захищати.» [1, с. 74].

Громадяни повинні бути відповідальними за свою державу та показувати здоровий приклад юному поколінню, за яким стоятиме майбутнє Батьківщини. «У наші часи цілій державі, усьому народові випала нагода діяти задля власного блага. І відтепер людина просто зобов'язана бути творчою, патріотичною, свідомим християнином – громадянином своєї держави.» [1, с. 75].

Незважаючи на те, що усі ми індивідуально маємо діяти на благо держави, нам слід пам'ятати про нашу єдність та приналежність до цілого народу. Звертаючись до українського суспільства в часи Майдану, Любомир Гузар говорив про об'єднавчі аспекти, мотивував до єдності і наголошував на ній. «Ми є один народ. Де б ми не жили, ми є один одному брати і сестри. Тому треба нам подумати, як найкраще можемо шанувати наших братів і сестер, як найкраще підтримати їх коли треба, як найкраще один одному допомагати, як найкраще спільно діяти. Бути справді братами і сестрами, однією родиною» [6].

У своїй промові Блаженніший також зазначив, що наша сила у єдності, бо коли егоїзм людини є рушієм, то це проводить до втрати зв'язку з ближніми, що швидше за все стане чинником нещастя. Людина є соціальною, і правдиво щасливою стає тоді, «коли ми стараємося бути разом як одна велика родина, тоді ми є сильні і можемо говорити про правдиве щастя, бо тоді кожному з нас можна одержати те, що нам потрібно, що нам належить» [6].

Розвиваючи тематику щастя як стану душі, Любомир Гузар вказує на те, що коли особистість думає лише про себе, власний зиск, егоїстичне

задоволення своїм запитів та потреб, власне добро, то поступово втрачається зв'язок із ближніми, запускається процес апатії, власної немічності, що провокує до нещастя. А коли ж діяння людини спрямоване навпаки, це дозволяє глибинно відчувати блаженний стан радості, бути добрими братами і сестрами одне одному і всьому народові зокрема [6].

Людина не ущемляє себе, коли робить вибір чинити добро для ближніх. Це її право та у цьому полягає її покликання та свобода вибору. «Свобода – це можливість робити добро. Ми – люди, і ми – вільні. А це значить, що ми маємо право робити добро. Основний сенс свободи – людина не має права чинити зла» [1, с. 75].

Наші дії, які спрямовані на добро, є рушієм позитивних змін. У своєму публічному зверненні до народу на Майдані, Любомир Гузар зауважив, що наша держава, наш народ потребують великих змін, які ми самі ж повинні вибороти і випрацювати. «Працюй, якби все залежало від тебе, а молися до Господа, якби все залежало від Нього». Поняття «праці» Блаженніший розглядає з призми двох підходів, для молодшого та старшого покоління. Для молодшого – це пізнання, що таке нормальна держава, а для старшого – це шлях глибшого аналізу та осмислення ситуації, з подальшими кроками, тобто безпосереднім діянням, що і означає працювати. Блаженніший переконував людей у тому, що лише завдяки праці можна здобути те, що нам потрібно, і осягнути те, про що мріємо. Лише завдяки праці можна осягнути добрі результати. Якщо поглянути на другу частину приповідки, то Любомир Гузар звертає нашу увагу на те, що саме від Бога залежить наше майбутнє. «Наша молитва – це не є прохання до Бога, щоб Він щось змінював. Наша молитва – це прохання до Бога, щоб Він те здійснював, що споконвіку призначене для нас. Молитва – це є прохання до Бога здійснити те, що Він постановив, коли ми починали бути самостійним народом» [8].

Так як молитва є осердям християнського світогляду, Блаженніший закликає до її важливості, бо без молитви ми нічого не осягнемо. «Тому, шановна громадо, хочу просити вас і не лише я, хочу благати вас працюймо так, якби все залежало від нас, і молимося до Господа так, якби все залежало від Нього» [8].

Висновки. Підсумовуючи, можна сказати, що тематика виховання у спадщині Блаженнішого Любомира Гузара посідає важливе місце. Виховання громадянина-патріота в умовах сучасного суспільства є особливо актуальною проблематикою, що потребує глибшого аналізу та ґрунтовного дослідження. Однією із чільних інституцій, що здійснює виховний вплив є Церква. Базуючись на її вченні, молода особистість закладає в собі морально-етичні засади, християнські цінності,

загальнолюдські норми, що служать для блага людини та суспільства в цілому. Вчення Церкви надає особливу цінність людській гідності, її життю, стоїть на боці правди та справедливості, ставить в центр людину, а не ідеї.

Важливими складовими просвітницької діяльності Любомира Гузара були теми українського суспільства, патріотизму, національної єдності, громадянської гідності, любові до народу. Він звертав особливу увагу на те, що неможливо любити свою країну, не люблячи її громадян. Незважаючи на те, що комплекс меншовартості став на перешкоді формування внутрішньої солідарності українців, наш процес об'єднання триває досі, і кожен з нас стає активним його учасником. Національна єдність є запорукою державності. Тому, розвиток та величавість держави залежить від зусиль та дієвості її громадян, соборності, порозуміння між людьми, внутрішньої солідарності, віри та надії у майбутнє, а також любові до всього свого. Важливо зазначити, що патріотизм та ненависть не можуть стояти в одній площині.

На думку Любомира Гузара, патріотом можна назвати особистість, яка любить свій народ більше, ніж будь-який інший, оскільки вона приналежна до нього і це є її Батьківщина. У виховному процесі дитини варто звернути особливу увагу на всебічний розвиток дитини, зокрема на формування ціннісних орієнтирів, любові до своєї держави. Кожен громадянин своєї держави повинен бути за неї відповідальним, діяти задля її загального блага. Бо лише завдяки праці можна досягнути добрі результати.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Блаженніший Любомир. Думки у спадок / упоряд. О. Гнатишин. Львів : Свічадо, 2018. 128 с.
2. Гузар Л. Дорога до себе. Львів : Свічадо, 2010. 3 CDROM.
3. Гузар на кожен день / упоряд. О. Климончук. Харків : Фолю, 2021. 416 с.
4. Кастура Д. Біблійні читання Патріаршого товариства з Блаженнішим. *Наш собор*. Київ, 2021. № 5. – С. 6–9. – URL: <https://drive.google.com/file/d/1cgmJS3RQzVWpDUZyOYnbaEHVpBBe9a7S/view>. (дата звернення: 15.10.2022).
5. Конституція України: від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР: станом на 1 січ. 2020р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text> (дата звернення: 21.11.2022).
6. Любомир Гузар. Віче на Майдані 23.03.2014, 2014. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=v4tCLT2pgow> (дата звернення: 16.09.2022).
7. Любомир Гузар: як подолати комплекс рабства. Релігія. URL: <https://religions.unian.ua/catholicism/302388-lyubomir-guzar-yak-podolati-kompleks-rabstva.html> (дата звернення: 21.11.2022).
8. Майдан. Віче. Любомир Гузар. 08.10.2013, 2013. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ILB4kEjfwlw> (дата звернення: 19.10.2022).
9. Ми не можемо робити жести примирення. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/glava-ugkc-prorosiyanku-y-ukrajinku-u-vatikani-ta-svyashchenikageroya-zi-slavuticha-novini-ukrajini-50235527.html> (дата звернення: 22.11.2022).
10. Шептицький А. Пастирські листи слуги Божого Андрея Шептицького (2.VIII.1899 р. – 7.IX.1901 р.). Торонто, 1965. Т. 1. 277 с.

ФОРМУВАННЯ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ПІДРУЧНИКІВ З ГЕОГРАФІЇ ДЛЯ ЗАКЛАДІВ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

FORMATION AND INTRODUCTION OF ELECTRONIC TEXTBOOKS ON GEOGRAPHY FOR SECONDARY EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF MODERN UKRAINE

У статті розглядається формування та використання сучасного електронного підручника з географії в системі навчально-методичного забезпечення для закладів загальної середньої освіти України. Здійснено аналіз науково-методологічних основ електронних підручників з географії, наведені особливості їхнього сучасного впровадження в системі дидактичних засобів навчання в умовах перебудови національної освіти на інноваційних засадах. Означено технології, форми та методи функціонування електронного підручника в аспекті національної шкільної географічної освіти. Приділено увагу принципам відбору і структурування змісту електронних підручників географії, їхній практичній реалізації виховного потенціалу та формування предметних компетенцій. Розкривається поняття категорії е-підручник. Описано навчальний потенціал сучасних електронних підручників з географії, зокрема із використанням значного спектру мультимедійних об'єктів (відео, аудіо і текстові файли, презентації, інтерактивні модулі тощо), ресурсів Інтернету, програмних компонентів, в тому числі з можливістю включення в зміст е-підручника комплексу файлів різного формату і розширення. При цьому встановлено та охарактеризовано елементи ефективності, інформативності та управлінської складової ходу освітнього процесу шляхом навчання географії засобами електронних підручників. Важливим моментом є обґрунтування важливості розвитку індивідуальної освітньої траєкторії здобувачів освіти та дидактичного комплексу в змістовому наповненні електронного підручника географії для максимально продуктивного засвоєння знань та оперативного усунення труднощів чи пробілів в осягненні школярами навчального матеріалу. Представлено позитивні та негативні риси електронних підручників географії. Отримані висновки щодо місця і ролі електронного підручника географії в умовах трансформації сучасної середньої освіти України, раціонального використання електронних модулів та ресурсів і дидактичної системи новітнього освітнього простору географії. Розроблено рекомендації щодо покращення наявного стану інформаційних технологій у сучасних підручниках географії та подано перспективи розвитку електронного підручника з даного предмету.

Ключові слова: електронний підручник, географія, аналіз змісту, освіта, знання, методи, форми, технології.

on geography in the system of educational and methodological support of institutions of secondary education in Ukraine. The analysis of the scientific and methodological foundations for the formation of electronic textbooks in geography, the features of their modern implementation in the system of didactic teaching aids in the context of the restructuring of domestic education based on innovative trends. The technologies, forms and methods of functioning of the electronic textbook in the aspect of national school geographical education are determined. Attention is paid to the principles of selection and structuring of the content of electronic geography textbooks, their practical implementation of educational potential and the formation of subject competencies. The concept of e-textbook category is revealed. The determined educational potential of modern electronic textbooks on geography, in particular, in the use of a significant set of multimedia objects (video, audio and text files, presentations, interactive modules, etc.), Internet resources, software components, including the possibility of including a set of files of different formats and extensions in the content of the e-textbook. At the same time, the elements of efficiency, informativeness and organization of the educational process in teaching geography using electronic textbooks were established and characterized. An important point is the justification of the importance of developing an individual educational trajectory of education seekers and a didactic complex in the content of an electronic textbook on geography for the most productive assimilation of knowledge and prompt elimination of difficulties or gaps in children when studying educational topics. The positive and negative features of electronic geography textbooks are presented. Conclusions are drawn about the place and role of the electronic geography textbook in the context of the transformation of modern secondary education in Ukraine, the rational use of electronic modules and resources, and the didactic system of the new educational space of geography. Presented the positive and negative features of electronic geography textbooks. Conclusions are drawn about the place and role of the electronic geography textbook in the context of the transformation of modern secondary education in Ukraine, the rational use of electronic modules and resources and the didactic system of the new educational space of geography. Recommendations for improving the current state of information technology in modern geography textbooks have been developed and presented prospects for the development of an electronic textbook on this subject.

Key words: electronic textbook, geography, content analysis, education, knowledge, methods, forms, technologies.

УДК 371.64/69

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/54.1.8>

Юрченко С.Р.,

аспірант кафедри педагогіки та освітнього менеджменту імені Богдана Ступарика

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

The article carried out a study on the development and use of a modern electronic textbook

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Одним із завдань забезпечення змісту географічної освіти

в умовах зміни її парадигми є питання підготовки та ефективного використання навчально-методичного комплексу. Надзвичайно важливим при цьому є створення відповідного навчального

середовища, ключовим компонентом якого є підручник.

Нині проблема комплексності навчально-методичного комплексу обумовлена введенням у систему дидактичних засобів нових навчальних електронних видань різної дидактичної направленості й різних функціональних можливостей. Тому проблема формування і використання електронних навчальних видань у навчанні географії, зокрема учнів основної школи, вимагає дослідження і розв'язування.

Філософська ідея Нової української школи ставить перед педагогами важливе завдання щодо пошуку ефективних механізмів створення та впровадження підручників для реалізації компетентнісного підходу в освітньому процесі. За останнє десятиліття Україна переходить до цифрової економіки, освіти та суспільства. Підручники в електронному вигляді стали невід'ємною частиною сучасного інформаційно-освітнього простору. Це підтверджує прийняття таких нормативно-правових документів, як: Положення про електронні освітні ресурси, Положення про дистанційне навчання, Положення про електронний підручник, Положення про Національну освітню електронну платформу, Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства на 2018-2021 роки [5]. Згідно зі ст. 52 Закону України «Про повну загальну середню освіту», інформаційне забезпечення учасників освітнього процесу здійснюється шляхом надання доступу до публічних освітніх, наукових та інформаційних ресурсів, у тому числі до Інтернету, надання електронних підручників та інших мультимедійних навчальних ресурсів у порядку, визначеному законодавством [7].

Також, варто зауважити, що й самі учні в повсякденному житті користуються смартфонами, Інтернетом та іншими застосунками у віртуальній реальності. Вони інтуїтивно орієнтуються в нових сучасних програмах, використовують програмні оболонки для пошуку та перегляду необхідної інформації, комунікації.

Сучасні українські підручники та об'єм матеріалу в них не розраховані на той час, який відводять на його опрацювання в школах. Можемо відмітити, що вони зазвичай переобтяжені матеріалом, який не відповідає віковій категорії учнів. Подача матеріалу надто академічна, що вимагає від учнів вивчення переважно фактів, правил і процедурних зразків. Сукупність цих проблем заставляє учнів засвоювати лише поверхневу інформацію, не заглиблюючись у матеріал. Відтак, важливим перспективним напрямом у підручкотворенні XXI ст. є формування та впровадження електронних підручників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед засобів навчання чільне місце належить підручникам, як основним носіям змісту освіти.

Аналіз наявного наукового фонду свідчить про те, що навчальна книга стала предметом дослідження багатьох учених (В. Бейлінсон, Д. Зуєв, Я. Кодлюк, І. Лернер, Н. Тализіна та інші), зокрема з'ясовано двоєдину сутність підручника з географії – як носія змісту освіти і засобу навчання (М. Ковалевська, В. Корнєєв, Л. Круглик, В. Максаковський, А. Сиротенко, О. Топузов, Б. Чернов та ін.).

Останнім часом набули актуальності питання пошук ефективних методик, методів, прийомів та засобів організації дистанційного навчання. Як підсумок, упровадження в навчальний процес електронних технологій, зокрема й різні аспекти теорії та практики створення й використання електронних підручників, дидактичних вимог до них, ефективності застосування у навчальному процесі почала приділялася увага українських й зарубіжних дослідників. В. Биков, Н. Морзе вивчають проблему інформатизації закладів освіти, В. Волинський, М. Головка, В. Доротюк, М. Жалдак, О. Співаковський, Т. Соколовська, О. Топузов, О. Черноус та інші вчені провели велику науково-дослідну і практичну роботу з конструювання програмно-педагогічних засобів і впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у процес навчання. Потужною теоретичною і практичною базою для створення електронних підручників слугують напрацювання таких дослідників: Т. Валецької – розробляє підходи до створення та використання електронних навчальних книг [2]; Н. Тверезовської – займається вивченням дидактичного потенціалу електронних підручників [8]; О. Красовського – розробляє дидактичні засади конструювання електронного підручника з природничих предметів для старшої школи загальноосвітніх навчальних закладів [3]. Г. Щекатунова обґрунтовує необхідність використання електронних підручників у інноваційній школі майбутнього; наголошує на їх безумовних перевагах [9, с. 37].

В умовах трансформації шкільної освіти публікації науковців і практиків педагогів географічного профілю (В. Беспалько, Й. Гілецький, І. Душина, Ф. Заставний, С. Кобернік, В. Максимов, Н. Муніч, В. Пестушко, О. Савченко, О. Скуратович, Г. Уварова, П. Щищенко тощо) піднесли на новий рівень розуміння важливості й значущості проблем удосконалення навчальної літератури – показ методології географічної науки в шкільних підручниках, напрямів розвитку навчально-виховного процесу з географії, розробки навчально-методичного продукту з комплексного вивчення географічної дисципліни.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз літературних джерел з проблеми дослідження показав, що в більшості праць зосереджено увагу на категоріальному аспекті вивчення підручкотворення в географічному освітньому дискурсі. Водночас дослідженням, у яких обґрунтовується освітній і розвивальний потенціал географічних знань у змісті

електронних підручників з географії, його дидактичний аспект, систематизація та вироблення наукового обґрунтування його впровадження в практику загальноосвітньої школи, на нашу думку, приділяється недостатньо уваги.

Мета статті – розкрити дослідження формування та впровадження електронних підручників з географії у сучасній системі середньої освіти України.

Завдання дослідження:

1) проаналізувати науково-методичну базу з впровадження та використання електронних підручників в процесі навчання географії в закладах середньої освіти і відповідно обґрунтувати доцільність розвитку інноваційних засобів географічної освіти України;

2) подати та охарактеризувати складові укладання та використання сучасного електронного підручника з географії в розрізі навчально-методичного комплексу;

3) окреслити перспективні напрями організації створення та використання електронних підручників географії нового покоління.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Основне покликання електронного підручника – сприяти максимальному розумінню та активному запам'ятовуванню найважливіших понять, тверджень та прикладів. При цьому електронний підручник враховує фізіологічні особливості людини в процесі розумової діяльності, зокрема, емоційну та слухову пам'ять. Ключовою позитивною рисою електронних підручників є індивідуальний ритм навчання. Така властивість характеризує не тільки часову індивідуалізацію, а й структурування матеріалу по рівнях складності. Також через широкі програмні можливості електронного підручника географії відкривається значне поле вмотивованої самостійної діяльності, що зі свого боку активізує та розвиває індивідуальну освітню траєкторію здобувачів освіти. Усе це, разом із системою контролю знань, робить процес вивчення матеріалу глибшим та якіснішим.

Поняття «е-підручник» часто використовується в широкому значенні для позначення електронних книг (рідерів), структурованого тексту, документів різного типу та веб-сторінок, що містять навчальний та інформаційний контент. Безпосередньо електронні підручники створюються у вигляді комп'ютерних програм. Зміст е-підручників має відповідати освітнім стандартам, типовим навчальним програмам, затвердженим МОН України, сучасним науковим досягненням, забезпечувати повне розкриття основних наукових положень, використовувати визнані наукові терміни, актуальну інформацію та дані. Про необхідність дотримання певних основоположних норм при укладанні електронних підручників географії зазначено у Інструктивно-методичних матеріалах

для проведення експертами експертиз електронних версій проектів підручників. Крім інших, там визначено такі вимоги:

- упровадження наскрізних змістових ліній (п. 9);
- можливості підручника для здійснення учнями самостійної діяльності, формування вміння
- вчитися впродовж життя (п. 10);
- реалізація ціннісного компонента у змісті підручника (п. 13);
- українознавче наповнення змісту підручника (п. 15);
- реалізація інтегрованого підходу та міжпредметних зв'язків у змісті підручника (п. 18) [6].

Наукові дослідження розглядають географічну освіту важливим шляхом до формування образу світу в особистості та її інтелектуальній адаптації. Одним із шляхів реалізації цих завдань є створення сучасного електронного шкільного підручника з географії та застосування у ньому універсальних навчальних моделей. Як зазначає В. Биков «система освіти усе більше набуває ознак відкритої освіти» [1]. М. Келер, П. Мішра і В. Каїн [11] наголошують на необхідності ефективно об'єднувати зміст, педагогіку та технології в е-книгах, е-підручниках і визначають їх нову роль, як основу системи технологічного педагогічного змісту (ТРАСК). Особливу значущість для розроблення і застосовування сучасної електронної навчальної і навчально-методичної літератури мають ідеї В. Мадзігона, який вказує на роль електронного підручника в контексті інформатизації освіти [4, с. 35]. І. Песек, Б. Змазек та Г. Мохорчич визначають е-підручник як окремий засіб, який відрізняється від е-книг тим, що інтерактивні його елементи сприяють самостійному навчанню і дозволяють здобувачам освіти багаторазово виконувати свою діяльність, але на різних наборах вхідних даних [12, с. 14].

Сучасні інформаційні технології виконують у процесі вивчення курсу географії таку роль:

- демонстраційну – інтенсифікацію всього навчального процесу; при цьому поєднуються всі організаційні форми навчально-пізнавальної діяльності;
- управлінську – перевірка і закріплення знань з географії (комп'ютеризовані тести, індивідуальні самостійні завдання тощо);
- пізнавально-мотиваційну – розвиток самостійної роботи; з'являється доступ до новітньої свіжої інформації, який може реалізуватися в ігровій формі.

Електронні підручники позиціонуються серед числа основних засобів навчання на всіх етапах осягнення шкільного курсу географії. Їхнє використання суттєво полегшує роботу вчителя, позбавляє від механічної роботи, дозволяє вдосконалити процес навчання з урахуванням досягнень даної

науки, надаючи можливість пошуку нового підходу для роботи з учнями. Добір змістового наповнення забезпечує інтерактивну форму навчання, персоналізований підхід, актуалізацію і внутрішнє сприйняття дітьми цілей навчання. Змістова структура дозволяє працювати диференційовано та організувати самостійну роботу учнів. Крім того, складовою частиною е-підручника є практичні й демонстраційні компоненти, інструменти пошуку, відображення тощо.

Сьогодні електронний підручник є найбільш перспективним засобом в освітній структурі географії, який підвищує рівень засвоєння знань та забезпечує творчу роботу школярів з об'єктами вивчення. Він включає в себе всі можливості паперового видання та концентрує значний потенціал у вигляді мультимедійного контенту, що становить елементи відео, анімацію, об'єкти віртуальної та доповненої реальності, частини комп'ютерних моделей (симуляторів), а також їх комбінації з зображеннями, аудіо інформацією і текстом. Зазначені об'єкти сприяють формуванню високого рівня ілюстративності, наочності та інтерактивності, утворюють інноваційні форми структурованого відображення масивів інформації та знань.

Під час вивчення нового матеріалу можна використовувати демонстраційні програми, які в доступній, яскравій, наочній формі представляють учням теоретичний матеріал. Для прикладу електронні підручники можуть мати в своєму складі відеофрагменти, що дозволяють продемонструвати на уроці відеосюжет, який представляє досліджуване явище з коментарем диктора (наприклад: «Природні зони Африки» – 7 клас, «Виплавка металу» – 9 клас). Учні стають свідками процесів, що відбуваються на екрані, наочність яких важко створити за допомогою дидактичних засобів. Є можливість демонструвати різні анімаційні схеми, що розкривають сутність досліджуваного явища і зберігають його динамічність (наприклад: земна куля, що обертається навколо своєї осі та навколо Сонця; 3D модель Землі, що максимально наближена до своєї справжньої форми – геоїда, який обертається навколо своєї осі). Під час вивчення теми «Магматизм» у 6 класі, для повноцінного освоєння теми можна відобразити таке природне явище, як виверження вулкану. Крім того, використання електронних підручників для відображення географічних процесів може здійснюватися у формі картографічних проєкцій, побудови статистичних даних, ізоліній поверхонь, картографування географічних явищ, комп'ютерного розроблення географічних карт тощо. Геоінформаційне навчання виявляється у формі демонстрації та обговоренні різноманітних географічних зображень (динамічних, статичних, об'ємних). Комп'ютерні технології дозволяють комбінувати ці об'єкти, працювати з їхнім розміром, розміщенням.

Водночас є кілька ключових рекомендацій щодо створення якісних електронних підручників з географії. Першим і найважливішим чинником є систематизація та структурування змісту, відбір засобів засвоєння інформації. Створення цієї системи є основою і розглядається як засіб її приведення до стандартів освітнього середовища в розрізі SMART-освіти.

Друга група критеріїв стосується організації навчання. Е-підручник має пропонувати кілька варіантів для засвоєння матеріалу, інструкції щодо їх ефективного використання та реалізовувати можливість використання різних методів представлення інформації.

Третя складова містить в собі вимоги, які відносяться до забезпечення взаємодії користувача та книги, контролю засвоєних знань і оцінювання здобувачів освіти. Відповідно цим вимогам електронний посібник має створити всі умови, які необхідні, як для неперервного, так і поступового режиму навчання. Кожний рівень навчання повинен завершуватися вправами та різноманітними засобами контролю засвоєння знань.

Четверта група рекомендацій складається з компонентів програмного забезпечення. Основним з яких є ефективне застосування розробленого зовнішнього дизайну та інтерфейсу, від якого залежить засвоєння нової інформації, запам'ятовування та аналіз нового матеріалу. Важливим елементом при цьому є розташування інформації на екрані комп'ютера, зокрема послідовне відображення сторінок. Оскільки, на відміну від друкарського підручника, в якому можна одночасно бачити дві сторінки, тримаючи проміжні сторінки в руках, в електронному підручнику це зробити неможливо. Електронний підручник має забезпечувати можливість робити закладки в будь-якому місці, відображати їх список і сортувати їх у будь-якому порядку. Він повинен містити гіперпосилання на розділи підручників і мати посилання на інші електронні підручники та довідники.

Зарубіжні дослідження підтверджують ефективність застосування е-підручників під час навчання. Зокрема колективом авторів Технологічного університету PETRONAS (Universiti Teknologi PETRONAS) у науковій роботі

«E-Books as Textbooks in the Classroom» (2012) було доведено й обґрунтовано ефективність використання е-підручників із метою покращення навчального процесу [10]. За словами науковців, за останні 10 років, еволюція технологій сприяла значному збільшенню використання е-підручників. Це підштовхнуло уряди різних країн до створення спеціальних проєктів, спрямованих на стандартизацію розробки електронних підручників та їх використання в навчальному процесі, та стало імпульсом для IT-фахівців щодо вдосконалення програмного забезпечення електронних книг і створення

відповідних платформ для перетворення традиційних видань у формат електронних книг.

Утім, зарубіжні дослідники все ж виокремлюють деякі недоліки електронних підручників, а саме: недостатня кваліфікація педагогів для повсякденного використання е-підручників і гаджетів на заняттях; недостатнє забезпечення шкіл е-підручниками, естетична невдоволеність деяких користувачів електронними засобами навчання; нагальна потреба у адаптації батьків до освітніх технологій; окремої уваги заслуговує потреба постійного оновлення та обслуговування програмного забезпечення.

Висновки дослідження і подальші перспективи. Таким чином, освітня складова географії на рівні середньої освіти має бути на високому рівні, а тому учні повинні активно працювати, мати можливість черпати інформацію з усіх доступних джерел безпосередньо на заняттях і при самостійній роботі, максимально використовуючи усі технічні засоби навчання, які реалізовані спеціальним програмним забезпеченням. В сучасних реаліях української держави найпопулярнішими засобами такого програмного забезпечення є текстові редактори, застосунки для редагування та відображення мультимедійного контенту, презентації, електронні таблиці тощо. Але все це вимагає використання спеціалізованих комп'ютерних систем, натомість ефективною заміною може слугувати електронний підручник з набором унікальних властивостей для подання інформації по певному навчальному предмету.

Поширеним недоліком багатьох електронних підручників з географії є те, що вони є просто PDF версіями традиційних підручників, де в якості інформаційних технологій використовуються QR-коди. Перелік ІКТ-матеріалів у електронних підручниках може бути суттєво розширено: окрім традиційних QR-кодів для навчальних відео, аудіоматеріалів та розробок, різноманітних навчальних комп'ютерних ігор і тестових завдань передбачається включення інфографіки, інтерактивних зображень, карт знань, графічних аналізаторів, презентацій, навчальних моделей (зокрема 3-D) тощо.

Перспектива укладання сучасного електронного підручника географії повинна враховувати дидактичні можливості комп'ютерів, забезпечувати інтерактивну взаємодію навчального процесу. Урізноманітнення навчального контенту в електронних підручниках сприятиме формуванню учнями інтересу до предмета, підвищенню доступності (зрозумілості) матеріалу шляхом його візуалізації, сприятиме формуванню в учнів

цифрових здібностей та візуальної грамотності здобувачів освіти.

На нашу думку, окреслений потенціал е-підручників з географії, можливості та перспективи його вдосконалення заслуговують на увагу освітньо-наукової спільноти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Биков В. Ю. Мобільний простір і мобільно орієнтоване середовище інтернет-користувача: особливості модельного подання та освітнього застосування. *Інформаційні технології в освіті*. 2013. Вип. 17. С. 9-37.
2. Валецька Т. М. Формування інформаційних ресурсів навчального процесу. *Вісник КНТЕУ*. 2004. № 3. С. 129–135.
3. Красовський О. С. Дидактичні засади конструювання електронного підручника з природничих предметів для старшої школи загальноосвітніх навчальних закладів: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.09. Київ, 2013. 20 с.
4. Мадзігон В. М. Теоретичні засади створення електронних підручників. *Проблеми сучасного підручника*. 2006. Вип. 6. С. 34–38.
5. Мельник О. М., Косик В. М. Електронний підручник: досвід упровадження в Україні та за кордоном. *Рідна школа*. 2018. № 5/8. С. 3-9.
6. Про затвердження інструктивно-методичних матеріалів для проведення експертами експертизи електронних версій проєктів підручників: Наказ Міністерства освіти і науки України № 1183 від 02.11.2018. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/prozatverdzhennya-instruktivno-metodichnih-materialiv-dlyaprovedennya-ekspertami-ekspertiz-elektronnih-versij-proektivpidruchnikiv> (дата звернення: 05.12.2021)
7. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16 січня 2020 року №463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 29.11.2022)
8. Тверезовська Н. Т. Алгоритм створення електронного підручника. *Освітнянські обрії: реалії та перспективи*. 2008. №2. С. 96–102.
9. Щекатунова Г. Д. Модель підручника школи майбутнього: суспільні та дидактичні вимоги, характеристики. *Проблеми сучасного підручника*. 2009. Вип. 9. С. 35–41.
10. Embong A., Noor A., Hashim H., Shaari H. E-Books as Textbooks in the Classroom. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. 2012. Vol. 47. P. 1802-1809. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042812026390> (дата звернення: 11.12.2022)
11. Koehler M., Mishra P., Cain W. What Is Technological Pedagogical Content Knowledge (TPACK)? *Virtualidad Educacion Y Ciencia*. 2015. Vol. 6, no. 10. P. 9-23.
12. Pesek I., Zmazek B., Mohorčič G. From e-materials to i-textbooks in Slovenian i-textbooks. *The National Education Institute Slovenia*. 2014. P. 10-18.

РОЗДІЛ 2. ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ (З ГАЛУЗЕЙ ЗНАТЬ)

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ ЯК ІННОВАЦІЙНА ОСВІТНЯ ТЕХНОЛОГІЯ DISTANCE LEARNING AS INNOVATIVE EDUCATIONAL TECHNOLOGY

Стаття присвячена актуальній проблемі сучасної освіти дистанційного навчання. Розглянуто проблеми навчання студентів інженерних спеціальностей в дистанційному режимі та шляхи їх вирішення. Зазначені труднощі, що виникають у студентів при вивченні іноземної мови та виклики, що постають перед викладачами в нових умовах. Також, ми бачимо спектр інструментів, за допомогою яких відбувається навчання. Показані переваги та недоліки дистанційного навчання. Стаття присвячена умінню спілкуватися з діловими партнерами за кордоном і вести переговори без послуг перекладача, виходити на перший план у вивченні іноземних мов. Однією з технологій навчання у системі вищої освіти, здатної вирішити проблеми, пов'язані з різними обмеженнями. Сьогодні фахівці зі стратегічних проблем освіти називають дистанційну форму навчання освітньою системою XXI століття. Та на дистанційну освіту роблять величезну ставку. У системі освіти величезного значення набувають інформаційні технології навчання, що розкривають творчий потенціал, індивідуальність та талант особистості. Дистанційне навчання увійшло у XXI століття як одна з найефективніших систем підготовки фахівців високого рівня. Воно дозволяє реалізовувати принципи, що лежать в основі дистанційної освіти: перший - «освіта для всіх», право кожного без вступних випробувань починати вчитися і отримати середню або вищу освіту; і другий - навчання при мінімальному контакті з викладачем, коли акцент робиться на самостійну роботу. Ефективність та успіх дистанційного навчання залежить від організації та методичної якості використовуваних матеріалів, а також від того, наскільки враховані особливості подання інформації, рівня підготовки педагогів, які беруть участь у цьому процесі, і наскільки вони розуміють особливості надання та сприйняття інформації в рамках сучасних віртуальних комунікацій.

Ключові слова: дистанційне навчання, студенти інженерних спеціальностей, іноземна мова, новітні технології, технологія, засіб.

The article is devoted to the actual problem of modern distance learning education. The problems of studying engineering students remotely and ways to solve them are considered. The difficulties encountered by students in learning a foreign language and the challenges faced by teachers in new conditions are indicated. Also, we see a range of tools with which learning takes place. The advantages and disadvantages of distance learning are shown. The paper deals to the ability to communicate with business partners abroad and conduct negotiations without the services of an interpreter, to come to the fore in the study of foreign languages. One of the learning technologies in the higher education system, capable of solving problems associated with various limitations. Today, specialists in strategic issues of education call distance learning the educational system of the 21st century. In the education system, learning information technologies that reveal the creative potential, individuality and talent of an individual are gaining great importance. Distance education entered the XXI century as one of the most effective systems of training high-level specialists. It allows implementing the principles underlying distance education: the first is "education for all", the right of everyone to start studying and get secondary or higher education without entrance exams; and the second - learning with minimal contact with the teacher, when the emphasis is on independent work. The effectiveness and success of distance learning depends on the organization and methodical quality of the materials used, as well as on the extent to which the peculiarities of information presentation are taken into account, the level of training of teachers participating in this process, and the extent to which they understand the peculiarities of providing and receiving information within the framework of modern virtual communications.

Key words: distance learning, engineering students, foreign language, latest technologies, technology, means.

УДК 378.18
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/54.1.9>

Ахмад І.М.,
канд. філол. наук, доцент,
доцент кафедри англійської мови
технічного спрямування № 1
Національного технічного університету
України «Київський політехнічний
інститут імені Ігоря Сікорського»

Чмель В.В.,
викладач кафедри англійської мови
технічного спрямування № 1
Національного технічного університету
України «Київський політехнічний
інститут імені Ігоря Сікорського»

Волкова О.А.,
ст. викладач кафедри англійської мови
технічного спрямування № 1
Національного технічного університету
України «Київський політехнічний
інститут імені Ігоря Сікорського»

Багато слів уже сказано на користь дистанційної освіти і, мабуть, не менше про недоліки такої форми навчання. Очевидною є актуальність дистанційного навчання. Багато педагогів пояснюють зростаючу популярність цієї форми освіти тим, що лише 43% студентів вузів молодше 25 років, а чверть – молодь 18-22 років. Інші люди – дорослі, обтяжені сімейними та діловими турботами. Для них не завжди зручні очні форми університетської освіти. Дистанційне навчання виявляється до того ж економічно вигідним, якщо врахувати транспортні витрати та організаційні витрати на всю систему очного навчання.

Термін "дистанційне навчання" (distance education) ще до кінця не встояв як в україномовній,

так і в англомовній педагогічній літературі. Зустрічаються такі варіанти як "дистанційна освіта" (distant education), "дистанційне навчання" (distant learning). Деякі зарубіжні дослідники, відводячи особливу роль телекомунікації у створенні дистанційного навчання, визначають як теленавчання (teletraining). І всетаки найчастіше вживається термін "дистанційне навчання".

Постановка проблеми. Дистанційна освіта (ДО) – це практика, яка пов'язує викладача, який навчається, а також джерела, розташовані в різних географічних регіонах, за допомогою спеціальної технології, що дозволяє здійснювати взаємодію [1, с. 161]. Взаємодія забезпечується

різними способами, такими як: обмін друкованими матеріалами через пошту та телефакс, аудіоконференцію, комп'ютерну конференцію, відеоконференцію. Дистанційне навчання є перспективним засібом отримання освіти ізольованими студентами, студентами зі специфічними вимогами або особами, які не здатні досягти поставленої мети іншим способом.

Мета статті. Істотно, що користь від придбання інформації ззовні робить навчання на відстані кращим для дорослих, що працюють, тих, хто знаходить, що масовість і розпорядок навчання для нього неприйнятний.

Виклад основного матеріалу. Дистанційне навчання використовується для досягнення таких педагогічних цілей:

1. Розвиток особистості студента, підготовки його до самостійної продуктивної діяльності в умовах інформаційного суспільства, що включає (крім передачі інформації та закладених у ній знань):

- розвиток конструктивного, алгоритмічного мислення завдяки особливостям спілкування з комп'ютером;
- розвиток творчого мислення за рахунок зменшення частки репродуктивної діяльності;
- розвиток комунікативних здібностей на основі виконання спільних проектів;
- формування вміння приймати оптимальні рішення у складній ситуації (під час комп'ютерних ділових ігор та роботи з програмами-тренажерами);

2. Реалізація соціального замовлення, обумовленого інформатизацією сучасного суспільства:

- підготовка спеціалістів у галузі інформаційних технологій;
- підготовка студентів засобами педагогічних та інформаційних технологій до самостійної пізнавальної діяльності.

3. Інтенсифікація всіх рівнів навчально-виховного процесу:

- підвищення ефективності та якості навчання за рахунок застосування інформаційних технологій;
- виявлення та використання стимулів активізації пізнавальної діяльності (можливе використання більшості перерахованих технологій – залежно від типу особистості студента);
- поглиблення міжпредметних зв'язків в результаті використання сучасних засобів обробки інформації при вирішенні завдань з різних предметів (комп'ютерне моделювання, локальні та мережеві бази даних)

Отже, розберемося, що таке дистанційне навчання. Це така форма навчання, за якої використовуються технічні можливості для комунікації студентів та викладачів. При цьому всі присутні на заняттях, хоч і не фізично. Найчастіше таку діяльність здійснюють за допомогою платформ для проведення конференцій. У такому форматі навчання – це будь-які навчальні заняття [5, с. 45]. Маються на увазі і лекційні, і практичні, якщо

дозволяє ваша майбутня спеціальність. Допустимо на багатьох технічних або медичних напрямках проведення практичних занять онлайн неможливе. У таких випадках дещо допомагає функція демонстрації екрану. З її допомогою можна наочно показати, про що йдеться, ілюструвати лекцію.

Дистанційному навчанню всі студенти та викладачі дають різну оцінку. Але, як показує досвід, усім вдалося впоратися із цим нововведенням.

Форми дистанційного навчання, саме їх різноманіття вирішують проблему перенесення занять в онлайн формат [6, с. 5]. Викладачі мають можливість обирати формат викладання згідно з навчальним планом.

Існує три види:

- Синхронна форма дистанційного навчання – заняття, що проводяться онлайн. Вони можуть проходити за встановленим розкладом або за домовленістю з викладачем. Якість заняття залежить від технічних можливостей педагога та студентів. Ідеальні умови для якісного навчання у такому форматі: у всіх включені камери, а отже, всіх видно; в наявності мікрофони з шумозаглушенням, тому всі можуть легко спілкуватися без сторонніх звуків; та стійке інтернет-з'єднання, щоб зв'язок не переривався.

- Асинхронне навчання має на увазі, здебільшого, самостійне вивчення матеріалу. За такого навчання участь викладача мінімізована. Він лише дає матеріали для вивчення, перевіряє завдання та екзамує студентів. Полегшує ситуацію наявність віртуального середовища навчання Moodle, яке називають СДО – система дистанційного навчання. Це спеціальна система, у якій викладач може створювати лекції та завдання, а також оцінювати їх. Головне, щоб ВНЗ був до неї підключений, і всі мали можливість доступу.

- Змішаний вид навчання передбачає поєднання попередніх двох видів. Наприклад, лекційні заняття можуть проводитися онлайн, а практичні у централізованій системі дистанційного навчання. Цей вид найпопулярніший у зв'язку з його ефективністю [3, с. 86]. Завдяки використанню різних форматів, у студентів інформація засвоюється краще, формується багатозадачність та підвищується концентрація уваги на предметі вивчення.

Форми дистанційного навчання полегшують процес здобуття знань та вдосконалюють традиційний підхід до навчання.

Дистанційна форма навчання стала предметом суперечок і студентів, і викладачів, і навіть тих, хто не має відношення до освіти зовсім. Одні кажуть, що на дистанційному навчанні всі тільки вдають, що навчаються. Ну а є й ті, хто просто щасливий нарешті не їздити вранці у громадському транспорті. Отже, розберемося, які недоліки у навчання на дистанційній роботі.

У дистанційному навчанні не вистачає спілкування, але є своя атмосфера. І не можна сказати, що дуже сприятлива.

Величезний мінус такого формату навчання в тому, що комунікація відбувається не наживо, а через екран. Недолік такого спілкування у цьому, що студенти спілкуються один з одним. Викладачі ведуть заняття, потім роблять перерву, а після неї найчастіше все знову підключаються до конференції і продовжують навчання. Багатьом студентам на першому-другому курсах хочеться знайти друзів та стати душею компанії [4, с. 534]. Однак доводиться спілкуватися більшу частину в соціальних мережах.

Ці курси мають бути насиченими спілкуванням з одногрупниками, різними заходами та знайомством з університетом. Навчання у вузі має залишати якісь спогади та враження, крім лекцій та семінарів.

Дистанційна форма навчання погіршує якість знань та навчання для когось видається нудною. Іншим воно полегшує життя. Тому питання про вплив дистанційки на якість отриманих знань є досить спірним.

З одного боку, у навчанні найважливіше – концентрація уваги. На дистанційному навчанні це не всім вдається. Викладачі не завжди вимагають включати камеру та мікрофон, адже у когось їх, можливо, немає. А недобросовісні студенти цим користуються і займаються чим завгодно, але не навчанням.

Дистанційна форма навчання та його переваги

Навчання на дистанційці стало справжнім викликом для всіх, хто хоч якось пов'язаний з освітою. Студентам та викладачам було особливо важко.

Незважаючи на те, що важко було перебудуватися на новий режим навчання, такий формат навчання зарекомендував себе як дуже ефективний інструмент навчання.

Дистанційна форма навчання ще досить новий інструмент у системі освіти. І особливо літнім викладачам було нелегко підлаштуватися під нього [2, с. 131]. Проте більшості успішно вдалося освоїти нові навички. Отже дистанційка дала нові знання не лише студентам.

Розглянемо позитивні риси дистанційного формату навчання.

Дистанційна форма навчання дає свободу дій, є гнучким форматом навчання. Тому що бути присутнім на занятті ви можете з будь-якої точки. Де б ви не знаходилися, головне, щоб був інтернет.

Багато студентів відзначають, що з введенням дистанційки у них з'явилося більше вільного часу. Це пов'язано з тим, що їм вдається пройти за одне заняття онлайн більше матеріалу, ніж зазвичай. Наприклад, для вузів, у яких гостра нестача інтерактивних дошок, проєкторів та комп'ютерів, використання платформ для конференції вирішило багато питань.

Завдяки навчанню на віддаленні, у студентів розв'язані руки та у плані виконання завдань. В офлайн форматі деякі завдання виконували та перевіряли одразу на занятті [7, с. 38]. При

дистанційному навчанні студентам надано терміни виконання тієї чи іншої роботи. Причому нерідко викладачі дають можливість студентам самостійно вибрати форму, в якій вони складатимуть завдання.

Висновки і пропозиції. Отже, дистанційна форма навчання дозволяє студентам розвивати самостійність та вчить грамотно розпоряджатися своїм часом.

Дистанційне навчання допомагає зберегти здоров'я. Спочатку студенти познайомилися із цією формою навчання через пандемію. Введення дистанційного навчання було необхідним заходом для скорочення кількості хворих.

Займатися онлайн набагато простіше, тому що перебування студента вдома сприяє зниженню стресу. Таким чином, студенту буде набагато легше скласти найскладніший іспит. Не через хитрощі, а через те, що він просто менше хвилюватиметься. Отже, краще засвоювання інформації.

Таким чином, дистанційна форма навчання є вкрай суперечливим явищем. З одного боку – брак спілкування наживо, зниження концентрації та якості знань. З іншого – комфортна обстановка, здоров'я та економія коштів. Однак не може не тішити, що система освіти успішно відреагувала на виклик часу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ахмад І.М., Семида О.В., Гурєва Л.В. Викладання англійської мови в дистанційному режимі: використання інноваційних та традиційних підходів. Причорноморський науково-дослідний інститут Економіки та інновацій Інноваційна педагогіка. Науковий журнал Випуск 49. Т. 1 С. 161-164.
2. Курпата Н. Я. Інтернет технології у дистанційному навчанні мови. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі* : зб. матеріалів наук.-практ.конф. Харків : Вид-во ХНУ імені В. Каразіна, 2010. С. 130-137.
3. Петрук В.К. Проблеми соціалізації та індивідуалізації навчання в умовах сучасного інформаційно-освітнього середовища. *Освіта і управління*. 2011. Т. 14. № 2–3. С. 86 – 93.
4. Рязанцева О. В. Уміння викладача дистанційної системи освіти, необхідні для успішної комунікативної взаємодії з учасниками навчального процесу. *Молодий вчений*. 2016. № 12.1 (40). С. 531-534.
5. Стародубцева О. Г. Типи упражнень для формування лексических навиков устной речи в неязыковом вузе. *Науч. пед. обозрение*. 2013. Вып. 2 (2). С. 45–48.
6. Akhmad, Inna; Chmel, Viktoriia. Mixed forms of teaching English at Technical universities. *Теоретичні питання культури, освіти та виховання: Збірник наукових праць*. / за ред. О.В. Матвієнко. Київ, 2018. С. 5-9.
7. Saienko N.S., Semyda Ok.V., Akhmad In. M. Using Social Networks in Teaching ESP to Engineering Students. *Advanced Education, [S.I.]*. 2020. ISSN 2410-8286. URL: <http://ae.fl.kpi.ua/article/view/198083>. P. 38-45.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТУ ПІД ЧАС ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ У ЗВО

PECULIARITIES OF TIME MANAGEMENT APPLICATION IN DISTANCE EDUCATION IN HIGH SCHOOLS

Стаття присвячена визначенню особливостей використання технік тайм-менеджменту здобувачами вищої освіти в умовах дистанційного навчання. Актуальність дослідження зумовлена відсутністю навичок самоорганізації та ефективного використання часу у студентів закладів вищої освіти.

Мета статті – розробити рекомендації щодо підвищення ефективності застосування технік тайм-менеджменту під час дистанційного навчання в закладах вищої освіти. Для досягнення мети в процесі дослідження було вирішено низку завдань: визначено суть поняття «тайм-менеджмент»; основні принципи та техніки тайм-менеджменту; проаналізовано поточний стан використання технік тайм-менеджменту студентами закладів вищої освіти України в умовах дистанційного навчання; визначено проблеми тайм-менеджменту; запропоновано рекомендації щодо їх вирішення.

В процесі дослідження використано загальнонаукові методи дослідження. За допомогою методу критичного аналізу встановлено особливості застосування технік тайм-менеджменту студентами під час дистанційного навчання. Синтез інформації дозволив виявити основні проблеми тайм-менеджменту здобувачів вищої освіти. Для розроблення рекомендацій щодо підвищення ефективності застосування технік тайм-менеджменту під час дистанційного навчання застосовано методи індукції та дедукції.

За результатами дослідження встановлено, що на сьогоднішній день існує велика кількість технік тайм-менеджменту, однак їх використання студентами українських закладів вищої освіти є недостатнім. Серед основних причин неефективного використання часу під час дистанційного навчання можна назвати негативний вплив «поглиначів часу», поєднання навчання з роботою та емоційне вигорання студентів. Для вирішення проблем тайм-менеджменту та підвищення ефективності застосування технік студентам закладів вищої освіти рекомендується планувати час, правильно розставляти пріоритети, концентруватися на одній справі, позбавлятися від «поглиначів часу», аналізувати досягнення, слідувати за чистотою робочого місця та підвищувати мотивацію до навчання.

Практичне значення дослідження полягає в можливості використання отриманих результатів студентами у процесі розро-

блення власних технік тайм-менеджменту для організації дистанційного навчання.

Ключові слова: тайм-менеджмент, дистанційне навчання, поглиначі часу, мотивація, пріоритети.

The article is devoted to determining the features of the use of time management techniques by higher education students in distance learning. The relevance of the study is due to the lack of self-organization skills and effective time management among students of higher education institutions.

The purpose of the article is to develop recommendations for improving the effectiveness of time management techniques in distance learning in higher education institutions. To achieve this goal, the study solved a number of tasks: the essence of the concept of "time management", the basic principles and techniques of time management, analyzed the current state of use of time management techniques by students of higher education institutions of Ukraine in distance learning, identified the problems of time management and proposed recommendations for their solution.

The study used general scientific research methods. Using the method of critical analysis, the features of the application of time management techniques by students in distance learning were determined. Synthesis of information allowed to identify the main problems of time management of higher education students. The methods of induction and deduction were used to develop recommendations for improving the effectiveness of time management techniques in distance learning.

According to the results of the study, it was found that today there are a large number of time management techniques, but their use by students of Ukrainian higher education institutions is insufficient. Among the main reasons for the inefficient use of time during distance learning are the negative impact of "time absorbers", the combination of study with work and emotional burnout of students. To solve the problems of time management and increase the effectiveness of the use of techniques, students of higher education institutions are recommended to plan time, set priorities correctly, concentrate on one thing, get rid of "time absorbers", analyze achievements, monitor the cleanliness of the workplace and increase motivation to learn.

The practical significance of the study lies in the possibility of using the results obtained by students in the process of developing their own time management techniques for distance learning.

Key words: time management, distance learning, time absorbers, motivation, priorities.

УДК 378.14

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/54.1.10>

Байрамова О.В.,

канд. філос. наук, доцент,
в.о. зав. кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Дунайського інституту водного
транспорту Державного університету
інфраструктури та технологій

Говорун А.В.,

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки,
української та іноземної філології
Харківської державної академії дизайну
і мистецтв

Петухова О.І.,

канд. філол. наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки,
української та іноземної філології
Харківської державної академії дизайну
і мистецтв

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Пандемія коронавірусу 2019-2021 років та російське вторгнення на територію України стали складними випробуваннями для людей і змінили майже всі сфери життя та діяльності. Зміни не оминули й освіту, яка перемістилася у формат онлайн.

Дистанційне навчання впроваджувалося в систему освіти впродовж багатьох років. Заклади освіти створювали власні онлайн-платформи для проведення лекцій, семінарів та дискусій, поступово вводили програми для виконання тестів, контрольних завдань та багатьох необхідних

в процесі навчання атрибутів. Однак в умовах, які склалися сьогодні, перехід від традиційної до дистанційної освіти став необхідністю, що спричинило низку проблем. До таких проблем можна віднести відсутність стабільного інтернет-з'єднання, слабкість інформаційної інфраструктури в багатьох закладах вищої освіти, складність швидкої адаптації багатьох дисциплін для викладання в онлайн-форматі, недостатність технічних навичок для проведення занять в цифровому середовищі у великої частини викладачів. Особливої уваги заслуговує проблема відсутності навичок самоорганізації та ефективного використання часу у студентів закладів вищої освіти. В умовах дистанційного навчання ці навички необхідні кожному здобувачу вищої освіти. В звичайному режимі час навчання та відпочинку регламентується стандартною тривалістю занять та перерв між ними. В умовах дистанційного навчання отримати високий рівень освіти можна лише за умови правильної самоорганізації та ефективного розподілу часу. Для цього рекомендується використання технології «тайм-менеджменту».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Техніки тайм-менеджменту розглядаються в роботах багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців: Маслак Т. О. [1], Водянки Л. Д., Тодорюк С. І. та Карп А. Г. [2], Кириченко І. В. та Шленьова М. Г. [3], Лижнюк В. В. та Алейнікової О. В. [7], Євтушенко Г. І. та Дерев'яно В. М. [8], Лялюк О., Лялюк А. та Поліщук О. [10]. Кожен з дослідників має свою точку зору щодо застосування та вдосконалення технік тайм-менеджменту.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В умовах дистанційного навчання недостатньо уваги приділяється особливостям застосування технік тайм-менеджменту студентами закладів вищої освіти України. Саме тому це питання потребує поглибленого вивчення та аналізу. Враховуючи вищезазначене, **мета статті** полягає в розробленні рекомендацій щодо підвищення ефективності застосування технік тайм-менеджменту під час дистанційного навчання в закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Тайм-менеджмент, як один із напрямів менеджменту, з'явився в 70-х роках ХХ століття. Цей термін має англійське походження та перекладається як управління часом. Однак такий переклад не можна назвати доцільним, адже часом неможливо управляти, тобто прискорювати, зупиняти чи накопичувати його.

На сьогоднішній день існує декілька підходів до визначення поняття «тайм-менеджмент». На думку вітчизняного дослідника Маслака Т. О., під ним необхідно розуміти технологію організації та планування часу, використання якої дозволяє досягти поставлених цілей [1, с. 89]. Водянка Л. Д., Тодорюк С. І. та Карп А. Г. визначають поняття

«тайм-менеджмент», як уміння ставити цілі та планувати свою діяльність, розвивати навички самоконтролю, самостійно оцінювати власні дії та ефективно використовувати час для їх досягнення [2, с. 119-123]. В свою чергу Кириченко І. В. та Шленьова М. Г. вважають, що тайм-менеджмент є поєднанням технік, методів, процесів та інструментів, необхідних для підвищення результативності праці [3, с. 18-29]. Схоже визначення цього поняття дає Сьюзан Уорд, на думку якої тайм-менеджмент – це навички, інструменти, системи та принципи, спільне використання яких дає змогу оптимізувати час та покращити якість життя [4, с. 144].

Узагальнюючи трактування різних авторів, можна зробити висновок, що основою тайм-менеджменту є виконання професійних та особистих завдань шляхом поєднання певних методів, інструментів, систем, принципів, механізмів та технік.

На сьогоднішній день існує велика кількість технік тайм-менеджменту, які допомагають вирішувати проблеми використання часового ресурсу при виконанні робочих, особистих чи навчальних завдань. Зокрема, правильно обрана техніка допомагає раціонально розподілити час студентам, які навчаються дистанційно, з урахуванням стилю та ритму життя, пріоритетів, особистих якостей, сильних та слабких сторін [5, с. 12]. Техніки, які використовуються під час дистанційної освіти у закладах вищої освіти, засновані на принципах тайм-менеджменту, наведені в табл. 1.

Розглянемо найпопулярніші техніки тайм-менеджменту, засновані на принципах постановки цілей, планування, розстановки пріоритетів, мотивації та делегування.

1. *Матриця Ейзенхауера.* Ця техніка розроблена та запропонована американським генералом та 34-м президентом США Д. Ейзенхауером. Суть даної методики полягає в поділі справ на 4 пріоритети: важливі й термінові; важливі, але менш термінові; менш важливі, але термінові; менш важливі та менш термінові. Актуальність Матриці Ейзенхауера в тому, що люди витрачають багато часу та зусиль на виконання термінових справ, забуваючи про найважливіші.

2. *Принцип П. Перетто.* Суть цієї техніки в тому, що в першу чергу, вирішуються найважливіші проблеми. На них витрачається 20% часу, а натомість отримується 80% результату. Після цього вирішуються менш важливі проблеми. На них витрачається 80% часу та, відповідно, отримується 20% результату.

3. *АБВ-аналіз.* Суть цієї техніки полягає в поділі завдань за ступенем важливості (А – найважливіші завдання, які потрібно вирішити терміново; Б – завдання, які потребують вирішення, однак наслідки від їх невиконання не можна назвати незворотними; В – завдання, невиконання яких немає істотних наслідків).

Принципи, на яких засновані основні техніки тайм-менеджменту [6]

Принципи	Значення
Постановка цілей	Ціль – це основний орієнтир, який дозволяє не відхилятися від обраного маршруту. Вона повинна відповідати принципу SMART, тобто бути конкретною (Specific), вимірюваною (Measurable), досяжною (Achievable), актуальною (Relevant) та обмеженою в часі (Time-bound)
Планування	Планування дає розуміння, які саме кроки необхідні для досягнення поставленої цілі. На сьогоднішній день існує велика кількість способів планування. Найбільш популярним вважається метод під назвою «жорстко-гнучке планування», коли планується 60% свого дня. 40% залишається для непередбачуваних ситуацій
Розстановка пріоритетів	Під пріоритетом слід розуміти порядок виконання певних завдань. Розстановка пріоритетів, тобто розділення завдань по їх важливості та терміновості, дає можливість сконцентрувати зусилля на видах діяльності, які забезпечують максимальний ефект
Мотивація	Відсутність мотивації призводить до зниження продуктивності праці. Саме тому студенту потрібно весь час надихати і мотивувати себе, пам'ятаючи про цілі, які потрібно досягти
Делегування	Під делегуванням мається на увазі передання своїх завдань іншим з метою економії часу. Щоб не переробляти делеговану роботу, необхідно дотримуватися певних правил: проінформувати виконавця про роботу, яка буде йому доручена, підтримувати його, брати на себе відповідальність за результати його роботи, описати очікуваний результат, чітко сформулювати правила роботи, мотивувати виконавця, враховувати його інтереси

Примітка: систематизовано авторами на основі

4. *Метод Альпи*. Ця технологія передбачає виконання 5 етапів: планування переліку справ на завтра; визначення часу для їх виконання; розподіл часу у співвідношенні 60:40, в якому 60% часу виділяється на вирішення завдань, а 40% – на відпочинок; визначення пріоритетів і делегування завдань, їх оцінка та перенесення [7, с. 83-84].

5. *Система 4D*. Суть цієї техніки полягає в застосуванні до кожної справи однієї з дій: зробити, делегувати, видалити або відкласти.

6. *«Дев'ять справ»*. Застосування цієї техніки передбачає наступний план на день: завершення однієї важливої справи, трьох середніх та п'яти невеликих. Як показує практика, таке співвідношення допомагає витратити час максимально продуктивно та не вибитися з сил.

7. *«Помідор»*. Ця технологія передбачає чергування роботи та відпочинку. Зокрема, після кожних 25 хвилин роботи робиться перерва, яка триває не більше 5 хвилин. 30-хвилинна перерва надається після чотирьох таких циклів. Застосування техніки «Помідор» дає можливість довше зберігати працездатність та ентузіазм.

8. *«З'їсти жабу на сніданок»*. Найважча робота виконується зранку. Відповідно, друга половина наповнена позитивними емоціями. Ця техніка тайм-менеджменту спрямована на зниження стресу та психологічне розвантаження.

9. *«Слон»*. Велике завдання розбивається на декілька менших. Менші завдання розбиваються на ще дрібніші [8, с. 88-96].

Всі вищеперераховані техніки підходять для здобувачів вищої освіти, які навчаються дистанційно. Запропоновані техніки можна комбінувати

або на їх основі розробляти власні методики з урахуванням стилю, ритму життя, особистих якостей, сильних та слабких сторін.

В умовах дистанційного навчання раціонально організувати час та віднайти баланс між навчанням та відпочинком дуже непросто. Дистанційна форма освітнього процесу передбачає виділення значної кількості часу на навчання. При цьому студенти повинні самостійно встановлювати режим життя та навчальної діяльності, управляти своїм часом, адаптуватися до нових умов та підтримувати високу розумову й фізичну працездатність.

Екстремне впровадження дистанційного навчання у закладах вищої освіти України продемонструвало, що більшість студентів недостатньо володіють техніками тайм-менеджменту. Про це свідчить опитування, проведене серед студентів старших курсів технічних спеціальностей Вінницького національного технічного університету, проведене в період поширення пандемії коронавірусу [9, с. 170]. В опитуванні прийняло участь 50 осіб (70% жіночої статі та 30% – чоловічої) у віці від 19 до 22 років. Згідно з опитуванням, третина студентів не використовує технік-тайм менеджменту в житті та навчанні (рис. 1).

Недостатнє володіння техніками тайм-менеджменту та, відповідно, неефективне використання часу під час дистанційного навчання зумовлене негативним впливом «поглиначів часу», поєднанням навчання з роботою та емоційним вигоранням.

Згідно з опитуванням студентів Вінницького національного технічного університету, «поглиначі часу» забирають значну частину часу, який би міг бути витрачений на навчання (рис. 2).

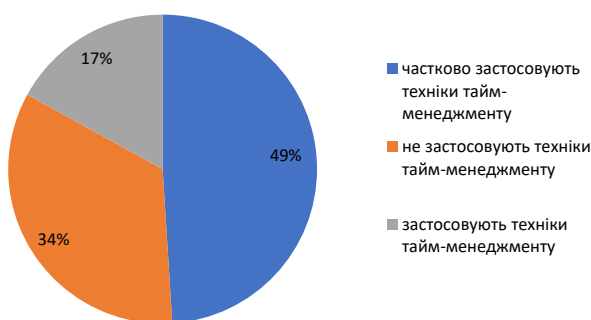

Рис. 1. Застосування технік тайм-менеджменту студентами під час дистанційного навчання в університеті, % [9, с. 170]

Примітка: систематизовано авторами

Рис. 2. Час, який забирають у студентів університету «поглиначі часу», % [9, с. 170]

Примітка: систематизовано авторами

Основними «поглиначами часу» студенти називають соціальні мережі, перегляд телепрограм, синдром відкладання справ, відсутність мотивації, телефонні розмови, відсутність постановки цілей, особисту неорганізованість, зайву комунікабельність.

Більшість студентів, які навчаються на останніх курсах, поєднують навчання з роботою, що зумовлено фінансовими труднощами та неможливістю власного забезпечення. В зв'язку з цим здобувачі вищої освіти не можуть організувати свій час так, щоб встигати виконувати всі необхідні завдання. Відповідно, погіршується їх успішність.

Неефективне використання часу може бути спричинене емоційним вигоранням студентів. Зазвичай, це відбувається зі студентами, які намагаються бути найкращими у всьому. Вони забувають про відпочинок та заняття улюбленими справами і більшість часу проводять за навчанням, роботою або громадськими справами.

Для вирішення проблем тайм-менеджменту студентів, які навчаються дистанційно, запропоновано дотримуватися наступних рекомендацій:

- планування часу в короткостроковій, середньостроковій та довгостроковій перспективах. Існує два способи планування часу: на папері та в електронному вигляді;

- розстановка пріоритетів. Всі завдання необхідно розподіляти за важливістю та терміновістю. Завдяки цьому можна визначити головне та відкинути зайве;

- концентрація уваги на одній справі. Приступати до виконання нового завдання можна лише після завершення попереднього. Завдання потрібно виконувати послідовно та в порядку їх важливості;

- виконання найважчих справ. Відкладати найскладніші справи не потрібно, адже існує ризик не виконати їх зовсім. Постійне відчуття

незавершеності буде заважати виконанню інших справ;

- позбавлення від «поглиначів часу». Необхідно позбавлятися від факторів, які забирають час (соціальні мережі, телефонні розмови, перегляд телепередач тощо);

- аналіз досягнень. Необхідно регулярно аналізувати свої досягнення та недоліки в навчанні за день, тиждень чи місяць;

- чистота робочого місця. На робочому столі студента все повинно лежати на своєму місці. Завдяки цьому можна швидко знайти все, що потрібно для навчання;

- підвищення мотивації. Необхідно пам'ятати про кінцеву мету, постійно візуалізувати те, що планується досягти [10, с. 22].

Отже, освоєння студентами технік тайм-менеджменту дозволяє аналізувати свій час з метою його раціонального використання, формулювати та ставити перед собою короткострокові, середньострокові та довгострокові цілі, чітко планувати свої справи, швидко приймати рішення та ефективно виконувати їх, проводити самоконтроль та контроль підсумків виконання своєї діяльності. В умовах дистанційної освіти вищезазначені навички є дуже важливими, адже від них залежить успішність навчання та подальше працевлаштування майбутнього спеціаліста.

Висновки. Перехід значної кількості закладів вищої освіти України на дистанційну форму навчання актуалізував питання ефективного використання часу. На сьогоднішній день існує велика кількість технік тайм-менеджменту, які підходять для здобувачів вищої освіти. До них можна віднести Матрицю Ейзенхауера, Принцип Перетто, АБВ-аналіз, метод Альпи, систему 4D, «Дев'ять справ», «Помідор», «З'їсти жабу на сніданок», «Слон».

Екстрене впровадження дистанційного навчання у закладах вищої освіти України в умовах війни продемонструвало, що більшість студентів недостатньо володіють техніками тайм-менеджменту, що зумовлено негативним впливом «поглиначів часу», поєднанням навчання з роботою та емоційним вигоранням. Для підвищення ефективності застосування технік тайм-менеджменту під час дистанційного навчання в закладах вищої освіти пропонується планування часу, розстановка пріоритетів, концентрація уваги на одній справі, позбавлення від «поглиначів часу», регулярний аналіз досягнень, чистота на робочому місця та підвищення мотивації до навчання.

Практичне значення дослідження полягає в можливості використання отриманих результатів у процесі розроблення власних технік тайм-менеджменту для організації дистанційного навчання.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Маслак Т. О. Впровадження інструментарію тайм-менеджменту для розробки стратегічних цілей підприємств. Світ наукових досліджень. Випуск 11: зб. матеріалів Міжнар. мультидисциплінарної наук. інтернет-конф., 22-23 лип. 2022 р. Тернопіль, Україна-Переворськ, Польща: ФОП Шпак В. Б., 2022. 89 с. URL: https://www.economy-confer.com.ua/data/downloads/file_1661282015.pdf#page=37
2. Водянка Л. Д., Тодорюк С. І., Карп А. Г. Тайм-менеджмент як техніка планування робочого часу персоналу. *Економіка та держава*. 2020. № 7. С. 119-123.
3. Кириченко І. В., Шленьова М. Г. Класичні підходи до тайм-менеджменту в сучасних реаліях. *Науковий огляд*. 2022. № 1 (81). С. 18-29.
4. Tracy B. *Eat That Frog! 21 Great Ways to Stop Procrastinating and Get More Done in Less Time*. Oakland: Berrett-Koehler Publishers, Incorporated. 2017. 144 p.
5. Причепя І. В., Соломонюк І. Л., Лесько Т. В. Тайм-менеджмент як дієвий інструмент ефективного використання часу успішного менеджера за сучасних умов. *Ефективна економіка: електронне наукове фахове видання*. 2018. 12 с.
6. Принципи тайм-менеджменту: помилки і прості способи управління часом. Inskills.Space, 2020. URL: <https://inskills.space/uk/princzipi-tajm-menedzhmentu-pomilki-i-prosti-sposobi-upravlinnya-chasom/>
7. Лижнюк В. В., Алейнікова О. В. Особливості застосування здобувачами освіти технік тайм-менеджменту при організації навчання у дистанційній формі. II Всеукраїнська конференція здобувачів вищої освіти і молодих учених «Інноватика в освіті, науці та бізнесі: виклики та можливості». 2021. С. 83-84. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/19496/1/Innovatyka2021_V1_P082-086.pdf
8. Євтушенко Г. І., Дерев'яно В. М. Аналіз стану управління робочим часом та шляхи підвищення ефективності застосування «Тайм-менеджменту» в організації. Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. 2014. № 1. С. 88–96.
9. Ратушняк О. Г., Лялюк О. Г. Самоменеджмент: навч. пос. Вінниця: ВНТУ, 2021. 170 с.
10. Лялюк О., Лялюк А., Поліщук О. Використання студентами методів тайм-менеджменту під час самостійного навчання в університеті. *Педагогіка безпеки*. 2020. Т. 5. №1. 22 с. DOI: <https://doi.org/10.31649/2524-1079-2020-5-1-018-025>

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВИТИ ДО ВЗАЄМОДІЇ З БАТЬКАМИ

PREPARATION OF FUTURE EDUCATORS OF PRE-SCHOOL EDUCATION INSTITUTIONS FOR INTERACTION WITH PARENTS

У статті висвітлюється проблема підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до взаємодії з батьками дітей дошкільного віку. Розкрито сутність поняття «взаємодія». Зауважено, що сучасна сім'я не в змозі самостійно вирішити проблеми успішного виховання та навчання дитини. Завдання вихователів закладів дошкільної освіти в роботі з батьками – сприяти створенню єдиного виховного поля, здатного забезпечити повноцінний розвиток дитини. Акцентовано на важливості співпраці закладів дошкільної освіти із сім'ями, оскільки від професійності вихователя, його вміння встановити взаємодію з батьками залежить ефективність навчання та виховання дитини у закладі дошкільної освіти. Взаємодію закладу дошкільної освіти із сім'ями дітей визначаємо як процес реалізації партнерських взаємин, спільної діяльності, суб'єктами якого виступають діти, батьки і вихователі, що здійснюється задля успішної реалізації освітньо-виховних завдань. Проаналізовано професійний стандарт «Вихователь закладу дошкільної освіти», наголошено, що важливою професійною компетентністю вихователя є вміння встановлювати партнерську взаємодію з учасниками освітнього процесу, працювати в команді. Здійснено аналіз навчальної дисципліни «Теорія та методика співпраці ЗДО з родинами», окреслено мету, програмні результати навчання, перелік тем, що пропонуються в ході її вивчення. У процесі опитування здобувачів освіти щодо сформованості у них вміння встановлювати з батьками вихованців партнерську взаємодію встановлено, що 63,3 % студентів визначають свій рівень як достатній, 36,7 % – високий; 74,6 % здобувачі освіти правильно визначають сутність поняття «партнерська взаємодія», володіють вміннями та навичками організації партнерської взаємодії з батьками вихованців. Зауважено, що формування вміння встановлювати ефективну партнерську взаємодію з батьками вихованців сприяла ї педагогічна практика.

Освітній процес у закладі вищої освіти повинен забезпечувати підвищення професійної компетентності майбутніх вихователів ЗДО, стимулювати їх до професійного саморозвитку та самовдосконалення, використання сучасних форм та методів роботи з батьками.

Ключові слова: взаємодія, партнерська взаємодія, співпраця з батьками дітей дошкіль-

ного віку, процес підготовки, майбутні вихователі закладів дошкільної освіти.

The article highlights the problem of training of future educators of preschool education institutions to interact with parents of preschool children. The essence of the concept of "interaction" is revealed. It is noted that the modern family is not able to independently solve the problems of successful upbringing and education of the child. The task of educators of preschool education institutions in working with parents is to contribute to the creation of a single educational field capable of ensuring the full development of a child. Emphasis is placed on the importance of cooperation of preschool education institutions with families, since the effectiveness of education and upbringing of a child in a preschool education institution depends on the professionalism of the educator, his ability to establish interaction with parents. We define the interaction of a preschool education institution with children's families as the process of implementing partnership relations, joint activities, the subjects of which are children, parents and educators, which is carried out for the successful implementation of educational and educational tasks. The professional standard "Educator of a preschool education institution" was analysed, it was emphasized that an important professional competence of an educator is the ability to establish partnership interaction with participants in the educational process, to work in a team. An analysis of the educational discipline "Theory and methods of cooperation of the preschool education institution with families" was carried out, the purpose, program results of the study, and a list of topics offered during its study were outlined. In the process of surveying students regarding their ability to establish a partnership with their children's parents, it was established that 63.3% of students define their level as sufficient, 36.7% as high; 74.6% of students correctly define the essence of the concept of "partner interaction", have the skills and abilities to organize partner interaction with parents of children. It was noted that pedagogical practice also contributed to the formation of the ability to establish effective partnership interaction with parents of children. The educational process in the institution of higher education should ensure an increase in the professional competence of future teachers of the preschool education institution, stimulate them to professional self-development and self-improvement, use modern forms and methods of working with parents.

Key words: interaction, partner interaction, cooperation with parents of preschool children, training process, future teachers of preschool education institutions.

УДК 378[373.2.011.3-051+173.5-055.52]316.454.55
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/54.1.11>

Березовська Л.І.,
докт. пед. наук,
професор кафедри теорії
та методики дошкільної освіти
Державного закладу
«Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. На сучасному етапі розвитку системи дошкільної освіти в Україні зростає роль досліджень, які спрямовані на пошук ефективних методів та форм взаємодії закладів дошкільної освіти (далі ЗДО) із сім'ями вихованців.

Сучасне суспільство розуміє визначальну роль сім'ї у розвитку дитини. Проте чимало сімей сьогодні опинилися в кризовій ситуації. Війна з російським агресором, економічна криза, соціальна напруженість, негативно впливають на виховну функцію сім'ї. Батьки усвідомлюють недоліки сімейного виховання і визнають, що для гармонійного

розвитку дитини їм не вистачає психолого-педагогічних знань та умінь будувати безконфліктні взаємини з дітьми, із розумінням ставитися до проявів характеру дитини, її унікальності та неповторності.

Важливу роль у формуванні гармонійного та всебічного розвитку особистості дитини відіграє ефективна взаємодія педагогів закладу дошкільної освіти з сім'ями дітей. Ефективність навчання та виховання дитини у ЗДО, значною мірою залежить від взаємин, що складаються між вихователями та батьками. Партнерська взаємодія батьків та вихователів ЗДО допоможе подолати ряд проблем у розвитку дитини, поглибити знання щодо умов її розвитку. Відтак необхідно, щоб ЗДО та сім'я співпрацювали, адже тільки за таких умов можливо забезпечити неперервність виховних впливів на дитину, створити сприятливі умови для її гармонійного та всебічного розвитку. Без добре осмисленої й методично підготованої стратегії виховної співпраці із сім'єю, освітній вплив ЗДО буде обмеженим.

На важливості співпраці ЗДО із сім'ями наголошено у Базовому компоненті дошкільної освіти. У Документі зазначено, що взаємодія ЗДО з родинами дітей спрямована на формування психолого-педагогічної культури батьків, відповідального батьківства, партнерську взаємодію у триаді дитина-педагог-батьки [5].

У листі МОН України «Про окремі питання діяльності закладів дошкільної освіти у 2022/2023 навчальному році [7], наголошується на важливості співпраці ЗДО з батьками, встановленню «тісної комунікації» між усіма учасниками освітнього процесу. Таким чином, ЗДО є своєрідним містком, покликаним забезпечити зв'язок між сім'єю, родиною дитини та незнайомим світом, колективом, групою, до життя якого дитина прилучається.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

На сьогодні ученими проводяться дослідження спрямовані на пошук ефективних форм та методів взаємодії ЗДО із сім'ями. У наукових працях учених висвітлюються такі аспекти цієї проблеми: виховання дитини в сучасній сім'ї (Т. Алексеєнко, Л. Гончар, В. Костів, В. Оржеховська В. Постовий, М. Стельмахович, Г. Тарасенко, У. Шостак та ін.); взаємодію ЗДО із сім'ями (І. Бех, А. Богуш, В. Кириченко Т. Кравченко, С. Ладивір, Н. Лисенко, М. Мащовець, О. Хромової та ін.); вплив батьківсько-дитячих взаємини на формування особистості дитини (О. Варга, Т. Гончар, Н. Лубенець, Т. Яблонська та ін.); формування сімейних цінностей і педагогічної культури батьків (Т. Алексеєнко, К. Журба, В. Киричок, О. Кононко, Т. Кравченко, О. Сухомлинська та ін.).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз наукового фонду засвідчив, що на тлі багатоаспектності вивчення проблеми взаємодії ЗДО із сім'ями дітей

недостатньо висвітленим є змістовий та організаційно-методичний аспекти підготовки майбутніх вихователів ЗДО до роботи з батьками дітей дошкільного віку.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає у висвітленні особливостей підготовки здобувачів спеціальності 012 «Дошкільна освіта» до взаємодії з батьками дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для розкриття сутності означеної проблеми розглянемо сутність поняття «взаємодія».

У філософському словнику феномен «взаємодія», з одного боку, визначається як форма зв'язку предметів та явищ довколишнього світу, яка здійснюється в результаті взаємних змін; з іншого – філософська категорія, що відображає різновид взаємозв'язку – взаємний вплив різних об'єктів один на одного та результати і зміни, спричинені таким впливом [8, с. 55]. Таким чином, взаємодія, з філософської позиції включає явища, що відбуваються в довіллі, соціумі, процесах мислення та вплив об'єктів один на одного, їх взаємна зумовленість.

У психології «взаємодія» розглядається як процес безпосереднього або опосередкованого впливу об'єктів (суб'єктів) один на одного, що породжує їх взаємну зумовленість і зв'язок. Особливість взаємодії полягає у її причинній зумовленості [9, с. 46].

В Українському тлумачному словнику поняття «взаємодія» визначається як взаємний зв'язок між предметами у дії, а також погоджена дія між ким-, чим-небудь [1, с. 119].

С. Гончаренко поняття «педагогічна взаємодія» визначає як особистісний контакт між педагогом та дітьми, випадковий або навмисний, окремий або прилюдний, тривалий або короточасний, що ведуть до змін у поведінці, діяльності, відносинах та ін. [2, с. 68].

На думку, Н. Коломієць «взаємодія» – це процес спільної комунікативної діяльності, яка проявляється в обміні інформацією, організації сумісних дій, застосуванні індивідуальних внесків (надбань), спрямованих на розв'язання спільного питання, що має своїм результатом взаємозміни їхньої поведінки, діяльності, стосунків [4, с. 118].

Ф. Карагозлю педагогічну взаємодію обґрунтовує як прямий або зворотний зв'язок суб'єктів освітньо-виховного процесу, що передбачає їхню взаємну активність і співробітництво задля взаємозбагачення й особистісного зростання [3, с. 58].

Узагальнюючи наукові підходи щодо сутності феномену «взаємодія», визначаємо означене поняття як цілеспрямований процес, що передбачає реалізацію освітньо-виховних завдань, обмін інформацією між учасниками спілкування, здійснення психолого-педагогічного супроводу, коригування дій задля досягнення поставлених цілей.

Взаємодія вихователя ЗДО з батьками дітей повинна бути спрямована на:

- виявлення зацікавленості вихователя до проблем розвитку й виховання дитини, ознайомлення із закономірностями її розвитку;

- допомога родині в пізнанні індивідуальних особливостей дитини, її вподобань, інтересів та схильностей;

- співпраця з батьками дітей для досягнення єдності виховних впливів на дитину.

Завдання закладів вищої освіти (далі ЗВО) – підготувати компетентних фахівців, майбутніх вихователів ЗДО, здатних до педагогічної взаємодії в умовах як сімейного, так і суспільного дошкільного виховання.

Вимоги до професійної компетентності вихователя ЗДО визначено у професійному стандарті «Вихователь закладу дошкільної освіти» [6]. У документі визначено перелік трудових функцій та професійних компетентностей, однією з яких є партнерська взаємодія з учасниками освітнього процесу, що передбачає здатність до ефективної співпраці та комунікації у професійній діяльності, командної взаємодії.

Зауважимо, що освітньо-професійними програмами «Дошкільна освіта. Практична психологія в закладах дошкільної освіти» та «Дошкільна освіта. Логопедія в закладах дошкільної освіти» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 012 Дошкільна освіта, які навчаються у Державному закладі «Південно-український національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» передбачено вивчення навчальної дисципліни «Теорія та методика співпраці ЗДО з родинами».

Метою навчальної дисципліни є сформувати у майбутніх вихователів ЗДО теоретичну та практичну готовність до організації взаємодії з батьками, проєктувати систему роботи з ними; оволодіти формами й методами організації роботи з батьками дітей. Програмними результатами навчальної дисципліни (ПРН) є: здатність здійснювати суб'єкт-суб'єктну взаємодію і міжособистісне спілкування з дітьми дошкільного віку та особистісно- і соціально зорієнтоване спілкування з батьками; добирати оптимальні методи, ефективні форми та різноманітні засоби педагогічного впливу на дітей у процесі освітньо-виховної роботи та в конкретних ситуаціях суб'єкт-суб'єктної взаємодії вихователя з дітьми.

Робочою програмою курсу «Теорія та методика співпраці ЗДО з родинами» передбачено два змістових модулі. Змістовий модуль 1. «Теоретичні засади співпраці закладу дошкільної освіти з родинами» включає вивчення тем: «Особливості взаємодії закладу дошкільної освіти з родинами», «Організаційні засади діяльності закладу дошкільної освіти та сім'ї», «Форми і методи взаємодії

закладу дошкільної освіти із сім'єю», «Психолого-педагогічні засади просвітництва батьків». Змістовий модуль 2. «Співпраця педагогічного колективу ЗДО з сім'ями дітей» із темами «Проблеми сімейного виховання та актуальні запити педагогічної підтримки сім'ї в умовах ЗДО», «Педагогічна взаємодія ЗДО з батьками», «Моніторинг партнерської взаємодії ЗДО батьками», «Особливості співпраці ЗДО з батьками щодо виховання та навчання дітей дошкільного віку».

Робота зі студентами носила системний характер та включала лекційні заняття, семінари, семінари-практикуми, круглі столи, розгляд практично-зорієнтованих ситуацій та проблемних завдань.

На аудиторних заняттях у процесі роботи зі студентами обговорювали ключові поняття теми, на яких майбутні вихователі ЗДО розмірковували над тим, у чому полягають особливості виховного впливу на дитину у закладі дошкільної освіти?, виокремлювали сучасні підходи до співпраці закладів дошкільної освіти з сім'ями?, визначали принципи співпраці закладів дошкільної освіти з сім'ями вихованців; окреслювали труднощі в організації співпраці вихователя з батьками; обґрунтовували форми взаємодії закладу дошкільної освіти з сім'єю; визначали умови успішного родинного виховання дітей в сучасних умовах.

У процесі обговорення студенти брали активну участь у розгляді питань, що стосувалися значення партнерської взаємодії в професійній діяльності майбутнього вихователя ЗДО, обґрунтовували важливість професійних знань та комунікативних умінь у майбутній професії.

На семінарських заняттях робота скеровувалась на закріплення теоретичного матеріалу, студенти розглядали професійно спрямовані ситуації, добирали методики для діагностики взаємин у родині дітей дошкільного віку, складали опитувальники для батьків, на основі яких можна було б визначити, чи знають вони свою дитину, розробляли тематику творчих проєктів для спільної роботи батьків із дітьми, добирали вправи для подолання емоційних та комунікативних бар'єрів між вихователем та батьками, розробляли правила ефективної взаємодії вихователя з батьками, проводили тренінги на вдосконалення у здобувачів четвертого року навчання комунікативних умінь, прийомів ефективного спілкування та оволодіння технікою активного слухання.

Зауважимо, що як підсумковий етап вивчення навчальної дисципліни, студентам було запропоновано оцінити свій рівень умінь встановлювати партнерську взаємодію з батьками дітей. Для цього, студенти мали відповісти на ряд тестових запитань, як-от: що Ви вкладаєте у поняття «партнерська взаємодія»; якими вміннями і навичками організації партнерської взаємодії Ви володієте?; оцініть Ваш рівень сформованості вміння

організації партнерської взаємодії з батьками за 3-ох бальною шкалою, де 1 – дуже низький, два – достатній, три – високий; окреслить перспективи професійного самовдосконалення щодо організації партнерської взаємодії з батьками дітей.

Кількісний та якісний аналіз отриманих результатів засвідчив, що більшість здобувачів (74,6 %) поняття «партнерська взаємодія» розуміють правильно. Вони трактують дефініцію як: «інтегративну систему міжособистісних взаємин, спрямовану на досягнення освітньо-виховних завдань щодо гармонійного та всебічного виховання та розвитку дитини дошкільного віку»; 19,7 % респондентів зауважили, що партнерська взаємодія спрямована на «тріаду між педагогами, дітьми та батьками, щодо вирішення проблем дитини та підтримки її у різних життєвих ситуаціях»; 5,7 % респондентів зауважили, що це «процес, спрямований на встановлення гуманістичних взаємин між батьками, педагогами та дітьми, запобігання негативних проявів у поведінці дитини та її розвиток».

Наступне запитання передбачало з'ясувати, якими вміння і навичками організації партнерської взаємодії здобувачі освіти оволоділи у процесі навчання. Отримані результати засвідчили, що 45,7 % респондентів оволоділи комунікативними вміннями; 28,3 % із розумінням ставиться до проблем дитини, сім'ї; 13,8 – уникати конфліктного спілкування, долати комунікативні бар'єри, 12,2 % – уміння слухати, знаходити відповідні слова підтримки.

Щодо оцінки рівня сформованості вміння організовувати партнерську взаємодію з батьками дітей, відрадно, що ніхто з опитаних студентів не оцінив свій рівень як дуже низький, більшість здобувачів (63,3 %) визначили як достатній, 36,7 % – високий.

Наступне запитання передбачало з'ясувати, як здобувачі освіти будуть підвищувати свій рівень професійного самовдосконалення щодо організації партнерської взаємодії з батьками дітей. Зауважимо, що найбільш поширеними були тренінги, вебінари, безпосередня практична робота в закладі дошкільної освіти.

Зауважимо, що формуванню уміння встановлювати ефективну партнерську взаємодію з батьками дітей сприяла й педагогічна практика, яку здобувачі освіти проходили на другому й третьому році навчання. У процесі проходження педагогічної практики студенти спостерігали за роботою педагогів з батьками, організацією ранкового прийому дітей, спілкування з батьками у вечірні години, здійснення просвітницької та консультативної роботи з батьками дітей. Крім того, студенти вибудовували власну взаємодію з батьками, вчилися проводити тематичні зустрічі, оформляти стенди, батьківські куточки, тематичні виставки, разом із вихователями організували театралізовані свята, вікторини, конкурси, участь батьків у проєктній діяльності та ін.

Висновки і подальші перспективи. Таким чином, освітній процес у закладі вищої освіти повинен забезпечувати підвищення професійної компетентності майбутніх вихователів ЗДО, стимулювати їх до саморозвитку та самовдосконалення, творчої активності, використання сучасних інформаційно-комунікаційних форм, методів та засобів роботи з батьками дітей.

Задля підготовки конкурентноздатних фахівців у галузі дошкільної освіти необхідно здійснювати діагностику професійної майстерності щодо оволодіння здобувачами освіти необхідними компетентностями визначеними нормативними документами та робочими програмами навчальних дисциплін (освітні компоненти) на основі особистісно-зорієнтованого підходу до студентів, результатів їх досягнень, здійснювати науково-методичний супровід на засадах партнерства, сприятливого мікроклімату, командної взаємодії, створювати сприятливе середовище для особистісного і професійного розвитку здобувачів освіти у поєднанні з інтерактивними методами навчання.

Подальшу перспективу дослідження вбачаємо у розробленні моделі ефективної взаємодії закладу дошкільної освіти з сім'ями дітей дошкільного віку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бусел В. Український тлумачний словник. Київ : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2016. 1696 с.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 374 с.
3. Карагозлю Ф. Педагогічні умови взаємодії дошкільного навчального закладу з сім'єю у полікультурному вихованні старших дошкільників : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Одеса, 2019. 313 с. С 58
4. Коломієць Н. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. Зб. наук. праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини 2018. Вип. 58 С. 112-118]
5. Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти в Україні. Наказ МОН від 12.01.2021 року № 33. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>
6. Про затвердження професійного стандарту «Вихователь закладу дошкільної освіти» від 19.10.2021 р. № 755-21 URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-profesijnogo-standartu-vihovatel-zakladu-doshkilnoyi-osviti>
7. Про окремі питання діяльності закладів дошкільної освіти у 2022/2023 навчальному році. Лист МОН України від 27.07.2022 р. № 1/8504-22 URL: [file:///C:/Users/Sofiya/Downloads/62e3v92e7f631954849654%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Sofiya/Downloads/62e3v92e7f631954849654%20(1).pdf)
8. Філософія: словник термінів та персоналій / В. С. Бліхар, М. А. Козловець, Л. В. Горохова, В. В. Федоренко, В. О. Федоренко. Київ: КВІЦ, 2020. 274 с.
9. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків: Прапор, 2007. 640 с. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/427530.pdf с. 46

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ В ПІДРУЧНИКУ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДЛЯ 5 КЛАСУ НУШ

FEATURES OF IMPLEMENTING THE CULTURAL APPROACH IN THE UKRAINIAN LITERATURE TEXTBOOK FOR THE 5TH GRADE OF NUS (NEW UKRAINIAN SCHOOL)

У статті актуалізовано проблему реалізації культурологічного підходу як концептуальній основі модернізації змісту шкільної літературної освіти. Акцентовано на особливостях формування в молодших підлітків визначеної у Державному стандарті базової середньої освіти культурної компетентності. Підкреслено, що розвитку культурної компетентності учнів сприятиме опанування ними інформаційних матеріалів мистецтвознавчого спрямування; осягнення довершених зразків різних галузей мистецтва; вирішення компетентнісно орієнтованих запитань і завдань репродуктивного, частково-пошукового та творчого характеру тощо. Окреслено дидактико-методичний потенціал нового підручника української літератури для 5 класу НУШ (2022), розробленого авторським колективом Інституту педагогіки НАПН України (автори – Т. Яценко, В. Пахаренко, О. Служук), щодо ефективної реалізації культурологічного підходу. Доведено, що засадничі ідеї культурологічного підходу в процесі вивчення української літератури послідовно реалізовано у біографічних нарисах, літературно-критичному та ілюстративному матеріалі, методичному апараті чинного підручника. Проаналізовано принципи втілення програмової рекомендаційної рубрики «Мистецький контекст» у дидактико-методичний апарат означеного підручника як однієї з дієвих засобів реалізації культурологічного підходу у сучасній шкільній літературній освіті. Наголошено на тому, що чинний підручник української літератури побудований на засадах культурологічного підходу й спрямований на ознайомлення учнів із художньо-естетичними та культурно-історичними цінностями людства, осягнення літературних явищ і фактів у широкому культурному контексті, розвиток мистецьких смаків, формування духовного світу юної особистості. Доведено, що використання пропонованих у навчальній книзі низки комплексних завдань сприятиме розвитку в учнів культурної компетентності.

Ключові слова: Нова українська школа; шкільна літературна освіта; українська література; культурологічний підхід до

навчання літератури; культурна компетентність; читацька компетентність; шкільний підручник; мистецький контекст.

The article focuses on the issue of the cultural approach as a conceptual basis for modernising the content of school literary education. It is emphasised the features of building younger students' cultural competence, defined in the State Standard of Basic Secondary Education. It is highlighted that mastering informational materials of art direction; understanding outstanding examples of various branches of art, solving competence-oriented issues and tasks of a reproductive, partially search and creative nature, etc. can develop the students' cultural competence.

It is outlined the didactic and methodical potential of the new Ukrainian literature textbook for the 5th grade of NUS (2022), developed by the team of authors from the Institute of Pedagogy of the National Academy of Sciences of Ukraine (T. Yatsenko, V. Pakharenko, O. Slyzhuk), regarding the effective implementation of the cultural approach. It is proved that the ideas of the cultural approach in studying Ukrainian literature are consistently implemented in biographical essays, literary-critical and illustrative material, and methodological apparatus of the textbook.

It is analyzed the principles of implementing the program recommendation rubric «Artistic context» in the didactic and methodical apparatus of the textbook as one of the effective means of implementing the cultural approach in modern school literary education. It is emphasized that this Ukrainian literature textbook is developed on the basis of the cultural approach. The textbook is aimed at acquainting pupils with the artistic, aesthetic, cultural and historical values of humanity, comprehending literary phenomena and facts in a broad cultural context, developing artistic tastes, and forming the student's spiritual world. It has been proven that using a number of complex tasks from the textbook can contribute to developing students' cultural competence.

Key words: New Ukrainian school; the content of school literary education; Ukrainian literature; cultural approach in teaching literature; cultural competence; reading competence; school textbook; artistic context.

УДК 373.5.091.64:821.161.2.09
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/54.1.12>

Гоголь Н.В.,

докт. пед. наук, доцент,
доцент кафедри української мови,
літератури та методики навчання
Глухівського національного
педагогічного університету імені
Олександра Довженка

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. В основу побудови підручників третього тисячоліття покладено концепцію культууроорієнтованої літературної освіти, що спрямована на розвиток творчої особистості учня у форматі української та світової культур на основі діалогу текстів. Культурологічний підхід до навчання української літератури є важливим напрямом сучасного освітнього процесу, а забезпечення реалізації культурологічних завдань

у навчальних книгах нового покоління вмотивовує використання технологій розвивального, інтерактивного навчання, які сприяють адаптації й самореалізації юної особистості у полікультурному соціумі.

Нині в розвитку українського підручникотворення, відповідно до вимог Нової української школи, актуалізується питання змісту та структури підручника як основної навчальної книги із української літератури, переосмислюються його основні функції, посилюється роль і значущість

культурологічного компонента в теоретичному, аналітичному та ілюстративному блоках навчальної книги. Варто наголосити, що засадничі ідеї культурологічного підходу у процесі вивчення української літератури послідовно реалізовано в біографічних нарисах, літературно-критичному й ілюстративному матеріалі, методичному апараті підручників, тематично-стильовій різноманітності пропонованих для розгляду творів, які втілюють не лише предметні (літературні), а й ключові компетентності, а також впливають на формування емоційно-ціннісної сфери учнів [1, с. 295].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблему створення шкільних підручників різноаспектно розглянуто в наукових працях О. Бандури, М. Бурди, В. Мартиненко, В. Олефіренка, О. Пометун, О. Савченко, А. Фасолі, Т. Яценко та інших учених. Сучасні дослідники проблеми підручкотворення з літератури О. Ісаєва, Ж. Клименко, В. Пахаренко, О. Слижук, Т. Яценко та інші суголосні в тому, що в реаліях Нової української школи актуалізується питання компетентності спрямованості підручників шкільного літературного курсу на основі увиразнення його культурологічного складника. Так, Т. Яценко та В. Пахаренко, актуалізуючи проблему реалізації компетентнісного підходу в аспекті формування ключових компетентностей учнів НУШ, акцентують увагу на виразній культурологічній спрямованості підручника «Українська література. 5 клас» [5, с. 203]. Т. Яценко, орієнтуючись на культурологічний контекст, підкреслює, що «навчання літератури в школі потребує глибокого наукового обґрунтування і системного підходу, за умов якого мають ефективно реалізуватися змістові лінії літературної освіти (емоційно-ціннісна, літературознавча, культурологічна та компаративна), має відбуватися взаємодія суб'єктів навчання в процесі засвоєння знань і формування вмінь на засадах компетентнісної освіти» [6, с. 20].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Спираючись на численні наукові напрацювання, ми прагнемо розкрити особливості реалізації культурологічного підходу до навчання української літератури, визначити методичне забезпечення та характер присутності його в навчальному матеріалі чинних підручників української літератури.

Мета дослідження полягає у висвітленні особливостей реалізації культурологічного підходу до навчання української літератури засобами чинного шкільного підручника для 5 класу НУШ.

Виклад основного матеріалу. Метою вивчення української літератури в контексті сучасних освітніх пріоритетів є збагачення емоційно-чуттєвого досвіду та естетичних смаків учнів на основі опанування ними високохудожніх надбань класичної та сучасної української літератури, розширення культурно-пізнавальних інтересів

у процесі осягнення мистецтва слова та суміжних образотворчостей. Відтак у модельній початковій програмі «Українська література. 5–6 класи для закладів загальної середньої освіти» подано матеріал для реалізації культурологічного підходу в процесі вивчення творів української літератури, про що регламентовано в рубриці «Мистецький контекст», матеріали якої (образотворче мистецтво, музичне мистецтво, архітектура, скульптура, кіномистецтво, анімація тощо) сприяють цілісному осмисленню учнями літературного твору мистецтва слова як складника світової культури, а також культурному розвитку школярів [4].

Послідовну реалізацію ідей культурологічного підходу до навчання української літератури представлено в сучасних навчальних підручниках для НУШ. Так, чинний підручник «Українська література» для 5 класу [7] закладів загальної середньої освіти, підготовлений авторським колективом Інституту педагогіки НАПН України Т. Яценко, В. Пахаренком, О. Слижук (2022), має виразний компетентнісний потенціал. Навчальний матеріал, запропонований у ньому, переважно структуровано на основі наскрізних культурологічних тем, у яких закладена проблема становлення внутрішнього світу людини. Формуванню визначеної у Державному стандарті базової середньої освіти культурної компетентності учнів сприяють запропоновані авторами підручника інформаційні матеріали мистецтвознавчого спрямування; компетентнісно орієнтовані запитання і завдання репродуктивного, частково-пошукового та творчого характеру, підготовка дослідницьких навчальних проєктів; довершені зразки різних галузей мистецтва тощо [3].

На сторінках підручника його авторами майстерно розміщено довершені зразки різних видів мистецтва, якими можуть милуватися учні, вивчаючи літературні твори, а саме: живописні полотна художників, портрети письменників, світлини скульптур і архітектурних пам'яток, обкладинок книжок, кінофільмів, навколишнього світу тощо. Означені матеріали, на наш погляд, сприятимуть розвитку в школярів уміння визначити спільні ідеї та образи, що об'єднують твори мистецтва, характеризувати засоби художньої виразності; висловлювати власне ставлення до суміжних образотворчостей, що ілюструють літературні твори; насолоджуватися творами мистецтва та оцінювати їх; формуватимуть культурну компетентність школярів.

Наведемо конкретні приклади. Так, уже на перших сторінках навчальної книги під час ознайомлення учнів зі вступною навчальною темою автори підручника торкаються питання значущості читання і книжок у житті людини, акцентуючи увагу на важливості різних видів мистецтва (музики, живопису, скульптури, архітектури, театру, кіно та ін.) для розвитку людства, їх пізнавальному,

виховному та естетичному значеннях для формування окремої особистості [7, с. 8].

Опанування молодшими підлітками малих фольклорних жанрів та літератури, на думку авторів підручника, буде доречним у єдності із переглядом ілюстрацій А. Стефурак до збірки «Українські прислів'я», В. Мельниченко до збірки народних загадок «Реве віл на сто гір», Г. Сокиринської до збірки віршів і загадок Л. Глібова «Котилася тарілочка», що безумовно дасть можливість школярам не тільки прочитати прислів'я й приказки, відгадати загадки, а й помилуватися творами образотворчого мистецтва [7, с. 16]. Пропоновані запитання і завдання орієнтують учнів на усвідомлене осягнення різних видів мистецтва, висловлення власного ставлення до сприйнятого, наприклад: «Чи допомогли тобі візуальні образи, створені художницею за мотивами загадок Л. Глібова, виразніше уявити поетичні образи?» [7, с. 24].

Варто відзначити культурологічне спрямування мистецької рубрики «У колі мистецтв», навчальний матеріал якої містить пізнавальну й доступну для п'ятикласників інформацію про українські культурні надбання, короткий аналіз художніх полотен і музичних творів, довершені зразки суміжних образотворчостей, а також запитання і завдання, спрямовані на розвиток умінь учнів у процесі текстуального вивчення художніх творів осягати різні галузі мистецтва.

Автори підручника переконані, що означена рубрика спрямована на формування ключової культурної компетентності учнів і «допомагає глибокому осмисленню ідейно-художнього змісту літературного твору, формуванню вмінь проводити мистецькі паралелі в процесі його вивчення» [7, с. 207]. Так, наприклад, текстуальне вивчення народних казок супроводжується вдало дібраними ілюстраціями Ю. Мітченко до казки «Яйце-райце» із запропонованими запитаннями і завданнями, спрямованими на розуміння учнями змісту прочитаного. В рубриці «У колі мистецтв» автори підручника пропонують розглянути ілюстрації ще однієї української художниці та письменниці К. Штанко. Прикметно, що запитання до творів мисткині спрямовують уяву учнів на майстерність відображення художницею характеру головних героїв казки, як-от: «Чи вдалося мисткині відобразити характер головних героїв/героїнь казки? Поясни свою думку» [7, с. 35].

Доречними, на наш погляд, під час вивчення учнями художніх творів українських письменників є наскрізно розміщені на сторінках підручника ілюстрації художників (О. Артюшенко, С. Артюшенка, Л. Іванової, О. Кіналя, О. Рубіної та ін.) відповідно до розгортання сюжету літературного твору, що орієнтує учнів на осягнення характеристики головних героїв засобами різних видів мистецтва. Хоч

автори підручника не завжди адресно звертають увагу учнів на мистецькі твори художників-ілюстраторів, проте їх вдала присутність відповідно до розгортання сюжету літературного твору орієнтує учнів на осягнення характеристики головного персонажа засобами різних видів мистецтва.

Так, наприклад, під час вивчення казки Лесі України «Лелія» та розгляду ілюстрацій до неї української художниці Л. Іванової і живописного полотна Катерини Білокур «Квіти за тином» автори підручника радять звернути увагу на кольори ілюстрацій до казки та подумати, «чому саме ці відтінки кольорів використовує художниця?» [7, с. 53]; зіставити суміжні образотворчості, звернути увагу на засоби художньої виразності в різних видах мистецтва, наприклад: «Зверни увагу на кольори ілюстрацій до казки. Чому саме ці відтінки кольорів використовує художниця?», «Зверни увагу на виразність білого кольору в тексті казки та на полотні?» [7, сс. 53, 58]. Такі запитання і завдання, на нашу думку, спрямовують увагу учнів на осягнення літературознавчого і культурологічного контекстів, формують уміння зіставляти літературні твори із суміжними образотворчостями.

Імпонує, що введені авторами підручника мистецькі рубрики «У колі мистецтв» та «Поміркуй» безпосередньо спрямовані на формування в учнів культурної компетентності. Матеріали означених рубрик інформативно доповнюють візуалізовані зразки суміжних галузей мистецтва, допомагають учням осягнути сприйняті суміжні образотворчості та висловити власне ставлення до них, а запропоновані запитання і завдання формують уміння давати естетичну оцінку сприйнятому. Наведемо кілька прикладів: «Розглянь зображення Берегині в різних творах мистецтва. Який із образів тебе найбільше вразив? Поясни чому» [7, с. 77]; «...Розглянь картину О. Кішкурно «Дівчина у віночку». Чи може ця картина бути ілюстрацією до вірша?...» [7, с. 123], «Роздивися картини П. Нілуса та К. Костанді. Яке враження справили не тебе ці полотна? ...» [7, с. 161] та інші.

Прикметно, що матеріали рубрик подаються з урахуванням вікових особливостей учнів молодшого підліткового віку та чітко окресленою мистецькою спрямованістю, що сприяє зацікавленості учнів у сприйнятті різних видів мистецтва, розширенню їхнього загального кругозору, призвичаює до уважного ставлення до суміжних образотворчостей, естетично виховує.

З метою реалізації розвитку власних творчих здібностей молодших підлітків підкреслюємо доцільність уведення комплексних завдань, що спонукають до розвитку творчих здібностей учнів, зокрема, проаналізувати інтерпретації різних літературних творів митцями художниками, скульпторами, композиторами, режисерами; зіставити художню мову різних видів мистецтва на основі

співвіднесення теми, сюжету, композиції, інтонації, ритму тощо.

Необхідно підкреслити, що в матеріалах означених рубрик запропоновано роботу над кількома галузями мистецтва, кожен із яких розглядається як окремий, довершений вид мистецтва. Так, наприклад, у процесі роботи над казкою Вал. Шевчука «Чотири сестри» учні ознайомлюються із музичною спадщиною італійського композитора А. Вівальді, розглядають рекламу до концерту, милуються ілюстраціями О. Рубіної та картиною О. Ковтун «Пробудження», а також мають можливість прослухати концерти для скрипки А. Вівальді «Зима» і «Весна» з циклу «Пори року» [7, с. 61–62]. Або інший приклад: формуванню культурної компетентності учнів під час опрацювання оповідання Л. Морозенко «Вірність Хатіко» сприяє пізнавальна мистецтвознавча інформація про екранізацію оповідання, перегляд на основі сканування QR-коду в підручнику кінофільму «Хатіко: вірний друг», а також робота над живописним полотном О. Мурашка «Дівчинка з собакою. Портрет Т. Язової» [7, с. 167]. Вважаємо, що пропонувані в підручнику запитання й завдання до різних видів мистецтва орієнтують учнів на зіставлення суміжних образотворчостей, розвивають у них фантазію та уяву, формують уміння давати естетичну оцінку сприйнятому.

Відзначимо, що до пропонуваних рубрик наскрізно на сторінках підручника вміщено QR-коди, за допомогою яких школярі можуть прослухати музичні твори чи переглянути документальні, художні та мультиплікаційні фільми, дотичні до мистецтва слова та інших видів мистецтва, а також відповісти на запитання, як-от: «Зіскануй QR-код, прослухай концерт для скрипки А. Вівальді «Весна» із циклу «Чотири пори року» та перечитай останній абзац казки. Чи однаковий настрій передають ці твори? Як ти думаєш, чому настання весни викликає почуття радості? Свою думку обґрунтуй» [7, с. 69]; «Зіскануй QR-код і послухай пісню «Зоре моя вечірняя...» у виконанні Марти Шпак. Як мелодика пісні поглиблює, увиразнює основну думку твору» [7, с. 113]; «Зіскануй QR-код і послухай інструментальну мелодію сучасного українського композитора Я. Музики «Молода зима», помилуйся відеосупроводом до неї – українськими зимовими краєвидами» [7, с. 133]; «Якими образами картина І. Красцової і пісня З. Красуляк перегукується з віршем А. Качана «Море грає»? [7, с. 171]; «Ознайомся з іншими картинами Є. Гапчинської. Для цього зіскануй QR-код. Зроби висновок про ставлення художниці до дітей. Чи підтверджують твою думку слова самої Є. Гапчинської?» [7, с. 197].

Висновки. Отже, інформаційне наповнення навчальної книги побудовано як своєрідний поліфонізм, що орієнтує учнів на усвідомлення того,

що будь-яка національна література вбирає в себе факти вітчизняної культури, реалії минулого і сьогодення, специфічні народні обряди, звичаї, духовні уявлення українського народу на основі діалогу мистецтв. Вивчення літературного твору в контексті інших видів мистецтва сприяє розвитку художнього уявлення, особистісному самовираженню, визначенню власних критеріїв художньої творчості, розвиває прагнення до літературної творчості. З огляду на це підручник української літератури для п'ятого класу НУШ, представлений авторським колективом Інституту педагогіки НАПН України (Т. Яценко, В. Пахаренко, О. Слизук), побудований на засадах культурологічного підходу й спрямований на ознайомлення учнів із художньо-естетичними та культурно-історичними цінностями людства, осягнення літературних явищ і фактів у широкому культурному контексті, розвиток мистецьких смаків, формування духовного світу юної особистості

Означений підручник містить розлогу пізнавальну інформацію про українські культурні надбання, що допомагає учням глибоко осмислювати ідейно-художній зміст літературного твору, удосконалює їхні вміння проводити мистецькі паралелі та сприяє формуванню розуміння української літератури як невід'ємного компонента світового мистецтва. Логічна й чітко продумана система запитань і завдань у підручнику ґрунтується на дотриманні основних змістових ліній, визначених Державним стандартом (2020), що допомогло, на наш погляд, його авторам удосконалити технології навчання на уроках літератури, зважити на сучасні вимоги до навчальної книги, репрезентувати інноваційні технології.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у визначенні особливостей реалізації культурологічного підходу до навчання української і зарубіжної літератури на основі конструктивно-критичного аналізу чинних підручників для 5-х класів НУШ.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гоголь Н. В. Культурологічний підхід у змісті шкільної літературної освіти: *монографія*. Суми: ФОР Цьома С. П., 2021. 540 с.
2. Гоголь Н. В. Шляхи реалізації культурологічного підходу засобами шкільного підручника української літератури для 5-го класу. *Педагогічні науки*: зб. наук. пр. Вип. LXXXVI. Херсон: Вид. дім «Гельветика», 2019. С. 97–103.
3. Державний стандарт базової середньої освіти (2020). Постанова КМУ № 898 від 30.09.2020 року. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886 (дата звернення: 09.12.2022)
4. Яценко Т. О. (Ред.). Українська література. 5–6 класи: модельна навчальна програма. Київ: Пед. думка, 2021. URL: <https://osvita.ua/school/program/model-program/83182/> (дата звернення: 09.12.2022)
5. Яценко Т. О., Пахаренко, В. І. Підручник літератури для 5 класу Нової української школи: питання структури та змісту. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шев-*

ченка: зб. наук. пр. (Серія «Педагогічні науки»). Вип. 4. Старобільськ: ДЗ «ЛНУ ім. Тараса Шевченка, 2021. С. 214–221.

6. Яценко Т. О. Тенденції розвитку методики навчання української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах (друга половина ХХ – поча-

ток ХХІ століття): монографія. Київ: Пед. думка, 2016. 360 с.

7. Яценко Т., В. Пахаренко, О. Слижук. Українська література. 5 клас. Київ: Вид. дім «Освіта», 2022. URL: <https://shkola.in.ua/2653-ukrainska-literatura-5-klas-yatsenko-2022.html> (дата звернення: 10.12.2022)

УДОСКОНАЛЕННЯ ХОРЕОГРАФІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВИКОНАВЦІВ У ПОВІТРЯНІЙ АКРОБАТИЦІ ТА ПІЛОННОМУ СПОРТІ ЗАСОБАМИ КЛАСИЧНОГО ТАНЦЮ

IMPROVEMENT OF CHOREOGRAPHIC TRAINING OF PERFORMERS IN AERIAL ACROBATICS AND POLE SPORTS BY MEANS OF CLASSICAL DANCE

Класична хореографія є хорошою базою для підготовки спортсменів, не виключенням є і повітряна акробатика та пілонний спорт, де складовою частиною виступів є хореографічне мистецтво. На кожному змаганні оцінюють артистичність, технічну складову, хореографію, складність виступів. Тож, для нас постало питання хореографічної підготовки виконавців у повітряній акробатиці та пілонному спорті в процесі підготовки до виступів. Для того, щоб підготувати виконавців до виступу слід вивчати класичну хореографію, акробатику, елементи на знарядді. Тільки при такому комплексному підході можливо повноцінно підготувати виконавців до виступів та створити гарну постановку. Метою нашого дослідження було прослідкувати вплив занять класичною хореографією на удосконалення хореографічної майстерності дітей, котрі займають на повітряних полотнах та пілонним спортом. Заради досягнення поставленої мети були поставлені такі завдання: дослідити можливість застосування класичної хореографії в процесі підготовки учнів до змагань у повітряній акробатиці та пілонному спорті; вивчити наукову літературу пов'язану з питанням розвитку хореографічної майстерності виконавців у техніко-естетичних видах спорту; удосконалення змісту заняття з класичної хореографії для виконавців у повітряній акробатиці та пілонному спорті на базі Школи повітряної акробатики «Шоколад» (м. Львів). Питання удосконалення хореографічної майстерності виконавців у техніко-естетичних видах спорту висвітлювалося неодноразово у наукових дослідженнях Сосіної В.Ю.(2009), Тодорової В.Г.(2018), Румба О.В.(2013). Методику викладання класичної хореографії досліджувала Цветкова Л.Ю. (2007). Вивчення розвитку таких напрямків як пілонний спорт відображено у праці Ганни Олейник(2017), а повітряної акробатики у праці Steven Santos (2013) та ін. Однак питання удосконалення хореографічної майстерності виконавців засобами класичної хореографії ще мало досліджено у сучасній літературі. Завдяки проведеному дослідженню ми зуміли визначити важливість класичної хореографічної підготовки у повітряній акробатиці та пілонному спорті, заняття класичною хореографією розвиває в дитині відчуття ракурсів, пози, дотягнутість стоп та округлість рук.

Ключові слова: класична хореографія, методика викладання, повітряна акробатика, пілонний спорт, хореографічна підготовка.

Classical choreography is a good basis for training athletes, aerial acrobatics and pole sports are no exception, where choreographic art is an integral part of performances. At each competition, artistry, technical component, choreography, and complexity of performances are evaluated. So, for us, the question arose of choreographic training of performers in the process of preparing for performances. In order to prepare the performers for the competitions, you should study classical choreography, acrobatics, and elements on the silks or pylon. Only with such a complex approach is it possible to fully prepare performers for performances and create a good production. The purpose of our study was to monitor the influence of classical choreography classes on the improvement of choreographic skills of children engaged in aerial silks and pole sports. In order to achieve the goal, the following tasks were set: Investigate the possibility of using classical choreography in the process of preparing students for competitions in aerial acrobatics and pole sports; to study scientific literature related to the development of choreographic skills of performers in technical and aesthetic sports; to improve the contents of classical dance lesson for performers in aerial acrobatics and pole sports on the basis of the Aerial acrobatics school "Shokolad" (c. Lviv). The issue of improving the choreographic skill of performers in technical and aesthetic sports has been repeatedly highlighted in the scientific studies of V. Yu. Sosina (2009), V. G. Todorova (2018), O. V. Rumba (2013). The method of teaching classical choreography was studied by Tsvetkova L.Yu. (2007). The study of the development of such areas as pylon sports is reflected in the work of Hanna Oleynuk (2017), and aerial acrobatics in the work of Steven Santos (2013) and others. However, the issue of improving the choreographic skills of performers by means of classical choreography has not yet been researched in modern literature. Thanks to the conducted research, we were able to determine the importance of classical choreographic training in aerial acrobatics and pole sports, practicing classical choreography develops a child's sense of angles, posture, tightness of feet and roundness of hands. **Key words:** classical choreography, teaching method, aerial acrobatics, pole sport, choreographic training.

УДК 378.091.3:791.83-051:[796.417+796.012.62]
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/54.1.13>

Драч Т.Л.,
аспірантка
Львівського державного університету
фізичної культури імені Івана
Боберського,
тренер-хореограф
Школи повітряної акробатики
«Шоколад» (м. Львів)

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Повітряна акробатика – видовищний та технічний напрям. Окрім можливості застосування цього напрямку для фізичного розвитку виконавця, повітряна акробатика та

пілонний спорт використовується у постановках сучасних циркових вистав та танцювальних шоу. Проводяться чисельні змагання як в Україні так і в світі, які допомагають обмінюватися досвідом між виконавцями цього напрямку та підвищувати їх рівень за рахунок самовдосконалення та

відвідання майстер-класів. Складовою підготовки таких виконавців до виступів є робота безпосередньо на спортивному обладнанні, вивчення елементів та їх зв'язок, робота над акробатичними елементами в партері, а також хореографічний тренінг, який необхідний для покращення хореографічної майстерності виконавців, яка також оцінюється під час змагань, як і артистичність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання удосконалення хореографічної майстерності виконавців у техніко-естетичних видах спорту висвітлювалося неодноразово у наукових дослідженнях Сосіної В.Ю.(2009), Тодорової В.Г.(2018), Румба О. В(2013). Методику викладання класичної хореографії досліджувала Цвєткова Л.Ю. (2007). Вивчення розвитку таких напрямків як пілонний спорт відображено у праці Ганни Олейник(2017), а повітряної акробатики у праці Steven Santos (2013) та ін. Однак питання удосконалення хореографічної майстерності виконавців засобами класичної хореографії ще мало досліджено у сучасній літературі.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Методична підготовка виконавців у повітряній акробатиці та пілонному спорті є важливим питанням, яке постає під час тренувальної роботи з учнями, котрі займаються цими напрямками. Наразі питання технічної підготовки у пілонному спорті та повітряній акробатиці частково розглянуто у науковій літературі, однак питання удосконалення хореографічної майстерності виконавців у повітряній акробатиці та пілонному спорті засобами класичної хореографії ще не піднімалося у наукових дослідженнях.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Тож ціллю нашого дослідження є розгляд питання удосконалення хореографічної майстерності виконавців у повітряній акробатиці та пілонному спорті засобами класичної хореографії.

Задля цього були поставлені такі **завдання**:

- Дослідити можливість застосування класичної хореографії в процесі підготовки учнів до змагань у повітряній акробатиці та пілонному спорті;
- Вивчити наукову літературу, пов'язану з питанням розвитку хореографічної майстерності виконавців у техніко-естетичних видах спорту
- удосконалити зміст уроку з класичної хореографії для виконавців у повітряній акробатиці та пілонному спорті на базі Школи повітряної акробатики «Шоколад» (м. Львів).

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. Класична хореографія – це система виразних засобів хореографічного мистецтва, що базується на ретельній розробці різних груп рухів та позицій ніг, рук, корпусу й голови [5, с. 10]. Класичний екзерсис є актуальним для дітей різного віку та дорослих, котрі практикують заняття техніко-естетичними видами спорту.

Важливим складовим елементом виступів у повітряній акробатиці та пілонному спорті є хореографічний початок та фінал. Кожний номер на повітряних полотнах, кільцях, пілонах складається з виходу, виконання елементів на спортивному обладнанні, та танцювального або акробатичного фіналу.

Рис. 1 Виконання танцювально-акробатичного номеру «Зенит Сонця» учнями Школи повітряної акробатики «Шоколад»

Для того, щоб підготувати виконавця в цьому напрямку слід детально розробити сам акробатичний номер. Характер виконання залежить від ідеї постановника-хореографа та тренера, особливого значення тут набуває попередня підготовка виконавців. Адже важливо не просто перед виступом вивчити хореографічну постановку, а в процесі тренувальної підготовки працювати над хореографічними елементами. Так, на нашу думку, може стати у нагоді класичний екзерсис, який дозволить навчити виконавця тягнути стопи, працювати руками, зберігати правильні ракурси та положення тіла, дотримуватися поз та позицій. Актуальними є також вивчення ракурсів в залі, вивчення положень в які може потрапляти виконавець, розташування голови, рук, стегон, тільки за такої підготовки, можна працювати з учнями далі над постановкою номеру.

Варто зазначити, що в студії танцю «Шоколад» ми розпочали наш педагогічний експеримент з травня 2022 року, і вже отримали хороші результати завдяки проведеним роботі.

На заняттях з повітряної акробатики учні працюють на акробатичними елементами, вивчають акробатичні зв'язки, вивчають нові елементи. Урок складається з кількох частин. А саме розігрів (розтяжки, підкачка м'язів, махи), далі вивчення елементів на спортивному обладнанні, потім заминка (планка, вправи на гнучкість, шпагати) (рис. 2).

Рис. 2 Виконання елемента «Скорпіон» на полотні Журавель Анастасією

Урок з хореографічного мистецтва для дітей складається з розігріву (рух по колу, біг, стрибки, лази, різноманітні ходи, галоп і т.д.), вправ біля опори (розігрів, розтяжки біля опори, виконання класичного екзерсису біля опори: plie, battement tendu, battement tendu jete, rond de jambe parter, battement fondu, rond de jambe an ler, battement frappe, pti battement, adajio, grand battements); далі екзерсис на середині залу, де ми вивчаємо tan lie в маленьких позах, потім, у великих, потім після цього виконуємо елементи allegro, стрибки на середині залу по всім позиціям; pas echape у поєднанні з pas chasse та інше [5, с. 200]. Ці вправи на середині залу доцільно поєднувати з виконанням вправ на обладнанні, полотні, пілоні, кільці. Тобто об'єднувати виконання акробатичних елементів з танцювальними рухами, тоді учням зрозуміліше виконання вправ, а також їх значення в процесі виступів та занять на знарядді. Таке поєднання дає позитивний ефект, адже виконавець готується як до акробатики, так і хореографії в номері [3, с. 130].

Не варто також оминати увагою і вивчення акробатичних елементів, адже це дає змогу

зробити не менш цікавим і партер в ході виконання номеру. Вивчення таких простих елементів як *кувирок вперед, назад, стійка та голові та руках, колесо, переворот вперед та назад, фляк, рондат, сальто, маховий*, можуть стати у нагоді при підготовці виконавця до виступів [7].

Рис. 3. Фінал танцювально-акробатичного номеру «Зенит Сонця» на фестивалі «Від серця до серця» (Польща)

Далі складовою хореографічного уроку може бути вивчення класичної варіації, для дітей молодшого шкільного віку, можуть підійти нескладні сольні варіації з балетів «Спляча красуня», «Лускунчик», «Пахіта» та інші. Для цього ми вивчаємо її по частинам на півпальцях, а потім об'єднуємо у спільний танець. Такий матеріал є звісно складаним для вивчення дітей молодшого шкільного віку, котрі не мають попередньої хореографічної підготовки, але, тим не менш, можуть стати хорошою тренувальною базою для них та їхньою вагомою підготовкою для виступів на сцені. Величезна кількість класичного матеріалу, який пропонує сучасний балет дає змогу максимально розкрити потенціал дитини та вивчити технічні елементи, які варто застосовувати в подальшому у постановках номерів.

Далі ми виконуємо рухи по діагоналі, а саме обертання: *tour channe, tour an dedan, tour an deor* та інші. Потім можна виконати великі стрибки, такі як *sissonne, grand jete* та інші. Ці вправи можуть бути в нагоді при підході до знаряддя, а також хореографічних вставок у номері [5, с. 65].

Далі ми працюємо над номером хореографічно-акробатичним, в якому поєднуємо хореографію та виконання вправ на обладнанні. Виконавцем на знарядді може бути як одна людина, так і це може бути дует або тріо, в залежності від задуму постановника (рис. 3). Варто зазначити, що повітряна акробатика є складовою частиною циркових вистав, а також танцювальних шоу, тож таке поєднання готує виконавців до майбутньої професійної діяльності. Номер в якому можна поєднати танець та повітряну акробатику виглядає більш

насиченим та ефектним, адже займає всі рівні простору, створює ефект польоту (рис. 1).

Після вивчення танцювальної постановки ми переходимо до заключної частини нашого заняття, виконуємо *por de bras* на середині залу. Можна виконати перше, друге, третє, четверте, п'яте, шосте *por de bras*, після чого робимо уклін.

Такий хореографічний урок, на нашу думку, дає змогу підготувати виконавців до виступів як хореографічно, так і акробатично.

Висновки із цього дослідження і подальші перспективи в цьому напрямку. Завдяки проведеному дослідженню, ми зуміли дослідити важливість класичної хореографічної підготовки виконавців у повітряній акробатиці та пілонному спорті. Вивчивши попередньо опубліковані праці по цьому питанню, ми зуміли прослідкувати тенденції у методичній підготовці виконавців у техніко-естетичних напрямках. Також завдяки проведеному дослідженню ми розробили програму удосконалення хореографічної майстерності виконавців у повітряній акробатиці та пілонному спорті

засобами класичної хореографії на базі Школи повітряної акробатики «Шоколад» (м. Львів).

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Румба О. Г. Основы хореографической грамотности в художественной гимнастике : учеб. пособие. 2-е изд., перераб. и доп. – Белгород: Изд-во «ЛитКараВан», 2013. 144 с.
2. Олейник Г. Танец на пилоне. Учебное пособие. Одеса. 2017. с.175
3. Сосина В.Ю. Хореография в гимнастике : учеб. пособие для студентов вузов. Киев : Олимпийская литература, 2009. 135 с
4. Тодорова В.Г. Хореографічна підготовка в техніко-естетичних видах спорту: монографія. Львів: ЛДУФК; 2018. 252 с.
5. Цветкова Л. Ю. Методика викладання класичного танцю. Підручн. -2-е вид. -К.: Альтерпрес, 2007. 324 с.: іл.
6. Irina Kartaly. Pole Dance Fitness. Maidenhead: Meyer & Meyer Sport (UK) Ltd., 2018 p.416
7. Steven Santos. Simply Circus. Introduction to Rigging Lyras and Trapeze Bars. Simply Circus:Inc., 2013.

СТРАТЕГІЇ ЧИТАННЯ АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ НАУКОВИХ СТАТЕЙ
У ПІДГОТОВЦІ ЗДОБУВАЧІВ ГАЛУЗІ ЗНАТЬ 22 «ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я»READING STRATEGIES TO WORK WITH ENGLISH SCIENTIFIC ARTICLES
IN MEDICAL STUDENTS' TRAINING

У статті автори висвітлюють значний потенціал стратегій читання для навчання здобувачів освіти галузі знань 22 «Охорона здоров'я» ефективного читання англійською мовою наукових публікацій з фаху. Обґрунтовано важливість формування у здобувачів-медиків гнучких стратегій розуміння англійськомовних текстів, які б давали їм орієнтовну основу дії для знаходження інформації в тексті, полегшували подолання мовного бар'єру. Авторами акцентовано на формуванні таких читацьких стратегій в рамках когнітивно-комунікативного підходу. Мета наукової розвідки полягає у визначенні ефективних стратегій читання англійськомовних наукових медичних статей здобувачами-медиками. Виокремлено такі стратегії: передбачення змісту за назвою, опори на попередній досвід, фокусування на читанні резюме, фіксування основної інформації в структурних елементах статті, зосередження уваги на медичних термінах, використання словника, уникнення дослівного перекладу, уповільнення темпу читання на складних фрагментах тексту, перечитання незрозумілих фрагментів, фокусування уваги на засобах візуалізації наукових даних, постановка питань до себе стосовно змісту прочитаного, нотування, резюмування та обговорення в групі. Розроблено Покрокову інструкцію щодо читання медичних наукових статей англійською мовою з поясненням типової структури статті з описом функціонального навантаження структурних елементів тексту та порадами здобувачу для ефективного читання, реалізація якої передбачається у комплексі із виокремленими читацькими стратегіями. За результатами проведених анкетування та бесіди з'ясовано, що здобувачі позитивно оцінюють використання запропонованих стратегій для опрацювання матеріалу англійськомовних наукових статей фахової проблематики й відзначають їх корисність та доцільність. Комплексна робота на основі запропонованої здобувачам Покрокової інструкції та з акцентуванням їх уваги на висвітлених читацьких стратегіях, по-перше, дає змогу зробити процес роботи з текстом інтерактивним, по-друге, дослідницьким, й сприяє кращому розумінню англійськомовних наукових публікацій з фаху.

Ключові слова: стратегії читання, англійськомовний науковий текст, наукові публікації за

фахом, когнітивно-комунікативний підхід, заклад вищої освіти, здобувачі-медики.

The article highlights a vivid potential of reading strategies for teaching students of the field 22 "Health care" to read primary scientific publications in English effectively. The authors argue the importance of the developing of flexible strategies for understanding scientific English texts in medical students, which would provide them with an approximate basis for finding information in the text, and facilitate language barrier removing. The authors maintain that such reading strategies should be formed within the cognitive-communicative approach paradigm. The purpose of the research is to determine effective strategies for reading English scientific medical articles by medical students. The following reading strategies were outlined: strategies for predicting the content by the headline, relying on previous experience, focusing on reading the summary, fixing the main information in the structural elements of the article, focusing attention on medical terms, using a dictionary, avoiding word by word translation, slowing down the pace of reading on complex fragments of the text, rereading unclear fragments, focusing attention on means of visualizing scientific data, asking questions about the content of the text, taking notes, summarizing and discussing in a group. Step-by-step Instruction for reading medical scientific articles in English have been developed. The focus is on the explanation of the typical structure of the article which includes the description of the functional load of the text structural elements, and tips for the reader to read effectively. The Instruction is implemented together with the suggested reading strategies. According to the results of the conducted questionnaire and interview, the applicants positively evaluate the use of the suggested strategies for processing the material of English scientific articles on professional issues and note their usefulness and expediency. Work based on the Step-by-step Instruction accompanied by the use of the suggested reading strategies, firstly, makes it possible to make the process of working with the text interactive, secondly, research-based, and contributes to a better understanding of English scientific publications in the field.

Key words: reading strategies, scientific text in English, scientific publications in the specialty, cognitive and communicative approach, institution of higher education, medical students.

УДК 811.111.2'24:378:37.01:61
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/54.1.14>

Сременко Т.Є.,

канд. філол. наук, професор,
завідувачка кафедри германської
філології та методики викладання
іноземних мов
Державного закладу
«Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»

Бабова І.К.,

доктор мед. наук, професор,
професор кафедри загальних
дисциплін та клінічної медицини
Державного закладу
«Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»

Лук'яненко І.О.,

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри германської філології
та методики викладання іноземних мов
Державного закладу
«Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»

Постановка проблеми у загальному вигляді.

У сучасний період глобалізації освіти та науки широко висвітлюються проблеми формування читацької компетентності у фахових текстах здобувачів освіти різних спеціальностей, різного віку, з різних країн, носіїв різних мов.

Для сучасного здобувача-медика як майбутнього фахівця одним з провідних завдань є формування академічних умінь, стратегій читання англійською мовою літератури з фаху. Це завдання важливе

тому, що від його реалізації залежить підготовка майбутнього спеціаліста до автономії, яка необхідна людині протягом усього професійного життя.

У сучасному житті медичної спільноти англійська мова є мовою міжнародного наукового спілкування – так званою Lingua Franca, що дозволяє дослідникам з усього світу спілкуватися однією спільною мовою [8]. Подібно до того, як латинська мова з'явилася після епохи Відродження поряд з регіональними європейськими мовами як мова,

що об'єднує мистецтво лікування, так англійська мова зараз в умовах глобалізації взяла на себе провідну роль як міжнародна мова медицини, фактично витіснивши німецьку та французьку мови [3]. Учені, які хочуть повідомити про свої результати світовій науковій спільноті, здебільшого публікують статті англійською мовою. Тільки в медичному пошуковикі PubMed/Medline цитується понад 30 мільйонів публікацій з понад 7000 наукових журналів [11].

У цьому сенсі актуальним є формування стратегій читання англомовного наукового тексту здобувачів-медиків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Науковий текст як матеріал для формування стратегій читання англійською мовою майбутніх лікарів має особливості порівняно з текстами інших стилів. Саме ці особливості й мають усвідомити здобувачі освіти в процесі навчання стратегій читання, щоб ефективно читати та розуміти тексти з фаху.

Науковий текст, а саме текст наукової статті являє собою складне, чітко і логічно організоване наукове повідомлення, яке має рубрикацію, й націлене на таку передачу інформації, яка б краще сприймалася читачем.

Медичні наукові публікації можуть бути розподілені на первинні та вторинні. Звіти про оригінальні дослідження складають первинні публікації. Це статті, написані для представлення результатів нових наукових досліджень, повідомлення про клінічні випадки, матеріали наукових конференцій, редакторські статті. Вторинні публікації включають оглядові статті, мета-аналізи, гайдлайни, книги, підручники, практичні вказівки та інші форми публікацій, у яких переглядається оригінальна дослідницька інформація. Стаття, опублікована в рецензованому журналі, вважається найбільш цінною [15].

Наукові публікації повинні відповідати принципам доказової медицини [9]. Нажаль лікарі стикаються з такими перешкодами у пошуку доказової наукової інформації, як брак часу, відсутність засобів та навичок пошуку, відсутність мотивації та перевантаження інформацією [9], та обмежуються читанням лише підручників та методичних матеріалів. Окрім цього перешкодою є низький рівень володіння англійською мовою та недостатність стратегічних навичок читання нею. Більш того, студенти не володіють інформацією про структурні особливості тексту наукової англомовної статті з медичної тематики, що ускладнює процес сприйняття змісту тексту в процесі його читання англійською мовою [4].

Варто зазначити, що методика навчання читання може виходити з двох наступних основних положень: підхід до тексту як до єдиної структурно-сислової одиниці і навчання різним видам читання спеціалізованої літератури з метою

безпосереднього видобування інформації з даних текстів. На нашу думку, необхідним для навчання ефективного читання англійською мовою літератури з фаху є застосування методів формування у здобувачів освіти гнучких стратегій розуміння текстів, які б давали їм орієнтовну основу дій для знаходження інформації в тексті.

На стратегії читання звертає увагу К. King, який вважає, що в читанні беруть участь чотири складові цього процесу: читач, текст, стратегії та мета [10]. А. Wenden вказує, що стратегії позначаються по-різному в літературі, і далі перелічує наступне: техніки, тактики, потенційно свідомі плани, свідомо використовувані операції, навички навчання, базові навички, функціональні навички, когнітивні здібності, стратегії обробки мови та процедури вирішення проблем [16]. Т. Доцевич акцентує на металінгвокогнітивних стратегіях читання, які вона визначає як комплекс дій та ментальних операцій, організованих для досягнення результату – повноцінного засвоєння змісту тексту, та уточнює поняття «стратегії читання» [2]. Н. Brown визначає стратегії як конкретні методи підходу до проблеми або завдання, способи роботи для досягнення певної мети, заплановані проєкти для контролю та маніпулювання певною інформацією [5]. А. Cohen підкреслює відмінну рису стратегій – свідомість [7].

Вплив стратегій на читання вважається надзвичайно важливим у будь-якому акті читання. Н. Brown зазначає, що «розуміння прочитаного є предметом розробки відповідних ефективних стратегій розуміння» [6], а саме: (1) визначте мету читання; (2) використовуйте графічні позначення; (3) використовуйте різні техніки читання мовчки для швидкого читання; (4) вичленіть основні думки в тексті; (5) відскануйте текст для отримання конкретної інформації; (6) використовуйте семантичне картування або кластеризацію; (7) застосовуйте здогадку; (8) використовуйте свій словниковий запас; (9) розрізняйте буквальні та імпліцитні значення слів; (10) використовуйте маркери дискурсу для передачі взаємозв'язків.

Е. McEwan підкреслює важливість когнітивних стратегій – визначає їх як мисленнєві процеси, які використовуються читачем для вилучення текстових смислів та їх структуризації, що сприяє розумінню текстової інформації та закріпленню її у довготривалій пам'яті [13]. Вчений виокремлює сім основних стратегій читання: (1) activating – активізує попередній досвід та знання читача для структуризації смислів текстів та збереження їх у довготривалій пам'яті; (2) inferring (стратегія умовивиду) – читач підсумовує те, про що йдеться у тексті, що є у підтексті, та що читач вже знає для того, щоб на основі вилученої із тексту інформації, вивести його смисл; (3) monitoring-clarifying – використовується з метою визначення того, що читач розуміє та в змозі пояснити (виявляються помилки,

неточності у розумінні смислу прочитаного та пояснюються шляхи їх виправлення); (4) questioning – стратегія залучення у навчальний діалог з текстом шляхом вироблення запитань до тексту, запитань до самого себе, відповідей на запитання; (5) searching-selecting – стратегія пошуку інформації з різноманітних джерел для відповіді на запитання, визначення термінів, уточнення понять, що викликали незрозуміння; (6) summarizing – переказ текстових смислів іншими, ніж це зроблено автором оригінального тексту, словами; (7) visualizing-organizing – формування ментального образу чи графічної опори з метою вилучення та виведення смислу тексту [14].

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. У контексті навчання ефективного читання англійською мовою літератури з фаху здобувачів-медиків акцентуємо на необхідності формування в них комплексу специфічних для даного типу тексту читацьких стратегій. Однак, серед багатьох актуальних питань ця проблема ще не знайшла свого остаточного вирішення. На нашу думку, формування таких читацьких стратегій стає можливим в рамках когнітивно-комунікативного підходу. За Г. Барабановою, саме когнітивно-комунікативний підхід у навчанні іншомовного читання враховує такі індивідуальні категорії ментальної діяльності здобувача, як знання, пізнання, мислення, сприймання, інтелект, та дає можливість зробити процес навчання свідомим [1].

Мета статті – визначити ефективні стратегії читання англомовних наукових медичних статей здобувачами-медиками.

Виклад основного матеріалу. Спираючись на теоретичні положення комунікативно-когнітивного підходу, враховуючи стратегії читання, виокремлені у своїх наукових розвідках Н. Brown [6] та Е. McEwan [14], а також специфіку навчання здобувачів галузі знань 22 «Охорона здоров'я», нами було розроблено спеціальну Покрокову інструкцію щодо читання медичних наукових статей, робота з якою передбачала застосування певних стратегій читання.

В експериментальному навчанні взяли участь 16 вітчизняних здобувачів 4-го року навчання медичного факультету ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського» (м. Одеса). Експериментальне навчання проводилось в рамках навчальної дисципліни «Фізична реабілітація. Спортивна медицина». Здобувачам було запропоновано низку англомовних наукових статей з фахових видань за тематикою дисципліни.

Далі здобувачам було надано Покрокову інструкцію щодо читання медичних наукових статей, в якій було роз'яснено структуру англомовної наукової статті та значення окремих структурних елементів наукового тексту (табл. 1).

Після роз'яснення Покрокової інструкції та ознайомлення зі структурою наукової статті здобувачам було запропоновано наступні стратегії читання:

- передбачення змісту тексту за назвою;
- опора на попередній теоретичний та практичний досвід;
- фокусування на читанні резюме з метою попередньої оцінки доцільності читання статті;
- фіксування основної інформації в структурних елементах статті;
- зосередження уваги на медичних термінах, абрєвіатурах, формулах тощо;
- стратегія використання словника;
- стратегія уникнення дослівного перекладу, якщо це не заважає розумінню загального смислу;
- уповільнення темпу читання на складних фрагментах тексту;
- перечитування незрозумілих фрагментів;
- фокусування уваги на засобах візуалізації наукових даних (таблиці, рисунки, графіки, діаграми, гістограми тощо);
- постановка питань до себе стосовно змісту прочитаного;
- нотування основних змістовних позицій;
- резюмування основного змісту статті та обговорення в групі.

Для того щоб визначити ефективність запропонованих стратегій читання на останньому етапі експериментального навчання було проведено анкетування здобувачів, а також бесіда, що дозволили з'ясувати думки учасників експерименту щодо продуктивності використання означених стратегій читання англомовного тексту наукової статті.

Для анкетування було розроблено та запропоновано анонімну анкету, до якої увійшли наступні запитання: (1) Чи користувалися Ви стратегіями читання до експериментального навчання? (2) Чи корисним було використання стратегій навчання читання медичного англомовного тексту? (3) Які стратегії читання, на Ваш погляд, є найбільш результативними і чому? (4) Чи були стратегії читання, які не спрощували, а ускладнювали процес навчання, якщо так, які? (5) Чи доцільно було використовувати декілька стратегій в процесі навчання читання тексту? (6) Чи Ви вважаєте формування стратегій читання медичної англомовної наукової статті корисним у Вашому професійному становленні як лікаря? (7) Чи потрібно навчати стратегій читання іншомовного тексту окремо, в рамках спеціального курсу? (8) Які тексти, на Ваш погляд, потребують обов'язкового використання стратегій читання?

На запитання «Чи користувалися Ви стратегіями читання до експериментального навчання?» переважна більшість респондентів (69%) надала відповідь «ні», тоді як тільки 12%

Покрокова інструкція щодо читання медичних наукових статей англійською мовою

Крок	Структурна частина статті	Опис структурного елементу	Інструкція для студента
Крок 1. Підготовка до читання			
1	Назва Title	Назва має бути простою, лаконічною і точною, відображати мету дослідження та питання, які розглядалися в дослідженні.	Назва допомагає відповісти на запитання: Чи знайшов/ла я потрібну мені наукову статтю?
	Ключові слова Key words	3-8 слів, які відображають зміст статті та допомагають класифікувати роботу в пошукових системах	Чи відповідають ключові слова моєму пошуку в пошукових системах
Крок 2. Читання резюме			
2	Резюме або Анотація Abstract	Резюме це короткий огляд тексту. Сучасні наукові журнали вимагають структурованого резюме (згідно структури статті), що допомагає зосередити та підкреслити ключову інформацію.	Резюме, як правило, перше, що потрібно прочитати, щоб визначитися, чи читати статтю далі, відповідаючи на запитання: Чи стаття мене цікавить? Чи пов'язана з моєю сферою?
Крок 3. Читання самого тексту статті за її структурою			
3	Вступ та Мета Introduction and Aim	Вступ починається з актуальності дослідження та невирішених питань. Завершується формулюванням мети статті.	Визначте, чому проблема, висунута в статті, є важливою для Вас. Зверніть особливу увагу на мету або цілі дослідження
	Матеріали і методи Materials and methods	Пояснює, як проводилося дослідження, містить чіткий опис параметрів вимірювання, які використовувалися для здійснення мети. Містить контекст і передумови дослідження, план дослідження, когорту досліджуваних, стратегію вибірки, медичні втручання, основні досліджувані змінні, інструменти та процедури збору даних, методи аналізу	Зверніть увагу на те, чи зрозумілі для Вас представлені в статті методи дослідження (якщо ні, зверніться до довідкової літератури).
	Результати Results	Структуроване відображення зібраних даних. Містять звіт про опис даних (демографічних, клінічних, лабораторних, функціональних, тощо), результати дослідження (аналіз підгруп тощо), засоби візуалізації даних: таблиці, графіки, рисунки, діаграми, тощо.	Чи результати представлені фактично та неупереджено? Чи всі дані є? Який висновок ви робите з цих даних?
	Обговорення Discussion	В цьому розділі узагальнюються дані та пропонуються критичні інтерпретації та висновки в цілому. Результати дослідження порівнюються з результатами, опублікованими раніше в літературі. Обговорюються практичні рекомендації. Аналізуються сильні сторони та обмеження дослідження, його перспективи.	Чи відповідає аналіз представленим даним? Які слабкі сторони їхніх аргументів? Зважаючи на те, що Ви прочитали, з яким ще дослідженням слід ознайомитися далі?
	Висновки Conclusions	Представлені ключові висновки щодо центрального питання дослідження. Висновки статті містять остаточні думки дослідників. Вони можуть бути поєднаними з обговоренням. Також містять рекомендації для подальших досліджень.	Чи вірний, на Ваш погляд, висновок?
	Подяка Acknowledgements	Подяка за допомогу з рукописом, у т.ч. за технічну та фінансову.	
4	Посилання на літературні джерела References	Усі наукові джерела, на яких базується стаття, мають бути цитовані в тексті.	Які ще статті на дану тему варто прочитати? Яких авторів поважають у цій галузі? Зверніть увагу на сучасні публікації з доказової медицини для подальшого читання.

відповіли позитивно – «так», інші (19%) відповіли «так, але тільки стратегіями використання словника та перечитування незрозумілих фрагментів». 62% опитуваних відповіли «так» на питання «Чи корисним було використання стратегій навчання читання медичного англomовного тексту?», інші (38%) також згодні з продуктивністю запропонованих стратегій читання для опрацювання англomовних наукових джерел за фахом, але їх відповідь була – «так, разом з розробленою інструкцією». Отже, вважаємо за необхідне акцентувати увагу здобувачів на запропонованих читацьких стратегіях у комплексі з розробленою Покроковою інструкцією.

На запитання «Які стратегії читання, на Ваш погляд, є найбільш результативними і чому?» ми отримали наступні відповіді: «усі запропоновані викладачем» (56%), «фіксування основної інформації в структурних елементах статті, нотування основних змістовних позицій, перечитування незрозумілих фрагментів, оскільки вони дають змогу краще зрозуміти зміст статті» (19%), «зосередження уваги на медичних термінах, аббревіатурах, формулах, нотування основних змістовних позицій, перечитування незрозумілих фрагментів, а також резюмування та обговорення прочитаного, оскільки завдяки саме цим стратегіям вдавалося вникнути у смисл тексту» (19%), «зосередження уваги на медичних термінах тощо, постановка питань до себе стосовно змісту прочитаного та нотування основних змістовних позицій через те, що вони полегшують розуміння іншомовного тексту» (6%). Щодо питання «Чи були стратегії читання, які не спрощували, а ускладнювали процес навчання, якщо так, які?» більшість опитуваних (69%) виявились згодні, що таких серед запропонованих стратегій не було, проте для деяких здобувачів (31%) складною виявилась стратегія резюмування основного змісту статті через необхідність висловлювати свої думки англійською мовою. Отже, більшість респондентів вважають продуктивними всі запропоновані стратегії, але також акцент робиться на стратегіях, що дозволяють краще зрозуміти зміст прочитаного. Певні труднощі у здобувачів викликає резюмування основного змісту наукового тексту, відтак, на нашу думку, варто при поясненні цієї стратегії, по-перше, фокусувати увагу здобувачів на відповідних тактиках її реалізації; по-друге, спочатку залучати їх до резюмування у форматі малих груп та/чи групової роботи, після чого пропонувати індивідуальні форми роботи.

Усі опитувані (100%) виразили згоду відповідаючи на запитання «Чи доцільно було використувати декілька стратегій в процесі навчання читання тексту?» й зазначили, що саме комплексне використання стратегій читання сприяло полегшенню роботи над текстом англomовної

наукової статті. Також, респонденти (100%) були згодні й у своїх відповідях на питання «Чи Ви вважаєте формування стратегій читання медичної англomовної наукової статті корисним у Вашому професійному становленні як лікаря?», підтверджуючи корисність запропонованих читацьких стратегій для власного професійного становлення. Проте, на запитання «Чи потрібно навчати стратегій читання іншомовного тексту окремо, в рамках спеціального курсу?» опитувані надали такі відповіді: «ні» (38%), «ні, краще під час опрацювання наукових статей в межах дисциплін, що вивчаються» (62%). При цьому, у своїх відповідях на питання «Які тексти, на Ваш погляд, потребують обов'язкового використання стратегій читання?» здобувачі (100%) також акцентували на необхідності використання читацьких стратегій у роботі з англomовними науковими текстами фахової спрямованості у опрацюванні матеріалу курсів, що вивчаються. Отже, засвідчуємо позитивне сприйняття здобувачами описаної організації роботи над фаховим науковим іншомовним текстом з фокусом уваги на формуванні в них комплексу специфічних для даного типу тексту читацьких стратегій.

Результати бесіди також засвідчили позитивне ставлення здобувачів-медиків до використання запропонованих стратегій читання англomовного тексту наукової статті. Респонденти відмітили важливість даних стратегій у формуванні мотивації до читання наукових джерел англійською мовою, й підтвердили, що ці стратегії сприяють пошуку підказок, ключів до знаходження необхідної наукової інформації, що значно спрощує складну роботу з розуміння наукових фахових статей англійською мовою. Зокрема, стратегія звернення до придбаних раніше знань та попереднього досвіду допомагає усвідомити важливість їхньої інтеграції у нові знання для спрощення розуміння смислу читання. Пошук у пам'яті спеціальних медичних термінів полегшує читання та розуміння матеріалу.

Здобувачі були задоволені запропонованою Покроковою інструкцією щодо читання медичних наукових статей англійською мовою. Вони відмітили, що запропоновані кроки полегшили сприйняття змісту як фрагментів тексту статті, так і розуміння статті в цілому. Також надана інструкція сприяла забезпеченню інтерактивного процесу роботи з текстом, ознайомивши здобувачів зі структурними елементами статті та їх роллю в читанні і розумінні прочитаного.

На думку К. Lau, поганими «неефективними» читачами є ті, хто: не вміють вичленувати основні ідеї та макроструктуру текстів; не знайомі зі структурою тексту і не використовують структуру тексту для організації основних думок; мають мало фонових знань і не знають, як активізувати свої знання, щоб полегшити розуміння тексту; мають труднощі

з тим, щоб зробити висновки для глибокого розуміння текстів; мають брак метакогнітивних здібностей, не знають про проблеми, які виникають під час читання, і не знають, як контролювати процес читання [12]. Водночас, запропоновані здобувачам стратегії у комплексі з розробленою Покроковою інструкцією нівелюють зазначені труднощі та сприяють формуванню «ефективного» читача, оскільки читання наукової статті медичного спрямування англійською мовою не стає лінійним процесом. З одного боку це інтерактивний процес роботи з текстом, а з іншого – дослідницький процес читання та розуміння з використанням комплексу специфічних для даного типу тексту читачьких стратегій.

Висновки та подальші перспективи в цьому напрямку. Підсумовуючи, можемо зробити наступні висновки:

1. Виокремлено стратегії читання англійських медичних наукових статей для здобувачів галузі знань 22 «Охорона здоров'я». Це стратегії: передбачення змісту за назвою, опори на попередній досвід, фокусування на читанні резюме, фіксування основної інформації в структурних елементах статті, зосередження уваги та медичних термінах, використання словника, уникнення дослівного перекладу, уповільнення темпу читання на складних фрагментах тексту, перечитування незрозумілих фрагментів, фокусування уваги на засобах візуалізації наукових даних, постановка питань до себе стосовно змісту прочитаного, нотування, резюмування та обговорення в групі.

2. Розроблено Покрокову інструкцію щодо читання медичних наукових статей англійською мовою з поясненням типової структури статті з описом функціонального навантаження структурних елементів тексту та порадами здобувачу для ефективного читання, що забезпечило інтерактивну діяльність здобувачів-медиків з текстом. Запропоновані читачькі стратегії у комплексі з розробленою Покроковою інструкцією сприяли підвищенню мотивації здобувачів-медиків до читання фахової наукової літератури, що є запорукою їх професійного становлення.

3. Під час експериментального дослідження методами анкетування та бесіди з'ясовано позитивне ставлення здобувачів-медиків до використання запропонованих стратегій читання англійського тексту наукової статті. Отримані дані підтвердили необхідність формування у здобувачів-медиків гнучких стратегій розуміння текстів, які б давали їм орієнтовну основу дій для знаходження інформації в тексті, полегшували подолання мовного бар'єру у роботі з англійським текстом.

Перспективи подальших розвідок із представленого напрямку вбачаємо у формуванні компетентності майбутніх фахівців у галузі знань 22 «Охорона здоров'я» у написанні іншомовної (англійської) наукової статті з використанням специфічних стратегій у рамках когнітивно-комунікативної парадигми освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Барабанова Г. В. Когнітивно-комунікативна модель навчання професійно орієнтованого читання іноземною мовою в немовному вузі. *Іноземні мови*. 2004. № 1. С. 29-30.
2. Доцевич Т. Метакогнітивні стратегії розвитку читачької компетентності в студентів закладів вищої освіти. *Psycholinguistics*. 2019. № 26 (1). С. 105-125.
3. Baethge Ch. The Languages of Medicine. *Deutsches Ärzteblatt International*. 2008. Vol. 105(3). P. 37-40.
4. Bitran M., Zuniga D., Leiva I. Reading Strategies used by Undergraduate Medical Students to Comprehend Scientific Publications. *Medical Science Educator*. 2012. Vol. 22. P. 147-150.
5. Brown H. D. Principles of Language Learning and Teaching. White Plains, N.Y. : Pearson Education, 2007. 347 p.
6. Brown H. D. Teaching by principles: An interactive approach to language pedagogy. Englewood Cliffs, New Jersey : Prentice Hall Regents, 2001. 278 p.
7. Cohen A. D. Strategies in learning and using a second language. Abingdon: Routledge, 2014. 440 p.
8. Di Bitetti M., Ferreras J. Publish (in English) or perish: The effect on citation rate of using languages other than English in scientific publications. *Ambio*. 2017. Vol. 46. P. 121-127.
9. Greenhalgh T. How to read a paper: the basics of evidence-based medicine and healthcare. 6th edition. Hoboken, NJ : John Wiley & Sons Ltd, 2019. 285 p.
10. King K. Reading Strategies. 2008. URL: <http://www.isu.edu/~kingkath/readstr.html>
11. Kotz D., Cals J. Scientific writing and publishing in medicine and health sciences. A quick guide in English and German. Walter de Gruyter GmbH, Berlin/Boston, 2021. 92 p.
12. Lau K. Reading strategy use between Chinese good and poor readers: a think-aloud study. *Journal of Research in Reading*. 2006. Vol. 29. P. 383-399.
13. McEwan E. K. 40 Ways to Support Struggling Readers in Content Classrooms. Grades 6-12. *Corwin Press*, 2007. P. 1-6.
14. McEwan E. K. 7 Strategies of Highly Effective Readers: Using Cognitive Research to Boost K-8 Achievement. 2004. 224 p.
15. Subramanyam R. Art of reading a journal article: Methodically and effectively. *J Oral Maxillofac Pathol*. 2013. № 17(1). P. 65-70.
16. Wenden A. L. Metacognition: An expanded view on the cognitive abilities of L2 learners. *Language Learning*. 1987. Vol. 37 (4). P. 573-594.

ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ПСИХОЛОГІЯ» В УМОВАХ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ ДЛЯ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ МОРСЬКОЇ ГАЛУЗІ

TEACHING THE DISCIPLINE «PSYCHOLOGY» IN THE CONDITIONS OF BLENDED LEARNING FOR FUTURE MANAGERS OF THE MARITIME INDUSTRY

Авторами у статті представлені результати роботи викладачів при викладанні дисципліни «Психологія» для здобувачів вищої освіти ОПП «Менеджмент в галузі морського та річкового транспорту» в умовах змішаного навчання. Проаналізовані моделі змішаного навчання та вибрана найбільш зручна для організації роботи викладачів Дунайського інституту Національного університету «Одеська морська академія». Означено, що основою ефективного використання змішаного навчання є технологічна готовність викладачів, здобувачів освіти та самого закладу освіти. Не менш важливими складовими є ґрунтовна методична підготовка кожної дисципліни, вибір оптимальної моделі освітнього процесу, проектування сценарію навчання як послідовності дій та досвіду, що отримує здобувач вищої освіти ОПП «Менеджмент в галузі морського та річкового транспорту» впродовж курсу, деталізована підготовка й організація не лише аудиторних занять, а і самостійної роботи майбутніх фахівців. В статті доведено, що ретельне планування освітнього процесу, та саме дисципліни «Психологія», обґрунтований добір засобів у процесі змішаного навчання є дуже ефективними і надає майбутнім менеджерам морського та річкового транспорту більше шансів неперервно навчатися і здобувати якісні знання.

Авторами приведено роботу з Гугл класом, де на сторінці дисципліни «Психологія» в окремих файлах можна знайти необхідні матеріали, завдання, інформація про рекомендовану літературу, а також посилання на важливі для вивчення дисципліни посібники. Автори зазначають, що алгоритм упровадження елементів змішаного навчання в процес викладання дисципліни «Психологія» реалізується шляхом поєднання традиційної моделі навчання (читання лекцій, проведення практичних, семінарських занять, складання тестових завдань, заліків чи іспитів) та дистанційного навчання.

В результаті дослідження, автори мають підстави стверджувати, що використання різних елементів змішаного навчання (Face-to-face Driver, Online driver, Flex) в процесі викладання дисципліни «Психологія» надає можливість, тим хто навчається, засвоювати матеріал у зручний час та демонструвати результати своєї роботи у середовищі дистанційного курсу або під час традиційних аудиторних занять.

Ключові слова: психологія, змішане навчання, освітній процес, модель, дисципліна.

The authors of the article present the results of the work of teachers in teaching the discipline "Psychology" for applicants for higher education "Management in the field of maritime and river transport" in blended learning. The models of blended learning are analyzed and the most convenient for the organization of work of teachers of the Danube Institute of the National University "Odesa Maritime Academy" is chosen. It is noted that the basis for the effective use of blended learning is the technological readiness of teachers, students and the educational institution itself. No less important components are the thorough methodological preparation of each discipline, the choice of the optimal model of the educational process, the design of the training scenario as a sequence of actions and experience that the applicant for higher education in the field of maritime and river transport will receive during the course, the detailed preparation and organization of not only classroom classes, but also the independent work of future specialists. The article proves that careful planning of the educational process, namely the discipline "Psychology", a reasonable selection of tools in the process of blended learning are very effective and provide future managers of maritime and river transport with more chances to continuously learn and gain quality knowledge.

The authors describe the work with Google class, where on the page of the discipline "Psychology" in separate files you can find the necessary materials, tasks, information about the recommended literature, as well as links to important manuals for the study of the discipline. The authors note that the algorithm for introducing elements of blended learning in the process of teaching the discipline "Psychology" is implemented by combining the traditional model of teaching (lectures, practical, seminars, tests, quizzes or exams) and distance learning.

As a result of the study, the authors have reason to believe that the use of various elements of blended learning (Face-to-face Driver, Online driver, Flex) in the process of teaching the discipline "Psychology" provides an opportunity for students to learn the material at a convenient time and demonstrate the results of their work in the environment of a distance course or during traditional classroom classes.

Key words: psychology, blended learning, educational process, model, discipline.

УДК 378

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/54.1.15>

Житомирська Т.М.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри гуманітарних наук
Дунайського інституту
Національного університету
«Одеська морська академія»

Смирнова І.М.,

докт. пед. наук, професор,
заступник директора
з науково-педагогічної роботи
Дунайського інституту
Національного університету
«Одеська морська академія»

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Трансформаційні процеси в умовах сьогодення провокують життєву необхідність у систематичному інформаційному оновленні та якісному розвитку нових навичок, які потрібні для ефективного навчання менеджерів морської галузі. Отримуючи освіту у закладі вищої освіти здобувачам ХХІ

ст. замало засвоїти набір готових знань та умінь. Такий підхід є архаїчним і на сьогоднішній день вже не відповідає вимогам до підготовки галузевого спеціаліста, які висуває соціум.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проблема організації освітнього процесі при викладання дисципліни

«Психологія» в умовах змішаного навчання має декілька граней свого вивчення, які розглянуті недостатньо на думку авторів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Особливості використання змішаного навчання в освітній діяльності можна знайти в працях О. Спірна, В. Бикова, Б. Єсіпова, М. Данилова, О. Барна, Г. Ткачук, та ін.

Проблеми вдосконалення організації освітньої діяльності відображені в працях А. Алексюка, Ю. Бабанського, М. Данилова, Л. Карташової, В. Бикова, Б. Єсіпова, І. Лернера, М. Сказкіна, Н. Тализіної.

Виклад основного матеріалу. Сучасні українські науковці дотримуються єдиної думки про те, що масове впровадження ІКТ практично у всі сфери людської діяльності призводить до формування високоавтоматизованого інформаційного середовища, яке прямо пов'язане з процесом розвитку та модернізації системи освіти. Мова йде про своєрідну «освітню революцію» у процесі викладацької діяльності через мережу Інтернет [4].

Відкритий освітній простір передбачає наявність відкритого освітнього процесу, який створює умови для навчання здобувачів освіти із різними навичками та потребами, які коригуються відповідно до підлаштування навчальної програми. Основними питаннями у процесі змішаного навчання є:

- організація самостійної роботи здобувачів в системі змішаного навчання;
- методичне забезпечення діяльності педагога-тьютора;
- програмне і технічне забезпечення змішаного процесу в закладі освіти та ін.

Деталізуємо поняття змішаного навчання. Зарубіжні та українські дослідники та вчені неодноразово намагалися дати визначення поняття змішаного навчання. Термін «змішане навчання» почав широко застосовуватись в методах навчання після публікації в 2006 році Бонком і Грехемом книги «Довідник змішаного навчання» [1]. Змішане навчання ще називають гібридним, комбінованим, інтеграційним.

За визначенням В. Кухаренка, змішане навчання це «цілеспрямований процес здобування знань, умінь та навичок в умовах інтеграції аудиторної та позааудиторної навчальної діяльності суб'єктів освітнього процесу на основі використання і взаємного доповнення технологій традиційного, електронного, дистанційного та мобільного навчання за умови самоконтролю студента за часом, місцем, маршрутами та темпом навчання» [3].

Проаналізувавши наведені вище визначення терміну можна констатувати, що спільним для них є поєднання у певному співвідношенні

традиційного (офлайн) та дистанційного (онлайн) навчання

Для ефективного використання в закладі освіти змішаного навчання є технологічна готовність викладачів, здобувачів і самого закладу освіти, а також ґрунтовна методична підготовка кожної дисципліни, вибір оптимальної моделі освітнього процесу, проектування сценарію навчання як послідовності дій та досвіду, що його здобувач отримує впродовж курсу, деталізована підготовка й організація не лише аудиторних занять, а насамперед самостійної роботи майбутніх фахівців. Основними складовими змішаного навчання є [3]:

- вивчення теоретичного (лекційного) матеріалу online,
- набуття практичних навичок у форматі offline, використання форуму для встановлення зворотного зв'язку,
- використання інтерактивних завдань для поточної перевірки знань,
- індивідуальне консультування та фінальне контрольне завдання у формі іспиту або виконання випускної роботи.

Автори мають підстави стверджувати, що застосування технологій змішаного навчання при вивченні дисципліни «Психологія» може стати одним із ключових напрямків підготовки майбутніх менеджерів морського та річкового транспорту, оскільки відкриває широкі можливості для здійснення самостійної роботи здобувачів під керівництвом викладача, сприяє розвитку самостійної діяльності, стимулює одержання додаткових знань та їх закріплення як в синхронному, так і в асинхронному форматі, що дає можливість готувати конкурентоспроможних фахівців. Застосування технологій змішаного навчання відкриває нові можливості для більш активного залучення здобувачів вищої освіти ОПП «Менеджмент в галузі морського та річкового транспорту» в вивченні дисциплін. Технології змішаного навчання дозволяють організувати персоналізоване навчання, в якому кожен майбутній фахівець вибере відповідно до потреб можливість отримати нові знання та навички.

Ретельне планування освітнього процесу, та саме дисципліни «Психологія», обґрунтований добір засобів у процесі змішаного навчання є дуже ефективними і надає майбутнім менеджерам морського та річкового транспорту більше шансів навчатися і здобувати якісні знання.

На заняттях з психології в закладі Дунайського інституту Національного університету «Одеська морська академія» працюють у різних режимах навчання. Це дозволяє оптимізувати та урізноманітнити освітній процес, сформувати необхідні компетентності майбутніх менеджерів морського та річкового транспорту, перевірити та об'єктивно оцінити отримані результати навчання. В процесі

підготовки до викладання дисциплін авторами була розроблена найбільш ефективна модель змішаного навчання для майбутніх менеджерів морського та річкового транспорту. Але спочатку деталізуємо, які є моделі змішаного навчання. Спираючись на закордонний досвід використання змішаного навчання [1] в освітньому процесі можна виокремити шість моделей змішаного навчання, які представлено на рис. 1.

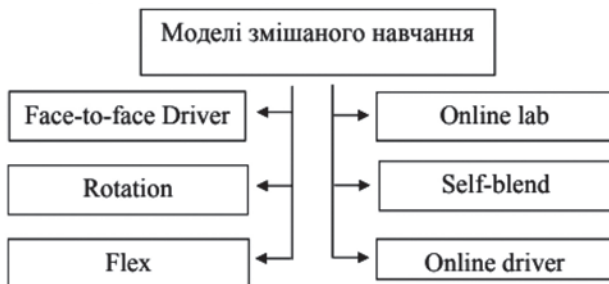

Рис. 1. Моделі змішаного навчання [6]

Деталізуємо кожну модель:

- Face-to-face Driver - доповнення до аудиторного навчання онлайн навчання, до електронних ресурсів доступ забезпечується з комп'ютерного класу, з дому або з лабораторії (прикладом є модель «перевернутий клас»).
- Flex - освітній процес більшу частину часу зосереджений у електронному освітньому середовищі при очній підтримці викладача-тьютора.
- Self-blend – здобувачі можуть самостійно обрати онлайн-курси, в якості доповнення до вивчення офлайн навчальних дисциплін.
- Online driver – здобувачі освіти навчаються онлайн в електронному середовищі, а атестацію проходять очно віч-на-віч з викладачем.
- Rotation - поєднує в собі чергування онлайн та офлайн.
- Online lab - проведення навчання в онлайн-лабораторії, де здобувачі освіти можуть отримувати онлайн-консультації викладача, а технічне забезпечення процесу навчання здійснюють лаборанти [6].

В процесі викладання дисципліни «Психологія» автором було обрано модель Online driver. Ця модель передбачала навчання в асинхронному режимі, коли майбутні менеджери морської галузі працюють в Гугл класі. Ця цифрова платформа відповідає усім основним критеріям, що висуваються до систем електронного навчання. У ній можна створювати і зберігати електронні навчальні матеріали, задавати послідовність їх вивчення та проходження опитувань. Оскільки доступ до Гугл класу здійснюється через Інтернет, здобувачі вищої освіти не залежні від конкретного місця і часу, і можуть бути обмежені лише рамками, які встановлює викладач. У зручний для себе час вони мають можливість виконувати

поставлені задачі, опрацьовувати теорію, користуватися літературою, словниками чи методичними рекомендаціями, розміщеними на сторінці дисципліни «Психологія». Результати виконаних робіт та пройдених тестових завдань автоматично фіксуються і зберігаються в електронному журналі оцінок Дунайського інституту Національного університету «Одеська морська академія». На сторінці дисципліни «Психологія», розміщеної в Гугл класі (рис.2) в окремих файлах можна знайти необхідні матеріали, завдання, інформація про рекомендовану літературу, а також посилання на важливі для вивчення дисципліни посібники, підручники, періодичні видання.

Назва курсу (обов'язково)
ВК 1.3 ПСИХОЛОГІЯ

Розділ
Менеджмент денна форма 2 курс

Тема
Психологія

Аудиторія
Здобувачі вищої освіти ОПП "Менеджмент в галузі морського

Рис. 2. Курс «Психологія» для здобувачів вищої освіти ОПП «Менеджмент в галузі морського та річкового транспорту»

Ця модель є досить дієва, на думку авторів, оскільки здобувачі вищої освіти – менеджери морської галузі самостійно, в асинхронному режимі, опрацьовують матеріал, розміщений в Гугл класі (це може бути перегляд відеоматеріалів, аудіо лекцій, записів лекцій в ZOOM; конспектування матеріалів, перегляд презентацій, робота з дошкою Padlet, аналіз наукових першоджерел; виконання відповідних психологічних методик, визначених і запропонованих викладачем, або підібраних самостійно). А на занятті в реальному режимі, в аудиторії здобувачі освіти разом з викладачем обговорюють опрацьовану тему, ключові поняття теми, розглядають проблемні ситуації, проводяться дискусія, виконують практичні завдання, зупиняються на складних питаннях, проходять атестацію.

На думку авторів, змішана форма в закладі Дунайський інститут Національного університету «Одеська морська академія». навчання дає можливість викладачам за умов, що потребують змін, реалізувати свій творчий потенціал, підбираючи для організації освітнього процесу принципово нові форми і методи навчання, застосовуючи цифрові платформи, хмарні сервіси, технічні засоби навчання, які, на їхнє бачення, будуть найефективнішими при викладанні дисципліни «Психологія».

Висновок. Змішана форма навчання в умовах сьогодення є пріоритетною системою роботи з майбутніми менеджерами з морської галузі, адже лише дистанційна система надання освітніх послуг часто відстає від реальних запитів та потреб сучасних здобувачів, які ставлять високу планку перед закладом вищої освіти, де вони навчаються. Авторами доведено, що запорукою ефективності змішаного навчання в процесі викладання дисципліни «Психологія» є обізнаність викладача з новітніми технологіями навчання та комп'ютерна грамотність, доступ до мережі Інтернет, а також уміння працювати з технічними засобами. Вдало підібрані викладачами форми та методи роботи в режимі змішаного навчання не лише забезпечать майбутнього менеджера з морської галузі системою знань та умінь, а й сформулюють у нього здатність до професійної самоосвіти, саморозвитку та мотивації до навчання.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Bonk C. J., Graham C. R. The handbook of blended learning environments: global perspectives, local designs. San Francisco: Jossey-Bass / Pfeiffer, 2006. – P.5.
2. Коломієць А. Мезенцева О. Змішане навчання як форма дистанційної освіти у вищих навчальних закладах. *Інформаційні технології та взаємодії (IT&I – 2016)*. 2016
3. Кухаренко В.М. Системний підхід до змішаного навчання. Інформаційні технології в освіті. Херсон, 2015. № 24. С. 53-67.
4. Прахова С. Даценко О. Семенов А. Дистанційне навчання у просторі сучасних освітніх систем: психологічний контекст. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «педагогіка і психологія». Педагогічні науки*. 2020. № 2 (20)
5. Технологія змішаного навчання в системі відкритої післядипломної освіти: підручник /за заг. ред. В. В. Олійника, ред. кол.: С. П. Касьян, Л. Л. Ляхощька, Л. В. Бондаренко; ДВНЗ «Ун-т менедж. освіти». – Київ, 2019 – 196 с.
6. Хом'юк І. В. Кирилащук С. А. Хом'юк В. В. Використання технології змішаного навчання на заняттях з вищої математики у технічних ЗВО. 2020. URL: https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/32012/%D0%A5%D0%BE%D0%BC%27%D1%8E%D0%BA_%20%D0%B7%D0%BC%D0%BC%D1%96%D1%88%D0%B0%D0%BD%D0%B5%20%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення 11.12.2022)

ФОРМУВАННЯ МАТЕМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

FORMING MATHEMATICAL COMPETENCE FOR FUTURE SPECIALISTS OF ELEMENTARY EDUCATION

У статті розглянуто теоретичний аспект формування математичної компетентності майбутніх фахівців початкової освіти, здійснено аналіз поняття «математична компетентність» здобувачів освіти. Математичну компетентність майбутнього фахівця початкової освіти потрактовано як здатність застосовувати професійно профільовані математичні знання та вміння, що формують світоглядну, теоретико-діяльну основу математичної освітньої галузі. Математична компетентність визначається рівнями навчальних досягнень, для яких необхідне набуття математичних знань і вмінь. До них відносяться: знання чисел, розмірів і структур; вміння перетворювати вирази, виконувати обчислення; здатність застосовувати основні математичні принципи; вміння логічно мислити; здатність до математичних міркувань; навички математичного моделювання; знання математичних понять і тверджень; здатність інтерпретувати та подавати дані; вміння оперувати математичними конструкціями; вміння користуватися математичним інструментарієм.

Проаналізовано найбільш значущі складові математичної компетентності та визначено основні переваги її формування в практиці викладання дисципліни «Методика навчання математики» для студентів спеціальності 013 Початкова освіта. Встановлено, що використання різноманітних засобів навчання дозволить зробити освітній процес цікавим і креативним, спробувати знайти ефективні стратегії взаємодії з аудиторією, змінити ціннісні орієнтації майбутніх фахівців початкової освіти щодо власної професійної компетентності. Зазначено, що пріоритетними напрямами навчання математики сьогодні є формування в учнів математичної компетентності, цілісних уявлень про сутність математичних знань, ознайомлення учнів з ідеями та методами математики, її роллю в пізнанні та перетворенні дійсності.

Ключові слова: компетентність, математична компетентність, освітній про-

цес, здобувач освіти, фахівець з початкової освіти, засоби навчання.

The theoretical aspect of forming of mathematical competency of the future specialists in elementary education, the analysis of the concept «mathematical competence» is considered in this article. Mathematical competence of the future specialists of elementary education is treated as ability of using of professionally profiled mathematical knowledge and abilities, forming the world outlook, theoretical and practical basis of mathematical education. Mathematical competence is defined by the levels of learning achievement that require the acquisition of mathematical knowledge and skills. These include: knowledge of numbers, dimensions and structures; ability to transform expressions, perform calculations; ability to use basic mathematical principles; ability to think logically; ability to analyse mathematical considerations; mathematical modelling skills; knowledge of mathematical concepts and statements; ability to interpret and represent data; ability to operate with mathematical constructions; ability to use mathematical tools. The most significant components of mathematical competence were analyzed and the main advantages of its formation in the practice of teaching the discipline «Methods of teaching mathematics» for students of 013 Elementary education were determined. It is established that the use of a variety of teaching tools will make the educational process interesting and creative, attempts to find effective strategies of interaction with the audience, change the value orientations of future specialists of primary education on their professional competence.

The formation of students' mathematical competence, holistic ideas about the essence of mathematical knowledge, familiarization of students with the ideas and methods of mathematics, its role in the knowledge and transformation of reality are the priorities of mathematics education today.

Key words: competence, mathematical competence, educational process, co-educator, primary education specialist, teaching tools.

УДК 378:373.3:147
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/54.1.16>

Калюжка Н.С.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри педагогіки, теорії
і методики початкової освіти
Університету Григорія Сковороди
в Переяславі

Постановка проблеми у загальному вигляді.

У сучасних умовах реформування системи освіти в Україні виклик першими прийняли вчителі закладів початкової освіти. Серед ключових положень Концепції МОН України «Нова українська школа» – компетентнісний і проблемний підхід до різнобічного розвитку молодшого школяра. Для формування вмінь майбутнього фахівця з початкової освіти організувати проблемно-пошукову діяльність молодших школярів на уроках математики (як складової їх математичної компетентності), необхідно, щоб форми навчання у закладі вищої освіти (лекційні, практичні та лабораторні заняття, усі види педагогічної практики) мали відповідний

характер та були побудовані на принципах проблемного навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питанням початкової математичної освіти студентів закладів вищої освіти завжди приділялася достатня увага науковцями та методистами-практиками (М. Богданович, Б. Друзь, Н. Істоміна, Л. Коваль, Я. Король, Л. Кочина, М. Моро, А. Пчолко, А. Пишкало, С. Скворцова та ін.). З іншого боку, у сучасній педагогічній науці ґрунтовно розроблено теоретичні підходи до реалізації компетентнісного підходу у вищій освіті (В. Байденко, Ю. Варданян, І. Зимня, Л. Карпова, Н. Кузьміна, А. Маркова, О. Пометун, С. Раков,

А. Хуторський та ін.). Публікації вітчизняних науковців і методистів – М. Богдановича, О. Гайштут, Л. Коваль, М. Козака, Я. Короля, О. Корчевської, Л. Кочиної, М. Левшина, Н. Листопад, С. Логачевської, О. Митника, С. Скворцової та ін. присвячено питанням оновлення змісту математичної освіти в початковій школі. Пріоритетною метою дослідження цих авторів було формування математичної компетентності вчителя молодшої школи та її учасників [10, с. 85].

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Як засвідчив аналіз літературних джерел, увага дослідників приділяється лише окремим аспектам проблеми формування математичної компетентності здобувачів освіти. У контексті дослідження, плануємо показати можливості формування математичної компетентності у процесі опанування навчальної дисципліни «Методика навчання математики».

Мета статті - розкрити сутність поняття «математична компетентність» та показати можливості її формування у процесі вивчення навчальної дисципліни «Методика навчання математики» студентами спеціальності 013 Початкова освіта.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах модернізації системи освіти в Україні суттєво змінюються вимоги до професійної підготовки та діяльності вчителя закладу початкової освіти, оскільки в основі концепції Нової української школи лежить компетентнісний підхід до освіти, який доповнений принципами дитиноцентризму та педагогікою партнерства, новим змістом освіти, а також сучасним освітнім середовищем [9]. Освітньо-професійна програма підготовки бакалавра спеціальності 013 «Початкова освіта» визначає мету підготовки майбутніх учителів у закладах вищої освіти, яка полягає в набутті студентами професійної компетентності з навчання здобувачів початкової освіти за освітніми галузями, визначеними Державним стандартом на рівні, що відповідає академічній та професійній кваліфікації.

Ідеї щодо оновлення процесу підготовки майбутніх спеціалістів початкової школи науковці реалізували в авторських моделях. Спираємось на думку С. Скворцової про те, що під професією та компетентністю вчителя початкової освіти можна розуміти:

– властивість особистості, що виявляється в здатності займатися педагогічною діяльністю, а саме організувати освітній процес на рівні сучасних вимог;

– єдність теоретичної та практичної готовності вчителя (предметно-теоретичної, психолого-педагогічної та дидактико-методичної) до здійснення педагогічної діяльності;

– здатність діяти результативно, ефективно вирішувати стандартні та проблемні ситуації, що виникають у процесі навчання [10, с. 27].

У Стандарті вищої освіти визначено вимоги до освітньої програми підготовки здобувачів вищої освіти ОР «Бакалавр», у тому числі перелік компетентностей випускника.

Зупинимось докладніше на розкритті спеціальної (предметної) компетентності, математичної. Предметні компетентності – це ті, що залежать від предметної галузі та важливі для успішної професійної діяльності за певною спеціальністю [4].

У педагогічній науці поняття «математична компетентність» розглядається по-різному залежно від контексту наукових завдань, які вирішуються дослідниками:

– як якість особистості, що поєднує математичну грамотність і досвід самостійної математичної діяльності. Математична компетентність має такі структурні компоненти: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, операційно-технологічний і рефлексивний (І. Зіненко [2]);

– як інтегративне утворення особистості та пропонує наступні структурні компоненти: мотиваційний, когнітивний. Ціннісно-рефлексивний, емоційно-вольовий (М. Головань [1]);

– як сукупність математичних знань, умінь, досвіду та навичок людини, що забезпечують успішне розв'язування різноманітних завдань, що потребують застосування математики. Маються на увазі не конкретні математичні вміння, а більш загальні, до яких належать математичне мислення, математичне міркування, постановка та розв'язування математичної задачі, математичне моделювання, використання різноманітних математичних мов, інформаційних технологій, комунікативні вміння (згідно з визначенням PISA [5, с. 47]);

– як цілісне утворення особистості, що відображає готовність до вивчення дисциплін, що потребують математичної підготовки, а також уміння використовувати свої математичні знання для вирішення різноманітних практичних і теоретичних проблем і завдань, що виникають у професійній діяльності (О. Петрова [6]);

– як здатність бачити і застосовувати математику в реальному житті, розуміти зміст і метод математичного моделювання, уміння будувати математичну модель, досліджувати її математичними методами, інтерпретувати отримані результати, оцінювати похибку розрахунку (С. Раков [7, с. 15]);

– як здатність застосовувати додавання, віднімання, множення, ділення та пропорції в усних та письмових обчисленнях у повсякденних ситуаціях. Математична компетентність включає – різною мірою – здатність та бажання використовувати математичні способи мислення (логічне та просторове) та викладу (формули, моделі, конструкції, графіки, діаграми) (О. Локшина [8, с. 189]).

Математична компетентність майбутнього фахівця початкової освіти – це здатність

застосовувати професійно профільовані математичні знання та вміння, що формують світоглядну, теоретико-діяльнісну основу математичної освітньої галузі. Математична компетентність визначається рівнями навчальних досягнень, для яких необхідне набуття математичних знань і вмінь. До них відносяться: знання чисел, розмірів і структур; уміння перетворювати вирази, виконувати обчислення; здатність застосовувати основні математичні принципи; вміння логічно мислити; здатність до математичних міркувань; навички математичного моделювання; знання математичних понять і тверджень; здатність інтерпретувати та подавати дані; уміння оперувати математичними конструкціями; вміння користуватися математичним інструментарієм.

Пріоритетними напрямками навчання математики сьогодні є формування в учнів математичної компетентності, цілісних уявлень про сутність математичних знань, ознайомлення учнів з ідеями та методами математики, її роллю в пізнанні та перетворенні дійсності.

Від професійної компетентності вчителя математики значною мірою залежить математична компетентність майбутніх фахівців початкової освіти. Робота викладача математики, який викладає математику студентам спеціальності «Початкова освіта», має істотні відмінності від роботи викладача нормативної дисципліни «Вища математика», який працює з іншими студентами різних спеціальностей.

Зокрема, ці відмінності полягають у тому, що майбутні вчителі закладів початкової освіти є професійно орієнтованими, чітко знають, якими знаннями, уміннями та навичками вони повинні володіти для успішної професійної діяльності. Для майбутніх учителів навчальна дисципліна «Методика навчання математики» викладається у 4 – 5 семестрі навчання (II – III рік навчання), на відміну від перших курсів інших спеціальностей. Тому вчитель математики у своїй роботі повинен орієнтуватися на формування саме цих професійно значущих знань, умінь і навичок.

Це, насамперед, стосується обчислювальних навичок, основу яких закладає вчитель математики закладу початкової освіти. Робота викладача навчальної дисципліни «Методика навчання математики» має бути спрямована на формування у майбутніх учителів початкових класів різноманітних прийомів раціональних обчислень, на формування навичок швидкого усного рахунку. Для створення якісних умов формування обчислювальних навичок у здобувачів початкової освіти майбутній вчитель повинен на високому рівні володіти прийомами раціональних усних обчислень.

Серед прийомів, які використовуються на практичних заняттях, виділимо, зокрема, ті, які, на нашу думку, заслуговують на увагу й активне

використання й у початковій школі. Перш за все, необхідно створити оптимальні умови для навчання учнів усного рахунку протягом 5-15 хвилин на кожному уроці, а саме: усного рахунку без конспектів; математичні диктанти; усні обчислення з попереднім записом умови задачі; усні обчислення із записом проміжних результатів виконаних обчислень, індивідуальні творчі розрахункові завдання.

Усні обчислення на уроках математики слід розвивати, з одного боку, системно, з іншого боку, органічно вплітаючи завдання раціональних обчислень у логічну систему формування знань і вмінь учнів [3, с. 88]. Для розвитку обчислювальних навичок також доцільні картки із завданнями у вигляді ланцюжка обчислень. Для подальшого попередження та усунення помилок у розрахунках важливо проводити вдумливий, детальний аналіз допущених помилок, важливо усвідомлювати причини помилок, мати уявлення про прийоми самоконтролю.

Ще одним важливим аспектом, на нашу думку, є формування у майбутніх учителів закладів початкової освіти математичних компетентностей у розв'язуванні текстових задач, оскільки саме цей процес дає реальне уявлення про рівень математичного розвитку, глибину засвоєння навчального матеріалу.

Сформувавши у майбутніх учителів позитивне особистісне ставлення, інтерес до процесу розв'язування текстової задачі в закладі початкової освіти, створюються не лише умови для розвитку математичної компетентності майбутнього вчителя, а й умови для формування його методичної компетентності. Методична компетентність педагога є інтегральною багаторівневою професійною характеристикою його особистості.

Так, на практичному занятті доцільно моделювати окремі фрагменти уроків, такі як: усне опитування, проведення математичного диктанту, актуалізація опорних знань учнів перед вивченням нового матеріалу, ознайомлення з новим матеріалом та його первинне закріплення. Доречно також розв'язувати ситуативні задачі, в яких учні виступають у ролі вчителя та учнів, демонструючи знання прийомів роботи над окремими типами завдань: ученя, який виконує роль вчителя, ставить запитання, керуючи навчально-пізнавальною діяльністю, а інші учні, в ролі здобувачів свідомо дають правильні та неправильні відповіді на запитання «вчителя». Таким чином учні «програють» ситуацію, яка може виникнути на реальному уроці математики в початкових класах, застосовують набуті методичні знання та вміння, набувають досвіду розв'язування методичних завдань [10, с. 91].

У ході формування математичної компетентності майбутніх учителів закладів початкової освіти ми використовуємо соціальні освітні моделі, навчальні завдання (задачі) подаються у вигляді ситуацій, які розв'язуються у спільній,

колективно розподіленій формі; спілкування та взаємодія учасників освітнього процесу (рольові, ділові ігри, навчально-дослідна робота тощо). При цьому формується не лише предметна, а й професійна компетентність суб'єктів навчання, що здійснюється завдяки поділу на інтерактивні групи, що моделюють ситуації майбутньої професійної діяльності.

У навчанні математики в закладах початкової освіти сюжетні математичні задачі виконують низку функцій (навчальну, розвиваючу, виховну, контролюючу), які детально досліджували М. Богданович, Н. Істоміна, А. Пишкало, С. Скворцова, Л. Фрідман та інші. Сюжетні математичні задачі є засобом формування математичних уявлень, системи математичних знань, умінь і навичок (навчальних функцій задач), а також засобом формування і розвитку науково-теоретичного, зокрема функціонального, стилю мислення, засвоєння учнями прийомів розумової діяльності (аналіз, синтез, порівняння, уточнення, узагальнення, абстрагування), засоби розвитку вмінь висловлювати судження, робити висновки (розвиваючі функції завдань). Розв'язування задач сприяє формуванню в учнів наукового світогляду, зв'язку навчання з життям, ознайомленню учнів з пізнавально важливими фактами та оригінальності прийомів розв'язування задач, що викликають у дітей естетичні почуття (виховні функції задач).

Зауважимо, що, за даними Нової української школи, у новій програмі з математики, яка чинна в Україні, сюжетні задачі не є засобом навчання, метою навчання розв'язування задач є формування в учнів умінь розв'язувати задачі.

Висновки. Отже, математична компетентність учителя під час навчання здобувачів початкової освіти розв'язуванню сюжетних математичних задач виявляється в умінні організувати процес навчання молодших школярів розв'язуванню задач на рівні сучасних вимог, умінні успішно розв'язувати методичні завдання, що виникають у процесі навчання. Ми проаналізували найбільш значущі складові математичної компетентності та визначили основні переваги її формування в практиці викладання дисципліни «Методика навчання математики» для студентів спеціальності «Початкова освіта». Встановлено, що використання різноманітних засобів навчання дозволить зробити освітній процес цікавим і креативним, спробувати знайти ефективні стратегії взаємодії з аудиторією, змінити ціннісні орієнтації майбутніх учителів закладів початкової освіти щодо власної професійної компетентності.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні процесу формування математичної компетентності майбутніх учителів закладів початкової освіти засобами інтерактивних технологій.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Головань М.С. Математична компетентність: сутність та структура. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету*. Луцьк, 2014. № 1. С. 36 - 38.
2. Зіненко І. М. Визначення структури математичної компетентності учнів старшого шкільного віку. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2009. № 2. С. 165 - 174.
3. Матяш О.І., Палій Л.О. Компетенція раціональних обчислень як необхідна передумова математичної компетентності вчителя та учня. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 3 : Фізика і математика у вищій і середній школі : зб. наук. праць. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. Вип. 6. С. 84-89.
4. Методичні рекомендації щодо розроблення стандартів вищої освіти: Наказ Міністерства освіти і науки країни від «01» червня 2017 № 600. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishchaosvita/proekty%20standartiv%20vishcha%20osvita/1648.pdf> (дата звернення: 01.12.2022).
5. Основные результаты международного исследования образовательных достижений учащихся PISA – 2006 / [Баранова В. Ю., Ковалева Г.С., Кошеленко Н. Г., Красновский Э. А. и др.]. Минск: Центр оценки качества образования, 2017. 99 с.
6. Петрова О.М. Поняття «математична компетентність» в контексті компетентнісного підходу URL: www.science-education.ru/101-5504 (дата звернення: 10.12.2022).
7. Раков С. А. Математична освіта: компетентнісний підхід з використанням ІКТ : монографія / Раков С. А. Харків : Факт, 2015. 360 с.
8. Старша школа зарубіжжя: організація та зміст освіти / за ред. О.І.Локшиної. Київ: СПД Богданова А.М., 2016.
9. Секція НУШ: компетентності для життя в 21 столітті. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/konferenciyyi/serpneva-konferenciya-2018/sekciya-nush-kompetentnosti-dlya-zhittya-v-21-stolitti> (дата звернення: 15.12.2022).
10. Скворцова С.О., Гаєвець Я.С. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до навчання молодших школярів розв'язувати сюжетні математичні задачі: монографія. Харків: «Ранок-НТ», 2013. 332 с.
11. Шустова Н.Ю. Математична компетентність вчителя молодшої школи як передумова його фахової компетентності. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, II (18), Issue: 37, 2014. С. 85-88.

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТНЬОЇ ТЕХНОЛОГІЇ STEM-ОСВІТИ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ У ПРОФІЛЬНІЙ ШКОЛІ

FEATURES OF THE INTRODUCTION OF INNOVATIVE EDUCATIONAL TECHNOLOGY OF STEM-EDUCATION IN GEOGRAPHY LESSONS AT SPECIALIZED SCHOOL

У статті здійснено аналіз STEM-технології як засобу навчання географії в профільній школі, виявлено, що STEM-освіта – це модульний напрямок освіти, метою якого є розвиток інтелектуальних здібностей дитини з можливістю залучення його до науково-технічної творчості, завдяки цьому STEM-освіту можна застосовувати під час навчання здобувачів освіти за різними предметними областями. Ключовою особливістю STEM-освіти є взаємодія школярів у руслі командної роботи, в режимі створення та захисту проєктів. Завдяки проєктній діяльності здобувачі освіти одержують можливість активізувати творчу, емоційну, креативну складову своєї особистості.

У статті зазначено, що доцільно змінити позицію вчителя з транслятора знань на наставника та ментора при освоєнні складних видів діяльності. Вивчення географії на основі STEM-підходу повинне вибудовуватися відповідно до проєктного підходу в міжпредметній логіці. Інтегровані уроки географії з іншими предметами мають володіти яскраво вираженою прикладною спрямованістю і викликають безсумнівний пізнавальний інтерес в учнів. У середній та старшій школах інтеграція предметів повинна відбуватися через міждисциплінарні проєкти, де учням пропонується вирішити реальну проблему, рішення якої можливе лише через залучення знань та навичок з різних дисциплін. Запропоновані умови націлені на реалізацію міжпредметних зв'язків у навчанні географії. Внаслідок впровадження STEM-освіти в освітній процес відбувається формування конструкторських та дослідницько-експериментальних компетентностей учнів. Це матиме позитивний вплив на підготовку висококваліфікованих спеціалістів в інноваційній сфері, що стануть запорукою успішного економічного розвитку та конкурентоспроможності нашої країни в найближчому майбутньому.

Сьогодні ключовою позицією в освіті є не сам факт передачі знань від учителя до учня та формування такої системи їх взаємодії, в якому можливе як створення нових знань, так і формування нових технологій їх практичного застосування. У цьому контексті в умовах глобального світу соціалізація особистості включає володіння новою інформаційною культурою, що забезпечує можливість отримання та обміну інформацією за допомогою сучасних інформаційних технологій.

Ключові слова: STEM-освіта, STEM-технології, проєктна діяльність, географія, освітнє середовище.

In the article, the analysis of STEM-technology as a means of teaching geography in a specialized school is carried out, found out that STEM-education is a modular direction of education aimed at developing the intellectual abilities of the child with the possibility of involving him in scientific and technical creativity, due to this fact STEM-education can be applied in the training of students in different subject fields. The main feature of STEM-education is the interaction of students in teamwork in the mode of creating and defending projects. Thanks to project activities, students have the opportunity to activate the artistic, emotional, creative component of their personality.

The article notes that it is expedient to change the position of the teacher from a knowledge transmitter to a coach and mentor in the mastering of complex activities. Geography studying based on STEM-approach should be built according to the project approach in the interdisciplinary logic. Integrated geography lessons with other subjects should have a pronounced applied orientation and cause undoubted cognitive interest among students. In secondary and high schools, the integration of subjects must occur through interdisciplinary projects, when students are asked to solve a real problem, and its solution is possible only through the involvement of knowledge and skills from different disciplines. The proposed conditions are aimed at the realization of interdisciplinary connections in the teaching of geography. As a result of the introduction of STEM-education in the educational process, students' competencies in design and research and experimentation are in the process of developing. It will have a positive impact on the training of highly qualified specialists in the field of innovation, which will be the key to successful economic development and competitiveness of our country in the near future.

Nowadays, the key position in education is not the fact of knowledge transfer from teacher to student and the formation of such a system of their interaction when both the creation of new knowledge and the formation of new technologies for their practical application are possible. In this context, in a global world, the socialization of the individual includes knowledge of a new information culture that provides an ability to receive and exchange information by means of modern information technologies. **Key words:** STEM-education, STEM-technology, project activities, geography, educational environment.

УДК 373.5.091-313:91
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/54.1.17>

Ковальська К.В.,
канд. іст. наук,
доцент кафедри географії,
екології і методики навчання
Університету Григорія Сковороди
в Переяславі

Киричик С.Ф.,
студентка II курсу магістратури
факультету гуманітарно-природничої
освіти і соціальних технологій
Університету Григорія Сковороди
в Переяславі

Постановка проблеми. XXI століття – це час всесвітнього науково-технічного прогресу. Провідними світовими державами у зв'язку зі стрімким розвитком високотехнологічних виробництв визнається гостра нестача висококваліфікованих фахівців у певних областях науки. Таким чином, однією з тенденцій розвитку сучасної освіти стає пошук

нових форм, методів і технологій реалізації освіти. На цей факт безсумнівно вказує Наказ МОН від 13.04.2018 № 366 «Про реалізацію інноваційного освітнього проєкту всеукраїнського рівня за темою «Я – дослідник» на 2018 – 2021 роки». Наказ МОН від 17.05.2017 № 708 «Про проведення дослідно-експериментальної роботи всеукраїнського рівня

за темою: «Науково-методичні засади створення та функціонування Всеукраїнського науково-методичного віртуального STEM-центру (ВНМВ STEM-центр)» на 2017 – 2021 роки».

Сучасні учні повинні орієнтуватися в нових технологіях, володіти широким спектром компетенцій, приймати самостійні рішення, творчо підходити до вирішення виникаючих проблем. Наявність усіх перелічених якостей у школярів можна гарантувати лише шляхом формування дослідницьких умінь. Проте формувати ці вміння необхідно відповідно до вимог сучасного світу та прискореного технічного прогресу, що зумовило актуальність теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Дослідженням основних засад STEM-напряму займалися такі науковці, як Берега В. Є. [1], Мазур С.В. [3], Применко Л.Л. [4], Свідерський Ю.Ю. [8] та інші. Однак проблема впровадження STEM-напряму на уроках географії залишається до кінця не вивченою та потребує подальших наукових розвідок. Виявлене протиріччя дозволило сформулювати проблему дослідження: які можливості використання STEM-освіти в процесі формування дослідницьких умінь у школярів на уроках географії?

Мета статті: теоретично обґрунтувати можливість використання STEM-освіти для формування дослідницьких умінь у школярів на уроках географії.

Виклад основного матеріалу. Основною проблемою ХХІ століття є низька якість освіти в сфері природничих наук і мінімальна оснащеність матеріально-технічною базою. Однак на державному рівні робляться спроби підвищити рівень знань дітей в області географії. Завдяки цьому STEM-освіта стає одним з найбільш пріоритетних. За рахунок використання STEM-освіти можна вирішити проблему, пов'язану з браком науково-природничих кадрів.

До переваг відноситься:

- зацікавлення дисциплінами природничого характеру;
- вміння вирішувати нестандартні завдання з використанням дослідів і експериментів;
- активація навичок спілкування.

Такий підхід дозволяє з'єднати освітній процес з самовизначенням і кар'єрним ростом в майбутньому.

У всьому світі відбувається розвиток STEM-освіти. Так, у Фінляндії інституційна рамка розвитку STEM була створена ще 13 років назад. Зокрема, Національний науковий освітній центр LUMA [8, с. 46] координує взаємодію між школами, університетами, промисловістю і бізнесом. Даний центр розробляє заходи для школярів, наприклад, науково-технічні табори, а також організовує курси підвищення кваліфікації та семінари для вчителів без відриву від роботи. Крім того, LUMA служить

в якості ресурсного центру, який надає різні навчально-методичні матеріали в області STEM. В інших країнах світу також прийняті державні програми з розвитку математичної та науково-природничої освіти. Наприклад, в рамках Плану розвитку освіти Малайзії на 2013 – 2025 рр. передбачена реформа STEM-освіти.

Наша країна не є винятком та рухається в одному напрямку з розвиненими країнами. STEM-освіта є мостом, що з'єднує навчання і кар'єру. Її концепція готує дітей до технологічно розвиненого світу. Фахівцям майбутнього потрібна всебічна підготовка та знання з різних освітніх галузей природничих наук, техніки, технологій та математики, у тому числі географії.

З огляду на специфіку сучасного світу, в якому при вирішенні завдання ціна вміння взаємодіяти, кооперувати, а не покладатися тільки на свої власні сили, істотно зросла, ідея об'єднати в групу дітей, які без цього навряд чи б навіть і спілкуватися-то почали, здається дуже цінною.

Термін «STEM» є англійською аббревіатурою, яка розшифровується наступним чином: S – наука (наука), T – технологія (технологія), E – інженерія (інженерія), M – математика (математика). Термін «STEAM» також є англійською аббревіатурою, але на відміну від науки, технології, інженерії, математики сюди включається новий елемент: A – art (творчість). Важливо відзначити, що під творчістю в цих аспектах розуміються різні її напрямки: наприклад, музика, живопис, поезія та будь-які інші. Обидва підходи до освіти характеризуються міждисциплінарністю, іншими словами, STEM і STEAM – це не окремо взяті навчальні предмети, а загальна, єдина система навчання. Ще одна відмінна риса даних підходів є їх прикладний характер. У STEM – та STEAM-освіті активна роль належить дітям, вони набувають знання шляхом своїх активних дій. Відмінною рисою та основною ідеєю STEM-освіти є положення про те, що для розвитку та навчання дитини важливі не тільки теоретичні, але й практичні (прикладні) знання.

Отже, STEM-освіта – це модульний напрямок освіти, метою якого є розвиток інтелектуальних здібностей дитини з можливістю залучення його в науково-технічної творчості. Включає в себе інженерію, технологію і математику. В основі підходу лежить навчальний план, спрямований на розвиток інтересу у дітей до точних, творчих наук.

Однією з ключових відмінностей STEM-освіти від традиційного навчання є розвиток навичок навчання на протигагу заучування матеріалу, що підноситься педагогом, що дуже характерно для більшості навчальних закладів. Школярам необхідна самостійна робота, вміння продукувати нові ідеї, робота в команді однолітків, вирішення пізнавальних завдань та пошук помилок у своїй діяльності з подальшим їх виправленням. Все це

становить основу STEM-освіти, роблячи її одним із перспективних напрямків у сучасній освіті

Основними завданнями STEM-освіти є [6]:

- формування навичок розв'язувати складних практичних проблем, критичного мислення, творчих якостей та когнітивної гнучкості, організаторським та комунікативним здібностям, уміння оцінювати проблеми та приймати рішення, готовність до свідомого вибору та оволодіння майбутньою професією, фінансова грамотність, цілісна науковий світогляд, цілісного наукового світогляду, ціннісних орієнтирів, загальнокультурної, технологічної, комунікативної і соціальної компетентностей і математичної та природничої грамотності;

- всебічний розвиток особистості шляхом виявлення її нахилів і здібностей;

- оволодіння засобами пізнавальної та практичної діяльності;

- виховання особистості, яка прагне до освіти впродовж життя, формування вмінь практичного та творчого застосування набутих знань.

Метою розвитку STEM-освіти є всебічне поширення інноваційних методів навчання та об'єднання зусиль учасників освітнього процесу та соціальних партнерів у формуванні необхідних компетентностей учнів, що дасть можливість пропонувати вирішувати проблеми суспільства шляхом поєднання природничих наук, технологій, інженерії, математики та географії [5].

В рамках STEM-освіти формується нове інформаційно-освітнє середовище на уроках географії, всередині якого прокладаються індивідуальні освітні траєкторії особистості здобувача освіти, який освоює як предметні компетенції, так і технології.

Інформаційно-освітнє середовище – це системно організована сукупність інформаційного, технічного, навчально-методичного забезпечення [9, с. 262]. Як спосіб реалізації STEM-освіта пропонує модель освітнього середовища для реалізації індивідуальних освітніх траєкторій розвитку здобувачів освіти.

На заняттях з географії з елементами STEM в пріоритеті знаходиться саме освітній процес, а не шоу, кожен черговий крок чітко зрозумілий учням, лабораторні прилади безпосередньо залучені в структуру уроку. STEM-урок з географії характеризується наступними ознаками:

- зосередження на практичних питаннях і проблемах. Здобувачі освіти вирішують реальні соціальні, економічні, екологічні питання шляхом застосування наукових знань з географії, технологій, інженерії та математики;

- залучення здобувачів освіти практичні і наукові дослідження. Відбувається практична перевірка теоретичних знань і припущень, здобувача освіти відпрацьовують навички у лабораторіях та майстернях;

- продуктивна командна робота. Щоб зробити якісний продукт, здобувачі освіти повинні працювати як єдиний механізм, розподіляючи обов'язки між собою, ставлячи короткострокові і довгострокові цілі, аналізуючи проміжні результати і покращуючи внутрішні комунікації. Подекуди школярам ця складова уроків дається найважчою;

- використання якісних джерел інформації в області географії, а також робота із завданнями, які передбачають кілька варіантів вирішення.

Варто зазначити, що часом у погоні за модними трендами втрачається цінність навчання і досягнення цілей освіти [7, с. 15], тому при всій важливості застосування академічного матеріалу в рамках інтегрованих проєктів варто бути обережними, щоб не потрапити в маркетингову пастку.

Методика STEAM-напряму на уроках географії характеризується за наступними показниками:

- змішане середовище навчання, що показує здобувачам освіти, як науковий метод може бути застосований до повсякденного життя;

- STEAM – це один із напрямів реалізації проєктної та навчально-дослідницької діяльності в школі і поза нею;

- навчальний план заснований на ідеї навчання із застосуванням міждисциплінарного та прикладного підходу;

- STEAM інтегрує 5 окремих дисциплін в одну єдину схему навчання.

Організаційний аспект моделі освітнього середовища уроків географії передбачає реалізацію цілого комплексу інструментів, що складається з набору методів і форм навчання, за допомогою існуючих педагогічних програм, критеріїв вибору оптимальної технології для даних конкретних умов, планованих результатів виконання, засобів діагностики поточного стану здобувачів освіти.

Реалізація STEM-навчання може здійснюватися з використанням таких основних організаційних форм, як урок (заняття), проєкт, курс, квест, хакатон тощо, у яких діяльність вчителя та здобувачів освіти здійснюється у встановленому порядку та в певному режимі [10, с. 45].

Однією з основних форм STEM-навчання є уроки [2, с. 18], які спрямовані на встановлення міжпредметних зв'язків та сприяють формуванню в учнів цілісного, системного світогляду, актуалізації особистісного ставлення до питань, що розглядаються на уроці. Такі уроки можуть проводитися шляхом поєднання подібних тем кількох навчальних предметів або формування інтегрованих курсів чи окремих спецкурсів. [9].

Для підвищення ефективності уроків із застосуванням STEM-технологій доцільно чітко визначити мету та їх планування для забезпечення різнобічного розгляду здобувачами освіти певного об'єкта, поняття, явища, що вивчаються на різних предметах [3]. Варто зазначити, що здійснювана спільна

діяльність здобувача освіти та педагога з проєктування, планування, організації, коригування освітнього процесу у вигляді реалізованої індивідуальної траєкторії націлена на досягнення конкретного результату. Під таким результатом реалізації індивідуальної освітньої траєкторії може розумітися:

- отримання кінцевого продукту у вигляді виробу;
- виконання науково-дослідного проєкту;
- отримання нових навичок та знань, які не реалізуються на даному етапі у вигляді матеріально-технічного виробу, але які використовуються в майбутньому в якості способу дослідження певної теми;
- генерація нової ідеї.

Всі вищезазначені види результатів можуть також поєднуватися в єдиному продукті – проєкті або бути присутнім в ньому «опціонально». Проєкт не завжди передбачає виготовлення кінцевого виробу, а в процесі отримання нових знань не завжди генеруються нові ідеї або виготовляється кінцевий матеріальний виріб. Можливо, в результаті виконання проєкту здобувач освіти прийде до нової оригінальної ідеї, що так само може вважатися кінцевим освітнім продуктом.

Зазначимо, що під навчальним проєктом ми розуміємо колективну роботу здобувачів освіти, спрямовану на досягнення нового, унікального результату протягом певного періоду часу. При цьому на відміну від лабораторної або практичної роботи проєкт – це творча робота, спрямована на отримання унікального значимого результату; яка спирається на кілька навчальних тем або комплексних дій. Виконання проєкту передбачає досягнення результату за певний час з конкретними ресурсами і роботою обмеженого кола виконавців. При виконанні навчальних проєктів в умовах STEM-освіти, необхідно формувати природниче мислення здобувачів освіти [4, с. 69] відповідно до тетради: «потреба → мета → спосіб (технологія) → результат».

Отже, STEM-проєкт – це групова навчально-пізнавальна, творча або ігрова діяльність учнів, яка має загальну ціль, методи, засоби діяльності передбачає інтеграцію трьох і більше STEM-дисциплін та спрямована на досягнення загального результату [1, с. 21].

Освітнє середовище STEM-технологій створює і особливі умови для розвитку кооперації та комунікативних навичок здобувачів освіти. Вони вчаться вибудовувати продуктивну комунікацію з вчителями-наставниками, партнерами по проєктній роботі. STEAM-освіта передбачає парне навчання в невеликих групах. Це зроблено зовсім не для економії навчальних матеріалів. Такий підхід передбачає навчання дітей співпраці, допомагаючи дітям вчитися працювати в команді, розвивати навички спілкування, роботи в групі.

На уроках географії необхідно створювати умови для освоєння здобувачами освіти прийомів і операцій наукового методу пізнання і на цій основі формувати у них узагальнені вміння, які шляхом широкого переносу можуть бути використані для вирішення пізнавальних завдань в нестандартних ситуаціях. Не менш важливо надавати школярам можливість в освітньому процесі самим реалізувати цикл наукового пізнання в своїй діяльності і переконатися в його ефективності. Цей цикл включає в себе наступні етапи: чуттєвий досвід і постановка проблеми; висування гіпотези; обґрунтування гіпотези, логічний висновок наслідків з неї; експериментальна перевірка гіпотези та її наслідків. Експеримент в методі пізнання виконує центральну роль: з нього починається дослідження і ним воно закінчується; на підставі його результатів робляться узагальнення, виводяться наслідки та закономірності.

Організаційний аспект моделі STEM-технологій на уроках географії повинен дозволяти вносити корективи в процес реалізації індивідуальної траєкторії на кожному етапі роботи в разі зміни конфігурації потреб здобувача освіти та необхідності постановки нових навчальних, дослідних або проєктних завдань.

Висновки. Таким чином, STEM-технології забезпечують всебічний розвиток здобувача освіти, забезпечують комплексне засвоєння знань, вмінь та навичок із курсу географії. STEM-освіта є модульним напрямком освіти, метою якого є розвиток інтелектуальних здібностей дитини з можливістю залучення його до науково-технічної творчості. Отже, ми підтвердили ефективність використання STEM-технологій під час навчання географії в профільній школі. STEM-технології сприяють активізації пізнавальної діяльності в учнів. Уроки на основі STEM-технологій стають більш цікавими через інтегрованість навчального матеріалу з різних навчальних предметів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Берека В. Є. Формування професійної майстерності педагога засобами STEM-освіти: зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський, 2019. С. 20 – 22.
2. Мазур С.В. Розвиток експериментальних і дослідницьких навичок учнів. Фізика в школах України. 2014. №9 – 10 (253 – 254). С. 17 – 20.
3. Методичні рекомендації щодо розвитку STEM-освіти у закладах загальної середньої та позашкільної освіти у 2019/2020 навчальному році. URL: http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/65463/
4. Применко Л.Л. Використання технологій проєктів. Педагогічна Житомирщина. 2009. №1(49). С.68 – 70.
5. Про схвалення Концепції розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти): Розпорядження від 2020 року, № 960-2020-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/960-2020-p#Text>

6. Проект Концепції STEM – освіти в Україні. URL: http://mk-kor.at.ua/STEM/STEM_2017.pdf

7. Савкіна Т.С. Підвищення якості навчання фізики шляхом пошукової діяльності. Фізика в школах України. 2014. № 9 – 10(253 – 254). С. 15 – 16.

8. Свідерський Ю.Ю. STEM-освіта. Гуманітарний аспект. STEM-освіта та шляхи її впровадження в навчально-виховний процес: збірник матеріалів I регіональної науково-практичної веб-конференції. Тернопіль: ТОКІППО, 2017. С. 45 – 47.

9. Тимофєєва І. Б., Гнатюк О. Д. Теоретичні засади дослідження та реалізації STEM-освіти у початковій школі. URL: <http://www.sci-notes.mgu.od.ua/archive/v31/45.pdf>

10. Упровадження STEM-освіти в умовах інтеграції формальної і неформальної освіти обдарованих учнів: методичні рекомендації / Н. І. Поліхун, К. Г. Постова, І. А. Сліпухіна, Г. В. Онопченко, О. В. Онопченко. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2019. 80 с.

ОРГАНІЗАЦІЯ ЕЛЕКТРОННОГО НАВЧАННЯ ПРИ ВИКЛАДАННІ ДИСЦИПЛІНИ «КЛАСИЧНИЙ ТАНОК»

ORGANIZATION OF E-LEARNING IN TEACHING THE DISCIPLINE «CLASSICAL DANCE»

Стаття присвячена особливостям викладання дисципліни «Класичний танок» в Харківській гуманітарно-педагогічній академії та Харківській державній академії культури на кафедрі музично-інструментальної підготовки вчителя та кафедрі сучасної та бальної хореографії. У статті розглядаються особливості електронного навчання, використання цифрових інструментів та платформ, які розробляються викладачами, щоб забезпечити процес неперервного, якісного електронного навчання. Стаття містить стислий огляд основних напрямів використання інформаційно-комунікаційних технологій в процесі викладання дисципліни «Класичний танок» (віртуальне освітнє середовище та допоміжні ресурси, робота з музичним програмним забезпеченням, робота з текстово-ілюстративним контентом). Авторами описано засоби використання інноваційних технологій, оптимальних засобів, методик, спрямованих на удосконалення професійної діяльності, підвищення особистісного рівня володіння фахом.

Авторами були проаналізовані особливості використання інформаційно-комунікаційних технологій як засобу організації і здійснення освітнього процесу в умовах електронного навчання при вивченні дисципліни «Класичний танок» в Харківській гуманітарно-педагогічній академії та Харківській державній академії культури, акцентовано увагу на застосуванні адаптивних та індивідуалізованих технологій навчання, описані фахові компетентності здобувачів освіти.

Зазначено, що переважна більшість викладачів використовує системи відеоконференцій, персоналізоване навчання Classroom, платформу Moodle та електронні навчальні курси, розроблені педагогами. В результаті правильно сформованої методики електронного навчання майбутні фахівці з хореографії набувають фахових компетентностей. Завдяки розвиненим технологіям (відео-, теле- фіксації, мережі Інтернет, ютуб) здобувачі освіти в процесі електронного навчання мають змогу отримати швидкий доступ до найцікавіших зразків хореографіч-

ного мистецтва, які викладачі додають на свої робочі платформи.

Ключові слова: електронне навчання, інформаційні технології, методи навчання, балетмейстер, класичний танок, викладання, мистецька освіта.

The article is devoted to the peculiarities of teaching the discipline "Classical Dance" at Kharkiv Humanitarian and Pedagogical Academy and Kharkiv State Academy of Culture at the Department of Musical and Instrumental Teacher Training and the Department of Modern and Ballroom Choreography. The article discusses the features of e-learning, the use of digital tools and platforms that are developed by teachers to ensure the process of continuous, high-quality e-learning. The article contains a brief overview of the main directions of the use of information and communication technologies in the process of teaching the discipline «Classical Dance» (virtual educational environment and auxiliary resources, work with music software, work with text and illustrative content). The authors describe the means of using innovative technologies, optimal means, methods aimed at improving professional activity, increasing the personal level of proficiency.

The authors analyzed the peculiarities of the use of information and communication technologies as a means of organizing and implementing the educational process in the conditions of e-learning in the study of the discipline «Classical Dance» in Kharkiv Humanitarian and Pedagogical Academy and Kharkiv State Academy of Culture, focused on the use of adaptive and individualized learning technologies, described the professional competencies of students.

It is noted that the vast majority of teachers use video conferencing systems, personalized learning Classroom, Moodle platform and e-learning courses developed by teachers. As a result of a properly formed e-learning methodology, future choreography specialists acquire professional competencies. Thanks to advanced technologies (video, television, Internet, YouTube), students in the process of e-learning can get quick access to the most interesting examples of choreographic art, which teachers add to their work platforms.

Key words: e-learning, information technology, teaching methods, choreographer, classical dance, teaching, art education.

УДК 378.014

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/54.1.18>

Кошавець І.М.,

Заслужений діяч мистецтв, доцент, доцент кафедри музично-інструментальної підготовки вчителя Харківської гуманітарно-педагогічної академії

Гриценко О.Е.,

викладач кафедри сучасної та бальної хореографії Харківської державної академії культури

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Враховуючи сучасні освітні тенденції, які спрямовані на збільшення застосування самостійного навчання, в умовах електронного навчання, роль інформаційно-комунікаційних технологій в освіті зростає з кожним днем. Війна, розпочата Російською Федерацією в Україні в лютому 2022 року та пандемія COVID-19 змусили освітян адаптуватися до нових викликів в освіті досить швидко. Актуальності набуло електронне навчання для всіх закладів освіти, не виключенням стали і Харківська гуманітарно-педагогічна академія та Харківська державна академія культури. Всі педагоги

опинилися в кризовому процесі та актуальності вирішення питання переходу до структурованого дистанційного чи змішаного навчання. Адже це єдиний спосіб зробити освіту неперервною, сучасною, цифровою, а також забезпечити якість навчання та можливість здобувачам навчатись безпечно та ефективно. У зв'язку з цим ефективність освітньої, навчально-методичної та наукової діяльності викладачів Харківської гуманітарно-педагогічної академії та Харківської державної академії культури в умовах сьогодення, багато в чому визначається від рівня обізнаності основних напрямів розвитку ІКТ та від рівня навичок роботи з сучасним

програмним забезпеченням, зокрема і музичного спрямування. Автори в статті розглядають особливості організації освітнього процесу при вивченні дисципліни «Класичний танок».

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Науково-методичним питанням хореографії присвячені праці А. Месерера, Т. Ахеян, В. Ємельянова, А. Ваганова, Г. Березова, Р. Захарова, Ю. Богачова, І. Измайлова та ін. Особливості теорії та практики дистанційного та електронного навчання, розробки й застосування засобів на основі інформаційних технологій досліджували Д. Андерсон, А. Андреев, О. Спірін, А. Белозубов, А. Дабагян, Т. М'ясникова, Є. Полат та ін.

Використання цифрових технологій в професійній підготовці здобувачів освіти можна знайти в роботах Ю. Триуса (інформатика), О. Кривонос (філологія), Л. Карташової, А. Квятковської (телекомунікації), Я. Топорівської (музичне мистецтво), В. Ульянової (театральне мистецтво), А. Ваганова (хореографія). Однак дані дослідження не повністю вирішують питання, пов'язані з організацією електронного освітнього процесу майбутніх хореографів.

Метою статті є аналіз використання цифрових платформ при вивченні дисципліни «Класичний танок» в Харківській гуманітарно-педагогічній академії та Харківській державній академії культури на кафедрах музично-інструментальної підготовки вчителя та сучасної та бальної хореографії, в умовах електронного навчання.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Сучасні педагогічні дослідження свідчать про те, що практичний досвід використання цифрових ресурсів при вивченні дисципліни «Класичний танок» у Харківській гуманітарно-педагогічній академії та Харківській державній академії культури мають ряд невирішених проблем. Потребують подальшого розгляду методики вивчення дисципліни «Класичний танок», способи організації освітнього процесу для якісного навчання здобувачів освіти в умовах електронного навчання. Постає необхідність дослідити поняттєвий апарат, принципи, методи і підходи, що стосуються роботи викладачів в умовах електронного навчання на кафедрах музично-інструментальної підготовки вчителя та кафедрі сучасної та бальної хореографії.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Поступова зміна нової освітньої концепції, орієнтованої на приєднання до всесвітнього інформаційного простору, вносить суттєві корективи у зміст технологій навчання, які повинні бути адекватними сучасним технічним можливостям. Ми живемо в епоху цифрових даних і експоненціальне зростання розвитку нових знань кидає виклик закладам вищої освіти для переоцінки навчання на глобальному ринку. Також є потреба

підготувати здобувачів освіти до зростання конкуренції на робочому місці, адже навчальні програми повинні забезпечити наступне покоління спеціалістів розумінням, як працювати в цифровому, електронному середовищі. Але, розглядаючи спеціальність «Хореографія» з причин практико-орієнтованого навчання на мистецьких спеціальностях процес введення електронного навчання дещо уповільнювався в порівнянні з іншими спеціальностями. Саме тому пошук нових форм і методів викладання різних видів мистецтва, ефективних в умовах електронної освіти, є актуальним напрямом сучасної мистецької педагогіки.

Сучасна електронна освіта неможлива без застосування цифрових інструментів в умовах змішаного чи дистанційного навчання. Інтернет глибоко укоренився в наших закладах освіти, а електронне навчання стало звичайною практикою в українській системі.

Звернімось до визначення «Хореографічне мистецтво» – це вид мистецтва, що має свою історію, свій шлях розвитку, становлення, методіку викладання різних хореографічних дисциплін, наукові дослідження корифеїв хореографії різних епох і століть. Без застосування прогресивних, активних методів навчання, які базуються на методичних засадах, мистецтво танцю не матиме подальшого яскравого розквіту й розвитку. Багатогранність прогресивних методів навчання в хореографії застосовував Асаф Мессерер, Якобсон, П'єр Бошан, Марія Тальоні та ін.[8].

Варто акцентувати, що для забезпечення високих результатів потрібне переосмислення ролі концепції освіти протягом усього життя, головними перевагами якої є гнучкість, різноманітність, доступність у часі й просторі. Реалізація зазначеної концепції вможливить не тільки адаптацію людини до неминучих змін у професійній діяльності, а й безперервний процес розвитку особистості, її здатності до критичного мислення та прийняття рішень [3].

Автори зауважують, що для використання елементів електронного навчання від викладачів вимагається опанування інноваційних активних педагогічних методів, технік та технологій, достатній рівень інформаційно-цифрової компетентності, а від здобувача освіти - комп'ютерної грамотності, мотивації та неабиякої самостійної активності.

Більше десятиліття активно використовується програмне забезпечення для управління курсами - Moodle, яка є програмним пакетом з вихідним кодом, призначеним для допомоги викладачам у проведенні електронного навчання, чи для самостійної роботи здобувачів освіти. Викладач може швидко та вільно обмінюватися нотатками та планами занять. Платформні хостинги також дозволяють здобувачам освіти отримати доступ до ресурсів, таких як оцінки, тестування, форми

для обговорення на віртуальних дошках. Ця платформа дає змогу викладачам і здобувачам організувати навчання під час, наприклад, вимушених канікул, періоду карантину, чи під час воєнної агресії, як ми маємо на сьогодні [6].

Згідно до «Порядку підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників» однією із затверджених форм підвищення кваліфікації є дистанційна [1]. В Положенні також зазначено, що «використання інформації та комунікаційних цифрових технологій в освітньому процесі, в тому числі в електронному навчанні може здійснюватись дистанційно», тому використання хмарних технологій та хмарних обчислень стає невід'ємним процесом і в неперервній професійній освіті.

Завдання впровадження найсучасніших ІКТ-інструментів, зокрема сервісів та технологій хмарних обчислень, є одним з головних пріоритетів у галузі розвитку ІКТ в освіті, відкритої науки та освітнього простору [4].

Враховуючи специфіку змісту дисципліни «Класичний танок», особливості кредитно-модульної системи, організації освітнього процесу та технології електронного навчання, необхідність запровадження у процес вивчення дисципліни електронних засобів навчання є досить актуальним.

Для викладачів закладів Харківської гуманітарно-педагогічної академії та Харківської державної академії культури - це використання електронних навчальних курсів та цифрових платформ, також поєднання хмарних ресурсів та цифрових інструментів під час вивчення навчальної дисципліни, такої як «Класичний танок». Викладачі кафедри музично-інструментальної підготовки вчителя та кафедри сучасної та бальної хореографії розробляють та в подальшому використовують авторські електронні навчальні курси, тести, використовуючи цифрові інструменти, розроблені на платформі Moodle та в Гугл класі, що дає можливість здобувачам освіти ознайомитися з навчальним матеріалом із дисципліни «Класичний танок», які представлені у формі різноманітних інформаційних ресурсів (текст, відео, флеш анімація, презентація, цифрові дошки, електронні посібники), виконати завдання та відправити його на перевірку, здійснити електронне тестування тощо. Таким чином вони уможливають якісну організацію електронного навчання здобувачів освіти денної та заочної форми.

Провівши опитування серед викладачів на кафедрі сучасної та бальної хореографії та кафедрі музично-інструментальної підготовки вчителя, важливим в умовах електронного навчання є використання YouTube - це площадка, яка надає можливість викладачам створювати авторські відео лекції, майстер-класи, прямі трансляції творчих занять та групувати медіа бібліотеку за різними

мистецькими освітніми компонентами [7]. Не менш важливим є використання різних можливостей програми Microsoft Office, які полегшують організацію освітньої діяльності викладача, а також оптимізують освітній процес самих здобувачів спеціальності «Хореографія». Word-документи надають можливість викладачам мистецьких дисциплін повноцінно працювати з навчальним матеріалом у текстовому вигляді, редагувати його, додавати таблиці, графіки, діаграми, малюнки та фотографії, додавати допоміжні матеріали з інтернет ресурсів (додавати посилання та мультимедіа формати), виокремлювати блоки інформації за кольором та надавати паралельні вказівки і зауваження [7].

Автори відзначають, що в умовах електронного навчання, можливість створення власних медіатек при вирішенні творчих завдань чи створення мистецьких проєктів є надзвичайно актуальною. Надають наступні програми: для комп'ютерів та ноутбуків – NanoStudio, DarkWaveStudio, MadTracker (основний базис функціоналу безкоштовний), для мобільних пристроїв (у вигляді додатків) – Animoog (під iPhone), MusicMemos, Figure, та ін.); також зручним у використанні є звичайні онлайн симулятори різних музичних інструментів.

Звичайно, такі дисципліни, як «Класичний танок», за традиційною думкою, краще вивчати при очній формі навчання, і педагоги-практики спеціальності «Хореографія» наголошують на тому, що жоден електронний курс не замінить традиційного практичного заняття з обов'язковою присутністю на ньому здобувача освіти, де він отримує методичні рекомендації щодо правильного виконання вправ та має можливість відпрацювати навички правильного виконання під контролем викладача і одразу отримати оцінку. Навчитися робити постанови чи танцювати без контролю викладача неможливо, навіть при найкращих даних. Але розроблений викладачами Харківської гуманітарно-педагогічної академії та Харківської державної академії культури навчальний матеріал являє собою дистанційний курс у вигляді системи пов'язаних між собою сторінок, переміщення між якими здійснюється за допомогою гіперпосилань, та робота в Google Class. Інформаційне середовище для організації роботи дало можливість обрати два формати, а саме: тематичний – вивчення навчального матеріалу, розподіленого за темами, і відеофорум – спілкування викладача і здобувача освіти за допомогою програми скайп, Zoom чи Google Meet із застосуванням веб-камери. Оцінювання та зв'язок зі здобувачами освіти є істотною частиною авторського дистанційного курсу. Спроектоване опитування, завдання, тестові питання, робота з інтерактивними дошками, семінари, можуть дати вичерпну інформацію про рівень підготовки здобувача знань завдяки наявності в системі зворотного

зв'язку. Засвоєнню дисципліни передуює опанування гімнастики, удосконалення виконавської майстерності через практичні завдання, що виконуються на фахових дисциплінах. Здобуті навички використовуються у балетмейстерській та викладацькій діяльності майбутніх фахівців з бальної хореографії.

В результаті правильно сформованої методики електронного навчання майбутні фахівці з хореографії набувають фахових компетентностей: здатність аналізувати основні етапи, виявляти закономірності історичного розвитку мистецтва, стильові особливості, види і жанри, основні принципи координації історико-стильових періодів світової художньої культури; здатність застосовувати теорію та сучасні практики хореографічного мистецтва, усвідомлення його як специфічного творчого відображення дійсності, проектування художньої реальності в хореографічних образах; здатність оперувати професійною термінологією в сфері фахової хореографічної діяльності (виконавської, викладацької, балетмейстерської та організаційної); здатність збирати, обробляти, аналізувати, синтезувати та інтерпретувати художню інформацію з метою створення хореографічної композиції; здатність застосовувати традиційні й альтернативні інноваційні технології (відео-, TV-, цифрове, медіа- мистецтва і т. ін.) в процесі створення мистецького проекту, його реалізації та презентації.

Висновки. В умовах сьогодення кожен викладач може організувати освітній процес досить різноманітно, враховуючи можливості електронного навчання, також використовуючи мобільні пристрої та безпроводну мережу. Впровадження компетентнісного підходу змінює ставлення та мотивацію здобувача освіти; з'являється прояв інтересу і прагнення до підвищення власного рівня фаховості в хореографічній підготовці та бачення перспективи її реалізації в майбутній професійній діяльності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників: Постанова кабінету міністрів. від 21.08.2019 №800. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
2. Топорівська Я. Хмарні технології у навчальній діяльності майбутніх педагогів-музикантів. *Наукові записки. Серія: Мистецтвознавство. Вип.39.* 2018. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/12585/1/Toporivska.pdf>
3. Сбруєва А. А. Порівняльна педагогіка: Навчальний посібник. Суми : РВВ СДПУ, 1999. 300 с
4. Мар'єнко М. Шишкіна М. Коновал О. Методологічні засади формування хмаро орієнтованих систем відкритої науки у закладах вищої педагогічної освіти. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 2022. Том 89, № 3
5. Гура В. Квятковська А. Мозгова С. Хмарні сервіси: розширення можливостей для закладів освіти. *Науковий збірник «Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка»*, 2022. № 55. DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/55-1-40> ст 247-252
6. Сопіна Л. Г. Особливості застосування програмного забезпечення в процесі викладання мистецьких дисциплін спеціальності «середня освіта. Музичне мистецтво». *SWorldJournal*. 2014. DOI: 10.30888/2663-5712.2022-11-06-131
7. Ахекян Т. Л. Методика викладання класичного танцю у підготовчих групах : навч.-метод. Посібник. К.: ДАККіМ, 2003
8. Калашник С. Особливості застосування прогресивних методів навчання хореографічних дисциплін в умовах професійної діяльності а. М. Мессерера. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 2019, № 2 (86)
9. Бурназова В. В. Професійна компетентність музиканта-інструменталіста: зміст, структура, методи розвитку. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Сер: Педагогічні науки. Бердянськ : БДПУ, 2014. № 1. С. 65–70.* (дата звернення: 10.12.2022). URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF>

РОЗДІЛ 3. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

ЦИФРОВІ МОЖЛИВОСТІ ОСВІТНЬОЇ ВЕБПЛАТФОРМИ
«ВСЕУКРАЇНСЬКА ШКОЛА ОНЛАЙН» (ВШО)DIGITAL OPPORTUNITIES OF THE EDUCATIONAL WEB PLATFORM
“ALL-UKRAINIAN ONLINE SCHOOL” (AUOS)

Стаття присвячена проблем вивчення особливостей застосування веб платформи «Всеукраїнська школа онлайн» у процесі організації сучасної середньої освіти в Україні. Зокрема, розкривається сутність дистанційної освіти, актуалізується дефініція «дистанційна освіта», розглядаються етапи її розвитку та процес становлення. Глобальні виклики системі шкільної освіти у зв'язку з пандемією та повномасштабним воєнним вторгненням призвели до зміни традиційних схем організації освітнього процесу та звернення насамперед до сучасних інформаційних технологій. Особливо це стосується необхідності використовувати весь арсенал засобів дистанційного чи електронного навчання при організації формальної освіти, причому найчастіше звучить термін «онлайн навчання». Особлива увага приділяється аналізу причин виникнення та ефективного функціонування дистанційних освітніх технологій по всьому світі, особливо зважаючи на виклики невизначеного середовища бурхливого сьогодення. У статті окрема увага приділяється значенню цифровізації та інформатизації навчального процесу та їхньої ролі у формуванні методичної та дидактичної складових сучасної дистанційної освіти. Основна увага зосереджується на теоретико-методичних засадах розвитку дистанційної освіти в сучасних українських реаліях шляхом широкого використання можливостей веб платформи «Всеукраїнська школа онлайн» у вирішенні питання забезпечення учнів 5-11 класів якісними та доступними освітніми продуктами. Висвітлюються структурні компоненти, критерії, показники та рівні сформованості необхідних компетенцій для ефективного використання веб платформи у роботі сучасної української школи. На основі аналізу законодавчої бази та науково-методичної літератури автори статті не оминули своєю увагою і недоліки використання дистанційної освітньої моделі. Зазначається також, що кінцевою результатом освітнього процесу за допомогою використання веб платформи забезпечується єдністю методологічного, теоретичного та методичного аспектів. Не зважаючи на всі занепокоєння та негативні ризики від впровадження системи дистанційної освіти шляхом використання веб платформи «Всеукраїнська школа онлайн» у статті системно й послідовно доводяться переваги такого методу освіти.

Ключові слова: дистанційна освіта, ІКТ, цифрові освітні технології, телеосвіта, освітня веб платформа, середня освіта.

The article is devoted to the problems of studying the peculiarities of the use of the web platform “All-Ukrainian School Online” in the process of organizing modern secondary education in Ukraine. In particular, the essence of distance education is revealed, the definition of “distance education” is actualized, the stages of its development and the process of formation are considered. Global challenges to the system of school education due to the pandemic and full-scale military invasion led to the change of traditional schemes of educational process organization and appeal, first of all, to modern information technologies. This is especially true of the need to use the entire arsenal of distance or e-learning tools in the organization of formal education, with the term “online learning” being the most frequently heard. Particular attention is paid to the analysis of the reasons for the emergence and effective functioning of distance learning technologies around the world, especially given the challenges of the uncertain environment of turbulent modernity. The article pays special attention to the significance of digitalization and informatization of the educational process and their role in shaping the methodological and didactic components of modern distance education. The main attention is focused on theoretical and methodological bases of distance education development in modern Ukrainian realities by wide use of possibilities of web platform “All Ukrainian School Online” in solving the problem of providing students of grades 5-11 with qualitative and available educational products. Covered are the structural components, criteria, indicators and levels of formation of the necessary competencies for the effective use of the platform in the modern Ukrainian school. Based on the analysis of the legislative framework and scientific and methodological literature, the authors of the article have not overlooked the disadvantages of using a distance education model. It is also noted that the final result of the educational process through the use of a web platform is provided by the unity of methodological, theoretical and methodological aspects. Despite all the concerns and negative risks of introducing a system of distance education through the use of the web platform “All-Ukrainian School Online” the article systematically and consistently proves the advantages of this method of education.

Key words: distance education, ICT, digital educational technologies, tele-education, educational web platform, secondary education.

УДК 37.211.24(477)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/54.1.19>

Березан В.І.,
докт. пед. наук,
доцент кафедри спеціальної освіти
і соціальної роботи,
професор кафедри музики
Полтавського національного
педагогічного університету
імені В.Г. Короленка

Буклів Р.Л.,
канд. тех. наук,
доцент кафедри хімії і технології
неорганічних речовин
Інституту хімії та хімічних технологій
Національного університету
«Львівська політехніка»

Буклів С.В.,
студент
Інституту архітектури та дизайну
Національного університету
«Львівська політехніка»

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сьогодні все гостріше постає проблема організації навчального процесу в школі шляхом використання сучасних цифрових технологій.

Особливої актуальності це питання набуло під час впровадження жорстких карантинних заходів у зв'язку з пандемією COVID-19. Так відповіддю на новітні епідеміологічні виклики стало створення

Міністерством освіти та науки України спільно з Українським інститутом розвитку освіти та Міністерством цифрової трансформації України національної освітньої платформи для учнів 5-11 класів «Всеукраїнська школа онлайн» (далі ВШО). Метою платформи було забезпечення якісної, загальнодоступної освіти для українських дітей із забезпеченням комфортних та безпечних умов навчання. Саме цей крок Уряду України дав змогу забезпечити якість, безперервність та професійність надання освітніх послуг [1]. Всеукраїнська школа онлайн – E-SCHOOL.net.ua – це сучасний, професійний та зручний ресурс для надання освітніх послуг українською мовою. В умовах повномасштабного воєнного вторгнення Російської Федерації на терени України багатьом українцям довелося стати біженцями, втікаючи від жорстокої, нічим не спровокованої військової агресії країни спонсора тероризму. І саме платформа «Всеукраїнська школа онлайн» сьогодні є безцінним ресурсом, який допомагає українським дітям не втрачати зв'язок з Батьківщиною в еміграції. «Всеукраїнська школа онлайн» є частиною глобальної екосистеми «Дія. Цифрова освіта», яка є частиною державної програми по цифровізації усіх царин українського суспільства. Таким чином сьогодні існує необхідність дослідження можливостей цифрової платформи «Всеукраїнська школа онлайн» у забезпеченні якісної шкільної освіти. Особливу увагу заслуговує дослідження ефективності та зручності використання мобільного застосунку платформу в процесі організації навчального процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Матеріалами для цього дослідження стали чинна офіційна нормативно-правова база та інформація офіційного сайту Міністерства освіти й науки України, відомості з сайту «Всеукраїнська школа онлайн». Роль використання цифрових технологій в освітній царині розглядається у чисельних роботах українських дослідників (В.В. Вержбицький, А.А. Андрєєв, А.М. Долгоруков та ін.). В останні роки особливе значення набули дослідження присвячені впровадженню дистанційної та мішаної форм освіти (М.Є. Андрос, Н.В. Резнік, З.М. Вакуля, І.В. Чейпеш та ін.). Досвід використання онлайн-платформ в організації роботи освітнього закладу розглядається в роботах О.М. Спіріна, Л.А. Лупаренко, М.Ю. Бухаркіної, Е.С. Полат та ін. Психологічні особливості дітей середнього та старшого шкільного віку у зв'язку з використанням дистанційної форми освіти розглядається в роботах В.В. Ягупова, Дж. Літлфіджа, О.С. Воронкіна та ін.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. З розвитком дистанційного навчання, вчені покладали особливі надії на вирішення низки важливих проблем: зростання рівня освіченості, збільшення доступності якісної шкільної освіти, а також підвищення кваліфікації

педагогічних працівників царини загальної середньої освіти. Безсумнівно, з розвитком інноваційних ІКТ зростає можливість використання дистанційного навчання у сучасних українських школах. На зростаючий інтерес до дистанційної освіти за допомогою веб платформи «Всеукраїнська школа онлайн» впливає усвідомлення важливості інтелектуальних ресурсів країни [2]. Звідси можна виділити проблему підготовки кваліфікованих педагогічних працівників до створення відео лекцій та додаткових матеріалів у застосунку. У свою чергу, подібні ресурси є одним із критеріїв конкурентоспроможності держави на світовій арені. Тому слід розробити механізми громадського та державного моніторингу ефективності використання веб платформи в організації навчального процесу. З цього випливає своєчасна необхідність внесення деяких змін та доповнень до структури освітнього процесу, який задовольнятиме вимоги сучасного суспільства. Діяльність середніх загальноосвітніх навчальних закладів повинна ґрунтуватися на вимогах, які висуваються громадським суспільством, дотримуючись при цьому встановлених Міністерством освіти і науки нормативів.

Мета статті. Актуалізувати розуміння можливостей використання веб платформи «Всеукраїнська школа онлайн» в організації навчального процесу в Україні в умовах невизначеного середовища спричиненого подіями військової агресії та карантинних протиковідних заходів.

Виклад основного матеріалу. З розвитком інформаційних технологій світовий ринок освітніх послуг зазнав суттєвих змін. Школа сьогодні покликана не тільки передавати колективний досвід, накопичений продовж життя прийдешніх поколінь у вигляді знань, умінь та навичок, але й готувати дитину до дорослого життя в умовах актуального середовища. Виникнення дистанційної освіти пов'язане з появою доступного поштового зв'язку. «Кореспондентське навчання» бере свій початок із середини XIX століття [3]. Учні поштою вивчали матеріали, здавали наукові роботи. Основоположником такого навчання вважається Ісаак Пітман, який почав навчати своїх студентів стенографії у Великій Британії. У період з 1980-1990 роках з появою персонального комп'ютера та інтернету дистанційне навчання здійснило прорив. XXI століття принесло нові можливості, зробивши навчання більш доступним. Схематично розвиток дистанційної освіти можна прослідкувати на рис. 1. Саме тому за останні десятиліття все більшої популярності набувають технології пов'язані з широким використанням засобів інформатизації та комп'ютеризації [4].

Комп'ютерна техніка сьогодні є не тільки модними гаджетами, але й пристроями, які дозволяють інтегруватися у сучасному світі. Мережа Інтернет дає змогу не тільки передавати дані на великі відстані, а й налагоджувати комунікацію між

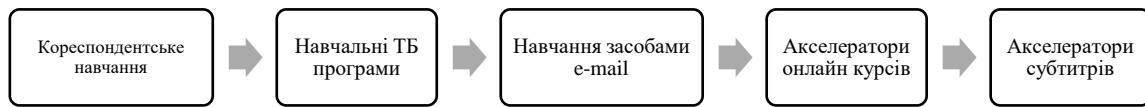

Рис. 1. Схематичний розвиток дистанційної освіти

Джерело: власна розробка авторів

різними групами користувачів. Саме це сьогодні дає можливість організувати навчальний процес з будь-якої точки світу для необмеженої кількості користувачів. Залишається всього дві умови, а саме – наявність відповідного пристрою та вихід у мережу Інтернет. Відтак можна зробити висновок про те, що організація якісного освітнього середовища ще не було на стільки простою і доступною. Звісно, це вимагає високої цифрової компетенції як від педагогічних працівників, так і від учнів.

Визначення, яке б відображає всю сутність дистанційного навчання сформулюється наступним чином: «Під дистанційною освітою розуміється комплекс освітніх послуг, які надаються широким верствам населення в країні та за кордоном за допомогою спеціалізованого інформаційно-освітнього середовища на будь-якій відстані від освітньої установи. Інформаційно-освітнє середовище дистанційної освіти є системно організованою сукупністю засобів передачі даних, інформаційних ресурсів, протоколів взаємодії, апаратно-програмного та організаційно-методичного забезпечення, орієнтовану на задоволення освітніх потреб користувачів» [5].

Дистанційні освітні технології спрямовані на організацію процесу взаємодії учнів та викладачів з використанням засобів інформаційних та телекомунікаційних технологій. Ключове слово «взаємодія» в цьому контексті є визначальним і наголошує на успішності реалізації процесу навчання, як з боку вчителя, так і учня. Організована взаємодія учасників освітнього процесу з використанням дистанційних освітніх технологій – основний та суттєвий фактор отримання знань. Важливо розуміти необхідність створення унікального освітнього контенту, який стане основою для реалізації дистанційної форми навчання, розробку методичного оснащення дистанційного навчання та особливу підготовку педагогів [6].

Треба зазначити, що використання дистанційних освітніх технологій вимагає наявності у користувачів гаджетів певної комплектації та потужності. Важливими показниками для пристроїв які використовуються під час дистанційного навчання є тактова частота центрального процесора, оперативна пам'ять, роздільна здатність монітору, можливість доступу до мережі Інтернет тощо. Також необхідно дотримуватися санітарно-гігієнічних рекомендацій щодо використання електронних пристроїв для дітей відповідної вікової категорії. Дистанційне навчання перестає бути

нововведенням у сфері освіти, займає міцні позиції, і поряд із традиційними формами навчання стає конкурентоспроможною формою здобуття середньої освіти. Переваги застосування цієї форми навчання очевидні. За певних умов дистанційне навчання може забезпечити доступність якісної, у тому числі середньої освіти, широкому колу школярів, незалежно від місця проживання; стрімко реагувати на зміну невизначеного середовища; максимально ефективно використовувати педагогічний, науковий, кадровий потенціал національної системи освіти. Моделі дистанційного навчання представлені у таблиці 1 [7].

Таблиця 1

Моделі дистанційного навчання в Україні

Дистанційні моделі навчання		
Класичні	Модифіковані	Інтерактивні
Самостійна робота учнів; Розподільний клас; Відкрита освіта.	Інтерактивне телебачення; Мережеве навчання; Кейс технології; Змішане навчання.	Онлайн інформаційно-освітнє середовище.

Джерело: власна розробка авторів

Вплив інформаційних і комунікаційних технологій на життя суспільства логічно визначений еволюцією економічних відносин у глобальному світі. Відкрилася нова можливість організації навчальної діяльності на всіх навчально-кваліфікаційних рівнях при якій частіше використовується можливості телеосвіти. Людина вже не просто діє, вона оперує інформацією. Такий розвиток інформаційних та комунікаційних технологій заявив світові про те, що потрібна освіта іншого рівня. Тепер вона виступає не в ролі товару, а як стимул для творчих пошуків, оскільки постійна взаємодія з комп'ютером сприяє розвитку та вчить жити в глобальних просторах інформації відповідно до багатоваріантного вибору індивідуальних рішень, незалежно від масових правил, стандартів та упереджень. Розвиток засобів масової комунікації, світових інформаційних мереж, комп'ютерних засобів навчання спричинив виникнення нового інформаційного суспільства. У сучасних умовах освіта розглядається як найважливіший фактор соціального та економічного прогресу через те, що основною цінністю сьогоденного суспільства є сама людина, яка має здатність до пошуку та

освоєння нових знань, до прийняття нестандартних рішень. Інформатизація освітнього процесу створює матеріальну та методологічну основу для нових форм здобуття освіти. Однією з форм реалізації концепції дистанційного навчання є створення освітніх веб платформ і застосунків.

Педагогічне взаємодія за умов дистанційного навчання сприймається як спеціально організований процес, спрямований на вирішення поставлених освітніх завдань. Сьогодні саме для цього і була створена веб платформа «Всеукраїнська школа онлайн» (далі веб платформа). Організація взаємодії за умов дистанційного навчання потребує професійної майстерності та значних витрат тимчасового ресурсу. Цей процес буде ефективним, якщо вся освітня діяльність здійснюється виходячи з розвиваючої стратегії впливу викладача на учнів, який має бути цілеспрямовано організованим.

Педагогічна взаємодія в умовах дистанційного навчання із застосуванням веб платформи характеризується особливостями, які вказують на наявність неопрацьованих моментів у педагогічній практиці. Серед них:

- технічна організація процесу навчання;
- асинхронний тип спілкування;
- тривала адаптація до роботи та навчання в умовах дистанційної освіти;
- збільшення частки самостійного навантаження для учнів;
- поява у викладача додаткових обов'язків у вигляді тьюторського супроводу процесу навчання [8].

Кожна з цих проблем несе в собі особливі завдання, які визначають вибір методів і засобів, які дозволяють в умовах дистанційного навчання здійснювати педагогічну взаємодію в умовах веб платформи. Виявлено методи навчання, які сприяють підвищенню ефективності педагогічної взаємодії в умовах дистанційного навчання. Особливе місце займають активні та інтерактивні методи навчання, а також методи, що відображають специфіку взаємодії в умовах територіальної роз'єднаності учнів та вчителів - online консультації, offline консультації, online-відеолекції, offline-відеолекції, інтерактивні комп'ютерні відеолекції, семінарські заняття. За підсумками аналізу діяльності веб платформи з організації педагогічної взаємодії умовах дистанційного навчання було уточнено наступний тип взаємодії умовах дистанційного навчання – «викладач – система дистанційного навчання» [9].

Створення якісних навчальних курсу в умовах веб платформи сприяє набуттю практичної навички здійснення педагогічної взаємодії, необхідної для успішної діяльності у нових умовах навчання. Дистанційні курсу, які розташовані на платформі, побудовані таким чином, щоб відобразити всі основні особливості діяльності педагога в умовах дистанційного навчання, розкривати сутність

дистанційного навчання та спрямовуватися на отримання якісного знання.

Однією з переваг використання веб платформи можна назвати можливість зведення до мінімуму пропусків занять. Якщо учень несерйозно захворює, то він може так само, як і всі просто підключиться до трансляції і не пропускати пояснення матеріалу. При цьому буде зведена нанівець можливість зараження великої кількості оточуючих.

Поряд з перевагами неможливо заперечувати ризики та негативні аспекти використання веб платформи. Особливу увагу слід приділити якості освіти. Для переходу на дистанційну модель вчителі шкіл повинні мати високі цифрові компетенції, щоб ефективно скласти програму навчання. Багатьом співробітникам шкіл не вистачає необхідної кваліфікації. Через те, що раніше така практика застосовувалася лише локально й у незначній кількості, у вчителів були відсутні знання про платформи та сервіси для віддаленого навчання. У стислі терміни їм довелося освоювати функціонал та ефективні методи викладання в онлайн-форматі. Згодом ця проблема поступово зменшилася, але на початковому етапі це негативно позначилося на якості освіти. Зменшенню навантаження на вчителя сприяло створення професійних уроків на веб платформі.

Величезна проблема дистанційної освіти простежувалася у малозабезпечених та/або багатодітних сім'ях. Щоб добре вчитися не обов'язково мати комп'ютер вдома. Необхідні завдання, якщо цього вимагала програма, можна було виконувати за допомогою смартфона використовуючи спеціальні застосунки. Інша проблема пов'язана з тим, що в багатодітних сім'ях не завжди кожна дитина має окрему кімнату, де вона могла б займатися.

Інша група ризиків пов'язана зі зниженням залучення учнів та вчителів до навчального процесу. Падає мотивація, відсутність живого контакту, віддачі, емоцій, дискусій та опитувань призводить до того, що учні починають користуватися можливостями Інтернету і перестають самостійно виконувати завдання, а вчителі втрачають бажання та натхнення, коли не відчують живої реакції, падає рівень освіти та якість матеріалу. Відбувається знеособлення учнів та вчителів. У форматі онлайн-навчання вчитель сприймає учнів як загальну масу, це призводить до того, що йому складно оцінити наскільки засвоюється матеріал. Якщо в рамках класного заняття він може допомогти при труднощах, то при онлайн-заняттях відбувається суха подача матеріалу і жорсткий контроль виконання письмових робіт [10].

Після переходу на дистанційну освіту з використанням можливостей веб платформи виникла величезна кількість матеріалу, який потрібно було освоювати самостійно. Збільшилося навантаження не лише на школярів, але й на їхніх батьків. Школярі освоюють базові знання, які формують їх як

особистість. Величезне навантаження у поясненні матеріалу лягло на плечі батьків, але вони не завжди знають усі нюанси шкільної програми. Лише живе щоденне навчання з викладачем, контроль знань, вчинення помилок та їх виправлення здатне сформувати широкий кругозір у дітей.

Ще однією проблемою використання веб-платформи є те, що весь процес відбувається перед екранами моніторів. Це негативно впливає на зір дітей. У шкільний період відбувається формування організму, його перебудова. Збільшення часу перебування за комп'ютером і смартфоном призводить до зростання навантаження на організм, який ще не встиг зміцнити, що може дуже згубно позначитися на здоров'ї.

Висновки. Сьогодні серйозна увага приділяється пошуку ефективних форм навчання, які змогли б відповідати всім вимогам до організації освітнього процесу. Дистанційне навчання визнається досить ефективною формою навчання. Тому фокус уваги зміщується саме до дистанційної форми навчання як до єдиної освітньої парадигми, здатної зберегти свою ефективність, незважаючи на різні обставини та форс-мажорні ситуації у світі. Але складності реалізації традиційних форм і методів роботи в умовах опосередкованих комп'ютером є очевидними і вимагають пошуку нових рішень. Учні середньої школи при здійсненні навчальної діяльності стикаються із застосуванням дистанційної форми навчання та зазнають складнощів. На допомогу у вирішенні цього питання Міністерством освіти і науки України спільно з Міністерством цифрової трансформації створено веб-платформу «Всеукраїнська школа онлайн» задача якої стати акселератором якісного навчального контенту для учнів 5-11 класів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Зязюн І.А. Концептуальні засади теорії освіти в Україні. Педагогіка і психологія професійної освіти. 2000. № 1. С. 11–24.

2. Järvis M., Tambovceva T., Virovere, A. Scientific innovations and advanced technologies in higher education. *Futurity Education*. 2021. Vol. 1, No 1. P. 13–22. <https://doi.org/10.57125/FED.2022.10.11.2>

3. Ремех Т. Сутність і структура громадянської компетентності учня Нової української школи. *Український педагогічний журнал*. 2018. № 2. С. 34–40.

4. Bader S., Oleksienko A. Mereniuk K. Digitalization of future education: analysis of risks on the way and selection of mechanisms to overcome barriers (Ukrainian experience). 2022. *Futurity Education*. Vol. 2, No 2. P. 21–33. <https://doi.org/10.57125/FED/2022.10.11.26>

5. Кремень В.Г., Луговий В.І., Топузов О.М., Регейло І.Ю. Про виконання у 2022 р. Програми спільної діяльності Міністерства освіти і науки України та Національної академії педагогічних наук України на 2021-2023 роки. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2022. Т. 4, №2. С. 1-19.

6. Биков В.Ю. Про наукову і науково-організаційну діяльність Інституту цифровізації освіти НАПН України за 2018-2022 рр. та перспективи його розвитку. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2022. Т. 4, № 1. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4143>

7. Мар'єнко М., Сухих А. Організація навчального процесу у ЗЗСО засобами цифрових технологій під час воєнного стану. *Український Педагогічний журнал*. 2022. № 2. С. 31-37.

8. Лупінович С., Лапшина І. Особливості використання інформаційно-цифрових технологій вчителями початкової школи в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі. *Věda a perspektivy*. 2022. Т. 10, №17. С. 102-114. [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2022-10\(17\)-102-114](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2022-10(17)-102-114)

9. Павлюк О.П., Болгар О.М. Цифрова трансформація як резонанс у інноваційну траєкторію майбутнього. *Науково-освітній інноваційний центр суспільних трансформацій*. 2022. С. 19-22.

10. Мар'єнко М.В., Маркова О.М., Коновал О.А. Особливості організації індивідуальної роботи з учнями засобами цифрових технологій. *Освітній дискурс*. 2022. Т. 40, № 4-6. С. 38-44. [https://doi.org/10.33930/ed.2019.5007.40\(4-6\)-4](https://doi.org/10.33930/ed.2019.5007.40(4-6)-4)

МЕТАКОГНІТИВНІ НАВИЧКИ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

METACOGNITIVE SKILLS AS A FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL THINKING OF FUTURE TEACHERS

Стаття присвячена одній із актуальних проблем підготовки майбутніх учителів, зокрема, формуванню професійного педагогічного мислення у закладі вищої освіти. У статті здійснено ґрунтовний аналіз вітчизняних і зарубіжних напрацювань з питань впливу метакогнітивних навичок на розвиток мислення студентів – майбутніх учителів у процесі професійної підготовки; обґрунтовано поняття «педагогічне мислення», розуміємо його як процес усвідомленої педагогічної діяльності по розв'язанню навчальних і виховних задач, яке базується на особистісних здібностях педагогів; розкрито змістове наповнення провідних понять проблеми: «професійна компетентність», «метапізнання», «метакогнітивні навички». У процесі дослідження розкрито зміст двох типів навичок: 1) когнітивні, що дозволяють опрацювати знання (вміння слухати, сприймати, розуміти, запам'ятовувати тощо); 2) метакогнітивні навички дозволяють контролювати та регулювати різні когнітивні механізми. Схарактеризовано шляхи формування метакогнітивних навичок, що сприяють розвитку педагогічного мислення майбутніх учителів. Висвітлено і методично обґрунтовано види завдань для набуття метакогнітивного досвіду студентів.

Отже, цінність метапізнання в тому, що воно допомагає студентам «побачити» як те, що ви думаєте, впливає на те, що ви робите і, врешті, – на результат. Варто, також, зазначити, що метакогнітивні навички засвоєні у певній ситуації можна використати при вирішенні інших задач.

Сформовані метакогнітивні навички сприяють формуванню професійного педагогічного мислення майбутніх учителів, що підвищує їхню як академічну так і професійну ефективність; мають потенціал для розвитку педагогічного мислення надситуативного рівня (за наявних особистісних якостей), що в свою чергу впливає на підвищення мотивації майбутніх учителів до професійного розвитку.

Ключові слова: професійна компетентність, педагогічне мислення, майбутні

вчителі, метапізнання, метакогнітивні навички.

The article is devoted to one of the urgent problems of training future teachers, in particular, the formation of professional pedagogical thinking in a higher education institution. The article provides a thorough analysis of domestic and foreign research on the impact of metacognitive skills on the development of thinking of students – future teachers in the process of professional training; the concept of «pedagogical thinking» is substantiated, we understand it as a process of conscious pedagogical activity to solve educational and educational tasks, which is based on the personal abilities of the teacher; the content of the leading concepts of the problem is revealed: "professional competence", "metacognition", "metacognitive skills". In the process of research, the content of two types of skills was revealed: 1) cognitive, which allows you to process knowledge (the ability to listen, perceive, understand, remember, etc.); 2) metacognitive skills allow controlling and regulating various cognitive mechanisms. The ways of forming metacognitive skills that contribute to the development of pedagogical thinking of future teachers are characterized. The types of tasks for acquiring metacognitive experience of students are highlighted and methodically substantiated.

The value of metacognition, then, is that it helps students "see" how what you think affects what you do and, ultimately, the outcome. It is also worth noting that metacognitive skills learned in a certain situation can be used to solve other problems.

The formed metacognitive skills contribute to the formation of professional pedagogical thinking of future teachers, which increases their academic and professional efficiency; have the potential for the development of pedagogical thinking at a supra-situational level (given the existing personal qualities), which in turn affects the increase in the motivation of future teachers for professional development.

Key words: professional competence, pedagogical thinking, future teachers, metacognition, metacognitive skills.

УДК 387.015.31:[378.018.8:373.011.3-051]:159.953(045)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/54.1.20>

Бойченко В.В.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри педагогіки
та освітнього менеджменту
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини

Постановка проблеми. Стрімкі зміни в соціальній, економічній, політичній сферах суспільного життя зумовили запит на підвищення якості освітніх послуг у нашій державі. Тому реформа в освіті здійснюється у досить швидкому темпі. З огляду на надзвичайно важкий стан, в якому перебуває наша країна з 24 лютого, досить складно слідувати за визначеними стратегічними орієнтирами оновлення та розвитку, що передбачалися Концепцією Нової української школи в умовах мирного часу.

Згідно з Концепцією, оновлена шкільна освіта займає ключове місце в загальній системі освіти України, а її основні положення закріплено у Законі

України «Про освіту» [4]. У Законі визначені такі нові поняття, як «індивідуальна програма розвитку», «розумне пристосування», «інклюзивне навчання», «інклюзивне освітнє середовище», «універсальний Дизайн у сфері освіти» тощо [4], що висуває перед педагогами нові задачі, до вирішення яких вони мають бути готовими.

Про професійну підготовку фахівців у Законі України «Про вищу освіту» зазначається, що метою вищої освіти є здобуття особою високого рівня наукових (творчих, мистецьких) професійних і загальних компетентностей, які необхідні для діяльності за певною спеціальністю чи в певній галузі знань [5].

Від так, акцентуємо увагу на формуванні професійної компетентності майбутніх вчителів, так як вирішення освітніх завдань покладається на вчителя, який має бути підготовленим до виховання нових громадян: відповідальних, активних, підприємлих, творчих; здатних побудувати сильну потужну державу. Вчитель сьогодні має володіти здатністю усвідомлювати, що у сучасному складному світі «дитині недостатньо дати лише знання. Ще необхідно навчити користуватися ними. Знання та вміння, взаємопов'язані з ціннісними установками учня, формують його життєві компетентності, необхідні для успішної самореалізації у житті, навчанні та праці» [11].

А отже, актуалізується проблема підготовки такого вчителя, який має відповідати суспільним запитам і викликам часу. Важливим завданням такої підготовки постає розвиток нового педагогічного мислення як основи професійної компетентності студентів – майбутніх учителів, від чого передусім залежить успіх освітньої реформи.

До найважливіших умінь, якими має володіти вчитель сучасної школи, належать такі:

- конструювати чи модифікувати нові навчальні програми на основі Державного стандарту загальної середньої освіти;
- працювати інтерактивними кооперативними методами;
- реалізовувати з дітьми дослідницько-пошукові проєкти;
- вибудовувати стосунки з дітьми на засадах фасилітації, а не авторитарного керівництва, давати простір для самостійного навчання учнів;
- застосовувати різні форми оцінювання, зокрема формувальне оцінювання, давати можливість учням здійснювати самооцінювання та взаємооцінювання [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У Дослідженнях присвячених формуванню педагогічного мислення у різні часи, воно розглядалося як психолого-педагогічна проблема (Д. Вількєєв, М. Кашапов, Ю. Кулюткін, А. Маркова, А. Орлов, Е. Осипова, Л. Спирін, Г. Сухобська та ін.). Аналіз вказує на значно меншу кількість досліджень, присвячених особливостям змісту, організації комунікативної та виховної проблематики (Д. Вількєєв, А. Кіршбаум, С. Башинова, Т. Кисельова, О. Дубасенюк, Ю. Дубровіна та інші).

Проблема специфіки процесів метапізнання, метапам'яті, метакреативності розглядається здебільшого у психологічній науці у зарубіжних та вітчизняних дослідженнях (J. Bransford, J. Flavell, R. Kluge, H. Wellman), В. Ляудіс, Т. Хомуленко та ін.). Зокрема, J. Flavell визначає метамислення, отожднюючи його з метапізнанням. Більш детально процеси метамислення досліджуються у працях М. Кашапова і Т. Чернокової. Загальні особливості металінгвістичної обізнаності та інших здібностей

розкрито у дослідженнях Ю. Гусака, О. Лазаревої, В. Ляудіса, Т. Хомуленко та інших вчених. У вітчизняній психології проблему метапізнання досліджували Ю. Адоньєва, Ю. Гусак, Т. Доцевич, І. Пасічник, О. Савченко, К. Седих, Т. Сергєєва, Т. Хомуленко. Проблеми формування метакогнітивної компетентності педагогів досліджували (А. Карпов, І. Скитяєва, Т. Сергєєва, М. Холодна, Т. Хомуленко, J. Flavell), рефлексії (О. Анісімов, А. Карпов, Р. Павелків, І. Семенов, С. Степанов).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми

З огляду на значну кількість психологічних досліджень, невирішеними на сьогодні залишаються питання професійної педагогічної підготовки означеного аспекту: майже відсутні педагогічні дослідження та науково-методичні розробки, що дозволило б реалізацію метакогнітивного підходу у формуванні педагогічного мислення майбутніх учителів, зокрема розвиток у студентів метакогнітивних навичок.

Метою статті є аналіз та розроблення рекомендацій щодо шляхів удосконалення процесу професійної підготовки майбутніх учителів в умовах закладу вищої освіти, зокрема формування у студентів метакогнітивних навичок, які сприяють підвищенню рівня розвитку педагогічного мислення як важливої складової професійної компетентності особистості.

Виклад основного матеріалу

Згідно з вимогами компетентнісного підходу щодо підготовки сучасного вчителя актуалізується проблема готовності випускника педагогічного закладу вищої освіти до виконання професійних завдань, його спроможності вирішувати педагогічні задачі, що передбачає потребу цілеспрямованого формування педагогічного мислення як складової професійної компетентності студентів під час навчання в університеті.

За потрактуванням О. Коропецької [12, с. 118-119] під професійною компетентністю розуміють сукупність професійних знань, умінь та способи виконання професійної діяльності. Авторка також описує основні складники професійної компетентності, зокрема: соціально-правова компетентність, спеціальна, персональна і аутокомпетентність. Формування щонайменше двох з яких (спеціальної і персональної) безумовно, залежить від рівня розвитку професійного мислення. Спеціальна компетентність характеризується готовністю до виконання конкретних видів діяльності, уміння розв'язувати типові професійні задачі і оцінювати результати своєї праці та здатність самостійно здобувати знання й уміння за спеціальністю. Персональна компетентність характеризується як здатність до постійного професійного зростання і вдосконалення, підвищення кваліфікації та реалізації себе у професійній діяльності [12, с. 119].

Розглядаємо педагогічне мислення як процес усвідомленої педагогічної діяльності по розв'язанню навчальних і виховних задач, яке базується на особистісних здібностях педагога. А отже, можна стверджувати, що педагогічне мислення є визначальною складовою професійної компетентності вчителя.

Дубасенюк О. виділяє наступні професійні характеристики педагогічного мислення, а саме: включеність педагогічного мислення в практичну діяльність на всіх етапах її здійснення; професійну відповідальність за свої рішення; педагогічна проблемна ситуація є природною частиною практичної діяльності суб'єкта, її розв'язок педагогічно необхідний; у процесі вирішення розумових задач професіонал-практик сам виділяє і формулює умови вирішуваної задачі [3].

Важливою характеристикою професійного мислення педагога М. Кашаповим визначено рівні: ситуативний (здатність до визначення педагогом причин виникнення ситуації та шляхів її подолання) та надситуативний (здатність педагога «вийти» поза конкретну ситуацію, гнучкість та оригінальність педагогічного мислення) [10].

Слід зазначити, що при підготовці майбутніх учителів до виконання ними професійних функцій в умовах освітнього середовища нової школи важливо враховувати чинники, що підвищують ефективність процесу формування сучасного педагогічного мислення у студентів. О. Тихомиров зазначає, що на успішність розвитку професійного мислення студентів впливають індивідуальні особливості їхньої мисленнєвої діяльності. До них, зокрема, належать темп мисленнєвої діяльності, рівень мисленнєвих операцій та гнучкість мислення [16, с. 143].

Характерною ознакою професійного педагогічного мислення, на що потрібно звернути окрему увагу у процесі його формування при підготовці майбутніх учителів – це розвиток самостійності мислення і здатність до самоконтролю. Оскільки вчитель сьогодні, в умовах автономії школи має бути спроможним: самостійно обирати оптимальну навчальну програму з дисципліни; дібрати для застосування технологію, що відповідає вирішенню конкретної дидактичної/виховної задачі; вміти розробляти освітні проекти; бути готовим виконувати роль фасилітатора, тьютора, модератора, коуча в індивідуальній освітній траєкторії учня; володіти рефлексивними вміннями тощо.

Розвиток професійного педагогічного мислення має свої особливості і вимагає пошуку ефективних шляхів його формування. Ефективність процесу формування педагогічного мислення перебуває у прямопропорційній залежності від цілеспрямованої, спеціально організованої пізнавальної діяльності студентів – майбутніх учителів. Особливість характеру такої діяльності полягає в тому, що

поряд із когнітивною має бути задіяна і метакогнітивна активність.

Сутність метакогнітивної активності характеризується дослідниками як свідоме управління суб'єктом своєю інтелектуальною поведінкою, відстеження своєї пізнавальної діяльності, її планування та контроль [13].

Для розкриття сутності метакогнітивних процесів важливим є значення частки «мета», яка може означати – поза, серед, після, між, зміни в чомусь. Вважається, що префікс «мета» стосовно пізнавальних процесів, таких як метапам'ять, метаувага, метарегуляція, займають позицію вище, над когнітивними процесами або когніції другого порядку, іншими словами – знання про власну когнітивну систему та управління нею.

Вчення про метакогнітивні процеси пов'язане з ім'ям американського дослідника Дж. Флейвелла, який ввів у науковий обіг термін «метапам'ять» ще у 1971 році [21]. Результати досліджень вивели вчених на проблему метамислення як свідомої регуляції пізнавальних процесів.

Дж. Флейвелл визначає метакогніції як індивідуальне знання, що стосується власних когнітивних процесів та результатів пізнавальної діяльності, що виконує функцію активного контролю, регуляції та організації когнітивних процесів при досягненні конкретних цілей [22].

У наступних дослідженнях феномена автори дотримуються близької вказаної точки зору. Метапізнання потрактовується як: можливість сприймати, розуміти та контролювати процес своєї навчальної діяльності [9]; знання про власне мислення і здатність на їх основі спостерігати, реалізовувати та коригувати пізнавальну діяльність [9].

М. Кашапов визначає метапізнання як знання особистості про власні мисленнєві процеси та стратегії, здатність до свідомої рефлексії, зміни та реалізації дій, які ґрунтуються на цьому знанні, яке сприяє виникненню проблемності та визначенню можливих рішень, забезпечує організацію функціонування пізнавальних психічних процесів та ресурси для такого функціонування, а також відстежує та управляє процесом рішення педагогічної проблемної ситуації [9].

Метакогнітивна активність психологами трактується, зокрема і як «інтенсифікація основних параметрів (цілеспрямованості, доцільності, швидкості, продуктивності, гнучкості, усвідомленості) когнітивної діяльності» [6, с. 206].

Важлива роль метакогнітивної активності особистості полягає в тому, що дозволяє здійснювати управління власною пізнавальною діяльністю з метою підвищення її ефективності. У результаті такої активності формується досвід метакогнітивної діяльності, з'являються метакогнітивні навички

У своєму дослідженні О. Зайцева доводить «взаємозв'язок між метакогнітивною активністю та

окремими показниками мотивації студентів – студенти, які прагнуть керувати своїми пізнавальними процесами, мають більш високий рівень внутрішньої мотивації (навчальна діяльність регулюється за власним вибором та інтересом до навчання)» [7, с. 87].

Основна роль метакогнітивної активності полягає в регуляції пізнавальної діяльності за допомогою таких процесів, як визначення мети, планування розумових дій для її досягнення, контроль за її реалізацією. Тому використання на заняттях, до прикладу, рефлексивних вправ сприяє формуванню у студентів метакогнітивних навичок. Зокрема «рефлексія діяльності» дає можливість осмислити способи та прийоми роботи з навчальним матеріалом, оцінити рівень власної активності на різних етапах заняття тощо. На основі отриманої інформації студентами здійснюються регулятивні дії, а саме: вибір стратегій, розподіл часу, пошук і виправлення помилок та ін.

Досліджуючи особливості педагогічного мислення та метакогнітивної сфери викладача вищої школи Т. Доцевич встановлено, що викладачі із високим рівнем педагогічного мислення характеризуються вищими показниками метакогнітивних знань, тобто знань особистості про особливості протікання своїх мисленневих, процесів, про умови функціонування власної уваги, мовлення, уяви тощо. Педагоги із надситуативним рівнем педагогічного мислення характеризуються обізнаністю про засоби набуття та переробки інформації, власні процеси учіння, професійного самовдосконалення, та володіють різноманітними метакогнітивними стратегіями у вирішенні професійних завдань. Авторкою, також встановлено, що метакогнітивна активність властива у більшій мірі викладачам із надситуативним рівнем педагогічного мислення. Здатність відійти від стандартного вирішення педагогічної проблеми пов'язане із високим рівнем метакогнітивної активності [2].

Метакогнітивні знання та вміння (метакогніції), за думкою багатьох дослідників є тими особистісно-професійними характеристиками, які забезпечують успішну реалізацію всіх видів діяльності людини, оскільки здійснюють регуляцію її психічної, мисленнєвої діяльності [1].

На думку М.Холодної, метакогніції є головними чинниками ефективності пізнавальної діяльності людини, що виявляються у: знаннях та контролі за власним мисленнєвим процесом та навчально-професійною діяльністю; усвідомленні власної розумової діяльності та змісту системи уявлень; моніторингу процесу мислення для його активізації, прийняття рішення [17].

Розвиток метакогнітивних умінь не відбувається стихійно, він потребує цілеспрямованого метакогнітивного навчання, яке передбачає оволодіння особистістю метакогнітивними стратегіями і

Так, Perkins [18] вказує, що метакогнітивні вміння та навички мають бути сформовані на основі певної галузі знань і акцентує на тому, що для досягнення найвищого рівня професійної компетентності фахівцю необхідний метакогнітивний контроль за процесом вирішення професійних завдань. «Навички мислення більш високого порядку, тобто метакогнітивні, що активуються у процесі діяльності за допомогою інтелектуального інструменту, або моделюються ним, можуть розвиватися та можуть бути перенесеними в інші несхожі або подібні ситуації» [18].

Отже, можна зробити висновок, що від рівня розвитку метакогнітивних функцій людини, великою мірою залежить успішність розвитку її мислення, відповідно – педагогічного мислення у майбутніх учителів.

Під «метапізнанням» розуміємо всі процеси, що спрямовують пізнання. Щоб виявити аспекти власного мислення, потрібно проаналізувати його, власні думки за допомогою контролю, регулювати їх з метою підвищення ефективності професійного педагогічного мислення майбутніх учителів. Це можна здійснити під час планування, оцінювання, коли регулюємо, вносимо зміни в свою поведінку в навчанні з метою покращення.

Таким чином, для ефективного здійснення навчально-пізнавальної діяльності студентам необхідно мати сформовані пізнавальні навички, що передбачає використання в освітньому процесі уваги, пам'яті, абстрактного мислення, творчості. Виділяють два типи таких навичок: 1) *когнітивні*, що дозволяє опрацювати знання (вміння слухати, сприймати, розуміти, запам'ятовувати тощо); 2) *метакогнітивні* навички дозволяють контролювати та регулювати різні когнітивні механізми [15]. завдяки чому відбувається підвищення якості пізнавальної діяльності особистості.

Для підвищення ефективності процесу формування нового педагогічного мислення майбутніх учителів важливо створити умови для розширення знань (арсеналу) метакогнітивних стратегій. Практико орієнтованою складовою метакогнітивного навчання є цілеспрямований розвиток рефлексивних умінь, оскільки, фахівець має знати, що відбувається у його свідомості, коли він думає про своє пізнання та його особливості [18]. Цілеспрямоване формування метакогніцій має відбуватися за такими ієрархічними рівнями [19]. 1) автоматизовані навички – мають статус умовних рефлексів, передбачають мінімальний рівень когнітивної включеності, методом їх дослідження є штучна деавтоматизація та словесний самозвіт; 2) процесуальні навички – є основою когнітивно-стильових характеристик, є стійкими поєднаннями фізичних та розумових дій, що здійснюються за схемою стимул-реакція, мають такі як і попередні, методи дослідження; 3) репрезентативні

навички – є основою для побудови ментальних моделей реальності на підставі вибору та поєднання різних ментальних репрезентацій, методами їх дослідження є методики ранжування та сортування об'єктів, задачі на встановлення відносин між об'єктами; 4) прийняття рішення – визначають уміння з вибору альтернатив активності, методами їх дослідження є методи структурованого інтерв'ю в ситуаціях вибору різного ступеня складності; 5) метакогнітивні стратегії – уміння та навички найвищого рівня складності, функціями яких є інтеграція навичок більш низького рівня та саморегуляція і самооцінка процесу пізнання; методами дослідження цього рівня метакогнітивних умінь є контент-аналіз комунікації та групова рефлексія діяльності, а також спеціальні опитувальники [19].

У деяких країнах успішно діють декілька ефективних програм метакогнітивного навчання студентів та вже працюючих фахівців [4. Карпов, А.]. Зокрема, – це програма цілеспрямованого розвитку метакогнітивних стратегій К. Діркеса, учня Дж. Флейвелла, що передбачає 6 основних етапів, спрямованих на формування вмінь: зіставлення нової інформації, що поступає зі вже існуючою у досвіді; підбору та підсумкового вибору оптимальних для даного завдання стратегій мислення; планування, моніторингу та оцінки процесу мислення. А саме: 1) чітке розділення відомого та невідомого у проблемних ситуаціях; 2) вербалізація процесу мислення; 3) ведення щоденника мислення; 4) планування та саморегуляція мислення; 5) формулювання стратегій мислення; 6) самооцінка ефективності мислення за різними критеріями. Також, – освітня програма «Knowledge Wave», науковим підґрунтям якої є положення про ефективність метакогнітивного середовища, що навчає.

Метакогнітивне середовище дає змогу розвинути навички саморегуляції мислення, а роль педагога полягає в створенні такого середовища – описанні, оцінці та цілеспрямованому моделюванні метакогнітивних стратегій. Основними методами у цій програмі є: методи запитань, використання запитань, що запускають критичне мислення та не дають сприймати як догму певну інформацію та чужу думку; рефлексивні методи.

Як один із інструментів [14].

– ставити собі запитання «до», «під час» та «після» виконання завдання:

– перед початком: Чи схоже це на те, що я вже робив раніше? Чого я хочу досягти? З чого варто починати?

– під час виконання завдання: Чи на правильному я шляху? Що я можу зробити інакше? Кого я можу попросити про допомогу?

– після виконання завдання: Що мені вдалося? Що я міг би зробити краще? Чи можу я застосувати те, чому навчився, до інших ситуацій?

Висновки. Отже, цінність метапізнання в тому, що воно допомагає студентам «побачити» як те, що ви думаєте, впливає на те, що ви робите і, врешті, – на результат. Варто, також, зазначити, що метакогнітивні навички засвоєні у певній ситуації можна використати при вирішенні інших задач.

Сформовані метакогнітивні навички сприяють формуванню професійного педагогічного мислення майбутніх учителів, що підвищує їхню як академічну так і професійну ефективність; мають потенціал для розвитку педагогічного мислення надситуативного рівня (за наявних особистісних якостей), що у свою чергу впливає на підвищення мотивації майбутніх учителів до професійного розвитку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Адоньєва Ю. А. Метакогнітивне навчання майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах: досвід та особливості впровадження *Journal «ScienceRise: Pedagogical Education»*, № 6(14)2017. С. 10-13.

2. Доцевич Т.І. Особливості педагогічного мислення та метакогнітивної сфери викладача вищої школи. *Вісник Харківського національного університету. Серія «Психологія»*. Випуск 53 № 1095. 2014. С. 65–70.

3. Дубасенюк О.А. Specyfika funkcji myslena zawodowego nauczyciela (Особливості та функції професійного мислення вчителя) // *Paradygmaty oswiatowe I edukacja nauczycieli / pod redakcja: Wasyla Kremienia, Tadeusza Lewowickiego, Swietlany Sysojowej. Warszawa. Krakow Wyzsza Szkola Pedagogiczna ZNP, Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN, 2010. С. 277-287.*

4. Закон України «Про освіту» (2017). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

5. Закон України «Про вищу освіту» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 37-38, ст.2004) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

6. Зайцева О.О. Мотиваційні чинники розвитку мета когнітивної активності у структурі академічної саморегуляції студентів : дис. ... канд. психол наук : 19.00.07. Харків. 2020. 228 с.

7. Зайцева О. О. Показники метакогнітивної активності та особливості мотивації студентів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Психологія» : збірник наукових праць. Острог : Вид-во НаУОА, листопад 2018. № 7. С. 83–87.

8. Карпов, А. В. Скитяева И.М. Психология метакогнитивных процессов личности [Текст] М.: Издво «Институт психологии РАН», 2005. 352 с.

9. Кашапов М.М. Творческая деятельность профессионала в контексте когнитивного и метакогнитивного подходов. Ярославль : ЯрГУ, 2012. 384 с.

10. Кашапов М.М. Психология педагогического мышления : монография. СПб.: Алетейя, 2000. 463 с.

11. Концепція «Нова українська школа» <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

12. Коропецька О.М. Психологічні основи професійної орієнтації та самореалізації. Навчальний посібник. – К. :КНТ,2016. 438 с.]

13. Метакогнитивные основы конфликтной компетентности : монография / под науч. ред. проф. М.М. Кашапова. Ярославль : ЯрГУ, 2012. 412 с.

14. Металізнання: спостереження за думками. [Електронний ресурс] : <https://www.management.com.ua/be/be525.html> (Дата звертання 18.11.2022)

15. Марія Хосе Ролдан Когнітивні навички та техніка навчання Оновлено на 26/03/2021 14:13 [Електронний ресурс] Прийоми навчання

16. Тихомиров О. Н. Структура мыслительной деятельности человека : опыт теоретического и экспериментального исследования [Текст]. М. : Изд-во Московского университета, 1969. 304 с.

17. Холодная, М. А. Психология интеллекта. Парадоксы исследования [Текст] СПб: Питер, 2002. 272 с.

18. Perkins, D. N., G. Salomon Are Cognitive Skills Context-Bound? [Text] *Educational Researcher*.1989. Vol. 18, Issue 1. P. 16–25. doi: 10.2307/1176006

19. Seamster, D. Cognitive Task Analysis [Text] / D. Seamster, V. Redding, D. Kaempf. Dayton: Wright State University, 1997. 386 p.

20. Schraw G. Promoting General Metacognitive Awareness. *Instructional science*. 1998. № 26(1). P. 113–125.

21. Flavell J. H. First discussant's comments: what is memory of? *Human Development*. 1971. № 14. P. 272-278.

22. Flavell, J. H. Metacognition and cognitive monitoring: A new area of cognitive developmental Inquiry [Text] *American Psychologist*. 1979. Vol. 34, Issue 10. P. 906–911. doi: 10.1037/0003-066x.34.10.906

ІНДИВІДУАЛЬНО-ТВОРЧИЙ КОМПОНЕНТ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

INDIVIDUAL-CREATIVE COMPONENT OF PERSONALITY FORMATION OF THE FUTURE FINE ARTS TEACHER IN TODAY'S CONDITIONS

Стаття присвячена одному із найголовніших компонентів формування особистості майбутнього вчителя у закладах вищої освіти. У статті визначено сутність поняття «індивідуально-творчий компонент», розкрито самовиховання через: самопізнання, самодіагностику, самоаналіз, самовипробування, самооцінку, самопрогнозування, самопроектування, самопрограмування, самовплив, саморегуляцію, самостимулювання, самоінструкцію, самонаказ, самопередження, самоконтроль, самопостереження, самозвітування. Досліджено реалізацію творчого підходу в різних процесах застосування особистісної творчості за наявності: сформованого, набутого, здобутого, засвоєного, передового педагогічного досвіду, педагогічної творчості, педагогічного новаторства; професійно-педагогічної самоосвіти, що має спрямування на поглиблення професійних, загальнокультурних, спеціалізованих знань, удосконалення наявних, здобуття нових знань, а також наукове та творче вивчення педагогічного досвіду, інструменту пошуку новітніх ідей, способів, прийомів діяльності, аналіз і узагальнення досвіду. Науково обґрунтовано значення індивідуального стилю, самовиховання, педагогічної творчості, перцептивних здібностей, динамізму особистості. Визначено умови використання культурно-гуманістичної функції: через призначення та ставлення до здобувачів вищої освіти як до особистостей, що здатні до культурного самовизначення; сутність важливого компоненту особистості вчителя який проявлений через: уміння аналізувати, контролювати та керувати, як власними, так і емоціями інших; вимоги до етичного ідеалу вчителя, що реалізуються за наявності: досконалих знання свого предмету, використання сформованого вміння викладати, здійснення сформованих умінь, результатом реалізації яких є процес викладання, що формує в учнів прагнення до знань.

Доведено, що сформована особистість майбутнього вчителя має в наявності професійну позицію, що визначається певною системою інтелектуальних, вольових і емоційно-ціннісних ставлень, щодо педагогічної діяльності; професійні показники, основні здатності до педагогічної діяльності: комунікативність, перцептивні здібності, сугестивні здібності, динамізм особистості, емоційна стабільність.
Ключові слова: індивідуально-творчий компонент, педагогічна етика, педагогічне

новаторство, самовиховання, самовідданість, творчий підхід.

The article is devoted to one of the most important components of the formation of the future teacher's personality in institutions of higher education. The article defines the essence of the concept of "individual creative component", reveals self-education through: self-knowledge, self-diagnosis, self-analysis, self-examination, self-evaluation, self-forecasting, self-projection, self-programming, self-influence, self-regulation, self-stimulation, self-instruction, self-command, self-warning, self-control, self-observation, self-reporting. The implementation of the creative approach in various processes of applying personal creativity has been studied in the presence of: formed, acquired, mastered, advanced pedagogical experience, pedagogical creativity, pedagogical innovation; the concept of professional and pedagogical self-education aimed at deepening professional, general cultural, specialized knowledge, improving existing knowledge, acquiring new knowledge, as well as scientific and creative study of pedagogical experience, a tool for finding the latest ideas, methods, methods of activity, analysis and generalization of experience. The importance of individual style, self-education, pedagogical creativity, perceptive abilities, and personality dynamism is scientifically substantiated. The conditions for the use of the cultural and humanistic function are defined: through the recognition and treatment of higher education recipients as individuals capable of cultural self-determination; the essence of an important component of the teacher's personality, which is manifested through: the ability to analyze, control and manage both one's own and others' emotions; requirements for the ethical ideal of a teacher, which are realized by the presence of: perfect knowledge of one's subject, the use of the formed ability to teach, the implementation of the formed skills, the result of which is the teaching process, which forms the desire for knowledge in students.

It is proved that the formed personality of the future teacher has having a professional position determined by a certain system of intellectual, volitional, and emotional-value attitudes regarding pedagogical activity; professional indicators, basic abilities for pedagogical activities: communication, perceptive abilities, suggestive abilities, dynamism of the individual, emotional stability.

Key words: individual creative component, pedagogical ethics, pedagogical innovation, self-education, dedication, creative approach.

УДК 37.011.32+37.026+165.74
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/54.1.21>

Брянський Г.Є.,
аспірант кафедри педагогіки
Державного закладу
«Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»

Постанова проблеми в загальному вигляді.
Розглядаючи новітній етап розвитку системи освіти України, помітна тенденція, яка виявляє, що сформованість різноманітних сфер особистості реалізується в значно меншому, ніж необхідно обсязі. Найбільшого ураження зазнали компоненти

формування особистості, що пов'язані із певними поняттями: педагогічна індивідуальність, творчість, особистісна етична грамотність, перцептивність.

Саме таке положення в умовах сьогодення відображене як у системі освіти, так і в інших суспільних сферах. Дослідження індивідуально-творчого

компоненту формування особистості майбутнього вчителя образотворчого мистецтва, згідно із нашою думкою, є найважливішою метою, що постає перед вищою освітою в умовах сьогодення. Під загальним визначенням якостей особистості вчителя образотворчого мистецтва ми розуміємо цілу низку понять. Ключовим із них на наш погляд, є педагогічна майстерність. Вона знаходиться на зіткненні двох фундаментальних принципів пізнання: науки і мистецтва. Грамотно сформована особистість учителя має в своїй структурі не тільки ознаки науковця, а й художника, актора. Через педагогічну творчість і педагогічну майстерність особистісно-грамотний вчитель залучає всіх учасників освітнього процесу до наукових ідей, концепції, етичної та естетичної сфер.

За думкою А.Макаренка, педагогічна майстерність – це високе мистецтво навчання, виховання, що постійно вдосконалюється, доступне кожному педагогу, в його основі лежать: професійні знання, уміння, здібності [5, с. 6].

Професійно-педагогічне самовиховання – одна із провідних форм самовдосконалення педагога та майбутнього вчителя. Включає: усвідомлену діяльність, спрямованість на формування, розвиток професійно значущих якостей, які пов'язані із самопізнанням, що дозволяє виявити дійсний стан розвитку якостей педагога. Самотворення проявляється в різноманітній удосконалюючій активності педагога, що спрямована на розвиток власної особистості як професіонала [1, с. 6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Самоосвіта та самовдосконалення – найважливіші елементи особистості майбутнього вчителя образотворчого мистецтва – знайшли відображення в історії педагогіки. Саме тому самоосвіта, педагогічна майстерність, самовдосконалення були висвітлені в минулому. Визначна роль самовдосконалення вчителя для розвитку педагогічної майстерності та творчості обумовлює увагу до цього складного феномену.

Самоосвіта (інформальна освіта) – освіта, яка передбачає самоорганізоване здобуття особою певних компетентностей, зокрема під час повсякденної діяльності, пов'язаної з професійною, громадською або іншою діяльністю, родиною чи дозвіллям [6, с. 39].

Дж. Локк стверджував, «власна поведінка вчителя ні в якому разі не повинна суперечити його вказівкам, якщо тільки він не хоче зіпсувати аудиторію» [1, с. 3]. Г.Сковорода наголошував «довго вчись сам, якщо хочеш начати інших» [1, с. 3]. А Дістервег вважав самоосвіту, самовиховання значною передумовою творчого потенціалу педагога [1, с. 3].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В умовах сьогодення спостерігається певна кількість особистостей, що

мають кваліфікований педагогічний рівень із недостатніми показниками саме індивідуально-творчого компоненту сформованості особистості вчителя та майбутнього вчителя. У майбутніх педагогів художнього спрямування специфіка діяльності вимагає наявності індивідуально-творчого компоненту особистості. Вони повинні грамотно застосовувати вміння, навички як у освітньому середовищі, так і за рамками педагогічного чи творчого процесу в оточуючих умовах життєдіяльності.

Мета статті – визначити, науково обґрунтувати необхідність індивідуально-творчого компоненту формування особистості майбутнього вчителя образотворчого мистецтва в процесі професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу. Індивідуально-творчий компонент формування особистості майбутнього вчителя виступає контролюючим фактором у діяльності викладача високого професійного рівня. Соціальна відповідальність охоплює не тільки професійний обов'язок, а й відповідальність за кожну особистість під час освіти. Особистість викладача включає цілий спектр професійних якостей: совість – суб'єктивне усвідомлення особистого обов'язку; самовідданість – готовність до служіння здобувачам вищої освіти, до зневаження егоцентричних інтересів, за рахунок власного часу; справедливість – реалізація через об'єктивне ставлення до кожного здобувача вищої освіти, визнання їх прав, ставлення як до окремої особистості; честь – сукупність нормативних вимог до поведінки, спонування до вчинків, які узгоджені із соціальним статусом; такт – система вчинків, які підпорядковані управлінню особистісним емоційним станом, поєднання поваги та розуміння життєвих обставин, соціального статусу здобувачів вищої освіти [5].

Самоорганізація педагога творчої спрямованості виявляється через її парадигму, яка детермінує новий діалог людини з природою, іншими людьми, а також із самою собою. Саме це відповідає однієї із важливих цілей – головне в навчанні швидка орієнтація в безмежному просторі знань [4, с.104-105]. За наявності самоорганізації індивідуальний стиль стає показником, який виявляє унікальність особистості вчителя.

Індивідуальний стиль – тип професійної поведінки, який обумовлює максимальне використання сильних професійних і особистісних сторін, компенсування слабких (наприклад, темперамент, характер). Основні стилі: емоційно-імпровізаційний; емоційно-методичний; розмірковно-імпровізаційний; розмірковно-методичний; емоційний; інтелектуальний; вольовий стиль.

Емоційно-імпровізаційний – переважна орієнтація на процес освіти, відсутність прагнення до чіткого планування, активне залучення імпровізацій; використання найцікавішого матеріалу, решту

залишатимуть для самостійної праці. Цей стиль характеризується високою оперативністю, використанням різноманітних методів. Розмірковно-методичний – орієнтація на результат, ретельне планування, активне повторення, закріплення. Інтелектуальний – проявляється в схильності до науково-аналітичної діяльності, ерудованості; активне прагнення успіхів у викладацькій діяльності. Вольовий стиль – характеризується швидкісним просуванням до цілі, вимогливістю як до себе так і до оточуючих, чіткою організованою працею. Емоційний – лабільний, швидко реагує на зміни внутрішнього стану індивідів і аудиторії. Організаторський – має прагнення та навички до організацій освітнього процесу [5, с. 15]. В грамотно сформованій особистості вчителя, який має високий професійний рівень, наявність постійного самовиховання реалізується через чітку логіку протікання процесів: самопізнання – його механізми працюють через самодіагностику, самоаналіз, самовипробування, самооцінку, самопрогнозування, самопроєктування педагога; самопрограмування – складання самозабов'язень, визначення девізу життя, пріоритетів життя, розробка планів самовиховання; самовплив – саморегуляція, самостимулювання, самоінструкція, самонаказ, самопередержання; самоконтроль – досягається через самопостереження, самозвітування.

Професійно-педагогічна самоосвіта спрямована на поглиблення, як суто професійних, так і загальнокультурних знань, удосконалення наявних, здобуття нових знань, а також творче вивчення педагогічного досвіду, пошук новітніх ідей, способів, прийомів діяльності, аналіз і узагальнення досвіду, високоефективне, творче вирішення професійно-педагогічних задач [1]. Самоосвіта, паралельно із процесом якої, в гармонійній особистості вчителя або майбутнього вчителя, протикає професійно-педагогічна самоактуалізація, що полягає в виявленні, посиленні власних потенціальних сил, особистісно-творчої сутності в процесі професійно-педагогічної діяльності. Загальна творчість при цьому виявляється через творення.

Творення – провідний механізм розгортання, виявлення професійно-творчого потенціалу вчителя. Саме процес творчої самореалізації впливає на розвиток індивідуальності [1, с. 8-9]. Реалізація творчого підходу в різних процесах застосування особистісної творчості можлива за наявності: сформованого, набутого, здобутого, засвоєного передового педагогічного досвіду.

Передовий педагогічний досвід – творче застосування вчителем або майбутнім учителем психолого-педагогічних методів, способів комунікації за конкретних умов. Педагогічна творчість має в наявності новаторські елементи, які пов'язані із модернізацією існуючих методів, прийомів. Педагогічне новаторство – впровадження в освітній процес ідей, прийомів, що значно підвищать його ефективність [5, с. 62-63].

Значну увагу в формуванні особистості майбутнього вчителя образотворчого мистецтва ми повинні приділити індивідуально-творчому компоненту. В його складі є потреба педагога в творчій самореалізації, прояві індивідуальності, що повинне віддзеркалювати художній дух мистецько-спрямованого педагога. Саме індивідуально-творчий компонент має бути пов'язаний із спроможністю особистості вчителя до реалізації культурно-гуманістичної функції, яка визначає успішний розвиток, соціалізацію майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Умовами використання культурно-гуманістичної функції є: признание та відповідне ставлення до здобувачів вищої освіти як до особистостей, що здатні до культурного самовизначення, саморозвитку; спроможність признати себе як зв'язувальну ланку між здобувачами вищої освіти та культурою.

Наявність або спроможність досягнення вищого рівня педагогічної діяльності, прояв творчої активності педагога є складовими індивідуально-творчого компоненту та представлені в педагогічній майстерності. Вона є частиною педагогічного мистецтва, проявом свого «Я» в професії. Зміст, складові педагогічної майстерності, укладені в чотирьох компонентах: професійна спрямованість, професійне знання предмету, знання методик викладання, педагогічні здібності та техніка [5]. Освітній процес творчого спрямування для реалізації культурної та багатьох інших складових, повинен бути підпорядкований педагогічній діяльності. Основні функції педагогічної діяльності: прогностична – передбачення результату, моделювання педагогічної діяльності; проєктувальна – планування педагогічного результату; організаторська – організація педагогічних дій; комунікативна – побудова відносин; рефлексивна – аналіз підсумків педагогічної діяльності [8, с. 353].

Однією із головних ознак особистості вчителя високого рівня є наявність професійної позиції, яка визначається системою тих інтелектуальних, вольових і емоційно-ціннісних ставлень до педагогічної діяльності [5, с. 57]. Сформована особистість вчителя повинна мати наявність професійних показників, основних здатностей до педагогічної діяльності: комунікативність – характеризується вмінням легко вступати до контакту, викликати позитивні емоції в співрозмовників; перцептивні здібності – педагогічна, професійна інтуїція, проникливість, сильно розвинена здатність до сприймання, розуміння інших; сугестивні здібності – уміння за рахунок волі, вербальності здійснювати емоційний вплив на аудиторію; динамізм особистості – наявність здатності до впливу на інших; емоційна стабільність – здатність до володіння собою, зберігання самоконтролю, реалізація саморегуляції в незалежності від зовнішніх факторів [5].

Уміння аналізувати, контролювати та керувати, як власними, так і емоціями інших, є важливим компонентом особистості вчителя. Комунікація

в освітньому процесі ґрунтується на емоціях, виникненні новоутворень, що пов'язані із реальними емоційними переживаннями [7].

За думкою М.Гоулмана, здібність використовувати емоції в процесі колективної діяльності відтворює позитивну емоційну атмосферу, що спрямована на виконання запланованої роботи [3, с. 153].

Емоції відображають особистісну значущість і оцінку зовнішніх і внутрішніх ситуацій для життєдіяльності людини у формі переживань, відбивають суб'єктивне ставлення людини до світу і самої себе [9, с. 13].

В складних моментах освітнього процесу, можливе використання елементів емоційного маніпулювання. Д.Карнегі заявляв, що можливо замінити примушення новими прийомами спілкування, довірливими відносинами, що будуть використовуватись у міжособистісних стосунках [3, с.161]. Учитель повинен грамотно використовувати емоції в спілкуванні. Тому використання емоцій в спілкуванні базується на: емоційній стійкості; гнучкості в проявленні емоцій; екстравертності особистості; домінуванні позитивних емоцій; здібності до зближення із людьми на емоційній основі [3, с. 155].

Наступним надважливим компонентом особистості майбутнього вчителя є етична складова – наявність професійної етики та педагогічного такту. Педагогічна діяльність постійно реалізується в сфері духовного існування всіх учасників освітнього процесу. Тому глибоке проникнення етичних, естетичних засад суспільства, відповідно віддзеркалюється в сформованій особистості вчителя. Педагогічна етика має в своєму складі професійний обов'язок, педагогічну совість, справедливість, самовідданість.

У процесі викладання матеріалу здійснюється формування етичного ідеалу майбутнього вчителя образотворчого мистецтва. Значну роль відіграє формувальний вплив на вчителя, який не має на увазі подачу матеріалу за хронологією, а також використовується у зв'язку із проблемно-генетичним підходом, який здійснює дослідження явища в багатовимірній системі. Проблемно-генетичний підхід може бути розглянутий як елемент етичного ідеалу педагога. Проблемно-генетичний аналіз етики розглядається як результат самовдосконалення педагога. Моральний розвиток особистості виявляється в тріаді процесів: виховання, самовиховання, самовдосконалення. Цей висновок дає змогу здійснювати спостереження за динамікою розвитку педагогічної етики, компонентом якого є етичний ідеал, з позицій гуманістичної педагогіки. Етичний ідеал майбутнього вчителя образотворчого мистецтва має показники за історико-педагогічним аналізом, який виявив основні критерії етики та етичного ідеалу: наявність у вчителя сформованих професійних навичок, відображення суспільних цінностей та потреб; наявність

можливості щодо здійснення умов гуманізації педагогічного процесу; наявність результату самовдосконалення.

А. Дістервег визначив головні вимоги до етичного ідеалу вчителя:

досконале знання свого предмету; наявність сформованого вміння викладати;

використання сформованих умінь, результатом реалізації яких є процес

викладання, що формує в учнів прагнення до знань; реалізація поняття

«педагог-ентузіаст»; наявність сильної волі; наявність високого рівня педагогічного такту [2].

Висновки. Вивчення механізмів, що прискорюють процес вдосконалення індивідуально-творчого компоненту формування особистості майбутнього вчителя, виявляються за рахунок взаємозв'язку мистецтва та науки. Індивідуально-творчий компонент є цілою структурою, яку можна інтегрувати в різноманітні поняття, процеси, зокрема в етичний ідеал майбутнього вчителя образотворчого мистецтва. Він також є елементом і цілю векторного розвитку особистості вчителя високого рівня. Під етичним ідеалом педагога ми можемо розглядати систему загальних уявлень про вдосконалену особистість педагога, яка має атрибути та наявність найкращих етичних якостей. Вплив на процес формування етичного ідеалу педагога, має в основі таку категорію як «краса ідеалу» педагога. Вона відображена в терпінні, розумінні, мудрості. Образ етичного ідеалу педагога є фактором рушійної сили, що запускає механізм вдосконалення в спектрі моральної, інтелектуальної та професійної довершеності.

Відтак, ми виявляємо актуальність пошуків і розробок новітніх методів реалізації індивідуально-творчого компоненту, як найголовнішого з усіх інших компонентів формування особистості майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вайніленко Т. Основи професійного самовдосконалення педагога. Київ: НПУ ім. М.Драгоманова, 2005. 20 с.
2. Дістервег А. Вибірні педагогічні твори, 1956. 45 с.
3. Зарицька В. Психологія емоціонального інтелекту. Херсон: «Гельветика», 2018. 279с.
4. Кремення В. Синергетика та освіта. Монографія. Київ: Інститут обдарованої дитини, 2014. 348 с.
5. Марченко О. Основи педагогічної майстерності. Харків: Видавнича група «Основа», 2009. 112 с.
6. Національний освітньо-науковий глосарій. Київ: «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 523с.
7. Прохоров О. Смысловая регуляция психических станов. *Психологический журнал*. Т30. №2, 2019. С. 5-7.
8. Сучасний психолого-педагогічний словник. Переяслав-Хмельницький: «Державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», 2016. 473 с.
9. Флегонтова Н. Короткий словник актуальних педагогічних термінів. Київ: КНУТД, 2013. 55 с.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ПРИ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРНО-ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ

ORGANIZATIONAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE FORMATION OF INFORMATION AND EDUCATIONAL SPACE IN THE TRAINING OF FUTURE ENGINEERING AND MILITARY SPECIALISTS

Стаття присвячена одній із актуальних проблем підготовки майбутніх фахівців інженерно-військових спеціальностей у ВВНЗ – формуванню інформаційно-освітнього простору, що сприятиме якості їхньої підготовки. Визначені і досліджені організаційно-педагогічні умови формування інформаційно-освітнього простору, які можуть бути використані саме в умовах воєнного стану для забезпечення результативності навчального процесу, а саме: організація концентрованого навчання; вдосконалення на засадах педагогічної логістики системи організації і управління навчально-виховним процесом; забезпечення цілісності навчання курсантів на підставі формування стійких інформаційних внутрішньопродметних і міжпредметних взаємозв'язків, забезпечення комплексності навчання при створенні структурованих інформаційних масивів інтегративних навчальних курсів, а також накопичення індивідуального досвіду педагогів щодо умов впровадження визначених організаційно-педагогічних умов, особливо щодо організації концентрованого навчання під час воєнного стану, та організація обміну накопиченим досвідом шляхом проведення семінарів і конференцій різного рівня. Основна увага зосереджується на особливостях реалізації визначених організаційно-педагогічних умов у навчально-виховному процесі ВВНЗ. На основі результатів завчасно проведеного порівняльного аналізу традиційного і логістичного підходів до управління навчально-виховним процесом надаються рекомендації викладачам щодо інноваційних технологій, форм і методів навчання, навчально-методичного забезпечення, потрібних для реалізації визначених організаційно-педагогічних умов. Висвітлюються необхідні при створенні структурованих інформаційних масивів складники інформаційних потоків, які ї утворюють інформаційно-освітній простір, а саме: вхід (актуалізація опорних знань курсантів, нова для курсантів інформація у структурованому вигляді, методика її аналізу); процес (взаємодія викладача і курсантів, активне та інтерактивне навчання за логістичними системами управління навчальним процесом, такими як «push-system» (відтовхувальні системи) і «pull-system» (втягувальні системи); вихід (інформаційні звіти курсантів, методика синтезу інформації, структурування інформації курсантами) і зворотний зв'язок (контроль, діагностика, тестування за тестами тих типів і форм, що відповідають етапам навчання і особливостям навчальних дисциплін, зіставлення цілей і досягнутих результатів) з обов'язковим посиленням їх військово-професійної спрямованості.

Ключові слова: організаційно-педагогічні умови, інформаційно-освітній простір, фахівці інженерно-військових спеціальностей, концентроване навчання, педагогічна

логістика, структурований інформаційний масив, зворотний зв'язок.

The article is devoted to one of the urgent problems of training of future specialists in engineering and military professions at higher educational establishments - the formation of an informational and educational space that will contribute to the quality of their training. The organizational and pedagogical conditions for the formation of an informational and educational space, which can be used precisely in the war-time conditions to ensure the effectiveness of the educational process, are determined and researched, namely: the organization of concentrated training; improvement on the basis of pedagogical logistics of the system of organization and management of the educational process; ensuring the integrity of the training of cadets on the basis of the formation of stable informational intra-subject and inter-subject relationships, ensuring the complexity of training in the creation of structured information arrays of integrative training courses, as well as the accumulation of individual experience of teachers regarding the conditions for the implementation of defined organizational and pedagogical conditions, especially regarding the organization of concentrated training during war time, and the organization of the exchange of accumulated experience by holding seminars and conferences of various levels. The main attention is focused on the peculiarities of the implementation of the defined organizational and pedagogical conditions in the educational process of higher educational establishments. Based on the results of a preliminary comparative analysis of traditional and logistical approaches to the management of the educational process, recommendations are provided to teachers regarding innovative technologies, forms and methods of learning, educational and methodological support, necessary for the implementation of the specified organizational and pedagogical conditions. The components of information flows necessary for the creation of structured information arrays, which form an information and educational space, are highlighted. They are the following: input (updating basic knowledge of cadets, new information for cadets in a structured form, methods of its analysis); process (interaction between the teacher and the cadets, active and interactive learning using logistic systems of educational process management, such as "push-system" and "pull-system") output (informational reports of cadets, methods of information synthesis, structuring of information by cadets) and feedback (control, diagnostics, testing according to tests of the types and forms that correspond to the stages of training and characteristics of educational disciplines, comparing goals and achieved results) with mandatory strengthening of their military-professional orientation.

Key words: organizational and pedagogical conditions, informational and educational space, specialists in engineering and military professions, concentrated training, pedagogical logistics, structured information array, feedback.

УДК 378.14 + 355.1
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/54.1.22>

Воловник В.С.,
канд. пед. наук, доцент,
професор кафедри інженерної механіки
Військової академії (м. Одеса)

Лебедєв Б.В.,
канд. техн. наук, доцент,
завідувач кафедри інженерної механіки
Військової академії (м. Одеса)

Маслій О.М.,
доктор пед. наук, професор,
заступник начальника
з навчальної роботи
Військової академії (м. Одеса)

Постановка проблеми. В сучасний період широкомасштабної війни, розв'язаної російською федерацією на території нашої країни, якісна професійна підготовка майбутніх фахівців для Збройних Сил України (ЗСУ) набуває особливої актуальності і виступає однією із нагальних проблем військової освіти, підвищення результативності якої потребує інноваційних підходів до технологізації та інформатизації навчального процесу, адже саме війна обумовила необхідність уміння військових фахівців в непередбачуваних обставинах приймати швидкі, нестандартні, тобто інноваційні рішення. Прищеплення і розвиток цих умінь у навчальному процесі ВВНЗ потребує застосування сучасних освітніх інновацій, подальшого впровадження активних методів і форм навчання, при умові ефективного використання мінімально необхідного загального ресурсу навчального часу.

На думку заступника Міністра освіти і науки України, кандидата педагогічних наук Віри Рогової, в умовах війни важливого значення набувають питання створення комфортного освітнього середовища та організації освітнього процесу [8, с. 6].

Зазначеним задачам має сприяти формування такого інформаційно-освітнього простору, який забезпечить інтеграцію інформаційних ресурсів, ефективність процесів управління і контролю у військово-освітньому середовищі, використання інноваційних методів і методик навчання при підготовці майбутніх фахівців у ВВНЗ, економію навчального часу при підвищенні його продуктивності. Це потребує передусім виявлення умов і шляхів організації такого освітнього простору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання формування інформаційного і освітнього простору досліджувались в останні роки багатьма авторами з різних позицій: і як фактор розвитку особистості педагогічного працівника і здобувача освіти (О. Васильєв [2, с. 15], В. Дудурич, О. Курило [3, с. 80], А. Заболотна, Н. Льченко [6, с. 5], К. Філіпчук [7, с. 26] та ін.); і на засадах підходів до навчання: особистісно-орієнтованого (Ш. Амонашвілі, Н. Рибка [7, с. 23], І. Якиманська та ін.), аксіологічного (Н. Асташова, І. Гавриш [8, с. 25] та ін.), компетентнісного О. Богданюк [1], А. Галімов [5, с. 33], Л. Тимошук [7, с. 66], А. Хуторської та ін.) та інших; і як основи для впровадження інноваційних педагогічних технологій (С. Пометун, Т. Ремех та ін.), зокрема комп'ютерних (Н. Вербин, В. Шемчук, Д. Погребняк [3, с. 31] та ін.), та методів навчання: концентрованого (Г. Ібрагімов), зануренням (М. Щетинін), розвивального (Л. Занков, Д. Зльконін, В. Давидов) і саморозвивального (Г. Селевко), програмованого (В. Беспалько), з використанням опорних конспектів (В. Шаталов) та інших; і як засобу розвитку брендингу сучасного закладу вищої освіти для підвищення власних конкурентних переваг (Н. Вавілова [3, с. 23]);

і як підґрунтя модернізації освітнього середовища закладу вищої освіти (В. Гапонова, Н. Готра [7, с. 79-81], Ю. Приходько [11, с. 182], С. Шаперчук [7, с. 97] та ін.) тощо.

Проте умови формування інформаційно-освітнього простору з позицій педагогічної логістики в поєднанні з використанням методу концентрованого навчання для економії навчального часу і забезпечення його продуктивності при підготовці майбутніх фахівців інженерно-військових спеціальностей ще не досліджувалися.

Отже, **метою і завданням** даної статті є дослідження організаційно-педагогічних умов формування інформаційно-освітнього простору, реалізація яких у процесі навчання у ВВНЗ майбутніх інженерно-військових фахівців забезпечить їх якісну професійну підготовку з урахуванням сучасних вимог військової освіти України і реформування ЗСУ.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У даному дослідженні акцент зроблено саме на організаційній компоненті педагогічного процесу підготовки майбутніх військових фахівців, оскільки, за І. П. Підласим, організаційний складник (організаційно-управлінський, діяльнісний) є головним із чотирьох основних складників, що утворюють педагогічну систему, поруч з цільовим, змістовим і результативним складниками [9, с.163].

Організаційно-педагогічні умови в даному дослідженні розглядалися, за Є. М. Подтергерою, як взаємопов'язані обставини і/або способи впорядкування і тривалої підтримки педагогічного процесу, що утворюють певну систему, а зв'язки між ними проявляються у взаємозумовленості та взаємній впливовості педагогічних явищ, що виникають унаслідок запровадження цих умов і детермінують підвищення результативності процесу [10, с. 6].

Формування інформаційно-освітнього простору при підготовці майбутніх фахівців інженерно-військових спеціальностей передбачає, на нашу думку, такі організаційно-педагогічні умови формування інформаційно-освітнього простору:

- організацію концентрованого навчання;
- вдосконалення на засадах педагогічної логістики системи організації і управління навчально-виховним процесом;
- забезпечення цілісності навчання курсантів на підставі розвитку стійких інформаційних внутрішньопредметних і міжпредметних взаємозв'язків,
- забезпечення комплексності навчання при створенні структурованих інформаційних масивів інтегративних навчальних курсів,
- накопичення індивідуального досвіду педагогів щодо впровадження умов формування інформаційно-освітнього простору, особливо щодо організації концентрованого навчання під час воєнного стану,

– організація обміну накопиченим досвідом шляхом проведення кафедральних і між кафедральних семінарів, міжвузівських конференцій і конференцій з міжнародною участю.

Комплексна реалізація зазначених умов має забезпечити, на нашу думку, підвищення якості підготовки майбутніх військових фахівців, у тому числі і завдяки ефекту синергії.

Реалізація умови щодо організації концентрованого навчання передбачає об'єднання навчальних занять у блоки, скорочення числа паралельних дисциплін упродовж певних навчальних періодів (дня, тижня, місяця, семестру). Це забезпечує зосередження уваги викладачів і курсантів на більш глибокому вивченні кожної дисципліни за менш тривалий період, тобто економію часу, що особливо важливо саме в умовах воєнного стану, оскільки і викладачі, і курсанти можуть бути за необхідністю зняті з навчальних занять у потрібний час.

Однак, як показали результати перших етапів дослідження, організація концентрованого навчання є однією із найскладніших у реалізації, оскільки пов'язана із необхідністю забезпечення достатньо високого ступеню концентрації навчання шляхом складання специфічного розкладу навчальних занять, який стосується й тих дисциплін, в яких концентроване навчання ще не використовується. При цьому ступінь концентрації навчання розглядається як відношення кількості навчальних годин дисципліни, що викладається концентровано, до загальної кількості навчальних годин за той самий період. Проте саме забезпечення вимог воєнного стану може потребувати організації процесу підготовки майбутніх військових фахівців за таким специфічним розкладом навчальних занять, що завчасно й передбачає дана умова формування інформаційно-освітнього простору.

У новітніх освітніх доробках впровадження логістичного підходу вважається методологічним інструментом у розбудові системи забезпечення якості освіти, її проектування й організації та здійснення оцінювання

Реалізація умови щодо вдосконалення на засадах педагогічної логістики системи організації і управління навчально-виховним процесом підготовки майбутніх фахівців інженерно-військових спеціальностей потребувала проведення порівняльного аналізу традиційної та логістичної системи організації інженерної підготовки майбутніх військових фахівців за такими критеріями: оптимізація навчального процесу ВВНЗ; дидактична інтеграція навчальних дисциплін; спеціалізація; продуктивність навчального процесу ВВНЗ; структура освітньо-професійної програми (ОПП); результативність навчального процесу; кількість випускників і якість їхньої фахової підготовки; зворотний зв'язок у навчальному процесі;

навчально-методичне забезпечення; місце і роль викладача у навчальному процесі, місце і роль курсантів у навчальному процесі; навчальне навантаження; контроль якості навчання; комунікація в інформаційному потоці; тип і методи управління в навчальному процесі; рівень творчості в навчальному процесі; проблемність процесу навчання.

Слід відзначити, що в новітніх освітніх доробках впровадження логістичного підходу вважається методологічним інструментом у розбудові системи забезпечення якості освіти, її проектування й організації та здійснення оцінювання [8, с. 88].

Порівняльний аналіз традиційної та логістичної системи організації навчальної підготовки за вказаними критеріями подано в роботі автора [4].

Як зазначено в роботі [4], за критерієм оптимізації навчального процесу при традиційному підході оптимізуються, як правило, тільки окремі складники навчального процесу, а інноваційні технології впроваджують тільки окремі викладачі; і навпаки, логістичний підхід передбачає загальну оптимізацію навчального процесу, що обумовлює впровадження інноваційних освітніх технологій, які охоплюють навчальний процес загалом, як інформаційні і відповідні матеріальні потокові процеси.

Проте на перших етапах формування інформаційно-освітнього простору викладачам рекомендується використовувати в умовах концентрованого навчання за їхнім власним вибором такі активні й інтерактивні методи навчання і форми навчальних занять, які залежать від специфіки навчальної дисципліни і мають чітку військово-професійну спрямованість, як-от: проблемні ситуації, метод запланованих помилок, метод візуалізації, методи прес-конференції, діалогу, дискусії, методику мозкового штурму, метод аналізу конкретних інженерно-військових ситуацій, методику «кейс-стаді», що поєднує в собі декілька методів (самостійну роботу з літературою, документами; аналіз ситуацій, мозковий штурм, дискусію) і форм навчання (практичного і семінарського заняття, ділової або рольової гри та ін.).

Для аналізу конкретних інженерно-військових ситуацій викладачам пропонуються такі типи ситуацій: ситуація-ілюстрація – демонструє закономірності, механізми, наслідки, які курсанти мають прокоментувати; ситуація-проблема – опис реальної інженерно-військової ситуації, рішення якої потрібно знайти або дійти висновку про його відсутність, а свій висновок докладно обґрунтувати; ситуація-оцінка – опис інженерно-військової ситуації, вихід з якої вже знайдено і необхідно критично проаналізувати прийняте рішення, або знайти інше рішення і порівняти його з відомим; ситуація-вправа – опис ситуації, рішення якої потрібно знайти, звертаючись до самостійно обраних спеціальних інформаційних джерел.

Реалізація умов щодо забезпечення цілісності і комплексності навчання при створенні структурованих інформаційних масивів передбачає чітке визначення складників інформаційних потоків, які й утворюють інформаційно-освітній простір, а саме: вхід, процес, вихід і зворотний зв'язок. При цьому вхідною інформацією є, на нашу думку, актуалізація викладачем опорних знань курсантів, нова для курсантів інформація у структурованому вигляді, методика її аналізу; а вихідною інформацією є інформаційні звіти курсантів, методика синтезу інформації, структурування інформації курсантами.

Інформаційний процес за даною умовою полягає у взаємодії викладача і курсантів, активному та інтерактивному навчанні за логістичними системами управління навчальним процесом, такими як «push-system» (відштовхувальні системи) і «pull-system» (витягувальні системи).

Підготовка інформаційно-методичного забезпечення для формування інформаційно-освітнього простору, що буде забезпечувати концентроване навчання і відповідно більш глибоке занурення курсантів у навчальний матеріал дисциплін, реалізується серед іншого в наступних напрямках:

- оформлення навчального матеріалу лекцій і групових занять у структурованому вигляді, у вигляді презентацій, опорних конспектів, схем, графіків, таблиць з причинно-наслідковими логічними зв'язками і залежностями;

- підготовка і використання проблемних ситуацій (кейс-метод) та їх розв'язання за методами мозкового штурму, дерева рішень, аналізу помилок тощо;

- розробка матеріалів для регулярного поточного тестового контролю з використанням тестів відкритого і закритого типів, тестів множинного вибору, тестів на відповідність, на послідовність, на встановлення причинно-наслідкових зв'язків тощо з одночасним зменшенням кількості завдань, що надаються на тривалий термін підготовки.

Зворотний зв'язок в інформаційному просторі – це контроль, діагностика, тестування за тестами тих типів і форм, що відповідають етапам навчання і особливостям навчальних дисциплін, зіставлення цілей і досягнутих результатів з обов'язковим посиленням їх військово-професійної спрямованості.

Висновки. Визначено і досліджено комплекс організаційно-педагогічних умов формування інформаційно-освітнього простору, які можуть бути використані в умовах воєнного стану для забезпечення результативності навчального процесу підготовки майбутніх фахівців інженерно-військових спеціальностей, у тому числі і завдяки ефекту синергії. Надаються рекомендації викладачам щодо інноваційних технологій, форм і методів навчання, навчально-методичного забезпечення,

потрібних для реалізації визначених організаційно-педагогічних умов.

Виокремлено необхідні при створенні за логістичним підходом структурованих інформаційних масивів складники інформаційних потоків, які й утворюють інформаційно-освітній простір, а саме: вхід, що включає актуалізацію опорних знань курсантів, нову для курсантів інформацію у структурованому вигляді, методика її аналізу; процес, що полягає у взаємодії викладача і курсантів, активному та інтерактивному навчанні за логістичними системами управління навчальним процесом, такими як «push-system» (відштовхувальні системи) і «pull-system» (витягувальні системи); вихід, що передбачає інформаційні звіти курсантів, методика синтезу інформації, структурування інформації курсантами; і зворотний зв'язок, який потребує постійного контролю і діагностики шляхом тестування за тестами тих типів і форм, що відповідають етапам навчання і особливостям навчальних дисциплін, зіставлення цілей і досягнутих результатів з обов'язковим посиленням їх військово-професійної спрямованості.

Подальші перспективи в цьому напрямку вбачаються в розробці й експериментальному дослідженні нової технології формування інформаційно-освітнього простору, яка включає організаційно-педагогічні умови, що мають забезпечити комфортне військово-освітнє середовище та ефективну організацію освітнього процесу у ВВНЗ під час військових дій.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Богданюк О. Д. Професійна компетентність майбутніх офіцерів прикордонників – основа якісної підготовки до службової діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2013. Вип. 29. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/366/1.pdf>. (дата звернення: 16.11.2022).
2. Васильєв О. Теоретичні аспекти інноваційного розвитку військової освіти. *Військова освіта: Зб. наук. праць Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, м. Київ*. 2022. № 1 (45). С. 9-22.
3. *Військова освіта: Зб. наук. праць Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, м. Київ*. 2022. № 2 (46). 348 с.
4. Воловник В. Є. Логістичний підхід до управління освітою. *Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. праць ОРІДУ НАДУ при Президентові України*. 2016. Вип. 4(68). С. 60-66.
5. Галімов А. В. Компетентність сучасного офіцера як результат професійної освіти: проблема визначення. *Вісник Національного університету оборони України : питання педагогіки*. 2013. № 2 (33). С. 32-35.
6. Заболотна А. Г., Ільченко Н. В. Інформаційне освітнє середовище як складова підготовки кваліфікованих фахівців. *Формування сучасного освітнього середовища: теорія і практика* : зб. матеріалів Міжвуз. наук.-практ. конф. Ірпінь, 2020. С. 5-9.

7. Формування сучасного освітнього середовища: теорія і практика : зб. матеріалів Міжвузівської наук.-практ. конф. / Ірпінь, 2020. 100 с.

8. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проєктна діяльність : Науково-методичний збірник / за загальною ред. С. М. Шарлєта. Київ-Чернівці «Букрек». 2022. 140 с.

9. Подласый И. П. Педагогика : в 2 т. М. : Владос, 1999. Т. 1. 575 с.

10. Подтергера Є. М. Організаційно-педагогічні умови військової підготовки студентів цивільних вищих навчальних закладів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04. Одеса, 2007. 23 с.

11. Приходько Ю. Актуальні проблеми трансформації стану та якості системи вищої військової освіти. *Військова освіта: Зб. наук. праць Національного університету оборони України імені Івана Черняховського, м. Київ.* 2022. № 1 (45). С. 179-196.

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗА ДИСТАНЦІЙНОЮ ФОРМОЮ НАВЧАННЯ

PECULIARITIES OF THE ORGANIZATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS IN A HIGHER EDUCATION INSTITUTION IN DISTANCE LEARNING

У статті розглянуті переваги, особливості та ризики дистанційного навчання; організація освітнього процесу в закладах вищої освіти. Авторами був проаналізований досвід науковців щодо використання дистанційного навчання в закладах вищої освіти. Зазначено, що експерти та науковці впевнені, що у найближчі десять років процес навчання стане безперервним, саме тому дистанційне та змішане навчання буде в пріоритеті. В умовах сьогодення навчання здобувачів освіти відбувається у нестандартних та особливих для освіти умовах. Саме організація освітнього процесу буде найскладнішою за останні роки для освіти в Україні через складні умови – війну в Україні, розпочату Російською Федерацією. Відповідно до рекомендацій Міністерства освіти і науки України заклади освіти мали змогу обирати різні форми проведення занять. Досвід дистанційного навчання при пандемії COVID-19 залишив педагогам достатньо інструментів для проведення занять якісно і підвищення своєї цифрової компетентності. Через розширення цифровізації в освіті, Інтернет став найважливішим інструментом для надання дистанційної освіти та підвищення кваліфікації викладачів. Сучасна освіта неможлива без застосування цифрових платформ та інструментів в умовах дистанційного навчання.

Автори розробили опитувальники та провели анкетування за допомогою платформи Google серед 75 викладачів Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Комунального закладу вищої освіти «Рівненська медична академія» та Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Респонденти повинні були відповідати на такі питання: «Які ризики на Вашу думку може нести дистанційне навчання», «Які інструменти Ви використовуєте для покращення організації освітнього процесу». Аналіз анкетування показав, що переважна кількість викладачів вважає, що існують такі ризики дистанційного навчання в умовах сьогодення: відсутність мотивації у здобувачів освіти; відсутність технічних засобів та доступу до інтернету в умовах частих відключень світла; відсутність живого спілкування та академічна недобросесність.
Ключові слова: дистанційне навчання, цифрові компетентності, цифрові плат-

форми, заклади вищої освіти, платформа Google.

The article examines the advantages, features and risks of distance learning; organization of the educational process in higher educational institutions. The authors analyzed the experience of scientists regarding the use of distance learning in in higher educational institutions. It is noted that experts and scientists are sure that in the next ten years the learning process will become continuous, so distance and blended learning will be a priority. In today's conditions, students' studies takes place in non-standard and special conditions for education.

The very organization of the educational process will be the most difficult in recent years for education in Ukraine due to difficult conditions - the war in Ukraine, triggered off by the Russian Federation. According to the recommendations of the Ministry of Education and Science of Ukraine, educational institutions were able to choose the forms of conducting different classes. The experience of distance learning during the COVID-19 pandemic has left teachers with a sufficient number of tools to conduct qualitatively and improve their digital competence. Due to the expansion of digitalization in education, the Internet is considered as a tool for providing distance education and professional development for teachers. Modern education is impossible without using digital platforms and tools in the context of distance learning.

The authors developed questionnaires and conducted a survey using the Google platform among 75 teachers of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Communal Institution of Higher Education "Rivne Medical Academy", and Mykhailo Kotsyubynsky Vinnytsia State Pedagogical University.

Respondents had to answer the following questions: "In your opinion, what are the risks of distance learning", "What tools do you use to improve the organization of the educational process." The analysis of the survey showed that the vast majority of teachers believe that there are the following risks of distance learning in today's conditions: lack of motivation among students; lack of technical means and access to the Internet in conditions of frequent blackouts; lack of live communication and academic dishonesty.

Key words: distance learning, digital competences, digital platforms, higher education institutions, Google platform.

УДК 378.018.43

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/54.1.23>

Вощевська О.В.,

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов
природничих факультетів
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Кушнір Л.О.,

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри хіміко-фармацевтичних
дисциплін
Комунальний заклад вищої освіти
«Рівненська медична академія»

Імбер В.І.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри початкової освіти
Вінницького державного
педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Реалізація сучасної освітньої парадигми, впровадження в освітню практику принципів відкритої неперервної освіти, стрімкий розвиток засобів і технологій інформатики призвели до появи і розвитку ідей віртуальної (дистанційної, електронної, мобільної) освіти. Зростання тенденції щодо впровадження дистанційного навчання пояснюється швидкою цифровізацією, зміною напрямів освітнього простору, які виникли через пандемію та

війну в Україні. Сучасні здобувачі освіти стають більш досвідченими в галузі ІКТ і досить часто здійснюють неформальне навчання на основі цифрових середовищ. Результати аналізу найкращих практик та досвіду закладів вищої освіти щодо впровадження дистанційного навчання демонструють підвищення творчого мислення та розвиток навичок самостійної роботи. Хоча, звісно, є і ризики дистанційного навчання, про що свідчать праці науковців [1, 2], де зазначено, що

«висококваліфіковані управлінські, педагогічні, науково-педагогічні кадри здатні здолати кризу і його наслідки».

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретичні, практичні та соціальні аспекти дистанційної освіти почали серйозно розроблятися в нашій країні лише протягом останніх років, про що свідчать численні наукові праці вітчизняних дослідників, таких як: А. Гуржій, О. Довгялло, М. Жалдак, С. Косенок, В. Кухаренко, О. Спірін, М. Махмутова, О. Мірзабекова, Н. Сакович та ін.

Питання використання активних й інтерактивних методів в дистанційному та змішаному навчанні в закладах вищої освіти висвітлені такими науковцями: Л. Карташова [1], О. Спірін, І. Дичківська, А. Стрюк, В. Ткачук, К. Осадча, А. Квятковська, В. Биков та ін.

Науковці В. Круглик, В. Осадчий, К. Осадча, В. Кухаренко, О. Спірін, Т. Сорочан, Ю. Ткачук розкривають особливості реалізації дистанційного навчання в умовах карантинних обмежень.

Метою статті є аналіз стану освітнього процесу; надання рекомендацій для покращення організації освітнього процесу за умов дистанційного навчання.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. На сьогодні є різні рекомендації щодо оптимальних підходів в організації дистанційної форми освітнього процесу, але їх методичні та технологічні складові вивчені ще недостатньо, чим пояснюється актуальність даної статті.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Світова пандемія, а потім війна в Україні в лютому 2022 року внесла корективи в освітній процес. В усіх закладах освіти збільшилися години дистанційного навчання, що виявило певні проблеми. На сьогодні стоїть питання надання якісних неперервних освітніх послуг, які повинні забезпечити заклади освіти. Здобувачі, незалежно від форми навчання, повинні отримувати знання комплексно: і теоретично, і практично.

Початком дистанційного навчання у ХХ столітті можна вважати заочне навчання. Проте на той час якість заочного навчання була значно нижчою, аніж очного, оскільки здобувачі та викладач практично не взаємодіяли в міжсесійний період, а контроль за освітньою діяльністю взагалі був відсутній. Але поява комп'ютерних технологій, розвиток мережі Інтернет та активізація ІКТ дали новий поштовх заочному навчанню, оскільки з'явилися нові методи на основі обчислювальної техніки та дистанційних технологій.

Звернемось до визначення дистанційного навчання науковцями.

На думку В. Кухаренка, «дистанційне навчання – це взаємодія педагога та студентів на відстані, яка висвітлює всі притаманні освітньому процесу компоненти (мета, зміст, методи, форми організації,

засоби навчання) специфічними засобами технологій мережі Інтернет. Ефективність організації змішаного навчання передусім залежить від розуміння сутності та мети дистанційного навчання [8].

Науковець І. Власенко в науковому дослідженні «Впровадження дистанційного навчання – вимога сучасності» вважає, що застосовуючи дистанційну форму навчання, потрібно урізноманітнювати її види, а також розвиватися в напрямі організації змішаного навчання (blended learning) як процесу, котрий створює комфортне інформаційне освітнє середовище, що надають усю необхідну навчальну інформацію [2].

Відповідно до положення [5] дистанційне навчання – індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається переважно за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу у спеціалізованому середовищі, що функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій.

Дистанційна освіта – це відкрита система навчання, що передбачає активне спілкування між викладачем і здобувачем за допомогою сучасних технологій та мультимедіа. Така форма навчання дає свободу вибору місця, часу та темпу навчання [5].

Автори згодні з визначенням, що дистанційне навчання це «форма організації освітнього процесу, основою якої є самостійна робота людини, яка навчається. Це дає змогу навчатися у зручний для людини час та у віддаленому від викладача місці» [3].

Дійсно, якість дистанційної освіти не поступається в ідеалі якості очної форми одержання освіти, але потребує від викладача краще координувати пізнавальний процес, постійно вдосконалювати свої курси, підвищувати творчу активність і кваліфікацію відповідно до інновацій, використовувати в навчальному процесі постійно оновлені навчально-методичні видання та контрольні тест із дисципліни [6].

Одне із основних завдань викладача (педагога, вчителя) полягає у професійному підході в організації освітнього процесу, якісній організації самостійної роботи здобувача, що передбачає формування тематичної структури викладання з детальним описом навчального матеріалу та його розподілу за видами навчальної роботи здобувача.

Професійна підготовка кожного здобувача освіти передбачає певний рівень знань, умінь, навичок з дисциплін, передбачених навчальним планом, який затверджується щорічно на початку року. Вибір методів навчання та методичне забезпечення занять – це компетенція кожного викладача. Тому, коли заклад освіти переходить на дистанційну форму навчання, перед викладачами

постає питання ефективної організації освітнього процесу.

Проаналізувавши роботи науковців [1, 8, 4] автори надають свої рекомендації щодо проведення дистанційного навчання в закладах вищої освіти.

- Для забезпечення сталого функціонування дистанційного навчання заклад освіти повинен мати діючу організаційну структуру із відповідними задачами підрозділів щодо впровадження та реалізації дистанційних технологій у освітній процес. Це може бути науково-методичний відділ (управління) чи інший відділ, що відповідає за розвиток методичного забезпечення. Адже недостатня розробленість методичних матеріалів в організації дистанційного навчання є однією з основних причин гальмування якісного застосування дистанційного навчання в освітньому процесі.

- Система дистанційного навчання не має бути прив'язана до якої-небудь операційної системи або середовища як на серверному рівні, так і на рівні клієнтських машин. Користувачі повинні використовувати стандартні засоби без завантаження додаткових модулів, програм тощо [4].

- Визначити цілі курсу, які будуть співвідноситися з цілями освітньої програми.

- Для ефективної організації освітнього процесу здобувачу варто надавати довідкову інформацію, що регулює освітній процес. Інформаційне наповнення цього блоку може містити такі документи – зміст дисципліни, робоча програма, стандарти, навчальний план, методики вивчення дисциплін, форми контролю.

- На будь-якій доступній викладачу платформі (Moodle, Google Class, та ін.) створити активний блок, де будуть розміщуватись доступні здобувачеві матеріали лекцій, відео лекції, слайди, анімації, презентації, gif- і flash-анімації, 3D-графіки різних файлових форматів та ін.

- Створити окремо блок для закріплення знань, який міститиме опитування по кожній лекції, семінару, практичній, лабораторній роботі.

- Використовувати в своїй роботі цифрові інструменти, інтерактивні фахові програми, які будуть мотивувати здобувачів до навчання.

Автори провели опитування серед викладачів своїх закладів освіти, таких як: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Комуніальний заклад вищої освіти «Рівненська медична академія» та Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, щодо ризиків дистанційного навчання та використання викладачами цифрових інструментів для покращення якості організації освітнього процесу. В опитуванні взяли участь 75 респондентів.

Перше опитування, яке було створене в Google Form, містило перелік ризиків, які респонденти повинні були оцінити (рис. 1).

Ризики дистанційного навчання (% респондентів)

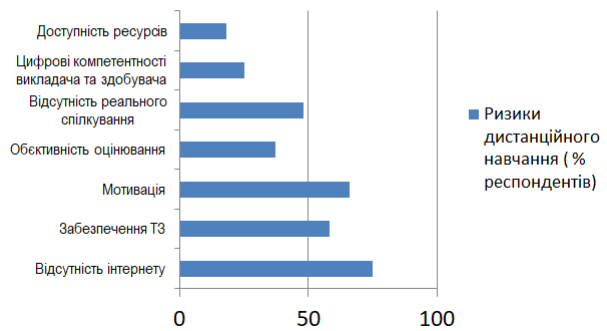

Рис. 1. Опитування викладачів щодо ризиків дистанційного навчання

Аналіз анкетування показав, що переважна більшість викладачів вважає, що відсутність інтернету та мотивації (74% та 65% відповідно) будуть основними ризиками дистанційного навчання в умовах війни в Україні. Не менш важливими є ризики відсутності реального спілкування та забезпечення і викладачів, і здобувачів технічними засобами (45% та 58% відповідно). Такі ризики, як: цифрові компетентності викладача (26%), доступність ресурсів (18%), об'єктивність оцінювання (35%) теж мають місце, хоча оцінені респондентами як не самими загрозливими.

Наступне опитування містило питання щодо інструментів та методів, які використовують викладачі для покращення організації освітнього процесу (рис. 2).

Які інструменти та методи Ви використовуєте для покращення організації освітнього процесу

Рис. 2. Відповіді викладачів закладів освіти

Як можна проаналізувати з відповідей, інструментами та методами, які можуть покращити організацію освітнього процесу викладачі вбачають:

- Заохочення та мотивація (58%).
- Під час занять використовувати максимально живого спілкування (60%).
- Використання тестових інтерактивних програм (58%).
- Застосування тайм менеджменту під час виконання завдань (44%).
- Використання у роботі цифрових додатків (44%).

– Використання інтерактивних дошок (28%) та відео-лекцій з ютубу (38%).

Тобто, інструментаріями для реалізації елементів дистанційного навчання викладачі вбачають в сучасних засобах інформаційно-комунікаційних технологій: соціальні сервіси, засоби он-лайн (синхронне) та оф-лайн (асинхронне) спілкування, програми симулятори, віртуальні дошки. Але разом з тим, вважають, що мотивація та стимулювання здобувачів освіти зі сторони адміністрації та викладачів може мати позитивні моменти в організації освітньої діяльності.

Висновки. У статті проведено аналіз інструментів, які використовуються в процесі дистанційного навчання, що забезпечили успішну організацію освітнього процесу в період карантину та війни в Україні. Визначено, що є низка ризиків, пов'язаних з відсутністю інтернету та світла; відсутністю технічних засобів; створенням і наповненням віртуального освітнього середовища; готовністю викладача працювати в режимі он-лайн та забезпечувати спілкування в реальному часі; підготовкою інтерактивних навчальних матеріалів, з врахуванням індивідуальних особливостей здобувачів освіти. Доведено, що викладач в процесі дистанційного навчання повинен постійно удосконалювати свої цифрові навички та максимально допомагати здобувачу в процесі проходження дистанційного навчання.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Kartashova L. Sorochan T. Sovkina O. Sheremet T. Digital twin of postgraduate educational institution:

ecosystem for transformation of professional development of teachers in conditions of martial law. *Danish scientific journal*. 2022 pp. 46-51 (60).

2. Власенко І. Г. Впровадження дистанційного навчання – вимога сучасності. *Дистанційне навчання як сучасна освітня технологія*, 2017. ст. 12-14.

3. Карташова Л, Гуржій А, Зайчук В. Цифровий близнюк закладу освіти як потреба в організації дистанційного навчання: інноваційні рішення. Матеріали науково-практичної конференції, Житомир. 2020

4. Організація середовища дистанційного навчання в середніх загальноосвітніх навчальних закладах : посібник/автори: Богачков Ю.М., Биков В.Ю., Пінчук О.П., Манак А.Ф., Вольневич О.І., Царенко В.О., Ухань П.С., Мушка І.В. / Наук. ред. Ю.М. Богачков – К.: Педагогічна думка, 2012. – 160 с.: іл.

5. Про затвердження Положення про дистанційне навчання : наказ Міністерства освіти і науки від 25.04.2013 р. № 466. Офіційний вісник України. 2013. № 36. С. 202-206.

6. Романовська О. О. Романовська Ю. Ю. Досвід вищої освіти Сполучених Штатів Америки XX–XXI століть. Особливості академічного (університетського) підприємництва у США другої половини XX – початку XXI століть. 2020.

7. Самойленко Н, Калюжка Н. Дистанційне навчання: проблеми та переваги 2020 https://college.nuph.edu.ua/wp-content/uploads/2021/03/%D0%A1%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D0%B9%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_%D0%9A%D0%B0%D0%BB%D1%8E%D0%B6%D0%BA%D0%B0.pdf

8. Теорія та практика змішаного навчання : монографія /В. М. Кухаренко та ін. ; за заг. ред. В. М. Кухаренка. Харків : «Міськдрук», НТУ «ХПІ», 2016. 284 с.

ІНДИВІДУАЛЬНА ОСВІТНЯ ТРАЄКТОРІЯ СТУДЕНТА В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

INDIVIDUAL EDUCATIONAL TRAJECTORY OF THE STUDENT IN THE PROCESS OF LEARNING THE ENGLISH LANGUAGE

У статті визначено та розглянуто природу індивідуальних освітніх траєкторій у навчанні англійській мові, визначено її характеристики та теоретично продемонстровано доцільність побудови індивідуальних освітніх траєкторій для студентів які здобувають вищу освіту. Здійснено аналіз шляхів пояснення терміну «індивідуальна освітня траєкторія» та особливості її формування при вивченні англійської мови. Охарактеризовано важливість навчання та наукової діяльності для студентів вищих навчальних закладів.

Існує багато соціальних чинників, які впливають на необхідність реформування вищої освіти, зокрема індивідуалізація досвіду навчання. Це означає, що студенти мають можливість вибрати свій стиль навчання, мову, методи та інструменти, які вони використовують, і навіть заклад, який вони бажають відвідувати. З цих причин необхідна реформа вищої освіти, щоб забезпечити відповідність якості підготовки фахівців поточним і майбутнім суспільним і професійним тенденціям.

Індивідуалізація навчального плану та розкладу занять є важливою частиною навчання студентів. Заняття мають загалом відповідати тому, що вивчає студент, але при цьому бути застосовними до його майбутньої кар'єри. Необхідно також враховувати вимоги ринку праці та роботи, тому навчальний план має постійно змінюватися, щоб відповідати цим потребам. Індивідуалізація вимагає переходу від загального, єдиного навчального плану до індивідуального для кожного студента. Це може зайняти час. Студент може визначити свій власний професійний розвиток під час навчання, а університет має надати достатньо практик і методів, щоб дозволити студенту вибрати, які з них він використовуватиме. Якщо студенти збираються проходити практику, враховуючи запити своїх майбутніх роботодавців або вибираючи, де вони будуть проходити практику, виходячи зі своїх інтересів, тоді університет повинен розширити наявні ресурси.

Вищі навчальні заклади України все більше зосереджуються на пошуку методів і умов для індивідуального освітнього шляху студента. Ці траєкторії допомагають студентам розвивати компетенції, які потрібні сьогодні суспільству, наприклад загальні та спеціальні навички.

Ключові слова: індивідуальна освітня траєкторія, англійська мова, вища освіта, студент, індивідуальний навчальний план.

The article defines and examines the nature of individual educational trajectories in English language learning, defines its characteristics and theoretically demonstrates the feasibility of building individual educational trajectories for students pursuing higher education. An analysis of the ways of explaining the term "individual educational trajectory" and the peculiarities of its formation in the study of the English language was carried out. The importance of study and scientific activity for students of higher educational institutions is characterized.

There are many social factors that influence the need to reform higher education, including the individualization of the learning experience. This means that students have the ability to choose their learning style, the language, the methods and tools they use, and even the institution they wish to attend. For these reasons, a reform of higher education is necessary to ensure that the quality of specialist training meets current and future social and professional trends.

Individualization of the curriculum and class schedule is an important part of student learning. Classes and lessons should be broadly relevant to what the student is learning while still being applicable to their future career. The demands of the labor market and work must also be taken into account, so the curriculum must constantly change to meet these needs. Individualization requires a transition from a general, unified curriculum to an individual one for each student. This may take time.

The student can determine his own professional development during his studies, and the university should provide enough practices and methods to allow the student to choose which ones to use. If students are going to do internships, taking into account the requests of their future employers or choosing where to do internships based on their interests, then the university should expand the available resources.

Higher educational institutions of Ukraine increasingly focus on finding methods and conditions for the individual educational path of the student. These trajectories help students develop the competencies needed by today's society, such as general and specific skills.

Key words: individual educational trajectory, English language, higher education, student, individual curriculum.

УДК 37. 211.24
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/54.1.24>

Гаврилюк Н.М.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри іноземної філології
та перекладу
Вінницького торговельно-економічного
інституту Державного торговельно-
економічного університету

Постановка проблеми. Економіка, політика та культура країни мають бути стабільними та шанованими у всьому світі, щоб розвивати науковий та освітній сектори. Швидко розширюється інформаційний простір, розвиваються нові технології. Це робить важливим для країн збільшення кількості освіченого населення та конкурентоспроможних спеціалістів.

Україна визначилася, як інтегруватиметься в європейську освітню систему і які стандарти там

потрібні для вищої освіти. Також є багато нормативно-правових документів, які прийняті щодо освіти на сучасному етапі розвитку.

У той час як старі методи навчання насправді не покращують якість знань або особистий розвиток студентів, сучасні вчителі відчувають, що вони зосереджують студента на попередніх знаннях і досвіді. Університет чи коледж, які мають намір підготувати конкурентоспроможних спеціалістів,

повинні використовувати інноваційні методи та ідеї, а не традиційні формули. Процес навчання та виховання потребує нових інструментів, технологій та стратегій, як свідчить досвід сучасних педагогів. Одним із методів, який слід використовувати, є індивідуальні шляхи навчання студентів.

Виклад основного матеріалу. Велику роль у навчальному процесі відіграють індивідуальні відмінності студентів. Кожен учень різний, як і його здібності, навички, знання та виконання завдань. Індивідуальний підхід до навчання дозволяє кожному студенту розкритись, як розумово, так і своїми талантами та здібностями. На вибір методів і форм навчання впливають індивідуальні особливості студента, а не зміна цілей чи змісту навчання для студента.

Індивідуальна освітня траєкторія:

- це особистий шлях розвитку індивідуального потенціалу кожного студента в навчанні, який є найбільш корисним для його освітнього розвитку;

- активна складова вищої освіти полягає у перетворенні студентів із пасивних «реципієнтів» освітніх послуг на суб'єктів, які вони самі визначають та послідовність;

- Усвідомлення себе як суб'єкта особистісно-професійного розвитку зміцнює у студентів почуття відповідальності за результати своєї професійної підготовки та стимулює усвідомлення всіх можливостей саморозвитку в освітньому просторі ВНЗ.

Особиста освітня траєкторія – це коли є певний перелік обов'язкових предметів, а потім дитина вибирає кілька предметів за власними інтересами або за порадами психологів і педагогів, враховуючи думку батьків.

Узагальнюючи методіку визначення поняття «індивідуальна освітня траєкторія», виокремлюючи її реалізацію у вищому навчальному закладі, має такі характеристики: вибір змісту, методу, форми, засобів і швидкості для забезпечення досягнення студентом автономних цілей у навчальній програмі. Виконувати професійно-педагогічні функції, здійснювати педагогічну підтримку вчителів на всіх етапах реалізації, збагачувати суб'єктний досвід студентів шляхом «занурення» в шкільне освітнє середовище під час педагогічної практики, здійснювати професійно-особистісне Я, що активізує майбутніх фахівців під час педагогічної підтримки Умови для механізм розвитку.

Кожен учень має свої сильні та слабкі сторони, а також психологічний склад. Учитель, який реалізує цей принцип, має знати про кожного студента, його індивідуальні особливості та аспекти життя студента, які можуть вплинути на його здатність до навчання (наприклад, пам'ять, концентрація уваги, уява, емоції, бажання вчитися). Цей принцип пов'язаний з готовністю студентів навчатися за певним напрямком чи спеціальністю.

Учитель має розуміти індивідуальні відмінності між студентами, такі як їхній темперамент, інтереси, навички, ставлення до навчання, стосунки з учителем, положення в групі та здоров'я. Ці особистісні аспекти студента впливають на процес навчання та поведінку. Учитель має використовувати ці характеристики в корисні способи в класі.

Деякі вчені розділяють ідеї індивідуалізації освіти та індивідуального підходу в дослідженнях, стверджуючи, що індивідуальний підхід існує для підтримки ефективності навчального процесу, а індивідуалізація існує для того, щоб допомогти студенту керувати його освітнім шляхом, допомагаючи йому стати ним. авторів його освіти. У вищій освіті основна увага приділяється індивідуалізації, оскільки це процес засвоєння професійних знань і навичок. Мета – підготовка фахівців для різних галузей економіки.

Індивідуальна освітня траєкторія – це шлях, який учень проходить через своє навчання, виходячи з його інтересів, мотивації, досвіду та вибору. Розвиток цих траєкторій в Україні законодавчо закріплено; Закон України «Про освіту» визначає, що студенти мають право розвивати індивідуальний шлях через навчання (2017). Для реалізації індивідуальної траєкторії у вищому навчальному закладі може бути використаний індивідуальний навчальний план, до його створення також можуть бути залучені батьки студента.

Студенти можуть прослухати на 25% більше курсів, ніж загальна кількість кредитів ECTS, необхідна для їх рівня вищої освіти, з дозволу декана свого факультету. Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» (2014 р.), є кілька навчальних дисциплін, які студенти можуть вибирати, як для свого рівня вищої освіти, так і для інших рівнів. Але згідно з програмами вищих навчальних закладів студенти не можуть вивчати курси, які вони вважають цікавими та необхідними для отримання професійних навичок. Хоча законодавчо встановлена перспектива додаткових дисциплін у навчальному плані, студенти досі не мають вибору щодо них і взагалі не знають про їх існування. Процес дуже формальний і все ще залишається в навчальній програмі.

Вищі навчальні заклади вже давно впроваджують індивідуалізоване навчання. Є два основних підходи, європейський і американський, і вони відрізняються кількома параметрами. Американський підхід передбачає, що заняття є обов'язковими, тоді як факультативні заняття становлять більше 20% від загального часу, проведеного в класі, тоді як європейський підхід дозволяє студенту вільно обирати собі заняття (принаймні 20% від загального навчального часу), роблячи її більш вільною системою.

Створюючи індивідуальні напрямки навчання, українським вищим навчальним закладам необхідно орієнтуватися на закордонний досвід своїх процесів. Їхні школи відрізняються тим, що

студенти не мають великої свободи в навчанні, зберігаючи при цьому ключові принципи свого індивідуального шляху.

Індивідуалізація навчального процесу – це врахування індивідуальних особливостей студентів у всіх формах і методах навчання. Під час реалізації цього принципу всі аспекти навчального процесу повинні бути організовані таким чином, щоб врахувати позицію студента, його потенціал, слабкі та сильні сторони, а також особливості пізнавального процесу.

Студенти повинні мати можливість не тільки знати, для чого вони йдуть до школи, і свої кар'єрні цілі, але й мати можливість брати участь в організації свого навчання. Це усвідомлення та можливість участі виникає природно після попереднього твердження: що студент повинен мати можливість планувати та вживати заходів відповідно до своїх сформульованих планів та цілей.

Диференціація означає врахування індивідуальних потреб студентів шляхом об'єднання їх у робочі групи на основі вибору різних варіантів окремого навчання. Склад групи може бути змінним, а може бути постійним.

Не тільки студент, але й середовище, в якому він живе, може спричинити проблеми в його навчанні. Учитель разом з студентом повинен намагатися вирішити кожну проблему, яка виникає, з хорошим результатом. Участь у врахуванні інтересів студентів узгоджується з адаптацією навчання студентів до їхніх індивідуальних потреб.

Стиль роботи в управлінні освітнім середовищем має відповідати сучасним стандартам і орієнтуватися на перспективні можливості розширення. Якщо цього принципу не дотримуватись, існує ризик порушення цілісності навчального процесу.

Студенти заслуговують на те, щоб їхнє навчання було поінформоване та чітко сплановане за всіма елементами навчання: цілями, завданнями, методами та формами, оцінюванням, інтенсивністю навчання. Школа або вчитель повинні вибрати відповідну траєкторію, якою слідуватиме учень.

Участь у конференціях, олімпіадах та інших наукових заходах допомагає студенту не лише розкрити свою неповторну особистість, а й розвивати творчий потенціал у процесі навчання професійним навичкам. Ці події показують, що студент вірить у себе та свої здібності, що робить їх важливим завданням для коледжів та університетів.

Індивідуалізація навчального плану та розкладу занять є важливою частиною навчання студентів. Класи та уроки мають загалом відповідати тому, що вивчає студент, але при цьому бути застосовними до його майбутньої кар'єри. Необхідно також враховувати вимоги ринку праці та роботи, тому навчальний план має постійно змінюватися, щоб відповідати цим потребам. Індивідуалізація вимагає переходу від загального, єдиного навчального

плану до індивідуального для кожного студента. Це може зайняти час.

Студент може визначати свій власний професійний розвиток під час навчання, а університет має надати достатньо практик і методів, щоб дозволити студенту вибрати, які з них він використовуватиме. Якщо студенти збираються проходити практику, враховуючи запити своїх майбутніх роботодавців або вибираючи, де вони будуть проходити практику, виходячи зі своїх інтересів, тоді університет повинен розширити наявні ресурси.

Висновки. Вироблення навичок практичного характеру, засвоєння навчального матеріалу в школі, формування здібностей – ось результати професійної освіти.

У студента формується розуміння того, яка його роль у навчальному процесі.

Управління своєю пізнавальною діяльністю та задоволення навчальних інтересів і потреб.

Розвиток навичок пошуку, оцінки, відбору, класифікації, аналізу та синтезу інформації є основним когнітивним і комунікативним розвитком у дитинстві.

Навички самоконтролю та рефлексії допомагають людині самостійно коригувати свою підготовку відповідно до напрямку, у якому вона йде.

Виховується співпраця між усіма учасниками навчального процесу.

Надання студентам якомога більшої свободи та вибору допомагає їм досягти успіху в освіті та покращує якість їхньої освіти. Це пояснюється тим, що розгляд індивідуальних освітніх шляхів може бути інструментом для покращення якості вищої освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Про освіту : Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 01.08.2022).
2. Про вищу освіту : Закон України від 1 липня 2014 року № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 01.08.2022).
3. Годаванюк Т. Л. Індивідуальне навчання у вищій школі: монографія. К. : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2010. 160 с.
4. Коростіянець Т. П. Індивідуальна освітня траєкторія – освітня програма студента. Науковий вісник Донбасу. 2013. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nvd_2013_1_18.pdf.
5. Пенчук О. П., Донченко С. В., Білоцька Л. Б. Побудова індивідуальних траєкторій навчання студентів на основі застосування вибіркового елементів навчальних планів. Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія Економічні науки. 2017. № 2 (109). С. 36-41.
6. Романюк С. К., Ковальчук Т. Г. Невербальні компоненти в рекламному дискурсі. Актуальні проблеми філології та методики викладання гуманітарних дисциплін. Рівне :РДГУ, 2012. С. 9-11.

СУЧАСНІ ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМMODERN EDUCATIONAL TECHNOLOGIES OF TEACHING
THE UKRAINIAN LANGUAGE FOR PROFESSIONAL DIRECTIONS

У статті розглянуто сучасні освітні технології української мови за професійним спрямуванням.

Визначено, що у зв'язку з інформатизацією освітньої сфери, в процесі навчання необхідно впроваджувати і застосовувати методи і засоби інформаційно-комунікаційних технологій, які допомагають активізувати пізнавальну діяльність майбутніх фахівців за рахунок значної кількості різних форм навчальної діяльності, індивідуалізації процесу навчання, посилення самостійної роботи через доступ до значного обсягу інформації і високої швидкості її отримання.

Наступною сучасною освітньою технологією в процесі навчання української мови за професійним спрямування є метод проектів, який навчає майбутніх самостійно мислити, знаходити та вирішувати проблеми, використовуючи знання з різних галузей, формувати інтегративні уміння, прогнозувати результати та можливі наслідки різних варіантів розв'язання.

Важливе значення у процесі навчання української мови за професійним спрямуванням відіграє технологія дистанційного навчання. Також, важливими в процесі вивчення української мови за професійним спрямуванням є ігрові технології, які сприяють нагромадженню і поновленню професійних знань, умінь і навичок за рахунок узагальненого особистісного досвіду, реалізації існуючого потенціалу; підвищуючи інтерес до навчання і сприяють високій пізнавальній активності; формують творчий підхід до прийняття управлінських рішень.

Сформовані висновки, що застосування сучасних освітніх технологій в процесі навчання української мови за професійним спрямуванням сприяє творчому розвитку майбутніх фахівців, орієнтації їх у інформаційному просторі, підготовці до життя і професійної діяльності в сучасних умовах.

Ключові слова: освітні технології, метод проектів, ігрове моделювання, портфоліо, дистанційне навчання, ділові ігри.

The article deals with modern educational technologies of the Ukrainian language by professional direction.

It is determined that in connection with the informatization of the educational sphere, in the learning process it is necessary to introduce and apply methods and means of information and communication technologies that help to intensify cognitive activity of future specialists at the expense of a large number of different forms. Due to access to a considerable amount of information and high speed of receiving it.

The next modern educational technology in the process of teaching the Ukrainian language by professional direction is the method of projects that teaches future to think, find and solve problems independently, using knowledge from different industries, to develop integrative skills, to predict the results and possible consequences of different options for solving.

The technology of distance learning is important in the learning of the Ukrainian language by professional direction. Also important in the process of learning the Ukrainian language by professional direction are game technologies that contribute to the accumulation and renewal of professional knowledge, skills and skills at the expense of generalized personal experience, realization of existing potential; Increasing interest in learning and contribute to high cognitive activity; They form a creative approach to managerial decision-making.

The conclusions are formed that the use of modern educational technologies in the process of teaching the Ukrainian language by professional direction contributes to the creative development of future specialists, their orientation in information space, preparation for life and professional activity in modern conditions.

Key words: educational technologies, project method, game modeling, portfolio, distance learning, business games.

УДК 378.14(477):811.161.2
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/54.1.25>

Гоголенко О.П.,
ст. викладач кафедри українознавства,
історико-правових та мовних дисциплін
Одеського національного морського
університету

Постановка проблеми. У зв'язку з процесами глобалізації та інтеграція України в європейський освітній простір, новою властивістю суспільного розвитку на даному етапі виступає «суспільство знань», а основним його компонентом є інформація [1], яка швидко змінюється і виступає в ролі об'єкта людської діяльності та визначає її змістовне наповнення, мотивує появу, розповсюдження і оволодіння новими продуктивними знаннями та вміннями. Тому основним завданням сучасної вищої освіти є формування всебічно розвиненої особистості, яка наділена креативним мисленням, сукупністю професійних знань, умінь та навичок, а також для якої характерний високий рівень моральних та громадських якостей.

Крім того, важливо зазначити, що сучасний фахівець має володіти професійним мовленням та мати сформовану інформаційно-комунікативну

компетентність для реалізації своєї професійної діяльності. Тому саме навчання у вищому освітньому закладі української мови за професійним спрямуванням сприятиме реалізацію зазначених завдань.

Але, на даному етапі, відбувається реформування навчального процесу у вищих освітніх закладах України відповідно із загальноєвропейськими вимогами до якості освіти: інформатизація освітнього простору, інтеграційні процеси в сучасній вітчизняній освіті, що ставлять перед системою освіти в Україні необхідність оновлення змісту та методів використання сучасних освітніх технологій навчання української мови за професійним спрямуванням, які надають значні можливості для підвищення індивідуалізації процесу навчання [8, с. 356].

Використання сучасних освітніх технологій навчання української мови за професійним спрямуванням надзвичайно актуальне питання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Основною метою навчальної дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» є формування комунікативної компетенції майбутніх фахівців; розвитку творчих здібностей студентів, активізація пізнавальних інтересів, вироблення навичок оптимальної мовної поведінки у професійній сфері. А навчання майбутніх фахівців української мови за професійним спрямування здійснюється за допомогою впровадження в навчальний процес інноваційних технологій із поєднанням традиційних методів, що сприяють формуванню інформаційних та комунікативних компетентностей.

Насамперед, питання реформування й інформатизації вищої освіти вивчали такі вчені, як: В. Бикова, О. Воскобій, К. Гринчишина, В. Лапінська, І. Роберт, О. Сисоєва, М. Шишкіна, Н. Щубелко та ін.

Значна кількість вчених у своїх дослідженнях концентрували увагу на реалізації інноваційних технологій у процесі навчання української мови за професійним спрямуванням, серед яких: В. Волинський, С. Караман, В. Лапінський, М. Пентилюк, І. Підласий, О. Пометун, А. Хуторський.

А такі науковці, як В. Борисенко, Е. Ветрова, Л. Петухова у своїх наукових працях аналізували сучасні освітні технології навчання української мови у вищих освітніх закладах, особливе значення при цьому відводилось інформаційно-комунікаційних технологіям.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Таким чином, проаналізувавши наукові дослідження вчених, можна констатувати, що не достатньо висвітлені сучасні освітні технології навчання української мови за професійним спрямуванням.

Метою нашого дослідження: проаналізувати сучасні освітні технології навчання української мови за професійним спрямуванням.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «освітня технологія» набуло широкого вжитку у США у 1930-х роках минулого століття. Як відомо, на даний час не має єдиного трактування даного терміну.

Як зазначають вчені К. Бондарера та О. Козлова, сучасна освітня технологія у вищому освітньому закладі – це науково обґрунтована й унормована за метою професійної підготовки майбутніх фахівців, змістом освіти, місцем і терміном навчання система форм, методів, засобів і процедур, що застосовуються для організації та реалізації спільної навчання студентів та науково-педагогічних працівників [2].

Проаналізувавши науково-педагогічну літературу, можна констатувати, що сучасні освітні технології допомагають покращити результативність роботи вищих освітніх закладів навчальних закладів при дотриманні наступних педагогічних умов, а саме: науковості; дотримання принципу

безпосередньої взаємодії, підвищення вимог до навчальної інформації; володіння науково-педагогічними працівниками активними методами навчання, високим рівнем мотивації до виконання своїх професійних обов'язків.

Крім того, важливо зазначити, що в сучасних наукових джерелах представлена значна кількість класифікацій освітніх технологій. Так, наприклад, вітчизняний педагог Г. Васянович у своїх наукових розробках пропонує наступну класифікацію: розвивальне навчання, формування розумових дій та операцій чітко по плану, групова взаємодія, дистанційне та проблемне навчання, педагогічне проєктування [4, с. 391].

А у своїй відомій праці «Освітні технології, дослідник О. Пехота аналізував особистісно-орієнтовані технології [7].

Слушною є класифікація вченої І. Нікішиної, яка у своїх наукових дослідженнях пропонує таку класифікацію сучасних освітніх технологій:

– інформаційні – це технології, які включають в себе систему методів і засобів, що застосовуються з метою збору, зберігання, обробки і поширення інформації;

– особистісно орієнтовані – це технології, де ядром виступає особистість, її самобутність, самостійність: суб'єктивний досвід кожного учасника навчального процесу спочатку розкривається, а потім узгоджується зі змістом освіти;

– рейтингові – це технології, основна мета яких є покращення якості підготовки майбутніх фахівців за допомогою застосування рейтингового багатобального оцінювання, модульної побудови навчальних дисципліни, створення конкурентних умов на постійній основі;

– ігрові технології навчання – це специфічний метод навчання, який передбачає оволодіння навчальним матеріалом та змістом освіти, формує конструктивну взаємодію науково-педагогічного працівника і суб'єкта навчання за допомогою гри, а також допомагає досягти бажаного результату;

– технологія проблемно-розвиваючого навчання характеризується взаємодією науково-педагогічного працівника та студентів на основі сформованих проблемних запитань, вказівок; постановкою проблемних ситуацій;

– авторські технології [3, с. 90].

У контексті нашого дослідження, вважаємо за необхідне розглянути сучасні освітні технології навчання української мови за професійним спрямуванням.

Перш за все, у зв'язку з інформатизацією освітньої сфери, в процесі навчання необхідно впроваджувати і застосовувати методи і засоби інформаційно-комунікаційних технологій.

Застосування таких технологій в процесі навчання української мови за професійним

спрямуванням повністю змінює значення і місце студента (він виступає активним учасником процесу пізнання) та науково-педагогічного працівника (співтворець сучасних технологій навчання та працює разом з студентами, стає їх наставником) [1, с. 21].

Аналізуючи змістовне наповнення навчальної дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням», необхідно зазначити, що вона спрямована навчити узагальнювати та систематизувати знання майбутніх фахівців з даного курсу, сформувати у майбутнього фахівця професійне мовлення, який вмітиме застосовувати отримані знання, уміння і практичні навички для оптимальної мовної поведінки за обраним фахом.

На наш погляд, застосування інформаційно-комунікаційних технологій у процесі навчання української мови за професійним спрямуванням допомагають активізувати пізнавальну діяльність майбутніх фахівців за рахунок значної кількості різних форм навчальної діяльності, індивідуалізації процесу навчання, посилення самостійної роботи через доступ до значного обсягу інформації і високої швидкості її отримання; розвитку моральних та психологічних якостей у студентів, що виявляється в навичках організувати власну навчальну діяльність, умінні самостійно й ухвалювати свої рішення, потреби до саморозвитку, відношення до інших на толерантних засадах.

Оптимізувати процес навчання української мови за професійним спрямуванням можна за допомогою застосування дидактичних відео матеріалів у поєднанні із електронними засобами навчання і комунікації та мультимедійними інтерактивними комплексами [6]. До основних переваг необхідно включити: чітко структуровану форму подання навчального матеріалу; можливість надання значного обсягу інформації за короткий час; аналіз когнітивної лінгвістики і фактів у розвитку; конкретизацію навчального матеріалу в доступних для засвоєння фрагментах зорової та слухової інформації з поетапним образним його сприйняттям; поєднання різних видів інформації; набуття знань за допомогою різних аналізаторів.

Впровадження компонентів інформаційно-комунікаційних технологій для навчання української мови дозволяє значно покращити освітній процес, успішно оволодіти системою знань норм і правил літературної мови, відповідно до яких формуються правильні мовні конструкції і повідомлення за обраним фахом та набуттю сукупності умінь і навичок використання отриманих знань а процесі професійного спілкування [10, с. 18].

Наступною сучасною освітньою технологією в процесі навчання української мови за професійним спрямування є метод проектів, який навчає майбутніх самостійно мислити, знаходити та вирішувати проблеми, використовуючи знання з різних

галузей, формувати інтегративні уміння, прогнозувати результати та можливі наслідки різних варіантів розв'язання; уміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки.

Застосування технології проектів у процесі навчання української мови за професійним спрямуванням сприяє формуванню у процесі говоріння, читання та писання мовних, мовленнєвих, комунікативних умінь студентів; покращенню вміння працювати з текстами різних стилів; формуванню навичок самостійної роботи, самоосвіти, самоорганізації, співпраці; розвитку інтелектуальних, комунікативних, креативних здібностей особистості; поглибленню знань із теми дослідження; підвищенню рівня мовної підготовки; формуванню дослідницьких навичок роботи над темою проекту тощо; становленню національної, духовно багатой мовної особистості [9, с. 71].

Працюючи над проектом, студенти спілкуються, співпрацюють і допомагають один одному в процесі навчання, розвивають соціальні, розумові та комунікативні навички. У той же час цей вид навчальної діяльності сприяє реалізації індивідуального підходу в групах з різним рівнем підготовки під час вивчення та засвоєння нового матеріалу.

Важливе значення у процесі навчання української мови за професійним спрямуванням відіграє технологія дистанційного навчання, яка характеризується як система інформаційних технологій та методик викладання, які передбачають здобуття освіти без фізичної присутності здобувачів у вищому освітньому закладі. Для дистанційного навчання української мови за професійним спрямуванням характерним є непрямий опосередкований характер процесу спілкування між науково-педагогічним працівником і студентом, яке здійснюється за допомогою комп'ютерної комунікації на відстані [5, с. 84].

Крім того, важливо зазначити, що дистанційне навчання української мови за професійним спрямуванням із застосуванням комп'ютерних і телекомунікаційних технологій допомагає реалізувати наступні завдання: удосконалення комунікативних умінь, формування стійкої мотивації пізнавальної діяльності, потреби використання української мови у професійному спілкуванні; формування культури спілкування.

Також, важливими в процесі вивчення української мови за професійним спрямуванням є ігрові технології, тобто це така організація навчального процесу, під час якої навчання здійснюється у процесі включення студентів в навчальну гру (ігрове моделювання).

У системі формування професійних умінь майбутніх фахівців ігрове моделювання уможливорює нагромадження і поновлення професійних знань, умінь і навичок за рахунок узагальненого особистісного досвіду, реалізації існуючого потенціалу;

підвищуючи інтерес до навчання і сприяє високій пізнавальній активності; формує творчий підхід до прийняття управлінських рішень; дозволяє з максимальною ефективністю використовувати знання і вміння колективу. Забезпечення комплексного підходу під час конструювання ігрових процесів є головною методологічною передумовою для розгляду різноманітних практичних ситуацій з урахуванням вихідних теоретичних положень.

На практичних заняттях з української мови за професійним спрямуванням необхідно використовувати такі ігрові технології, як: ігрова організація навчального процесу з використанням ігрових завдань (наприклад, змагання, конкурс); ігрова організація навчального процесу з використанням завдань, які звичайно пропонуються на традиційному занятті.

А застосування навчальних імітаційних, чи ділових ігор в процесі навчання української мови за професійним спрямуванням полягає в тому, що вони розгортають проблему в динаміці, дозволяють їх учасникам прожити десятки умовних років у стислій в часі і подій реальності. Під час гри «Ділові папери» кожен учасник сам робить помилки і сам знаходить вдалі рішення, збагачуючи, таким чином, особистий досвід.

Ділова гра спрямована на набуття досвіду, генерування ідей, спілкування, аналіз ситуації, виховання та прийняття рішення.

Обов'язковими елементами ділової гри є: модель, моделювання; імітація; двоплановість; наявність цілей, сценаріїв, правил, ролей, критеріїв оцінювання; ігрова взаємодія, спілкування; аналіз і рішення ситуацій, у тому числі конфліктних; оволодіння професійними вміннями і якостями; атмосфера невизначеності, неповної інформації.

Крім того, проведення ігрових занять дозволяє студентам осмислювати загальнолюдські цінності, набувати навичок участі в дискусії і прийняття колективних рішень у різних ситуаціях системи, що змінюється, частиною якої вони є.

Крім того, вважаємо, що використання такої технології як «Портфоліо», дає змогу здійснювати рефлексію, оцінку і самооцінку теоретичної і практичної діяльності майбутніх фахівців соціальної сфери, а також визначати ступінь їх професійної майстерності.

На початковому етапі стратегія створення портфоліо передбачає лише цілеспрямовану колекцію різнопланових робіт студентів, яка дозволяє викладачу поетапно простежувати динаміку навчально-продуктивної діяльності студента на основі аналізу зразків і продуктів його праці.

Результативним у процесі навчання української мови за професійним спрямуванням є створення тематичних портфоліо. Тобто відповідно до навчальної програми, пропонується створити портфоліо на задану тему, після цього, викладач

їх оцінює і просить презентувати. У процесі обговорення педагог обов'язково має підкреслити цікаві моменти портфоліо, найкраще розкриті теми, сформував загальний висновок по всьому портфолі та зазначити позитивні та негативні сторони. Отже, технологія «портфоліо» сприяє поглибленню й оформленню пізнавальних інтересів, розвитку інтелектуальних здібностей студентів, комплексній перевірці рівня оволодіння навчальних матеріалом, формуванню позитивної мотивації.

Отже, проаналізувавши сучасні освітні технології навчання української мови за професійним спрямуванням, нами було визначені наступні: особистісно-орієнтовані, проектні технології, інформаційно-комунікаційні, ігрове моделювання, дистанційне навчання та портфоліо.

Висновки. Таким чином, на основі проведеного дослідження, можна сформував висновки, що застосування сучасних освітніх технологій в процесі навчання української мови за професійним спрямуванням сприяє творчому розвитку майбутніх фахівців, орієнтації їх у інформаційному просторі, підготовці до життя і професійної діяльності в сучасних умовах. Систематичне упровадження освітніх технологій для вивчення української мови за професійним спрямуванням створює широкі можливості для покращення навчального процесу та сприймання програмового матеріалу, полегшує викладання і контроль за досягненнями студентів, сприяє саморозвитку, самореалізації і самоствердженню молоді особистості, допомагає налагодити конструктивну взаємодію викладача зі студентами на основі толерантності, співпраці та партнерства і забезпечує формування і розвиток їхньої комунікативної компетентності.

На нашу думку, перспективою подальшого дослідження є оптимізація методики впровадження сучасних освітніх технологій в навчальний процес.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Биков В. Ю. «Сучасні завдання інформатизації освіти», Інформаційні технології і засоби навчання, т. 15, № 1, 2010. URL <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/25/13>.
2. Бондарева К. І. Педагогічний аналіз інноваційної діяльності вчителя: науково-методичний посібник / К. І. Бондарева, О. Г. Козлова. Суми: Вид-во «Слобожанщина», 2001. 44 с.
3. Борисенко В. В. «Сучасні освітні технології навчання української мови у вищій школі», Наукові записки НДІ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки, № 3, 2013. С. 88–91.
4. Васянович Г. П. Вибрані твори: в 5-ти т. Т. 4: Психологія і педагогіка: Лекції. Львів: Сполом, 2010. 512 с.
5. Костиця Н. М. Формування комунікативної компетентності студентів-аграрників під час вивчення курсу «Українська мова за професійним спрямуванням». Наукові записки Національного університету

«Острозька академія». Серія «Психологія і педагогіка». 2014. Вип. 29. С. 82–85.

6. Лапінський В. В. Засоби інформаційно-комунікаційних технологій єдиного інформаційного простору системи освіти України. Київ, Україна: Педагогічна думка, 2010.

7. Пехота О. М. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій: навч. посіб. Київ: Вид-во А.С.К., 2003. 240 с.

8. Сисоєва О. А., Гринчишина К. А. «Формування цифрової інформаційної компетентності у майбутніх

вчителів технологій засобами мультимедіа», Актуальні проблеми математики, фізики і технологічної освіти: зб. наук. праць. Вінниця, Україна: ТОВ «Планер», 2010. С. 356–358

9. Хомич В. І. Професійна діяльність і українська мова : навч. посібн. / В. І. Хомич, С. В. Толочко. Ніжин : ПП Лисенко М.М., 2017. 278 с.

10. Шевчук С. В., І. В. Клименко Українська мова (за професійним спрямуванням): підручник. Київ, Україна: Алерта, 2011, С. 18 –20

МЕТОДОЛОГІЧНІ Й МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ СИСТЕМОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ ДО ЛОКАЛІЗАЦІЇ

METHODOLOGICAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF THE SYSTEMATIC USE OF DIGITAL TECHNOLOGIES FOR FORMING THE READINESS OF FUTURE TRANSLATORS FOR LOCALIZATION

Здійснено аналіз методологічних й методичних засад системного використання засобів цифрових технологій для формування готовності майбутніх перекладачів до локалізації. З'ясовано, що у зв'язку з безпрецедентним проникненням в іншомовну освіту цифрових електронних і телекомунікаційних технологій відбувається фундаментальна трансформація ситуацій викладання та навчання іноземних мов, що вимагає від лінгводидактики суттєвого переосмислення місця, ролі та загального статусу засобів навчання та інформаційного середовища в новому контексті. Установлено, що необхідність звернення до розроблення проблеми формування готовності майбутніх перекладачів до локалізації у процесі підготовки у ЗВО, що визначає не тільки успіх їхньої професійної діяльності, а й можливості самореалізації, залучення до глобальних загальнолюдських цінностей, зумовлена зростаючою роллю фахівців міжкультурної комунікації в умовах інтернаціональних контактів, що розширюються й популяризуються на основі використання, зокрема, можливостей мережі Інтернет. Виокремлено обставини, що доводять необхідність переходу від переважно емпіричної площини дослідження цифрових технологій, в тому числі у ракурсі формування готовності майбутніх перекладачів до локалізації, як способів або засобів навчання мови до теоретичної. Підсумовано, що вимоги до лінгвістів-локалізаторів актуалізують необхідність системної підготовки майбутніх перекладачів до локалізації засобами цифрових технологій. Такий процес передбачає реалізацію системного підходу, що дає можливість продемонструвати, яким чином впровадження цифрових засобів навчання змінює природу методичної системи навчання іноземних мов у напрямі формування готовності майбутніх перекладачів до локалізації. Здійснено припущення згідно якого, системна реалізація засобів цифрових технологій у процесі формування готовності майбутніх перекладачів до локалізації повинна апелювати до методології системного підходу і урахувати засадничі постулати цифрової дидактики, тобто реалізувати складники дидактичного тетраедру.

Ключові слова: локалізація, майбутні перекладачі, професійна підготовка, мето-

дологічні засади, методичні засади, цифровізація.

An analysis of the methodological and methodical principles of the systematic use of digital technologies for the formation of the readiness of future translators for localization was carried out. It was found that in connection with the unprecedented penetration of digital electronic and telecommunication technologies into foreign language education, a fundamental transformation of the teaching and learning of foreign languages is taking place, which requires linguistic didactics to significantly rethink the place, role and general status of teaching aids and the information environment in a new context. It was established that the need to address the development of the problem of forming the readiness of future translators for localization in the process of training in higher education institutions, which determines not only the success of their professional activities, but also the possibility of self-realization, involvement in global human values, is due to the growing role of intercultural communication specialists in the conditions of international contacts, which are expanded and popularized based on the use, in particular, of the capabilities of the Internet. Circumstances are singled out that prove the need to move from the mostly empirical plane of digital technology research, including from the perspective of forming the readiness of future translators for localization, as methods or means of language learning, to a theoretical one. It is concluded that the requirements for linguists-localizers actualize the need for systematic training of future translators for localization using digital technologies. Such a process involves the implementation of a systemic approach, which provides an opportunity to demonstrate how the introduction of digital learning tools changes the nature of the methodological system of teaching foreign languages in the direction of forming the readiness of future translators for localization. An assumption was made according to which the systematic implementation of digital technologies in the process of forming the readiness of future translators for localization should appeal to the methodology of the system approach and take into account the basic postulates of digital didactics, that is, implement the components of the didactic tetrahedron.

Key words: localization, future translators, professional training, methodological principles, methodical principles, digitalization.

УДК 378.147.78/765
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/54.1.26>

Головацька Ю.Б.,
доцент кафедри теорії і практики перекладу
Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Постановка проблеми у загальному вигляді. В останні два десятиліття процес професійної підготовки майбутніх перекладачів зазнав значних змін у спробі заповнити прогалину між академічними знаннями в галузі перекладацької діяльності та безпосередньою професійною перекладацькою діяльністю. На перше місце серед вимог сучасного суспільства до професійної

підготовки майбутніх перекладачів виходить формування спроможності застосовувати отримані знання, уміння та навички в реальних перекладацьких ситуаціях [4], наприклад під час виконання замовлень, спрямованих на локалізацію текстів, відео-ігор, веб-сайтів тощо.

У століття глобалізації та співпраці країн, компаній, суб'єктів як носіїв різних мов і культур,

важлива роль перекладача як учасника міжкультурного мовленнєвого спілкування (В. Mossop [7], М. Odacioglu [8], М. Orlando [9], О. Khyzhna, L. Makarenko [10] та ін.) у встановленні та збереженні контактів між партнерами комунікації визнається повсюдно.

У зв'язку з безпрецедентним проникненням в іншомовну освіту цифрових електронних і телекомунікаційних технологій відбувається фундаментальна трансформація ситуацій викладання та навчання іноземних мов, що вимагає від лінгводидактики суттєвого переосмислення місця, ролі та загального статусу засобів навчання та інформаційного середовища в новому контексті. Крім того, нині перекладачі-лінгвісти, виконуючи завдання щодо локалізації, повинні вміти ефективно використовувати сучасні засоби цифрових технологій. Окреслені тези актуалізують доцільність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про інтерес сучасних науковців до проблеми професійної підготовки майбутніх перекладачів. Так, розглянуто процес формування перекладацької культури (А. Козак); особливості підготовки технічних перекладачів (С. Панова); питання формування професійної компетентності перекладача засобами інформаційно-комунікаційних технологій (А. Рогольська, А. Янковець); формування полікультурної компетентності майбутніх перекладачів з використанням технологій дистанційного навчання (М. Моцар); шляхи формування професійного світогляду перекладача (Ж. Таланова). Водночас, сучасні дослідники звертають увагу на необхідність цілеспрямованої підготовки майбутніх лінгвістів-перекладачів до локалізації, що як явище мовної індустрії породжена тенденціями інформатизації, цифровізації й інтернаціоналізації людської цивілізації. У напрацюваннях Т. Дмитренко, А. Кучера та О. Стрельник визначено соціокультурні детермінанти формування особистості філолога з точки зору лінгводидактичного аспекту [3]. Водночас, в науковій літературі відображено відомості про доцільність й особливості формування інформаційної компетентності майбутніх перекладачів в аспекті підготовки до здійснення процесів локалізації програмних продуктів (С. Амеліна, Р. Тарасенко [1]), оновлення методичних й методологічних засад професійної підготовки майбутніх перекладачів, зокрема, до локалізації (Н. Зінюкова [4]) в умовах цифровізації лінгвістичної вищої [2] освіти України. В напрацюваннях О. Корінської розглянуто особливості підготовки майбутніх перекладачів в умовах цифровізації [5], що є запорукою ефективної локалізації текстів.

Привертають увагу наукову увагу висновки Л. Макаренко та А. Певсе [6] щодо дидактичного потенціалу цифрових технологій у системі професійної підготовці фахівців філологічного

профілю. Однак питання моделювання процесу формування професійної компетентності майбутніх лікарів-стоматологів засобами симуляційного навчання не знайшло належного відображення в сучасній науковій літературі.

Тому метою статті визначено аналіз методологічних й методичних засад системного використання засобів цифрових технологій для формування готовності майбутніх перекладачів до локалізації.

Виклад основного матеріалу. Розмови про перегляд розуміння ролі та місця засобів навчання в іншомовній освіті набувають обертів з початку 2000-х років, коли стали чітко проявлятися ознаки принципових змін, які цифрові технології вносять в освітній процес.

Сьогодні можна виокремити три обставини, що доводять необхідність переходу від переважно емпіричної площини дослідження цифрових технологій, в тому числі у ракурсі формування готовності майбутніх перекладачів до локалізації, як способів або засобів навчання мови до теоретичної.

По-перше, виникнення технологій не відбувалося і не відбувається у відриві чи навіть паралельно з глобальним процесом трансформування сучасного світу, який набуває характеру парадигмальних зрушень. З одного боку, в культурі, науковому знанні, лінгвістиці та педагогіці зміцнився вплив антропоцентричної парадигми [10], яка поширилася на все, що несе в собі гуманітарний вимір. З іншого боку, наслідком четвертої промислової революції стала інноваційна парадигма. Як результат зазначених парадигмальних зрушень сьогодні сучасним освітнім ідеалом, зокрема й у сфері іншомовної освіти, є *homo innovaticus* (людина інноваційна). При цьому інноваційність розуміється, з одного боку, в духовному (культурологічному) плані, а з іншого боку, у професійно-практичному [7].

По-друге, середовище існування нових технологій не обмежується певними територіями або сферами людського існування. Вони вторглися абсолютно в усі галузі, змінивши спосіб життя і діяльності більшої частини населення планети і створивши нове, «цифрове», покоління людей, відмінне від усіх попередніх поколінь у плані механізмів здійснення пізнавальної діяльності. Очевидно, представники цифрового покоління спираються на нові когнітивні інструменти і структури [8].

Найважливіша тенденція в розвитку сучасного світу, пов'язана зі зростаючою мобільністю населення нашої планети, глобалізацією світової економіки, збільшенням інформаційних потоків, у даний час істотно впливає на зміну вимог до професійної підготовки фахівців у галузі лінгвістичної освіти – перекладачів.

Сучасне суспільство потребує перекладачів, які виступають не просто як посередники, що

відіграють другорядну роль у процесі міжмовної комунікації, а кваліфікованих мовних консультантів широкого профілю, які добре знають не тільки іноземну мову, а й усі сфери життя, політики та економіки народу, що розмовляє цією мовою, фахівців, здатних зайняти гуманістичну позицію щодо ставлення до клієнтів – представників різних культур, реалізувати свої професійні функції через оптимально вибудовану систему спілкування.

Необхідність звернення до розроблення проблеми формування готовності майбутніх перекладачів до локалізації у процесі підготовки у ЗВО, що визначає не тільки успіх їхньої професійної діяльності, а й можливості самореалізації, залучення до глобальних загальнолюдських цінностей, зумовлена зростаючою роллю фахівців міжкультурної комунікації в умовах інтернаціональних контактів, що розширюються й популяризуються на основі використання, зокрема, можливостей мережі Інтернет.

Нарешті, нові форми спілкування, переробки, зберігання та передачі інформації природно вплинули на процеси вивчення мови, трансформували відносини між суб'єктами цих процесів, характер видів їх діяльності та інтеракцій, видозмінюючи всі інші елементи системи навчання майбутніх перекладачів.

З урахуванням накопиченого на сьогодні великого досвіду використання цифрових електронних і телекомунікаційних технологій у практиці викладання іноземних мов вважаємо за доцільне здійснити дослідження в цій галузі з метою переосмислення місця та ролі засобів цифрових технологій у методичній системі іншомовної освіти у ЗВО, спрямувавши дослідження в площину формування готовності майбутніх перекладачів до локалізації. Необхідно осмислити нові можливості, які відкривають цифрові технології для організації ефективного освітнього процесу, що відповідає потребам сучасного соціуму.

Виявлення та обґрунтування актуальної методології для вивчення характеру впливу засобів цифрових технологій на теорію та практику іншомовної освіти в розрізі формування готовності майбутніх перекладачів до локалізації дадуть змогу знайти вірний теоретичний ракурс оцінки напрямів зміни освітнього процесу та конкретизації нових перспектив використання цифрових засобів навчання для досягнення цілей, позначених у сучасних державних освітніх стандартах.

Варто зазначити, що в сучасних реаліях сам переклад залишається темою довгих дебатів, тоді як визначення локалізації є чимось ще суперечливішим. Насамперед багато лінгвістів, особливо консервативних, вважають її лише ще одним видом перекладу, ускладненим рядом лінгвістичних і екстралінгвістичних факторів. Як наслідок, для виконання даної діяльності достатньо мати

навички спеціального перекладу [8]. Щоб краще розуміти зміст локалізації, потрібно прояснити її значення. *GALA (Globalization and Localization Association)* дає таке визначення: локалізація – це процес адаптації продукту чи контенту для певного регіону чи ринку. Переклад – це лише один із елементів процесу локалізації [10].

Процес локалізації, зазвичай, застосовується для програмного забезпечення, коли необхідно адаптувати продукт до потреб певної країни, культури. Локалізатори конвертують одиниці виміру, формат часу, валют, адаптують візуальну складову до місцевого ринку, змінюють дати, номери телефонів, адреси відповідно до цільового регіону: від того, наскільки добре вивчена цільова аудиторія обраної країни, залежать популярність продукту і, як наслідок, прибуток компанії [9]. Окреслені вимоги до лінгвістів-локалізаторів актуалізують необхідність системної підготовки майбутніх перекладачів до локалізації засобами цифрових технологій. Такий процес передбачає реалізацію системного підходу.

Звернення до нього дає можливість продемонструвати, яким чином впровадження цифрових засобів навчання змінює природу методичної системи навчання іноземних мов у напрямі формування готовності майбутніх перекладачів до локалізації. Як відомо, традиційна методична система характеризується досить жорсткими ієрархічними зв'язками між її елементами, коли елементи вищого рівня детермінують елементи нижчого рівня. На противагу цьому цифрове середовище навчання призвело до еволюції вертикальної методичної системи в горизонтально організовану або навіть гнучку систему вузлів і зв'язків, що постійно переміщуються, безперервно змінюють напрямки своїх осей.

Зв'язки між елементами системи, що належать різним рівням, перестають бути жорсткими та ієрархічно організованими, внаслідок чого елементи нижчого рівня можуть впливати на елементи, що традиційно відносяться до вищих рівнів. Зокрема, різко змінюється роль засобів навчання, які набувають небувало значущого статусу, що дозволило їм істотно впливати як на систему в цілому, так окремо на кожен її елемент.

У контексті пошуку відповідей на запитання, поставлені цифровізацією іншомовної освіти, одним із можливих методичних підходів доцільно вважати підхід, що спирається на традиційні уявлення про дидактичний трикутник з вершинами «викладач – зміст – студент», який лежить в основі класичної дидактики. Він був введений для опису класичної навчальної ситуації, в якій суб'єкти процесу навчання – студент і викладач – зустрічаються віч-на-віч у навчальній аудиторії. Даний підхід застосовується до опису відносин суб'єктів процесу навчання між собою, а також змісту навчання.

Кожна з вершин трикутника включає певні аспекти: наприклад, вершина «студент» характеризується орієнтацією на вчення, особистісне зростання і соціальну взаємодію, у той час як вершина «викладач» означає знання, досвід, освіту і керівництво. Вершина «зміст» визначається поточними цілями навчання, які, у свою чергу, залежать від низки зовнішніх факторів, таких як тип освітньої установи, рівень освіти тощо [11].

Пізніше зарубіжними дослідниками було помічено, що така модель не охоплює всієї різноманітності факторів, що впливають на освітній процес. Зокрема, було наголошено на необхідності врахування того, що увійшло у поняття «контекст», з упором у трактуванні його змісту з проєкцією на культурні фактори, що впливають на організацію освітнього процесу. Тоді згенерували той самий трикутник у колі, тобто занурили його в контекст (рис. 1) [12]. Далі з виникненням сучасних технологій та зростанням їх впливу на освітні процеси дидактичний трикутник було перетворено у тетраедр [13; 14], на вершину якого помістили технології (рис. 2).

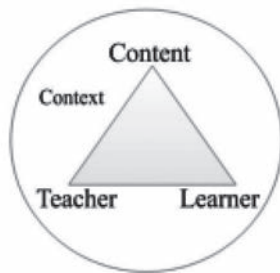

Рис. 1. Класичний дидактичний трикутник, що враховує контекст освітньої ситуації

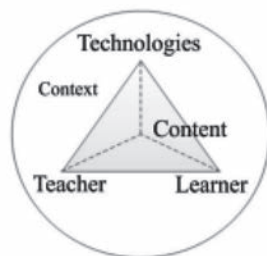

Рис. 2. Дидактичний тетраедр, що реалізується в умовах використання засобів цифрових технологій в освітньому процесі ЗВО

Природа тетраедра, дозволяє розглядати сучасні засоби навчання як посередники між змістом, викладачем та студентом; дає змогу застосовувати засоби цифрових технологій для більш детального аналізу та опису взаємин між відповідними елементами освітнього процесу, виділяти різні площини тетраедра: «студент – зміст – технологія», «викладач – зміст – технологія», «викладач – студент – технологія». Тому припускаємо, що для формування готовності майбутніх

перекладачів до локалізації доцільно використовувати різні площини тетраедра для опису, наприклад, історичної динаміки, відповідно до якої розвивалися стосунки між учасниками освітнього процесу під час вивчення іноземних мов.

Висновки. Методологічні й методичні основи авторського педагогічного дослідження вважали одним з найважливіших його складових, відтак їх визначення інтегрувало сучасні тенденції розвитку мовної індустрії й вищої перекладацької освіти: інформатизація, цифровізація, глобалізація, інтернаціоналізація. Системна реалізація засобів цифрових технологій у процесі формування готовності майбутніх перекладачів до локалізації повинна апелювати до методології системного підходу і урахувати засадничі постулати цифрової дидактики, тобто реалізувати складники дидактичного тетраедру. Спрямування формування готовності майбутніх перекладачів до локалізації до цілеспрямованого використання засобів цифрових технологій в освітньому процесі ЗВО має враховувати той факт, що освітні системи, побудовані на цифрових технологіях, здатні забезпечувати складні процеси навчання, реагувати на швидку зміну змісту та структурних зв'язків між різноманітними джерелами знань. Слід зазначити, що в даний час одночасно існують як традиційні, так і нові, а також проміжні форми навчання, що надає системі навчання інтегративний характер і є ознакою перехідного періоду, позначеного зміцненням позицій постнеокласичної парадигми, що несе з собою складність, нелінійність, самоорганізацію та синергію.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Амеліна С. М., Тарасенко Р. О. Особливості формування інформаційної компетентності майбутніх перекладачів в аспекті підготовки до здійснення процесів локалізації програмних продуктів. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2016. № 3. Том 53. С. 49-60.
2. Гуралюк А. Г. Цифровізація як умова розвитку системи освіти. *Тенденція розвитку вищої освіти. Серія: Педагогічні науки*. 2021. Вип.13 (169). С. 3–8.
3. Дмитренко Т. В., Кучера А. М., Стрельник О. О. Соціокультурні детермінанти формування особистості філолога: лінгводидактичний аспект. *Наукові записки : збірник наукових статей*. 2021. Випуск CLI (151). С. 46-54.
4. Зінукова Н. В. Професійна підготовка перекладачів у сучасних умовах: вимоги ринку перекладацьких послуг. *Вісник дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія»*. Педагогічні науки. 2014. № 2 (8). С. 42-47.
5. Корінська О. О. Підготовка майбутніх перекладачів в умовах цифровізації. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2022. № 1(349) Ч.1). С. 39–47.
6. Макаренко Л. Л., Певсе А. А. Дидактичний потенціал цифрових технологій у системі професій-

ної підготовці фахівців філологічного профілю. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2022. Випуск 88. С. 140-147.

7. Mossop B. *Revising and Editing for Translators (Translation Practices Explained)*, 3rd edition. Routledge, 2014, 255 p.

8. Odacioglu M. C. From Interdisciplinarity to Transdisciplinarity in Translation Studies in the Context of Technological Tools & Localization Industry. *International Journal of Comparative Literature & Translation Studies*. 2015. Vol. 3 (3). P. 115–136.

9. Orlando M. *Training 21st Century Translators and Interpreters: At the Crossroads of Practice, Research and Pedagogy*. Berlin: Frank & Timme GmbH, 2016. 158 p.

10. Khyzhna O. P., Makarenko L. L. Information society: the challenges of the third millennium. *Psychology*

and pedagogy in XXI century: methodological framework of the activities of psychologist and educator : collective monograph. Lviv-Toruń : Liha-Pres, 2019. P. 147–159.

11. Lodge J.M., Kennedy G., Lockyer L. Digital learning environments, the science of learning and the relationship between the teacher and the learner. *Learning Under the Lens: Applying Findings from the Science of Learning to the Classroom*. 2020. № 4. P. 44–51.

12. Schoenfeld A. H. Problematizing the didactic triangle. *ZDM – Mathematics Education*. 2012. Vol. 44. P. 587–599.

13. Seghroucheni Y. Z., Al Achhab M., El Mohajir B.E. Revisiting the Didactic Triangle in the Case of an Adaptive Learning System. *International Journal of Engineering Pedagogy*. 2014. Vol. 4, no. 4. P. 143–152.

КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ, РІВНІ СФОРМОВАНOSTІ МОТИВАЦІЇ ДО РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ МЕДИЧНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

CRITERIA, INDICATORS, LEVELS OF FORMATION OF MOTIVATION FOR MOTOR ACTIVITY OF STUDENTS OF MEDICAL INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION

Актуальність проблеми формування мотивації до рухової активності студентів медичних закладів вищої освіти зумовлена тим, що професійна діяльність у медичній галузі вимагає від майбутніх фахівців не лише набуття ними відповідних фахових компетентностей. Факторами, які також відіграють важливу роль у професійній діяльності медичних працівників є ціннісна орієнтація до зміцнення та збереження здоров'я, належний рівень фізичної підготовки й мотивації до її покращення. Зазначено, що питання мотивації є особливо актуальним у сфері фізичного виховання, оскільки основною метою фізичного виховання є формування потреби та бажання займатися усвідомлено й систематично фізичними вправами. Це можливо лише за умови позитивного ставлення та сталого прагнення до рухової активності. Підкреслено, що ефективність та успішність освітнього процесу залежить від сформованості у студентів належного рівня мотивації.

Теоретичний аналіз наукових джерел з педагогіки, психології, теорії та методики фізичного виховання і спорту дозволив теоретично обґрунтувати й уточнити сутність ключових понять: критерії, показники, рівні сформованості мотивації студентів до рухової активності та визначити їх характеристики. На основі виділених критеріїв та показників, враховуючи ступінь їх прояву, були виокремлені три рівні сформованості мотивації до рухової активності студентів медичних закладів вищої освіти. Виявлено провідні групи мотивів до рухової активності майбутніх фахівців. В статті зазначено, що на рівень сформованості мотивації до рухової активності головним чином впливає підхід до організації та проведення занять з фізичного виховання, використання нових форм спортивних та фізкультурно-оздоровчих заходів, зокрема таких, які спонукають студентів проявляти активність під час занять стимулюють бажання займатися фізичними вправами з власної ініціативи та формують позитивне ставлення до здорового способу життя, особливо до рухової активності.

Ключові слова: критерії, показники, рівні, рухова активність, формування мотивації, студенти медичних закладів вищої освіти.

The urgency of the problem of forming motivation for motor activity of students of medical institutions of higher education is because professional activity in the medical field requires from future specialists not only to acquire appropriate professional competences. Factors that also play an important role in the professional activity of health workers the value orientation to promote and preserve health, the proper level of physical training and motivation for its improvement. It is noted that the issue of motivation is especially relevant in the field of physical education, since the main purpose of physical education is to develop the need and desire to engage in consciously and systematically physical exercises. This is possible only if you have a positive attitude and a constant desire for motor activity. It is emphasized that the effectiveness and success of the educational process depends on the formation of students of the proper level of motivation.

Theoretical analysis of scientific sources on pedagogy, psychology, theory and methods of physical education and sports allowed to theoretically substantiate and clarify the essence of key concepts: criteria, indicators, levels of students' motivation for motor activity and determine their characteristics. Base on the chosen criteria and indicators, given the degree of their manifestation, three levels of motivation formation for motor activity were distinguished: high, medium, low. The results of scientific researches on determining the level of motivation for motor activity of students of medical institutions of higher education are presented. Leading groups of motives for the motor activity of future specialists have been identified. The article states that the level of motivation for motor activity is mainly influenced by the approach to the organization and conduct of physical education classes, the use of new forms of sports and physical wellness measures, in particular those what encourage students to show activity during physical exercises on own initiative and form a positive attitude to a healthy lifestyle, especially to motor activity.

Key words: criteria, indicators, levels, motor activity, motivation formation, students of higher education medical institutions.

УДК 378.612:379.8:159.94
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/54.1.27>

Гордієнко Н.О.,
голова циклової комісії фізичного виховання, медичної реабілітації та ерготерапії
Черкаської медичної академії

Бадрак Т.В.,
викладач циклової комісії фізичного виховання, медичної реабілітації та ерготерапії
Черкаської медичної академії

Шевченко В.В.,
викладач циклової комісії фізичного виховання, медичної реабілітації та ерготерапії
Черкаської медичної академії

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Актуальність проблеми мотивації до рухової активності студентів медичних закладів вищої освіти зумовлена тим, що для успішної професійної діяльності у медичній галузі, крім професійних знань з обраної спеціальності у молодого фахівця має бути високий рівень культури здоров'я, фізичної кондиції, працездатності. Медичний працівник повинен демонструвати готовність зміцнювати та

підтримувати особисте та громадське здоров'я шляхом включення фізичної активності у своє повсякденне життя та пропагувати необхідність рухової активності серед пацієнтів, клієнтів, членів їхніх родин. Ця проблематика змушує шукати нові способи для мотивації студентів до рухової активності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема визначення та обґрунтування критеріїв,

показників, рівнів сформованості мотивації до рухової активності була предметом багатьох наукових досліджень (О. М. Орленко [8, с. 91-95], В.Г. Фотинюк [13, с. 40-48], Ю.В. Юрчишин [14]).

Зокрема, мотиваційну основу навчання студентів досліджували В. Азаренков [1, с. 12-17], Г. Безверхня і М. Маєвський [4, с. 5-10], К. Ніколаєв [7, с. 135-142] та ін.

У низці законодавчих актів і нормативно-правових документів: Законі України «Про фізичну культуру і спорт», Стратегії розвитку фізичної культури та спорту на період до 2028 року, Концепції формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя у дітей та молоді, наголошено на необхідності формування у молодого покоління мотивації до рухової активності [10].

У попередній статті було сформовано поняття концепту «формування мотивації студентів медичних закладів вищої освіти до рухової активності» – цілеспрямований вплив на мотиваційну сферу студентів з метою зацікавлення і стимулювання до рухової активності, як одного з основних засобів підтримки здоров'я та працездатності [3, с. 70].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри те, що науковці приділяють велику увагу проблемі мотивації студентів до рухової активності та пропонують впровадження в освітній процес сучасних методик проведення занять для підвищення інтересу до рухової активності, значна частина студентів медичних закладів вищої освіти має негативне ставлення до занять з фізичного виховання. Це вказує на наявність актуальних і поки ще недостатньо досліджених питань визначення критеріїв, показників, рівнів сформованості мотивації до рухової активності та їх характеристик, пошуку шляхів підвищення рівня мотивації студентів до рухової активності.

Мета статті – теоретичне обґрунтування, визначення та характеристика критеріїв, показників і рівнів сформованості мотивації до рухової активності студентів медичних закладів вищої освіти.

Поставлена мета формулює такі завдання дослідження:

1. З'ясувати сутність ключових понять «критерії», «рівні», «показники».
2. Проаналізувати мотиви, інтереси, які спонукають студентів до рухової активності.
3. Оцінити рівень сформованості мотивації студентів Черкаської медичної академії до рухової активності.
4. Визначити чинники, що детермінують стан сформованості мотивації студентів до рухової активності у процесі фізичного виховання.

Виклад основного матеріалу. Активність людини, її ефективна діяльність залежить від сили мотивації. Чим вища сила мотивації, тим вища результативність діяльності. На нашу думку, формування мотивації до рухової активності студентів

потрібно починати з діагностики мотиваційної сфери, з виявлення вихідного стану мотивації. С. Гончаренко в «Українському педагогічному словнику» визначає мотив, як спонукальну причину дій і вчинків людини, а мотивацію, як систему мотивів, яка спонукає людину до конкретних форм діяльності або поведінки [6, с. 217]. Для визначення у студентів рівня сформованості мотивації до рухової активності необхідно встановити ті критерії, які відображають сутність даного явища.

Проведений теоретичний аналіз літературних джерел з питань визначення таких понять, як критерії та показники дав нам змогу з'ясувати сутність цих понять. В словнику-довіднику з професійної педагогіки «критерій» визначається як мірило оцінки, судження, необхідна та достатня умова проявлення або існування якогось явища чи процесу [9, с. 95]. Я. В. Крупський у тлумачному словнику з інформаційно-педагогічних технологій інтерпретує визначення «критерій», як мірило оцінювання параметрів, які описуються певними показниками [12, с. 60]. Критерії вказують на об'єктивні результати та характер діяльності. Певний стан чи рівень розвитку досліджуваного об'єкта за виділеним критерієм характеризують показники. На думку В. Тернопільської й О. Дерев'яно, показник – це кількісні або якісні характеристики сформованості якості, властивості, ознаки об'єкта, що вивчається, ступінь сформованості того або того критерію [11, с. 265].

В. Багрій трактує показник як окремі якісні та кількісні характеристики критерію і вважає, що, визначаючи показники потрібно дотримуватись таких вимог: чіткість змісту показників, можливість їх виміряти; системність показників, що повинна забезпечувати повну характеристику досліджуваного процесу, гнучкість, адаптивність, здатність відобразити всі можливі зміни об'єкта; результативність та ефективність показників [2, с. 10].

Теоретичний аналіз та узагальнення літературних джерел з психології, педагогіки, з теорії та методики фізичного виховання і спорту, нормативної документації з фізичного виховання у вищих навчальних закладах дозволив нам на першому етапі дослідження виділити критерії та показники, які є ознаками сформованості мотивації до рухової активності.

На нашу думку, до таких критеріїв можемо віднести *пізнавальний, мотиваційний, практичний*.

Пізнавальний критерій дає можливість встановити рівень опановування знаннями, які необхідні майбутнім медичним працівникам для здійснення профілактичної діяльності щодо зміцнення особистого та громадського здоров'я. До показників пізнавального критерію можемо віднести наявність у студентів стійких знань про: здоров'я та здоровий спосіб життя; роль рухової активності в житті людини, у зміцненні здоров'я і підготовці до професійної діяльності; види рухової активності;

основи власної безпечної життєдіяльності; профілактичні заходи, спрямовані на збереження здоров'я.

Мотиваційний критерій характеризується наявністю прагнення студента до опанування різними видами рухової активності, ціннісної орієнтації до зміцнення та збереження здоров'я. Виділяємо такі показники мотиваційного критерію: наявність у студентів вираженого позитивного ставлення до рухової активності; ступінь усвідомлення потреби в регулярних заняттях фізичними вправами; наявність стійких мотивів, інтересів до занять руховою активністю, які не зникають після задоволення потреб; цілеспрямованість діяльності; прагнення до саморозвитку.

Практичний критерій дає можливість визначити вміння і навички застосовувати набуті знання з фізичного виховання з метою зміцнення та збереження особистого та громадського здоров'я шляхом використання рухової активності людини та проведення роз'яснювальної роботи серед пацієнтів/клієнтів, членів їх родин, медичних фахівців. Практичний критерій характеризують такі показники: здатність використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя; рівень розвитку фізичних якостей; практичні дії, спрямовані на дотримання принципів здорового способу життя; здатність регулювати фізичні навантаження.

Ступінь розвитку показника характеризує рівень. У тлумачному словнику ступінь – стан, рівень, на якому перебуває, якого досягає що-небудь [5, с. 1407]. Ми трактуємо рівень як ступінь сформованості мотивації до рухової активності. На основі аналізу наукових праць, у яких висвітлено рівні сформованості мотивації та відповідно до зазначених критеріїв і показників, можемо виокремити такі рівні сформованості мотивації до рухової активності: високий, середній, низький.

Низький рівень характеризується: за пізнавальним критерієм – у студентів відсутні стабільні знання з фізичного виховання, вони мають лише окремі відомості, що стосуються фізичних вправ, переважає механічне запам'ятовування матеріалу; за мотиваційним критерієм – у студентів спостерігається низька мотивація до рухової активності, вони неохоче відвідують заняття з фізичного виховання, посилаючись на погане самопочуття, переважає формальний інтерес до занять з фізичного виховання, характерні нестійкі й слабкі мотиви до занять фізичними вправами з переважанням вимушених, відсутня усвідомлена потреба до самовдосконалення; за діяльним критерієм – студенти мають низький рівень розвитку загальних фізичних якостей та сформованості рухових навичок, виконують елементарні технічні елементи вправ за зразком, мають

недоліки під час виконання вправ, не сформовані навички володіння методами, способами регулювання фізичного навантаження.

Середній рівень характеризується: за пізнавальним критерієм – студенти володіють теоретичним навчальним матеріалом на рівні програмного матеріалу, можуть аналізувати й систематизувати інформацію щодо впливу фізичних вправ на організм, поверхнево володіють засобами та методами розвитку фізичних якостей та рухових навичок, мають окремі знання щодо самостійних занять фізичними вправами, але займаються не систематично; за мотиваційним критерієм – студенти мають ситуативний інтерес до занять фізичними вправами, переважає зовнішня мотивація у вигляді систематичного спонукання викладачем, навчальну дисципліну «Фізичне виховання» вважають необхідною, усвідомлюють користь знань, умінь і навичок з фізичного виховання для зміцнення й збереження здоров'я, фізичного вдосконалення, підвищення працездатності, недостатня готовність до самовдосконалення; за діяльним критерієм – студенти мають середній рівень розвитку загальних фізичних якостей та сформованості рухових навичок, докладаючи вольові зусилля, реалізують свої знання та вміння в практичній діяльності, виконують навчальні завдання під час практичних занять, вправи виконують відповідно до вимог техніки (легко, невимушено), незначні помилки при виборі методів, способів регулювання фізичного навантаження.

Високий рівень характеризується: за пізнавальним критерієм – студенти мають глибокі та всебічні знання з фізичного виховання враховуючи особливості майбутньої професійної діяльності, вільно і свідомо використовують набуті теоретичні знання у практичній діяльності, у них сформована система знань щодо методики розвитку загальних фізичних якостей і рухових навичок, за мотиваційним критерієм – студенти позитивно ставляться до занять з фізичного виховання, у них наявні чіткі внутрішні мотиви до занять, мають стійкий інтерес до рухової активності, розвитку фізичних якостей, високо оцінюють роль рухової активності в житті людини, у зміцненні здоров'я, мають стійке прагнення до саморозвитку та самовдосконалення; за діяльним критерієм – студенти володіють високим рівнем комплексної фізичної підготовленості та спортивних навичок, самостійно розробляють комплекси фізичних вправ, ефективно та якісно виконують вправи на фоні втоми та у змагальних умовах, під час виконання навчальних завдань проявляють активність, систематично працюють над фізичним вдосконаленням, вміють визначати обсяг рухової активності відповідно до рівня фізичної підготовленості.

Визначені критерії, показники та рівні дозволили нам на наступному етапі дослідження

оцінити сформованість мотивації до рухової активності студентів Черкаської медичної академії. У дослідженні взяли участь 112 студентів 1 та 3 курсів медсестринського і фармацевтичного відділень (19 хлопців, 93 дівчини). Для визначення рівня сформованості мотивації студентів до рухової активності та виявлення провідних мотивів до фізкультурно-оздоровчих занять (пропонувався визначити пріоритетність) було проведено онлайн-опитування. Опитування проводили методом Google-анкети, яка розповсюджувалась через соціальні мережі.

З метою визначення рівня теоретичних знань про здоровий спосіб життя, рухову активність та їх вплив на здоров'я і професійну підготовленість, основні засоби та методи розвитку фізичних якостей було проведено онлайн-тестування за допомогою Google Forms.

Крім того, безпосередньо в процесі навчальних та позааудиторних занять викладачами проводилось спостереження за якістю виконання студентами практичних завдань, рівнем їх активності.

Як показало опитування, попри те, що студенти знають про позитивний вплив рухової активності й здорового способу життя на здоров'я, працездатність та активне довголіття, лише 31, 58% опитаних студентів у вільний час самостійно займаються фізичними вправами чи відвідують спортивні секції або фізкультурно – оздоровчі заняття. Більшість студентів відвідують лише обов'язкові заняття з фізичного виховання. Значна частина студентів (29,34%) ніколи не займались у спортивних секціях, не брали участі в інших фізкультурно-оздоровчих заняттях в позанавчальний час, однак 18 % з-поміж тих студентів, що не займаються, хотіли б займатись якимось видом рухової активності. При цьому 41% опитаних у вільний час віддають перевагу видам діяльності, яка не пов'язана з руховою активністю та активним дозвіллям. Пов'язано це, зокрема, з невисоким рівнем інтересу до рухової активності у студентів.

Аналіз результатів анкетування виявив провідні групи мотивів до рухової активності студентів, а саме: оздоровчий (зміцнення здоров'я, нормалізація ваги тіла, розвиток фізичних якостей, підвищення працездатності), естетичний (можливість мати гарну будову тіла, бути привабливим), спортивний (опанування новими складними руховими діями, досягнення значного результату чи виконання спортивного розряду в обраному виді спорту, участь у змаганнях), особистісний (прагнення до самоствердження, саморозвитку, добитись авторитету, підготовка до професійної діяльності). Значна частина опитаних серед значущих визначили соціальний (бажання спілкування, співпраця з друзями, товаришування, подобається колектив), розважальний (отримання позитивних емоцій, вражень від спортивної діяльності,

наявність улюблених фізичних вправ, активне дозвілля та відпочинок), повиннісний (виконання вимог навчальної програми, отримання оцінки/заліку). При цьому у юнаків переважають спортивний та особистісний мотиви, у дівчат головними мотивами, які спонукають до рухової активності, є оздоровчий та естетичний.

Цікавим є показник того, що чим старші респонденти, тим більший вплив на них соціально значущих мотивів: стан здоров'я, підготовка до професійної діяльності.

Серед найбільш популярних видів рухової активності серед дівчат є заняття різними видами фітнесу, бадмінтон, нетрадиційні види фізичних вправ. Юнаки віддають перевагу заняттям атлетичним фітнесом, футболом, волейболом, зимовим видам відпочинку.

Результати дослідження дозволили нам визначити, що 21 % респондентів мають високий рівень сформованості мотивації до рухової активності. У юнаків цей показник вищий, ніж у дівчат. 52% опитаних мають середній рівень сформованості мотивації до рухової активності, 27% - низький.

Висновки. Підсумовуючи, можна зробити висновок, що визначені в статті критерії, показники та рівні мотивації до рухової активності допоможуть викладачу в плануванні навчального процесу з урахуванням мотивів та інтересів студентів, зокрема, організувати процес навчання таким чином, щоб кожен студент прагнув бути активним його учасником незалежно від стану здоров'я, індивідуальних потреб і рівня фізичної підготовки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Азаренков В.М. Шляхи формування мотивації до занять фізичною культурою у студентів факультету мистецтв. Актуальні проблеми фізичного виховання різних верств населення: зб. наук. праць. Харків: ХДАФК, 2016. 230 с.
2. Багрій В.Н. Критерії та рівні сформованості професійних умінь майбутніх соціальних педагогів Зб. наук. пр. Хмельницького ін-ту соціальних технологій Університету „Україна”, № 6, 2012. 204 с.
3. Бадрак Т.В, Гордієнко Н.О., Шевченко В.В Формування у студентів медичних закладів вищої освіти мотивації до рухової активності. В: Журнал «Інноваційна педагогіка» Причорноморського науково-дослідного інституту економіки та інновацій. Випуск 49. Том 1, 2022. 177 с.
4. Безверхня Г.В., Маєвський М. І. Мотивація до занять фізичним вихованням студенток педагогічних спеціальностей. Спортивний вісник Придніпров'я. Вип. 1. 2015, 180 с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. – Київ; Ірпінь: Перун, VIII, 2005. 1728 с.
6. Гончаренко С.У. УКРАЇНСЬКИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ СЛОВНИК. Видавництво “Либідь” при Київському університеті, 252001 Київ, Хрещатик, 10, 1997. 366 с.

7. Ніколаєв К. Г. Формування мотивації до занять фізичною культурою студентів ЗВО не фізкультурного профілю. В: Науковий вісник Миколаївського державного університету ім. В. О. Сухомлинського. Серія: Педагогічні науки: зб. наук. праць. Миколаїв, № 1(31), 2010. 209 с.

8. Орленко О.М. Продуктивність праці як критерій ефективності інноваційної діяльності підприємства. Вісник Хмельницького національного університету, № 2, Т.2, 2011. 266 с.

9. Словник-довідник з професійної педагогіки / За ред. А.В. Семенової. – Одеса: Пальміра, 2006. 221 с.

10. Стратегія розвитку фізичної культури і спорту на період до 2028 року. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 4 листопада 2020 р. № 1089.

11. Тернопільська В. І., Дерев'янка О. В. Визначення критеріїв сформованості професійної компе-

тентності майбутніх гірничих інженерів. Наук. часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Пед. науки. Вип. 31, 2012. 330 с.

12. Тлумачний словник з інформаційно-педагогічних технологій : словник / Я. В. Крупський, В. М. Михалевич. – Вінниця : ВНТУ, 2010. 72 с.

13. Фотинюк В.Г. Критерії, показники та рівні сформованості професійно-прикладної фізичної підготовленості інженерів-механіків авіаційної галузі. Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. № 2. 2012. 143 с.

14. Юрчишин Ю.В. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук з фізичного виховання і спорту. Технологія залучення студентів до рухової активності оздоровчої спрямованості у процесі фізичного виховання. 2012. 22 с.

МЕТОДИ АКТИВІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ У ЗВО: СУЧАСНІ ТРЕНДИ

METHODS OF LEARNING ACTIVATION IN HIGH SCHOOLS: CURRENT TRENDS

У статті обґрунтовується необхідність використання активізації навчання у закладах вищої освіти (ЗВО). Визначено, що сьогодні ЗВО повинен прищеплювати інтерес до отримання знань, формувати прагнення студентів навчатися протягом усього життя, усіма сучасними засобами та методами розвивати комунікативні навички, вчити студентів ставити проблеми та вирішувати їх самостійно й у команді. Викладачі, в свою чергу, мають виконувати головну мету навчання – забезпечення умов для якісної освіти студентів у відповідності з їхніми індивідуальними нахилами, можливостями, здібностями та потребами, забезпечення професійної орієнтації студентів на майбутню діяльність. Встановлено, що необхідно більше уваги приділяти залученню здобувачів освіти до різних форм і методів навчальної діяльності на занятті та позааудиторний час, використання на заняттях наочності, елементів інноваційних технологій, залучення здібних студентів до науково-дослідницької діяльності, оскільки це розширює їх пізнавально-творчі комунікативні можливості. Постійна робота мислення веде до розвитку самостійності того, хто навчається, внаслідок чого відбувається плідна робота над виявленням особистих здібностей, нахилів, способів вирішення навчальних завдань, а також до розвитку комунікативної компетенції та активізації студентів.

Для активізації навчальної діяльності студентів потрібно змінити діяльність самого викладача з тим, щоб застосування такого змісту, методів, форм, прийомів та засобів навчання сприяло підвищенню пізнавального інтересу, творчості, активності та самостійності у здобуванні знань, формуванні вміння та навичок, професійної компетентності майбутнього фахівця. Ця проблема заставляє педагогів так організувати освітній процес, щоб досягти високої мотивації до вивчення предмету, постійно підвищуючи якість знань з предмету, формувати у здобувачів освіти вміння самостійно набувати необхідних знань, виділяти першочергове, розвивати та вдосконалювати розумові здібності.

Визначено роль здобувача та викладача ЗВО у навчально – освітньому процесі. Дано рекомендації стосовно впровадження активних форм та методів у навчальний процес. Розібрано деякі з основних методів активного навчання, сучасні тренди, котрі допоможуть у ефективному виконанні навчально – освітніх завдань у ЗВО. Зроблено аналіз основних дидактично-виховних наслідків використання активних методів навчання.

Ключові слова: активні методи, інтерактивні методи, інновації, навчання, заклади вищої освіти, сучасні тренди.

The article justifies the necessity of using the activation of learning in institutions of higher education (HEIs). It was determined that today higher education institutions should instill interest in acquiring knowledge, form students' desire to learn throughout their lives, develop communication skills using all modern means and methods, teach students to pose problems and solve them independently and in a team. Teachers, in turn, must fulfill the main goal of education - providing conditions for quality education of students in accordance with their individual inclinations, capabilities, abilities and needs, ensuring professional orientation of students for future activities. It has been established that it is necessary to pay more attention to the involvement of education seekers in various forms and methods of educational activities in class and extracurricular time, the use of visualization in classes, elements of innovative technologies, the involvement of capable students in scientific and research activities, as this expands their cognitive and creative communication capabilities. The constant work of thinking leads to the development of the student's independence, as a result of which there is fruitful work on the identification of personal abilities, inclinations, methods of solving educational tasks, as well as the development of communicative competence and activation of students.

In order to activate the educational activity of students, it is necessary to change the activity of the teacher himself so that the use of such content, methods, forms, techniques and means of learning contributes to the increase of cognitive interest, creativity, activity and independence in acquiring knowledge, forming abilities and skills, professional competence of the future specialist. This problem forces teachers to organize the educational process in such a way as to achieve high motivation to study the subject, constantly improving the quality of knowledge of the subject, to form in students of education the ability to independently acquire the necessary knowledge, to prioritize, develop and improve mental abilities.

The role of the acquirer and teacher of higher education in the educational process is determined. Recommendations are given regarding the implementation of active forms and methods in the educational process. Some of the main methods of active learning, modern trends, which will help in the effective performance of educational tasks in higher education institutions, have been analyzed. An analysis of the main didactic and educational consequences of the use of active learning methods was made.

Key words: active methods, interactive methods, innovations, training, higher education institutions, modern trends.

УДК 378.147

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/54.1.28>

Гула Л.В.,

асистент кафедри методики професійного навчання
Миколаївського національного аграрного університету

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Гармонізація вищої освіти в Україні та її розвиток буде здійснюватися за принципами відповідно до європейських вимог ЗВО. А це, насамперед, пріоритетне запровадження саме інноваційного розвитку освіти та науки. Адже відомо, що цей

шлях розвитку нашого суспільства можна забезпечити, шляхом формування покоління людей, котрі мислять та працюють згідно інновацій. Причому, центральна увага приділятиметься розвитку особистості, її культурологічній та комунікативній підготовленості, вміння самостійно здобувати та

розвивати знання, формувати соціальні та інформаційні навички.

Навчально – освітні процеси, котрі відбуваються зараз в Україні, потребують високого рівня підготовки кваліфікованих педагогів різної спеціальності. Примінення активних форм та методів навчання у викладанні фахових та педагогічних дисциплін обумовлено низкою таких причин: претенденти на освіту мусять не тільки отримати відповідні знання, але й уміти примінити їх на практиці. Такі форми навчально – освітнього процесу, як "ділові ігри", "круглі столи", "кейс-метод", «фасилітація» "сторітеллінг", "скрайбінг" значно активізують освітній процес.

Вони позитивно впливають на активну взаємодію студентів та педагогів. Для поліпшення та активізації навчально – освітнього процесу у ЗВО суттєве значення має знання та облік тих особливостей навчання, котрі зумовлюють необхідність зміни стереотипів у студентів до навчальної роботи, що склалися в закладі загальної середньої освіти, та озброєння їх новими вміннями та навичками освітньої діяльності [3, с. 152].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Генерування активного навчання

студентів – один із прийомів розвитку пізнавальної діяльності. Примінення на практиці розвивального та проблемного навчання призвело до виникнення

методів, які дістали назву "активні". Помітний внесок у розвиток активних методів навчання здійснили І. Дичковська, Л. Гурч, А. Астахова, Лернер М. Леві. Різноманітні засоби активізації пізнавальної діяльності було обґрунтовано в працях багатьох українських педагогів, зокрема О. Білецького, Б. Грінченка, О. Музиченка, О. Потєбні, В. Помогайби, С. Русової та ін. Але так як дані дослідження з цієї проблематики велися в основному спираючись на матеріали шкільного навчання, значною мірою ускладнило впровадження активних методів у ЗВО, через те що була потрібна певна адаптація для теорії активних методів до дидактичного процесу вишів.

Зазначимо, що І. Дичковська у своїх працях не лише вказала на необхідність використання активних методів у всіх видах навчально – освітньої діяльності здобувачів освіти, а й ввела поняття діалогічного проблемного навчання як найбільш повно передає сутність процесів спільної діяльності викладачів та студентів, а також їхньої взаємної активності в рамках суб'єкт-суб'єктивних відносин [4, с. 44].

Відмінність активного навчання від звичайного відрізняється рядом особливостей, до яких відноситься активізація конімукативної діяльності здобувачів освіти шляхом формування відповідних умов, які сприяють цій активізації незалежно від їх бажання.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. З метою активізації пізнавальної навчальної діяльності педагог має проводити заняття так, щоб усі студенти були задіяні у напруженій творчій роботі, відшукуючи правильні та точні рішення. Кожен здобувач освіти повинен отримати можливість розкритися, виявити свої здібності, тому при розробці плану занять та індивідуальних завдань викладач має враховувати підготовку та інтереси кожного здобувача вищої освіти. Викладач при цьому сам виступатиме в ролі консультанта, який слідкуватиме за роботою студента та здатен надавати необхідну педагогічно виправдану допомогу, при цьому не пригнічуючи самостійність та ініціативу самого здобувача освіти.

Навчання – процес двосторонній, а тому його якість залежить і від дидактичної досконалості роботи викладачів та від ставлення студентів до освітнього процесу навчання, до рівня їх пізнавальної діяльності. Достатньо високий науковий зміст та методична майстерність педагога, поєднана з вправним стимулюванням активізації пізнавальної діяльності студентів – основа міцного та глибокого засвоєння нового навчального матеріалу. Стимулом активізації пізнавальної діяльності здобувачів освіти виступають такі психологічні чинники, як необхідність знань, зацікавленість до навчання та творче захоплення.

Мета статті - визначення найефективніших засобів активізації пізнавальної діяльності студентів, яка б враховувала специфіку цієї форми організації навчання в сучасних ЗВО.

Виклад основного матеріалу. Активне навчання є організацією освітнього процесу, яке спрямоване на повну активізацію навчально-пізнавальної діяльності студентів за допомогою широкого, бажано комплексного, використання як педагогічних (дидактичних), так і організаційно-управлінських засобів [4, с. 17].

Обираючи методи та форми навчання, викладач враховує відведений час на вивчення даної теми, і навіть значимість навчального матеріалу для подальшої навчальної чи професійної діяльності студента. Технологія активного навчання окреслює використання активних методів навчання (метод проєктів, тренінг, моделювання фахових ситуацій, рольові та ділові ігри, проведення «круглих столів», диспутів тощо), орієнтованих на особистість студента, на його активну участь у самовдосконаленні та отриманні якісних та професійних знань й умінь, творче вирішення конкретних проблем.

Одним з активних методів навчання є метод проєктів. Говорячи про цей метод, слід брати до уваги спосіб досягнення дидактичної мети через деталізовану розробку проблеми, яка повинна завершитися відчутним практичним результатом, оформленим тим чи іншим чином. Метод

проектів заснований на ідеї взаємодії та співробітництва здобувачів освіти в ході навчально – освітнього процесу. Він створює умови для розвитку у студента необхідних якостей як автономної, так і соціально – активної особистості, спроможної взаємодіяти в групі та приймати за потреби, відповідальність самому. Це формує умови для соціалізації особистості, виховує професійну та ділову активність. Адже такі якості необхідні студентам, щоб стати справжніми фахівцями. Соціальні ролі, які виконують здобувачі освіти в ході роботи над проектами (лідера, організатора, виконавця, тощо), підготовляють їх до виконання та вирішення складних проблемних фахових завдань у ситуаціях реальної взаємодії.

Метод моделювання конкретних ситуацій являється одним із впливових мотивуючих факторів, бо дає дозвіл обговорювати проблеми, пов'язані з майбутньою професією.

Рольові ігри та ділові бесіди – технологія імітації прийняття управлінських рішень у різних виробничих ситуаціях, відносять до активних методів навчання, бо діяльність здобувача освіти має продуктивний, пошуковий та творчий характер. Ці методи підвищують мотивацію та сприяють активізації навчального процесу, при цьому стимулюють пізнавальні інтереси студентів. Ігровий момент під час заняття сприяє зниженню напруги у відносинах та створенню позитивного емоційного клімату. Позитивним моментом рольових ігор є те, що студенти навчаються самі. Створюючи проєкт, захищають його, при цьому не лише відстоюючи свою точку зору, а й розуміючи та приймаючи думки інших.

Після проведення мозкового штурму та колективного вибору прийому вирішення даної проблеми здобувачам освіти рекомендується ознайомитися зі способом вирішення даного завдання, який реально мав місце. Отже, даний метод навчання сприяє підвищенню вмотивованості до навчання, адже усвідомлення студентами того, що вони не тільки роблять аналіз проблеми, пов'язаної з майбутньою професією, а й обговорюють реальні події, дає змогу їм повірити у свої сили та дає додатковий стимул до навчання.

«Круглий стіл» – одна з організаційних форм пізнавальної діяльності здобувачів освіти, що дає закріпити отримані раніше знання, сформувати вміння позбуватися проблеми, укріпити позиції та навчитися культурі проведення дискусії. Професійні вміння викладати думки у студентів виробляються разом з активним обміном знаннями. Студенти вчаться аргументувати свої міркування, обґрунтовувати запропоновані рішення та відстоювати свої переконання.

Розглянемо деякі методи активізації навчального процесу з сучасних трендів. «Скрайбінг» - це процес візуалізації інформації в реальному часі.

Першочергове завдання цього прийому – вміння донести інформацію у максимально доступному та привабливому для студента форматі. Саме тому створення яскравої картинки використовуються різні типи зображень – значки, символи, малюнки, окремі ключові слова (написи, гасла), схеми, діаграми, тощо. Поглянувши на скрайб-візуалізацію, студент повинен відтворити в пам'яті почуте. Перед створенням візуалізацій, окресліть головний зміст, котрий ви плануєте донести до студентів. Це потрібно, щоб через надмірну кількість образів не сховався зміст розповіді.

«Сторітелінг» – це маркетинговий прийом, який використовує медіа-потенціал з метою ефективного донесення інформації через історії та приклади. Навчальний матеріал, який представлений у вигляді захоплюючої історії, сприяє формуванню особистісних якостей, демонструє унікальність уяви кожного студента, дозволяє виявити активність та творчість. Беручи до уваги, що сучасні студенти тривалий час проводять онлайн, реальне спілкування стає мистецтвом, якому треба вчитися. Для цього чудово підходить метод «Сторітеллінг». Сторітеллінгом зацікавлені сучасні педагоги та психологи світу, бо пояснення матеріалу у формі розповіді історій розвиває у здобувачів освіти уяву, логіку та сприяє підвищенню рівня культурної освіти. Сторітелінг може примінятися у будь-якому місці та у будь-який час. Історії дають зрозуміти, як приймаються рішення та будуються стосунки. Саме через обмін історіями, окреслюючи емоційні зв'язки, викладачі та студенти створюють якісні та єдиновірні взаємини.

Таким чином, активні методи навчання дають можливість:

- формувати та розвивати мислення студентів;
- допомагають залученню студентів до вирішення фахових проблем;
- поглиблюють фахові знання, розвивають практичні навички і вміння;
- активізують навчальний процес, спонукають студентів до творчості;
- допомагають прогнозувати та аналізувати результати своєї діяльності, підвищувати рівень самоорганізації.

Слід звернути увагу, що на занятті з використанням активних методів навчання від викладача потрібно більше віддачі та творчості, ніж тоді, коли воно відбувається пасивно, у формі переказу прочитаної інформації чи давно відомих істин. Форми участі педагога у дискусії здобувачів освіти можуть бути різними, але при цьому не нав'язуючи своєї думки. Краще це робити шляхом тонкого управління ходом дискусії через постановку проблемних питань, котрі потребують продуктивного мислення і творчого пошуку істини.

Це можливо тоді, коли педагог озвучує свою точку зору лише в порядку отримання висновків

із висловлювань студентів та аргументованого спростування помилкових суджень. Часто його позиція може співпадати з думками студентів, оскільки вони виникли в результаті викладачів. Але саме такими прийомами можна не просто і не лише спрямовувати змістовну, інтелектуально-пізнавальну сторону обговорення теоретичних питань, а й конструювати загальну продуктивну діяльність, тим самим впливаючи на особистісну позицію студентів, перетворюючи їхню навчальну діяльність на навчально-виховну [2, с. 16].

Висновки. Підсумовуючи вище викладене, можна зауважити, що успіх навчання визначається ставленням студентів до самого навчання, їх прагненням до пізнання, усвідомленням і самостійним оволодінням знаннями, уміннями та навичками, їх пізнавальною активністю. Активні методи навчання, на наше переконання, за умов їх творчого застосування перетворюють навчальний процес у творчо-пошукову діяльність, яка позитивно впливає на його ефективність, спонукає до пошуку різноманітних прийомів засвоєння знань. Необхідність активного навчання зумовлена тим, що за допомогою його форм, методів можна досить

ефективно вирішувати цілу низку дидактичних завдань, які важко вирішити за умов традиційного навчання. Навчання повинно будуватися на взаємодії студента та викладача. Щоб воно було ефективним потрібно, щоб зусилля доклали обидві сторони освітнього процесу. Активні методи навчання дають змогу досягти поставлених завдань та сприяють особистісному та професійному зростанню.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України: історія, теорія : підручник / А. М. Алексюк. Київ: Либідь, 1998. 558 с. Астахова В. І. Нові тенденції у соціально-економічному розвитку української вищої школи та завдання управлінської політики Педагогіка та психологія. 2002. № 3. С. 15-18.
2. Гурч Л. М. Впровадження інноваційних педагогічних технологій: вимоги ХХ століття. Проб. та персп. розв. фін. системи України 2003. Вип. 9. С. 151-153.
3. Дичковська І. М. Інноваційні педагогічні технології: [навч. посібник] Київ: Академвидавець, 2004. 320 с.
4. Педагогічні технології. Досвід. Практика : довідник. Полтава : ПОІПОПП. 1999. 376 с.

ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

FORMATION OF PEDAGOGICAL TOLERANCE OF FUTURE TEACHERS OF PROFESSIONAL EDUCATION BY MEANS OF INTERDISCIPLINARY INTEGRATION: THEORETICAL BASIS OF RESEARCH

Здійснено загальну характеристику засадничих теоретичних основ дослідження формування педагогічної толерантності майбутніх педагогів професійної освіти засобами міждисциплінарної інтеграції. З'ясовано, що серед пріоритетних напрямів модернізації вітчизняної системи професійної освіти є вдосконалення теоретичної та практичної підготовки майбутніх педагогів. Сучасне суспільство має фундаментальну освітню потребу в формуванні всебічно розвинутої особистості, з високим інтелектуально-творчим потенціалом і глобальним мисленням. Узагальнено, що введення поняття «педагогічна толерантність» до наукового тезаурусу зумовлено такими факторами: різноманітністю та варіативністю трактування категорії «толерантність» у вітчизняній літературі; специфікою дискурсу вітчизняної науки: поняття «толерантність» традиційно семантично близьке до понять «культура світу», «полікультурність», «міжкультурний» діалог; специфічними вимогами до професійно важливих якостей педагога професійної освіти, які зумовлюються спеціальним змістом та спрямованістю педагогічної діяльності. Установлено, що одним із пріоритетних напрямів педагогічної освіти має стати формування професійно важливих особистісних якостей майбутнього педагога професійної освіти, зокрема, його педагогічної толерантності. До переліку теоретичних засад дослідження формування педагогічної толерантності майбутніх педагогів професійної освіти засобами міждисциплінарної інтеграції належить зміст феномену «педагогічна толерантність», яка витлумачується як особистісна якість і принцип діяльності педагога, які полягають у визнанні цінності і вираженні поваги до відмінностей між суб'єктами освітнього процесу, визнання права «іншого» на інакшість, відмову від бажання змінити його за своїм зразком, умінні адекватно розуміти «іншого» і прагнення будувати демократичні взаємини з усіма суб'єктами освітнього процесу; положення сучасних нормативно-правових актів, де наголошується на необхідності трансформації усталених поглядів щодо підготовки майбутніх педагогів у ЗВО; концептуальні підвалини організації освітнього процесу у вищій школі; ключові постулати впровадження та реалізації міждисциплінарної інтеграції в дидактичних реаліях освітнього процесу ЗВО.

Ключові слова: толерантність, майбутній педагог професійної освіти, професійна підготовка, теоретичні засади, педагогічна толерантність, міждисциплінарна інтеграція.

A general description of the basic theoretical foundations of the study of the formation of pedagogical tolerance of future teachers of professional education by means of interdisciplinary integration was carried out. It was found that among the priority areas of modernization of the domestic professional education system is the improvement of theoretical and practical training of future teachers. Modern society has a fundamental educational need for the formation of a comprehensively developed personality, with high intellectual and creative potential and global thinking. In general, the introduction of the concept of "pedagogical tolerance" to the scientific thesaurus is due to the following factors: the diversity and variability of the interpretation of the category "tolerance" in the domestic literature; the specificity of the discourse of domestic science: the concept of "tolerance" is traditionally semantically close to the concepts of "world culture", "multiculturalism", "intercultural dialogue"; specific requirements for the professionally important qualities of a teacher of vocational education, which are determined by the special content and focus of pedagogical activity. It was established that one of the priority directions of pedagogical education should be the formation of professionally important personal qualities of the future teacher of vocational education, in particular, his pedagogical tolerance. The list of theoretical foundations of research on the formation of pedagogical tolerance of future teachers of professional education by means of interdisciplinary integration includes the content of the phenomenon "pedagogical tolerance", which is interpreted as the personal quality and principle of the teacher's activity, which consist in recognizing the value and expressing respect for the differences between the subjects of the educational process, recognition of the right of the "other" to be different, rejection of the desire to change it according to one's model, the ability to adequately understand the "other" and the desire to build democratic relations with all subjects of the educational process; the provisions of modern normative legal acts, which emphasize the need to transform established views regarding the training of future teachers in higher education institutions; conceptual foundations of the organization of the educational process in higher education; key postulates of implementation and implementation of interdisciplinary integration in the didactic realities of the educational process of higher education.

Key words: tolerance, future teachers of professional education, professional training, theoretical foundations, pedagogical tolerance, interdisciplinary integration.

УДК 378.786;34/98
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/54.1.29>

Дідур А.В.,
аспірант
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

Постановка проблеми у загальному вигляді. Вітчизняна освіта впродовж останніх років перебуває на стадії тотального реформування

й удосконалення. Серед пріоритетних напрямів модернізації вітчизняної системи професійної освіти є вдосконалення теоретичної та практичної

підготовки майбутніх педагогів. Сучасне суспільство має фундаментальну освітню потребу в формуванні всебічно розвинутої особистості, з високим інтелектуально-творчим потенціалом і глобальним мисленням.

Така ситуація зумовлена кардинальними змінами, що відбуваються в системах вищої й середньої освіти України й висувають нові вимоги до суб'єктів освітньої діяльності; зростанням соціального і педагогічного значення проблеми формування педагогічної толерантності майбутніх педагогів професійної освіти, фахова діяльність яких прогнозує гармонійний розвиток особистості, формування її ідеалів і цінностей. Процеси глобалізації кристалізують перед сучасною освітньою спільнотою нові завдання щодо формування такої особистості педагога професійної освіти, яка володіла б толерантністю, була готовою і здатною жити і конструктивно діяти в різноманітному професійному світі. Її формування перетворюється для вітчизняної вищої освіти на стратегічно значущу мету, і тому проблема дослідження сутності поняття «толерантність» актуалізує пошук її філософських та психолого-педагогічних підвалин. Крім того, як слушно підкреслює А. Горянська «важливість дослідження толерантності як важливої особистісної та професійної якості майбутніх учителів, у тому числі професійної освіти, зумовлюється покладеною на сучасного педагога суспільною місією виховання культури діалогу і взаємної поваги, що потребує від нього розвинених компетенцій з конструктивної побудови взаємин, збереження свободи, гармонії та цілісності внутрішнього світу своїх учнів і вихованців. Необхідність демократизації стосунків між суб'єктами освітнього процесу актуалізує теоретичні дослідження основ толерантності та створення спеціальних технологій, здатних ефективно протистояти агресії й насильству, сприяти успішній соціальній адаптації особистості в плюралістичному світі» [6, с. 189].

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про той факт, що дослідники виявляють інтерес до проблематики професійної підготовки майбутніх педагогів, в тому числі професійної освіти, адже вивчають різноманітні аспекти фахового навчання студентів педагогічних ЗВО (Н. Бібік, О. Біда, М. Вашуленко, Л. Волик, Л. Зімакова, О. Кіліченко, Л. Коваль та ін.). Водночас знаходимо численні наукові публікації, що спрямовані на вирішення проблеми формування професійної толерантності майбутніх педагогів. Зокрема Н. Бирко звернув свої наукові пошуки на вивчення питання підготовки майбутніх учителів до формування толерантності учнів початкової школи [1]. О. Біда дослідила толерантність як комплексну особистісну та професійну якість майбутнього вчителя початкових класів [2]. Узагальнення проблеми

формування толерантності в сучасних педагогічних дослідженнях відображено в напрацюваннях О. Волошиної [3], Г. Люльки [8] та ін. Цінними видаються дослідження І. Волощук та А. Вакуліної, котрі конкретизували засадничі постулати розвитку толерантних якостей майбутніх вчителів в системі фахової підготовки [4]. Своєю чергою Ю. Гордієнко виокремив педагогічні умови формування педагогічної толерантності майбутніх учителів іноземних мов початкової школи [5]. Розширює наукові горизонти досліджуваної проблематики парадигма толерантності в напрацюваннях А. Горянської, котра пропонує проблему толерантності розглядати в контексті особистісної зрілості студентів педагогічних спеціальностей [6]. Натомість В. Делянченко розробив педагогічну модель процесу формування толерантності у майбутніх соціальних педагогів [7]. В контексті концептуальних змін системи середньої освіти України О. Максимова проаналізувала позицію толерантності вчителя НУШ [9]. Тоді як А. Молчанова трактує толерантність як ціннісну основу професійної діяльності педагога [10]. Разом з тим, питання конкретизації теоретичних засад формування педагогічної толерантності майбутніх педагогів професійної освіти засобами міждисциплінарної інтеграції залишилось поза межами наукових розвідок сучасних дослідників.

Тому метою статті визначено загальну характеристику засадничих теоретичних основ дослідження формування педагогічної толерантності майбутніх педагогів професійної освіти засобами міждисциплінарної інтеграції.

Виклад основного матеріалу. Зміни в концептуальних основах та змісті сучасної освіти в Україні зумовлюють соціальну потребу в підготовці нового покоління педагогів, зокрема професійної освіти: конкурентоспроможних, креативних, соціально адаптованих та ініціативних, здатних до професійного зростання, саморозвитку, здатних удосконалювати власну освітню діяльність відповідно до потреб держави і громади, опанувати педагогічні інновації, застосовувати інтерактивні педагогічні технології. У зв'язку з цим одним із пріоритетних напрямів педагогічної освіти має стати формування професійно важливих особистісних якостей майбутнього педагога професійної освіти, зокрема, його педагогічної толерантності. Про це, зокрема, йдеться в таких державних нормативно-правових документах освіти, як Концептуальні засади розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір (2004 р.), Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (2013 р.), Концепція розвитку освіти України на період 2015–2025 рр. (2015 р.), Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (2016 р.),

Закон України «Про освіту» (2017 р.) та інших нормативно-правових документах, де наголошується на необхідності трансформації усталених поглядів щодо підготовки майбутніх педагогів у ЗВО.

Вивчення наукової літератури дало змогу підсумувати, що сучасне уявлення про толерантність базується на напрацюваннях провідних філософів та психологів, найважливішою спільною думкою яких є визнання толерантності загальною цінністю та основним компонентом миру та згоди між різними соціальними групами. Так, Г. Люлька [8], вивчаючи проблему педагогічної толерантності як професійної якості сучасного вчителя підкреслює, що феномен толерантності пов'язаний із внутрішнім відчуттям людиною власної свободи, що дозволяє їй самостійно визначити свою позицію у сфері людських, в тому числі професійних, відносин [8, с. 435].

Крім того, Н. Бирко зазначає, що зміст категорії «толерантність» формувався впродовж багатьох століть у різних культурах, унаслідок чого має різні смислові відтінки [1]. В загальному розумінні термін «толерантність» походить від латинського дієслова *tolero* («нести», «тримати», «терпіти»). Зазначимо, що популярності дефініція «толерантність» набула в англійській інтерпретації – *tolerance* – де вона означає «допускати». Сьогодні окресленій категорії властивий широкий діапазон інтерпретацій у різних мовах. У світлі сказаного цінною вважаємо думку Ю. Гордієнко, що оскільки проблема толерантності є міждисциплінарною, поняттю толерантність властивий широкий діапазон смислового навантаження [5]. Нині феномен толерантності в рамках педагогічного знання, так само як у філософії та психології, витлумачується як соціокультурна основа ненасильства [1, с. 10].

Погоджуємось з думкою А. Горянської, згідно якої «дискурс толерантності в науковій літературі свідчить про те, що змістовні смисли цього поняття різноманітні й широкі, а загальний концептуальний підхід до її визначення поки що не знайдений. Серед існуючих на даний момент підходів найбільш пріоритетними методологічними орієнтирами для розвитку толерантності майбутнього вчителя є ціннісно-смисловий, екзистенційно-гуманістичний та діалогічний, що об'єднані ідеєю внутрішньої трансформації суб'єктів, а не лише відтворення толерантності у людських стосунках» [6, с. 190].

Введення поняття «педагогічна толерантність» до наукового тезаурусу зумовлено такими факторами: різноманітністю та варіативністю трактування категорії «толерантність» у вітчизняній літературі; специфікою дискурсу вітчизняної науки: поняття «толерантність» традиційно семантично близьке до понять «культура світу», «полікультурність», «міжкультурний» діалог»; специфічними вимогами до професійно важливих якостей

педагога професійної освіти, які зумовлюються спеціальним змістом та спрямованістю педагогічної діяльності.

Очевидно, що до переліку теоретичних засад дослідження формування педагогічної толерантності майбутніх педагогів професійної освіти засобами міждисциплінарної інтеграції належить зміст феномену «педагогічна толерантність», яка витлумачується як «особистісна якість і принцип діяльності педагога, які полягають у визнанні цінності і вираженні поваги до відмінностей між суб'єктами освітнього процесу (педагогами, учнями, їх батьками, адміністрацією), визнання права «іншого» на інакшість, відмову від бажання змінити його за своїм зразком, умінні адекватно розуміти «іншого» і прагненні будувати демократичні взаємини з усіма суб'єктами освітнього процесу» [3, с. 5].

В сучасних умовах можливостей освітнього процесу вища школа володіє всіма необхідними ресурсами для формування педагогічної толерантності майбутніх педагогів професійної освіти. Проте й досі використовується дещо стереотипний підхід до організації професійного навчання майбутніх педагогів в нових соціокультурних й соціально-економічних умовах. Відтак нівелюється вагомість змісту низки дисциплін, які вивчають майбутні педагоги професійної освіти у ЗВО. Вивчення робочих програм дисциплін, які згідно навчальних планів, вивчають майбутні педагоги професійної освіти засвідчило, що низка дисциплін циклу гуманітарної, соціально-економічної, природничо-наукової, професійної та практичної підготовки студентів містить значний інформаційний потенціал для формування педагогічної толерантності. Дидактичні можливості поетапного взаємопов'язаного вивчення психологічних, деонтологічних, культурологічних, етичних відомостей у ЗВО є передумовою застосування засобів *міждисциплінарної інтеграції*, ключові постулати впровадження та реалізації якої відображено в науковій спадщині М. Берулави, С. Гончаренко, А. Данилюка, О. Дубасенюка, Е. Земляної, В. Хранівської, Н. Чапаєва, В. Юдіната ін. Крім того, здійснено численні науково-педагогічні дослідження, що дають змогу адаптувати постулати міждисциплінарної інтеграції до дидактичних реалій освітнього процесу ЗВО (О. Вознюк, Т. Дмитренко, І. Коновальчук, В. Джумирко, М. Гриньків та ін.).

Висновки. Пріоритетними напрямками державної політики щодо розвитку освіти визначаються особистісна орієнтація, оновлення змісту та форм організації освітнього процесу, інтеграція вітчизняної освіти до європейського та світового освітніх просторів. Вирішення проблеми формування педагогічної толерантності майбутніх педагогів професійної освіти засобами міждисциплінарної інтеграції бере початок з вивчення наукового спадку видатних мислителів, педагогів, філософів

щодо сутності категорії «толерантність», «педагогічна толерантність» на різних історичних періодах. Вивчення й аналіз філософської та психолого-педагогічної літератури з досліджуваної проблеми засвідчили, що загальним методологічним принципом вивчення феномену толерантності виступає принцип гуманізму, адже толерантність не сприймає насильства, жорстокості, посягання на свободу особистості. Міждисциплінарна сутність категорії толерантність кристалізується в тому, її зміст охоплює різні сфери наукового знання й спрямовує філософів, психологів та педагогів до вивчення феноменології її розвитку та формування.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бирко Н. М. Підготовка майбутніх учителів до формування толерантності учнів початкової школи : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Житомир, 2014. 20 с.
2. Біда О. А. Толерантність – комплексна особистісна та професійна якість майбутнього вчителя початкових класів. *Вісник Черкаського університету. Серія : Педагогічні науки.* 2016. Вип. 9. С. 145–148.
3. Волошина О. Проблема формування толерантності в сучасних педагогічних дослідженнях. *Рідна школа.* 2016. № 3. С. 4–6.
4. Волощук І. А., Вакуліна А. В. Розвиток толерантних якостей майбутніх вчителів в системі фахової підготовки. *Наук. вісн. Львівської академії. Серія : Педагог. науки.* 2020. Вип. 7. С. 20–25.
5. Гордієнко Ю. А. Формування педагогічної толерантності майбутніх учителів іноземних мов початкової школи : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2017. 20 с.
6. Горянська А. М. Проблема толерантності в контексті особистісної зрілості студентів педагогічних спеціальностей. *Актуальні проблеми психології: Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія.* 2008. Вип. 6. Ч. 1. С. 188–192
7. Делянченко В. М. Педагогічна модель процесу формування толерантності у майбутніх соціальних педагогів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/6112/1/ПЕДАГОГІЧНА%20МОДЕЛЬ%20ПРОЦЕСУ%20ФОРМУВАННЯ%20ТОЛЕРАНТНОСТІ%20У%20МАЙБУТНІХ.pdf> (дата звернення: 18.012. 2022)
8. Люлька Г. А. Педагогічна толерантність як професійна якість сучасного вчителя початкових класів. *Молодий вчений.* 2020. № 2 (78). С. 435-437.
9. Максимова О. О. Позиція толерантності вчителя НУШ. *Система підготовки майбутніх фахівців у контексті становлення Нової української школи : монографія / за заг. редакцією В. Є. Литнєва, Н. Є. Колесник, Т. В. Завязун. – Житомир: Вид. О. О. Євенок, 2019. С. 38–54.*
10. Молчанова А. О. Толерантність як ціннісна основа професійної діяльності педагога: посібник. Київ: Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, 2013. 150 с.

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД НА УРОКАХ КРЕСЛЕННЯ В ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ

COMPETENT APPROACH IN DRAWING LESSONS IN VOCATIONAL (VOCATION-TECHNICAL) EDUCATION INSTITUTIONS

Наше життя сьогодні – це постійне навчання, і тому викладачі ставлять собі за мету навчити здобувачів освіти постійно опановувати нові знання, знаходити потрібну інформацію та застосовувати її на практиці.

Якість підготовки кваліфікованих робітників певною мірою залежить від забезпечення в закладі освіти умов, які не можуть бути постійними. Вони змінюються під впливом багатьох внутрішніх і зовнішніх факторів.

Для сучасного закладу освіти стає необхідною заміна пріоритетів у навчальному процесі, що передбачає перехід від предметно-орієнтованого навчання до навчання спрямованого, на формування його мотиваційної сфери, критичного мислення, креативності, загальнонавчальних та професійних компетентностей.

В статті розглянуто і проаналізовано роль компетентнісного підходу в професійній (професійно-технічній) освіті, який є базовим у формуванні конкурентоспроможного кваліфікованого робітника. Основна увага зосереджується на формах і методах проведення уроків з формування графічної грамотності та розвитку просторового мислення на уроках креслення. Наголошується на важливості реалізації компетентнісного підходу в освітній діяльності професійно-технічних закладів освіти, зокрема на уроках професійно-теоретичної підготовки. У статті розглядається актуальна проблема формування змісту професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників та його впровадження на основі компетентнісного та інтерактивного підходу, описується підхід до визначення та оцінювання компетентностей відповідно до діяльності, яку необхідно вивчити або вдосконалити.

Зроблено висновок про те, що для формування ефективної професійної спрямованості необхідно в інтеграції застосовувати різні форми і методи навчання, зокрема компетентнісний підхід. Немаловажним фактором є також суб'єктність здобувача освіти, його відповідальне ставлення до навчання, зокрема уміння ставити навчальні цілі, вміння формулювати критерії правильності виконання завдання, планувати час, в разі потреби звертатись за допомогою, а також надавати допомогу одногрупникам, здійснювати само- і взаємооцінювання.

Ключові слова: компетентнісний підхід, компетентнісне навчання, творча діяльність, графічна грамотність, формування

компетентностей, проблемне навчання, діяльнісний підхід, професійне навчання, навички, уміння, міжпредметні зв'язки.

Our life today is constant learning, and therefore teachers set themselves the goal of teaching students to constantly acquire new knowledge, find the necessary information and apply it in practice. The quality of training of skilled workers to some extent depends on the provision of conditions in the educational institution, which cannot be permanent. They change under the influence of many internal and external factors. For a modern educational institution, it becomes necessary to replace priorities in the educational process, which involves a transition from subject-oriented education to education aimed at the formation of its motivational sphere, critical thinking, creativity, general educational and professional competencies.

The article considers and analyzes the role of the competence approach in professional (vocational and technical) education, which is basic in the formation of a competitive skilled worker. The main focus is on the forms and methods of conducting lessons on the formation of graphic literacy and the development of spatial thinking in drawing lessons. Emphasis is placed on the importance of implementing a competency-based approach in the educational activities of vocational and technical educational institutions, in particular in the lessons of vocational and theoretical training. The article considers the actual problem of forming the content of professional training of future skilled workers and its implementation based on a competency-based and interactive approach, describes an approach to the definition and assessment of competencies in accordance with the activity that needs to be studied or improved. It was concluded that in order to form an effective professional orientation, it is necessary to apply different forms and methods of training in integration, in particular, the competence approach. An important factor is also the subjectivity of the learner, his responsible attitude to learning, in particular the ability to set educational goals, the ability to formulate criteria for the correctness of the task, plan time, seek help if necessary, as well as provide assistance to fellow students, carry out self- and mutual evaluation.

Key words: competency-based approach, competency-based learning, creative activity, graphic literacy, competence formation, problem-based learning, activity-based approach, professional learning, skills, abilities, interdisciplinary connections.

УДК 378

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/54.1.30>

Сгорова Л.Б.,

викладач-методист,
викладач професійно-теоретичної
підготовки вищої категорії,
Державного навчального закладу
«Київське регіональне вище професійне
училище будівництва»

Постановка проблеми. В епоху різноманіття гаджетів та щоденного збільшення кількості інформації у нашому житті виникає необхідність модернізувати підходи до навчання. Що спонукає професійну (професійно-технічну) освіту відповідно змінюватись та крокувати в ногу з часом. Відповідь на ці виклики – компетентнісне навчання.

Роль професійної освіти сьогодні – підготувати здобувачів освіти до життя, навчити їх критично

мислити, аналізувати, опрацьовувати ті обсяги інформації, які вони отримують звідусіль, та вибрати необхідне.

До пріоритетних напрямків, спрямованих на розв'язання проблем, що пов'язані з незадоволенням роботодавців якістю освіти та трансформацією змісту освіти на основі компетентнісного підходу, передбачається розвиток «креативної ініціативної особистості, що здатна до ефективної

діяльності в суспільстві та завдяки умінню критично мислити, набутим компетентностям, сформованим переконанням і ціннісним ставленням спроможна приймати адекватні рішення на благо українського народу, суспільно-економічного розвитку людства» [1, с. 37].

Враховуючи, що сьогодні необхідно формувати компетентності умінь, знань та навиків, в професійних закладах освіти освітній процес направлений на самоосвітню діяльність здобувачів освіти, інформація і знання стають головними цінностями для кваліфікованого робітника. Це дає змогу використовувати інформацію і знання у професійній діяльності, тобто увага фокусується на процесі неперервного навчання.

Компетентнісне навчання зосереджене на пошуку різноманітної інформації та оволодіння компетентностями, вміннями та навичками, які допоможуть стати випускникам професійних закладів освіти конкурентоспроможними кваліфікованими робітниками на ринку праці.

Формування компетентностей у здобувачів освіти зовсім не заперечує необхідності знань. Компетентнісне навчання – це про динамічне поєднання знань, умінь та цінностей. Лише в комплексі це дає результат. Знання в цьому випадку – радше засіб формування умінь, а не самоціль. Засвоїти окремі знання й уміння, на сьогоднішній день, не достатньо, важливо навчитись застосовувати їх на практиці. Це дає змогу навчитись адаптуватись та шукати шляхи ухвалення рішень у різноманітних ситуаціях.

Аналіз досліджень і публікацій. Педагоги та викладачі професійно-теоретичної підготовки відчують потребу у впровадженні таких методик, які допомогли б реалізувати компетентнісний підхід до навчання. Сьогодні потребує конкурентоспроможних кваліфікованих робітників. Як зазначав Д.А. Тхоржевський, «креслення не має якихось своїх специфічних принципів, тому навчальний процес з креслення підпорядковується усталеним загально дидактичним принципам [2, с.6]. Разом з цим сучасне навчання вимагає використання багатоаспектних та інтегративних методів навчальної діяльності, зумовлені власне навчальною дисципліною – креслення – та сучасними процесами, що відбуваються в освітній та професійній сферах суспільства.

Методики формування понять, систематизації та узагальнення компетентностей набутих на уроках креслення відображені в працях Д.А. Тхоржевського, В.К. Сидоренко, Г.М. Тропініної, О.Е. Коваленко та інших.

Однак необхідно звернути увагу на важливість формування графічної грамотності у кваліфікованих робітників, що диктується їх величезною роллю в розвитку мислення, пізнавальних здібностей та просторової уяви.

Мета статті. Проаналізувати деякі аспекти компетентнісного підходу в професійній (професійно-технічній) освіті, зокрема на уроках креслення. Висвітлити основні теоретичні та практичні використання різних методик на уроках.

Розкрити методику формування графічної грамотності здобувачів освіти завдяки компетентнісного підходу.

Виклад основного матеріалу.

Від кваліфікованого конкурентоспроможного робітника сьогодні вимагається бути здатним до інноваційної діяльності в мінливих соціально-економічних умовах та вміти швидко та безпомилково опановувати новітні технології, розбиратись й правильно користуватись різноманітною технічною та технологічною документацією.

Важливість навчання, направлено на компетентнісний підхід, для розвитку практичних та професійних навичок або компетенцій є більш очевидним, так все частіше навчання, засноване на компетенціях, використовується для освіти, яка потребує розвитку навичок, іноді в поєднанні з іншими уроками на основі групових методів навчання.

Компетентнісний підхід потребує розвитку та інтеграції нових концепцій навчання, які можуть впоратися зі швидко мінливим і вимогливим до знань та інформації суспільством. Крім того, робочі процеси стають все більш комплексними та вимагають постійного розвитку компетенцій і навичок співробітників. Цей спрощений погляд розкриває дві важливі вимоги, з одного боку, потребу в розробці підходів до навчання, які працюватимуть в співпраці з співробітниками, з іншого боку, це потребує розробки методів та концепцій для оцінки впливу навчання на продуктивність. Таким чином, оптимальний, ефективний та індивідуальний підхід до навчання є важливим для того, щоб гарантувати, що мета навчання досягнута. Ефективне навчання можна поділити на кілька рівнів, проте виділимо кілька фундаментальних загальних аспектів, які можуть його надзвичайно підтримувати, а саме, орієнтація діяльності і продуктивності навчання за підтримки технологій та педагогічних моделей, які активують саморегульоване навчання.

Одним із основних факторів компетентнісного підходу в навчанні є уточнення мети навчання, впровадження сучасних форм і методів навчання, спрямованих на його активізацію, особистісну орієнтацію, інформатизацію, та професійну компетентність.

Згадуючи компетенції та навички, необхідно визначити ці терміни в межах нашої роботи. У літературі термін «компетентність» часто визначається як поєднання знань, умінь та навичок, які використовуються для виконання певного завдання. Деякі автори також наголошують на

здатності взаємозв'язку певних завдань, наприклад, компетенція розглядається як здатність виконувати певні взаємопов'язані завдання.

Компетенції - це більше, ніж просто сума певних кількісних навичок. Компетентності, є результатом інтегрованого навчання та досвіду, який включає знання, навички та вміння застосовані в певний момент.

Для моделювання певної діяльності для проектування та розробки такого навчального середовища має бути системний підхід, щоб зрозуміти, відобразити та організувати діяльність у реальному світі. Мета такої моделі навчальної діяльності, використовується для ідентифікації необхідних компетенцій та навичок для навчання.

Традиційні підходи, які розміщують зміст на початку навчання, не можуть надати здобувачам освіти ключових компетенцій і навичок, необхідних у реальному світі. Додатковим побічним ефектом часто є втрата ентузіазму щодо навчання протягом усього життя. Заклад освіти, який заохочує здобувачів освіти взяти на себе ініціативу в напрямку власного навчання, заснованого на компетенціях, створює контекст для глибокого розуміння їхнього світу, який їм потрібен, щоб скористатися можливостями, які пропонує їм життя.

Компетенції – це здібності, які люди використовують, щоб орієнтуватися у своїй культурі, спільноті та кар'єрі; їх здобувають завдяки навчанню. **Навички** здобуваються через прикладне розуміння понять. **Поняття** – це елементи розуміння, які формують наші навички. Навчання, засноване на компетенціях, закладає основу для всього майбутнього навчання впродовж життя.

Педагогічний досвід і результати наукових досліджень педагогів і психологів переконують: досягненню вказаної мети повніше сприяє проблемне навчання порівняно з пояснювально-ілюстративним методом навчального процесу [3, с. 3-7]. Серед основних результатів професійно-теоретичної підготовки має бути формування і розвиток у здобувачів освіти «графічного мислення», що інтегрує в собі певні аспекти просторового, образного та візуального мислення, здатність абстрагування, аналізу і синтезу будь-якої просторової форми.

Деякі педагоги можуть сумніватися щодо можливості використання компетентнісного підходу для викладання своїх предметів, наприклад креслення. Компетентнісний підхід передбачає викладання теми через надання практично-орієнтованих завдань, створення проблемних ситуацій, які зі свого боку вимагає від здобувача освіти напруженої розумової роботи. Пояснення і демонстрація самі по собі ніколи не дадуть справжніх глибоких знань особливо для розвитку графічної просторової уваги.

Нижче наведено приклад практичного застосування компетентнісного підходу, яке інтегрує

навчання на основі компетентностей у цілісну діяльність, направлену викликати високу зацікавленість. Зміст стає побічним продуктом процесу навчання.

Враховуючи те, що рівень підготовки кваліфікованого робітника залежить від його вміння читати і виконувати технічні креслення, а також використовувати теоретичні знання на практиці різноманітним компетентнісним підходом може виступати бінарний урок. На бінарному уроці використовується багато принципів навчання, але пріоритетами є взаємозв'язок теорії з практикою, теоретичного з професійним навчанням.

Педагогічна суть такого уроку - поєднання вивчення взаємозв'язаного матеріалу технічного креслення і виробничого навчання. При проведенні бінарного заняття досягається наступна основна мета:

- під впливом інтересу, викликаного спілкуванням (трикутник «викладач –майстер виробничого навчання – здобувач освіти»), активніше протікає сприйняття навчального матеріалу,
- активізується логічна та емоційна пам'ять, краще працює увага;
- дотримується єдиний підхід до розгляду виникаючих проблем і єдності вимог до здобувачів освіти в процесі їх навчально-виробничої діяльності;
- у здобувачів освіти виховується вміння користуватися теоретичними знаннями в нестандартних виробничих ситуаціях, в умовах, коли необхідно прийняти оперативну і зважено єдине вірне рішення.

Розглянемо приклад компетентнісного підходу на бінарному уроці з креслення і виробничого навчання на тему «Різьба. Класифікація та позначення на кресленнях. Технологія нарізання різьби».

На теоретичній частині такого уроку, яка проводиться в кабінеті «Технічного креслення» викладаються загальні відомості про приєднання деталей, дається визначення різьбового нарізного з'єднання, класифікація кріпильних виробів, визначення та класифікація різьби. Зображення та позначення різьби в отворі, на стержні на кресленнях. Наприкінці уроку перевіряються знання здобувачів освіти методом усного опитування або видається самостійна робота для закріплення навчального матеріалу, а також домашнє завдання.

Після завершення теоретичної частини уроку здобувачі освіти переходять в слюсарню майстерню для подальшої практичної діяльності. На вступному інструктажі для закріплення опорних знань, одержаних здобувачами освіти в теоретичній частині уроку, майстер виробничого навчання у форматі «запит-відповідь» ще раз перевіряє знання здобувачів освіти, проводить аналіз і доповнення відповідей.

Діяльність із зануренням була розроблена для розвитку знань і розуміння в ряді міжпредметних зв'язків, включаючи форми і фігури (математика), геометричні побудови (креслення), побудова нарізі (допуски та технічні виміри), які впливають на практичне розуміння навчальної дисципліни. Деякі завдання вимагали розрахунків (рахунок) і створення звітів (грамотність).

Урок було націлено на низку компетенцій, включаючи розвиток здатності до співпраці, графічної грамотності та навичок вирішення проблем. Елемент несподіванки зазвичай додається до занурення, щоб викликати вищий рівень емоційної взаємодії з темою. Щоб додати «проблемності» завдання викладачем і майстром виробничого навчання завдання, інструменти, матеріали та заготовки були перемішані і здобувачам освіти необхідно спільною співпрацею та домовленостями знайти свої завдання і виконати практичну роботу. Діяльність із зануренням завершилася підведенням підсумків усієї групи.

Цей урок демонструє спосіб, у який спільне розроблення навчального плану ґрунтується на процесах, які включають широкий спектр навичок, компетенцій і концепцій разом із підходом, який включає численні методиками навчання.

Висновки.

Важлива частина компетентнісного підходу – співпраця здобувачів освіти між собою, викладачем та майстром виробничого навчання ведення діалогу та застосування викладачем формульованого оцінювання. Усе це може бути реалізовано

під час викладання будь-якого навчального предмета, зокрема й креслення.

Процес навчання – не автоматичне вкладання навчального матеріалу в голову здобувача освіти, тому пере викладачем виникає необхідність окреслити певні запитання:

– Чи здатні викладачі, що працюють за традиційними моделями, надати значущий досвід навчання, заснований на компетенціях, який надає здобувачам освіти ключові навички та компетенції?

– Наскільки актуальним ви вважаєте надання контенту як спосіб навчання здобувачів освіти у сучасну інформаційну епоху?

– Як мають змінитися форми і методи навчання, щоб надати навчальний досвід, заснований на компетенціях?

Власний досвід показує, що активізація слухової та зорової пам'яті дає більше шансів задовольнити потреби різних здобувачів освіти, чий спосіб сприйняття матеріалу може суттєво відрізнятись.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ничкало Н. Г. Професійна педагогіка і педагогіка праці як методологічна основа підготовки фахівців. *Актуальні проблеми технологічної і професійної освіти*: зб. матеріалів доп. учасн. II Міжнар. наук.-практ. конф., Глухів: Глухівський НПУ ім. О. Довженка, 2020. 282 с.
2. Тхоржевський Д. А. Методика трудового навчання. Київ: Вища школа, 1990. 104с
3. Ковальчук В. І. Інноваційні підходи до організації навчального процесу в ПТНЗ: спецкурс для підвищення кваліфікації керівних та педагогічних кадрів освіти. Київ: Шкільний Світ, 2009. 136 с.

УПРОВАДЖЕННЯ ПЕРСПЕКТИВНИХ ФОРМ ОРГАНІЗАЦІЇ НАУКОВОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

IMPLEMENTATION OF PROSPECTIVE FORMS OF STUDENTS' SCIENTIFIC WORK ORGANIZATION AS AN IMPORTANT COMPONENT OF FORMING THE FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS' PROFESSIONAL COMPETENCE

Стаття присвячена актуальним проблемам підготовки педагогічних кадрів в умовах реформування сучасної системи освіти, підвищення наукового потенціалу майбутніх учителів початкової школи.

Її метою є визначення найбільш продуктивних форм організації наукової роботи здобувачів вищої педагогічної освіти, що дозволяють поєднати формування в майбутніх учителів початкових класів професійних навичок з набуттям досвіду проведення наукових досліджень.

Традиційною формою залучення студентської молоді до наукової діяльності є науковий гурток. Ефективність його роботи залежить від багатьох факторів: мотивації, особистісних якостей гуртківців (відповідальності, наполегливості, цілеспрямованості тощо), активної позиції керівника, його вміння зацікавити, підтримати, стимулювати дослідників-початківців.

Співробітниками лабораторії методичного забезпечення безперервної системної освіти "Школа - заклад вищої освіти" і Науково-консультативного центру читання та дитячої книги ХНПУ імені Г. С. Сковороди запроваджено нові форми організації наукової роботи студентів, що дозволяють поєднувати набуття майбутніми вчителями початкових класів навичок практичної роботи з елементами наукових досліджень. Найбільш продуктивними серед апробованих форм виявилися педагогічна студія, проєкт «Школа професійного зростання. День у школі», створення робочих груп з розробки певних наукових тем. Остання із запропонованих форм є достатньо перспективною, оскільки дозволяє забезпечити різний рівень взаємодії серед учасників групи. Якщо до складу колективу дослідників входять старшокурсник і першокурсник, то робота будується на засадах тьюторської підтримки з боку більш обізнаного з темою учасника групи. Якщо колектив складається з однокурсників, то між ними передбачається чіткий розподіл обов'язків, напрямів роботи щодо пошуку інформації, розробки стратегії дослідження, збору й узагальнення експериментальних даних.

Поєднання на рівні факультету різних форм організації наукової роботи студентів створює сприятливі умови для формування професійної компетентності майбутніх учителів початкових класів.

Ключові слова: професійна компетентність, учитель початкових класів, наукова

робота, нові форми організації, студентські дослідження.

The article is devoted to the current problems of teaching staff training in the context of the modern education system reformation, increasing the scientific potential of the future primary school teachers.

It is aimed at determining the most productive forms of organization of scientific work of the students of the higher pedagogical education establishments, which allow to combine the formation of the professional skills of the future elementary school teachers with the experience acquisition in conducting scientific research.

A traditional form of involving student youth in scientific activities is a scientific club. The effectiveness of its operation depends on a multitude of factors: motivation, personal qualities of the group members (responsibility, perseverance, purposefulness, etc.), the active position of the leader, their ability to create interest in the group, support, and stimulate novice researchers.

New forms of organization of students' scientific work, which allow to combine the acquisition of the skills of practical work with children by future primary school teachers with elements of scientific research have been introduced by the employees of the laboratory of methodical support of continuous system education "School – higher education establishment" and Scientific and advisory center for reading and children's books of H. S. Skovoroda KhNPU. The most productive among the approved forms were the pedagogical studio, the project "School of professional growth. A day at school", establishing of working groups for the development of certain scientific topics. The latest of the given forms is quite promising, as it allows for different levels of interaction among group members. If the team of researchers includes a senior student and a first-year student, then the work is built on the basis of tutoring support from a member of the group who is more familiar with the topic. If the team consists of fellow students, then a clear division of responsibilities, areas of work related to searching for information, developing a research strategy, collecting and summarizing experimental data is expected among them.

The combination of various forms of organization of students' scientific work at the faculty level creates favorable conditions for the formation of professional competence of future primary school teachers.

Key words: professional competence, primary school teacher, scientific work, new forms of organization, student research.

УДК 378.091.33
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/54.1.31>

Ємець А.А.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри теорії і методики викладання філологічних дисциплін у дошкільній, початковій і спеціальній освіті
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

Коваленко О.М.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри теорії і методики викладання філологічних дисциплін у дошкільній, початковій і спеціальній освіті
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Один із провідних напрямів реформування сучасної системи освіти в Україні пов'язаний

з удосконаленням рівня професійної компетентності педагогів, що розглядається сьогодні як «сформована система професійних знань і вмінь,

і педагогічних здібностей, ціннісних орієнтацій, стилю спілкування, необхідних для якісного виконання педагогічної діяльності» [1, с. 53]. Дослідженню сутності компетентностей учителів та особливостям їх набуття присвячені роботи І. Беха, В. Білик, І. Драча, О. Дубасенюк, І. Зязюна, Л. Карпової, І. Колесникової, Г. Кошонько, В. Марченко, Н. Ничкало, В. Пелагейченко, І. Підласого, С. Трипольської, Н. Чепелевої, Т. Яценко та ін. Однак, не дивлячись на значну кількість праць, у яких розглядаються проблеми професійної підготовки педагогів, зокрема вчителів початкових класів, залишається ще багато питань, пов'язаних з формуванням конкурентоспроможних фахівців, здатних реалізувати соціальне замовлення суспільства щодо розвитку і виховання майбутніх поколінь.

Сучасній школі потрібен фахівець, який володіє не тільки базовими професійними знаннями, а й певними навичками творчого вирішення практичних завдань, той, який швидко адаптується до мінливих умов сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Згідно з «Концепцією педагогічної компетентності майбутніх учителів у системі ступеневої підготовки спеціалістів початкової ланки освіти», базою теоретичної підготовленості вчителя є вміння «педагогічно мислити, що передбачає наявність у педагога аналітичних, прогностичних, проєктивних, а також рефлексивних умінь» [2]. На нашу думку, найбільш інтенсивно ці вміння формуються в здобувачів вищої освіти під час виконання наукових досліджень. Тому в підготовці майбутнього вчителя початкових класів особливого значення набуває його залучення до наукової роботи, яка на сучасному етапі перетворюється на один з основних компонентів професійної підготовки майбутнього фахівця.

Відповідно до положення Великої Хартії Університетів (1988 р.) «навчальний процес в університетах повинен бути невіддільним від дослідницької діяльності», «університети мають зберігати нерозривний зв'язок з дослідницькою діяльністю, щоб навчити студентів методам проведення досліджень, сформувати критичне мислення» [3].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У працях сучасних українських науковців (П. Горкуненко, Н. Козак, С. Копельчак, Л. Кравченко, О. Крушельницька, О. Мацегорін, О. Микитюк, О. Набока, О. Овакімян, В. Прошкін, І. П'ятиницька-Позднякова, О. Семенов, Л. Сущенко, В. Шейко та ін.) висвітлюються різноманітні питання організації науково-дослідної роботи студентів, однак недостатньо звертається увага на створення оптимальних умов щодо формування в студента професійно зорієнтованого інтересу до наукової роботи.

Мета статті. Виділити найбільш продуктивні форми організації наукової роботи здобувачів

вищої педагогічної освіти, спрямовані на створення передумов формування професійної компетентності в майбутніх учителів початкових класів.

Виклад основного матеріалу. Наукова робота вчителя початкових класів має тісний зв'язок з його професійною діяльністю. Тому надзвичайно важливо, щоб студенти в період навчання в закладах вищої педагогічної освіти, набуваючи професійні навички, мали можливість отримати позитивний досвід проведення перших наукових досліджень.

Упродовж багатьох років лабораторія методичного забезпечення безперервної системної освіти «Школа – заклад вищої освіти» і Науково-консультативний центр читання та дитячої книги ХНПУ імені Г. С. Сковороди здійснюють цілеспрямовану підготовку науково-педагогічних кадрів. З цією метою співробітники лабораторії залучають студентську молодь до наукових досліджень, тематика яких пов'язана з проблемами дитячої літератури та літературної освіти дітей дошкільного і молодшого шкільного віку. Основною формою організації такої роботи є студентський науковий гурток.

Аналіз діяльності гуртка дозволяє зосередити увагу на ключових аспектах його функціонування, які забезпечують ефективність формування в студентській молоді професійних інтересів і здатності до здійснення наукових досліджень. Наукова робота зі студентами відбувається поетапно. Традиційно виділяють підготовчий етап, обробку отриманих даних; аналіз і синтез результатів дослідження; оформлення матеріалів.

Розглянемо особливості роботи на кожному з етапів на прикладі студентського наукового гуртка «Досліджуємо проблеми дитячої літератури та літературного читання».

1. Підготовчий етап (вибір і визначення теми, її актуальності, основних завдань, розробка загального плану дослідження).

Важливим моментом залучення здобувачів вищої освіти до наукової роботи є мотивація. Перші запрошення до дослідницької діяльності всі студенти факультету початкового навчання отримують під час вивчення дисципліни «Дитяча література» (1, 2 курс). Традиційно один-два студенти з кожної академічної групи висловлюють бажання займатися науковою роботою. Зазвичай, це здобувачі з досить високою загальною підготовкою, які ще до вступу до педагогічного університету виявляли інтерес до читання і навчання в цілому.

Як правило, виділяється ще частина студентів, які хочуть спробувати себе в науковій діяльності, але соромляться зізнатися в цьому, або відчувають невпевненість у своїх силах. Тому після проведення кількох практичних занять викладач індивідуально пропонує окремим студентам долучитися до наукового пошуку. В умовах дистанційного навчання це питання вирішується за допомогою онлайн опитувань, що дозволяє уникнути впливу

конформістських настроїв. Так, у 2022 році 30% другокурсників факультету початкового навчання висловили бажання розпочати наукову роботу з питань літературної освіти.

Важливим стимулюючим моментом для студентів є наявність додаткових балів до підсумкової оцінки в кінці вивчення навчальної дисципліни та рейтингу. Однак останнім часом помічено тривожну тенденцію – навіть додаткові бали не викликають зацікавлення науковою роботою в багатьох студентів, вони ладні погодитися на найнижчий бал.

Звичайно, не всі здобувачі, які виявили бажання виконати наукову роботу, спроможні довести її до логічного завершення. Майже третина студентів відмовляється від виконання завдань дослідження на початковому етапі роботи, внаслідок відсутності навичок самоорганізації.

Вибір теми наукової роботи, як правило, відбувається за допомогою викладача (як і подальша розробка плану дослідження). Це зрозуміло з огляду на недостатній рівень сформованості необхідних умінь і навичок. Однак обов'язковою умовою вибору теми серед запропонованих є її привабливість, актуальність для конкретного виконавця.

Упродовж 20 років роботи наукового гуртка студентами було розроблено понад 100 тем, які стосувалися питань дитячої літератури і методики літературного читання. Досліджувалися окремі жанри і види дитячої літератури: «Українські літературні загадки в дитячому читанні», «Скоромовки в колі дитячого читання», «Детективний жанр у колі дитячого читання», «Літературні лічилки в читанні молодших школярів», «Прислів'я та приказки у творах дитячої літератури», «Розмаїття абеток в колі читання молодших школярів», «Біографічні твори про письменників у дитячій літературі», «Драматичні твори в колі читання молодших школярів», «Розширення читацького кругозору молодших школярів засобами сучасної дитячої прози», «Сучасна ігрова поезія для дітей». Найбільше уваги було приділено казкам як найулюбленішому жанру дитячого читання («Особливості англійських народних казок», «Аналіз країнознавчої лексики в казках народів Азії та арабського світу», «Порівняльний аналіз змісту казок, написаних за фольклорними мотивами», «Специфіка сучасної української літературної казки»). Розмаїття досліджень торкалося окремих тем дитячого читання («Твори героїко-патріотичної тематики на уроках читання в початковій школі», «Кодекс козацького лицарства в народних казках і легендах», «Твори історичної тематики в колі читання молодших школярів», «Література, яка викликає співчуття», «Тема смерті в дитячій літературі» та інші). Розглядалися образи у творах для дітей («Негативні герої в дитячій літературі», «Образ дорослих в українській читанках для початкової школи», «Образ учителя в українській дитячій літературі»,

«Трансформація образу сім'ї в дитячій літературі», «Образ вихователя в художніх і мультиплікаційних фільмах», «Образ дошкільника в дитячій літературі XIX-XXI століття», «Імена персонажів у творах дитячої літератури»).

Серед студентських наукових робіт виокремлюється коло тем, що мають прикладний характер, спрямованість на практичну реалізацію в школі: «Літературні ігри на уроках читання в початкових класах», «Шляхи розвитку поетичної творчості дітей молодшого шкільного віку», «Відеоматеріали на уроках читання в початковій школі», «Хронологічно-маркована лексика в українській дитячій літературі», «Розвиток емоційного сприйняття молодших школярів за допомогою віршованих творів», «Види заголовків в художніх творах для дітей і їх вплив на читацькі інтереси молодших школярів», «Організація літературного музею в початковій школі».

Упродовж останніх років актуальними стають теми, пов'язані із міжнаціональною комунікацією: «Країнознавчі елементи діалогу культур у казках англійського дитячого письменника Дональда Бісета», «Сучасна французька дитяча література в колі читання молодшого школяра», «Вірменська дитяча література в колі читання молодших школярів України».

2. На другому етапі дослідження відбувається пошук і вивчення студентом теоретичного матеріалу.

Саме на цьому етапі виявляються такі необхідні для науковця якості, як наполегливість і систематичність роботи: зазвичай дослідник працює самостійно, іноді звертаючись по консультації до керівника. На сьогодні найбільшу проблему для виконавця складає несформованість умінь працювати з різними першоджерелами, орієнтація тільки на електронні носії інформації (відсутність звички відвідувати бібліотеку), невміння фіксувати результати.

3. Аналіз і синтез результатів дослідження.

Цей етап традиційно передбачає тісну взаємодію з науковим керівником. Він має на меті сформулювати в студента вміння виділяти головне, узагальнювати, робити висновки.

4. Оформлення матеріалів дослідження.

Найбільші труднощі на цьому етапі викликає оформлення матеріалів науковим стилем, підготовка тексту доповіді на наукову конференцію. Допомога керівника на цьому етапі також є дуже важливою.

Відсутність досвіду участі в наукових конференціях призводить до надмірного хвилювання. Студенти переймаються очікуванням запитань, на які вони, можливо, не знають відповіді. Подолати ці проблеми допомагають тренувальні виступи, попереднє обговорення, відвідування подібних наукових заходів у ролі слухачів.

Про результативність діяльності студентського гуртка свідчить формування в здобувачів стійкого

інтересу до наукової роботи, продовження дослідження під час виконання курсової з методики української мови, магістерської з педагогіки, участь у наукових студентських конференціях, як на рівні факультету й університету, так і на всеукраїнському та міжнародному рівнях, публікації статей у фахових журналах. Найперспективніші студенти продовжують свій науковий розвиток, вступаючи до аспірантури.

Окрім забезпечення продуктивної роботи наукових гуртків на факультеті початкового навчання ХНПУ імені Г. С. Сковороди, співробітниками лабораторії і Центру здійснюється постійний пошук нових форм організації науково-дослідної роботи зі студентами.

Однією з перших апробованих форм, що поєднала набуття майбутніми вчителями початкових класів навичок практичної роботи з дітьми з елементами наукових досліджень, стала педагогічна студія. Починаючи з першого курсу, студенти, які відчували професійний покликання, мали можливість щотижня відвідувати школу і працювати з учнями початкових класів. Співробітниками лабораторії була розроблена чітка і послідовна система залучення студентів до такої діяльності. Першокурсники отримували готові конспекти уроків і проводили окремі фрагменти, другокурсники і третьокурсники долучалися до складання конспектів уроків під керівництвом викладачів. Студенти четвертого курсу розробляли конспекти уроків самостійно. Такий підхід до підвищення рівня професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи мав свої позитивні наслідки, які виявлялися як під час педагогічної практики, так і в науковій діяльності на етапі апробації продуктивних методів і прийомів роботи з учнями.

У подальшому запропонована форма роботи вийшла за межі педагогічної студії і на новому рівні була реалізована співробітниками лабораторії як експериментальний проєкт факультету початкового навчання «Школа професійного зростання. День у школі», який мав на меті впровадження ідей дуальної освіти шляхом залучення студентів до професійно орієнтованої взаємодії з дітьми, починаючи з першого семестру першого курсу. Докладно особливості організації експериментальної роботи описано в нашій статті «Problems of formation of the professional competence of the future primary school teachers in the context of dual education» [4].

Одним із суттєвих досягнень роботи за експериментальним проєктом «Школа професійного зростання (День у школі)» стало визначення ефективної форми взаємодії на рівні «викладач – тьютор (магістрант або старшокурсник) – студенти молодших курсів».

Позитивні результати, отримані в ході здійсненого дослідження, дали поштовх до продовження

пошуків щодо визначення продуктивних форм роботи, а саме упровадження тьюторської допомоги першокурсникам з метою залучення їх до наукової діяльності. Потреба у такій взаємодії зумовлена тим, що студенти молодших курсів мають низький рівень готовності до здійснення наукових досліджень. Цього висновку ми дійшли на основі результатів проведеного в першому семестрі 2022 року опитування здобувачів освіти 1-2 курсів. В опитуванні взяли участь 47 студентів.

Так, на запитання щодо наявності досвіду наукової роботи до вступу в університет 84% респондентів зазначили його відсутність. Лише 16% опитаних дали позитивну відповідь і зауважили, що набули досвід під час виконання певних досліджень із заданої теми, зокрема написання робіт у МАН.

На 1 курсі педагогічного університету бажання розпочати наукову роботу висловили майже 60% студентів, на 2 курсі таких студентів виявилось вдвічі менше – 30%.

На запитання «Як ви розумієте, що таке наукова робота в університеті?» отримали такі відповіді: "Придумування чогось нового для майбутнього", "Особистий внесок у сферу діяльності в певній орієнтації", "Написання робіт чи досліджень за допомогою наукового керівника, який тебе спрямовує", "Наукова робота – це опрацювання інформації та написання тез на задану тему" тощо. Результати аналізу відповідей свідчать про поверхове розуміння більшістю студентів сутності наукової роботи.

Узагальнюючи відповіді на запитання щодо форм наукової роботи, у яких хотіли б узяти участь студенти, можна зазначити таке, що працювати в наукових гуртках виявили бажання 29 %, писати наукові роботи – 32%, брати участь в опитуваннях – 38%, у наукових конференціях – 39%, писати наукові статті і тези – 62% респондентів. Значна кількість студентів, орієнтованих на створення тез та статей, зумовлена тим, що, вже з 1-ого курсу вони починають писати тези, і в них складається враження, що саме така робота є основною метою наукової діяльності.

Аналіз результатів опитування засвідчив, що майже 50% студентів 1 і 2 курсів прагнуть брати участь у колективних дослідженнях. Це пов'язано з невпевненістю у власних силах та відсутністю чітких уявлень про наукову роботу.

З метою формування в студентів молодших курсів свідомого ставлення до наукової діяльності було визнано доцільним створення робочих груп з розробки обраних старшокурсниками наукових тем. Провідна роль у кожній групі відводиться старшокурснику, який здійснює наукове дослідження, а прикріплений до нього студент першого курсу виконує роль помічника, якому довіряють зібрати фактичний матеріал на основі підготовлених старшокурсником анкет для опитування учнів.

Така взаємодія створює передумови для спільного обговорення й аналізу отриманих результатів. Наслідком такої діяльності є публікація наукових робіт студентів для першокурсників на рівні тез (за результатами проведеного опитування), для старшокурсників – наукової статті (за результатами проведеного дослідження).

У 2022-2023 навчальному році триває апробація цієї форми організації наукової роботи студентів, але вже зараз можна говорити про її позитивні наслідки, оскільки старшокурсники усвідомлюють, що вони несуть відповідальність за організацію експериментальної роботи, оскільки виступають у ролі наставників студентів, які роблять перші невпевнені кроки в науковій діяльності. А першокурсники, у свою чергу, отримують чудовий стимул до наукової роботи, оскільки мають можливість долучитися до найцікавішого етапу – проведення експерименту й узагальнення даних.

Цього ж навчального року була започаткована ще одна форма проведення колективного дослідження. Було створено три групи другокурсників по три учасники, які обрали спільну тему наукової роботи. Така форма організації праці передбачає чіткий розподіл обов'язків, напрямів роботи щодо пошуку інформації, розробки стратегії

дослідження, збору й узагальнення експериментальних даних. Апробація такої форми взаємодії дослідників-початківців є перспективою подальших наукових розвідок співробітників лабораторії.

Висновки. Отже, студентські наукові дослідження є важливим і необхідним елементом формування професійної компетентності майбутніх учителів початкових класів. Упровадження поряд із традиційними новітніх форм організації наукової роботи студентів дозволяє підвищити якість підготовки професійних кадрів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Тевлін Б.Л. Професійна підготовка вчителів. Харків, 2006. 192 с.
2. Концепція педагогічної компетентності майбутніх учителів у системі ступеневої підготовки спеціалістів початкової ланки освіти. URL: <http://www.kgpa.km.ua/?q=node/233>
3. Observatory Magna Charta Unversitatum URL: <https://www.magna-charta.org/>
4. Dzhezheley O., Emets A., Kovalenko O. Problems of formation of the professional competence of the future primary school teachers in the context of dual education. Theory and Practice of Future Teacher's Training for Work in New Ukrainian School: monograph / Edit. I. F. Prokopenko, I. M. Trubavina. Prague, OKTAN PRINT s.r.o., 2020., P.435-451

THE PROBLEMS OF TEACHING IN THE COURSE «UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE» FOR STUDENTS OF MEDICAL SPECIALTIES

ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «УКРАЇНСЬКА МОВА ЯК ІНОЗЕМНА» ДЛЯ СТУДЕНТІВ МЕДИЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

The article analyzes linguistic and non-linguistic problems that arise during the teaching of the academic discipline «Ukrainian as a foreign language» in medical establishments of higher education. The opinions of scientists in researches and publications devoted to the mentioned problems and their connection with important scientific and practical tasks are represented. The problem of developing reading skills, the problem of mastering orthoepic rules, the problem of mastering vocabulary, the problem of understanding Ukrainian text, the problem of building phrases and sentences, the student's ability to ask questions, the problem of spelling, the problem of learning to speak, the problem of the language barrier, the problem of visual representation and learning in monolingual or bilingual groups are considered in detail. Algorithms for solving and practical recommendations for overcoming each problem of teaching Ukrainian as a foreign language which are based on the four main types of speech activity (listening, speaking, reading, writing) are proposed.

For the correction of language problems, an end-to-end comprehensive approach is scientifically argued based on the following algorithm of actions: 1) explanation of new educational material, in particular lexical and grammatical, providing clear instructions for memorizing it; 2) automation of skills, which consists in performing the same type of tasks in relation to the teacher's set goal for a specific stage; 3) formation of skills in various types of language activity, which involves the use of learned phrases and language structures outside the classroom. The prospects for further research are formulated, which consist in the creation of educational materials on the Ukrainian as a foreign language based on the communicative-grammatical approach, in the improvement of methods and approaches to teaching the academic discipline in medical establishments of higher education, and in the situational organization of the student's communicative interaction in a foreign language environment.

Key words: *linguistic and non-linguistic problems of teaching, Ukrainian as a foreign language, communicative-grammatical approach, language activity.*

У статті проаналізовано мовні та немовні проблеми, які виникають під час викладання навчальної дисципліни «Українська мова як іноземна» у медичних закладах вищої освіти. Репрезентовано думки науковців у дослідженнях і публікаціях, присвячених зазначеній проблематиці, та їхній зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Детально розглянуто проблему формування навичок читання, проблему опанування орфоепічних правил, проблему оволодіння лексикою, проблему розуміння українського тексту, проблему побудови словосполучень і речень, уміння студентом ставити запитання, проблему орфографії, проблему навчання говоріння, проблему мовного бар'єру, проблему наочного зображення та навчання у монолінгвальних чи білінгвальних групах. До кожної проблеми викладання української мови як іноземної запропоновано алгоритми вирішення і практичні рекомендації подолання на основі чотирьох основних видів мовленнєвої діяльності (слухання, говоріння, читання, письмо).

Для корекції мовних проблем науково аргументовано наскрізний комплексний підхід на основі такого алгоритму дії: 1) пояснення нового навчального матеріалу, зокрема лексичного та граматичного, наведення чіткої інструкції щодо його запам'ятовування; 2) автоматизація навичок, що полягає у виконанні однотипних завдань щодо поставленої цілі викладача для конкретного етапу; 3) формування вмінь у різних видах мовної діяльності, яке передбачає використання вивчених фраз, мовних конструкцій поза навчальною аудиторією. Сформульовано перспективи подальших досліджень, які полягають у створенні навчальних матеріалів з української мови як іноземної на основі комунікативно-граматичного підходу, в удосконаленні методів та підходів до викладання навчальної дисципліни у медичних закладах вищої освіти та в ситуативній організації комунікативної взаємодії студента в чужому мовному середовищі.

Ключові слова: *мовні та немовні проблеми викладання, українська мова як іноземна, комунікативно-граматичний підхід, мовна діяльність.*

UDC 811.161.2:376.1

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/54.1.32>

Zalipska I.Ya.,

Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor,

Associate Professor at the Department
of the Ukrainian Language

I. Horbachevsky Ternopil
National Medical University

Problem statement. The study of the Ukrainian as a foreign language in medical institutions of higher education has already been established, and this process even has its own developments and achievements. Constant updating and improvement of methodological developments for students and teachers, systematic publication of training manuals and didactic materials, making up of creative tasks, multimedia presentations and video files for learning the Ukrainian language are the guarantee of significant scientific achievements in this area, which confirm the formation of metalanguage, a new direction of Ukrainian linguistic didactics.

It is worth noting that scientific opinion has established four main approaches to studying the Ukrainian as a foreign language: communicative, grammatical, communicative-grammatical and grammatical-communicative. In our opinion, it is wrong to consider only one of them as the most effective, because individual perception proves that it is worth taking into account age, social status, purpose of study, inclination to learn foreign languages, communication environment, place of residence, etc. Taking into account the many years of experience in teaching Ukrainian as a foreign language, in medical establishments of higher

education the communicative-grammatical approach is the most justified, which allows a medical student to immediately understand individual lexemes and word combinations and at the same time correctly construct sentences and questions, use the correct case endings and verb forms. However, at the same time, there have been recording the problems that arise during the teaching of the Ukrainian as a foreign language, the study and solution of which is an urgent issue today.

Analysis of recent research and publications.

Among linguists, we increasingly observe interest in the problems of teaching Ukrainian as a foreign language. It is worth noting that scientists are investigating more general issues – problems of learning the Ukrainian language by foreign students (V. Ya. Kliuchnyk [3], H. Yu. Shelest [5]), problems of teaching Ukrainian as a foreign language (O. O. Lytvynenko [4]), peculiarities of the professional training of a doctor (O. S. Isaieva [1]). Among narrower questions, the study of the formation of reading skills and comprehension of Ukrainian-language text among foreign students is relevant (S. D. Karpenko [2]).

O. O. Lytvynenko notes: «Teaching the Ukrainian language for foreign students requires solving a whole set of issues regarding the peculiarities of the formation of language competence in future specialists. Mandatory for motivation is the student's personal interest in learning the Ukrainian language» [4, p. 60]. Based on this thesis, there is a lack of scientific studies devoted to the problems of teaching the Ukrainian as a foreign language to a motivated medical student.

The purpose of our research is to consider the problems that arise during the teaching of the Ukrainian as a foreign language in medical establishments of higher education, and to propose ways to solve them.

Presenting the main material. An interest in learning Ukrainian as a foreign language is growing every year. In view of the Russian-Ukrainian war, such a trend is especially visible in the world now. However, the representation of the peculiarities of studying the Ukrainian language in higher education through the prism of the problems that arise and the teacher's steps, how to overcome them and thereby increase the student's motivation and understanding of the need to do this, is indisputable. Today, many students come to Ukraine to study, in particular from India, Africa, the Middle East countries, Latin America, less often from Europe and the USA. With this in mind, a summary of scientific observations on the above-mentioned issue is presented.

1. In our opinion, **the problem of formation of reading skills** should be singled out first. S. D. Karpenko emphasizes: «Reading is a receptive type of speech activity with perception and understanding of written text. Visual perception of

the text requires experience, which consists both in the external recognition of signs and in the internal, semantic load of words, phrases and sentences. The final stage is a symbolic understanding of the entire text and the author's thought. This process becomes more complicated when the text of a foreign language is in front of us» [2, p. 27]. Note that a motivated student with the help of a teacher will read in Ukrainian after two hours of study, but this process is not always easy, so you should follow the algorithm of certain rules: – learn the Ukrainian alphabet; – read open syllables; – read open syllables with coincidences of two consonant sounds; – read closed syllables; – read words with «Ь» and «ЬО»; – read words with «ДЖ» and «ДЗ»; – read words with «Я», «Ю», «Є», «І» in different positions of the word. Such a sequence of training exercises will allow you to form the skill of reading correctly, but to improve it, you need daily training.

2. In parallel with the problem of forming reading skills, there is **the problem of mastering orthoepic rules**. As V. Ya. Klyuchnyk notes, Ukrainian phonetics is difficult for most foreigners. This especially applies to vowel sounds and letters due to the similarity in appearance to the letters of the English and French alphabets. A separate problem is the process of learning certain sounds of the Ukrainian language, such as «З» and «Ж» and the sound combinations «ДЗ» and «ДЖ», as well as the pronunciation of the letter «Р» [3, p. 155]. Indeed, depending on the nationality, there may be problems with the pronunciation of certain Ukrainian sounds. For example, it is more difficult for students from India to pronounce whistling sounds [з], [ч], [ц], [дз] and the guttural sound [ж], students from Arab countries have difficulties with the sound [р], students from Morocco and Ecuador often make mistakes in accentuation of words, since in the Ukrainian language the accent is free and mobile, students from African countries make mistakes in the pronunciation of hard and soft sounds, in particular soft [л']. Of course, such problems arise due to the peculiarities of the human articulatory apparatus in relation to a certain region of the world, but systematic training will help to overcome such problems of pronouncing Ukrainian sounds. In addition, the teacher must pronounce specific sounds clearly and slowly, a good practice for students is to repeat complex sounds at least three times, an important stage is the introduction of such sounds into syllables and words, the teacher must pay attention to individual work and work in pairs to correct orthoepic skills. We suggest the order of the teacher's work with students in the pronunciation of the most difficult sounds: – pronunciation of hard consonant sounds; – the pronunciation of soft and softened consonant sounds with the letter «Ь»; – pronunciation of hissing [ж], [ч], [ц], [дж] and whistling consonant sounds [з], [ч], [ц], [дз]; – pronunciation of the sound [шch] (letter «ц»); – pronunciation of the

sound [p]; – pronunciation of sounds [r] and [z]; – pronunciation of words with the letters «Я», «Ю», «Є», which can denote one or two sounds; – pronunciation of words with «-ться», «-шся» and doubling or lengthening of letters; – pronunciation of paronyms and words with variable stress.

3. In addition, it is worth considering **the problem of vocabulary acquisition**. Of course, in order to communicate in Ukrainian as a foreign language, one should know the lexical minimum of this language. H. Yu. Shelest understands the lexical minimum as the minimum «number of words that allows you to use language as a practical means of communication» [5, p. 53]. According to scientists, the active vocabulary of an adult is on average 5000–6000 words. This number can increase to 8000–10000, who read a lot or have a philological education. Of course, there are Ukrainian wordsmiths who have 12000–15000 words in their active dictionary. Determining the lexical minimum of a foreigner, «who studies a language for six years outside the language environment is usually called 3000 words» [5, p. 53]. Medical students can speed up the process of learning Ukrainian as a foreign language only because they live in a language environment and after two years of study they already communicate on topics relevant to them at a sufficient level. We offer to act according to the following principle for beginners: – study vocabulary on topics that are most necessary for communication, for example, «Food products», «Transport», «Family», «University», «Days of the week, months and seasons», «City», «My future profession», «Recreation», etc.; – immediately learn phrases, such as: «*артеріальний тиск*», «*кровоносна судина*», etc.; – record and remember the most used words that the student hears every day; – make stickers with inscriptions on household items at home and study them; – learn words according to the «noun (pronoun)–adjective–verb» algorithm.

4. At the same time, **the problem of understanding the Ukrainian-language text**, which is closely related to the problem of mastering vocabulary, should be solved. When foreign students often read a text, they do not understand it, that is why it is so important to practice understanding the Ukrainian-language text by topic: learn words and phrases according to the topic, read the text or dialogue according to this theme, formulate questions for the student according to the information read, and finally ask the student to do listening to the studied topic to check your level of understanding of the Ukrainian-language text.

5. **The problem of making phrases and sentences** correctly is quite relevant. Of course, the grammar of the Ukrainian language is quite complex, but it is worth studying it according to the levels of complexity and in parallel with the study of vocabulary. We suggest the following algorithm for learning grammar at a sufficient level: noun gender,

noun number, personal and possessive pronouns, adjective gender, verb, imperfect and perfect verbs, present, past and future tenses, declension of nouns, degrees of comparison of adjectives, declension of adjectives, pronouns and their conjugation, cardinal and ordinal numerals, adverb, official parts of speech. It is worth noting that the material should be presented in parts, exceptions and complex cases should be avoided at first, and only later should they be explained. This will help a foreigner systematically make up from the simplest phrases and sentences to more complex ones.

6. A student's **ability to ask questions** should be highlighted as part of the grammatical aspect of teaching. This type of work is difficult, because it requires a good understanding of the Ukrainian-language text, mastery of the grammar of the Ukrainian language at least at a sufficient level. First, the teacher should offer the student to learn question words (*хто? що? як? який? чий? де? коли? звідки? куди? скільки?* etc.), then the correct order of interrogative sentences, practice first asking questions of the same type, then complicating them with secondary one sentence members.

7. **The problem of spelling** arises, first of all, because higher education does not often practice dictionary dictation and work at the blackboard. It is important for the teacher to check the assimilation of spelling skills in relation to new lexical material for the topic every time. The work of writing dictations will be useful to solve this problem.

8. **The problem of learning** to speak is based on mastering all norms of the literary language: orthoepic, accentuate, lexical, grammatical, stylistic, orthographic and punctuation. Indeed, the teacher can teach how to make up a sentence, a coherent text, but he cannot make it present to the public, and this type of work is extremely important for learning to speak a foreign language. H. Yu. Shelest emphasizes: «Situational organization of educational material pushes the student to demonstrate communicative activity, stimulates independent speech activity. The teacher's task is to look for ways to involve the student in communicative interaction, to find such ways and techniques to force a conversation» [5, p. 54].

9. In a foreign language environment, **the problem of the language barrier** is relevant, because, as V. Ya. Kliuchnyk notes, «in order to acquire professional skills, a foreign student must fully enter a completely foreign communicative and cultural environment, therefore master a foreign language needed not only for studying, but also for living in another country» [3, p. 156]. To solve this problem, the most effective method is teaching only in the Ukrainian language, because «it requires more concentration from students, gives an opportunity to perceive the language by ear and gives a better effect» [4, p. 60]. In this way, the student will gradually

adapt to a foreign language environment and will not be afraid to speak Ukrainian as a foreign language on a daily basis.

10. High-quality teaching of the Ukrainian language as a foreign language should be accompanied by appropriate technical support: multimedia board, computers, video projectors and other technical equipment for visual demonstration. In fact, it is not always possible for teachers to use it, so **the unspoken problem of visual representation** is relevant.

11. **The problem of learning in mono- and bilingual groups** [4] is that students learn better when there is no common native language in the group, which is the key to the successful formation of language competence of future specialists, so it is worth forming international groups.

It should be noted that to solve language problems, we offer a comprehensive approach based on the following algorithm of actions: 1) explanation of new educational material, in particular lexical and grammatical, providing clear instructions for memorizing it. For this, the teacher should use the English language, it will simplify and speed up the process of understanding; 2) the automation of skills consists in performing the same type of tasks in relation to the goal set by the teacher for the stage when the student gives an answer to the corresponding task without thinking; 3) the formation of skills in various types of language activities involves the use of learned phrases and language structures outside the classroom: on the street, in a store, at home, etc.

Conclusions. Thus, on the basis of conducting numerous practical classes on the Ukrainian as a foreign language, the problems and ways to solve them that arise during teaching in medical establishments of higher education are considered, such as: the problem of forming reading skills, the problem of mastering orthoepic rules, the problem of mastering vocabulary, the problem of understanding the Ukrainian text, the problem of making phrases and

sentences, the student's ability to ask questions, the problem of spelling, the problem of learning to speak, the problem of the language barrier. The problem of visual representation and learning in mono- or bilingual groups belongs to non-linguists.

The prospects for further research consist in the creation of educational materials on the Ukrainian as a foreign language based on the communicative-grammatical approach, in the improvement of methods and approaches to teaching the academic discipline in medical institutions of higher education, and in the situational organization of a student's communicative interaction in a foreign language environment.

REFERENCES:

1. Ісаєва О. С. Професійна комунікація лікаря – основа лінгвістичної підготовки. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2018. Випуск 62. С. 76–79.
2. Карпенко С. Д. Формування навички читання та розуміння україномовного тексту у студентів-іноземців. *Актуальні проблеми викладання української мови як іноземної: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 19 квітня*. Білоцерківський НАУ, 2019. С. 27–30.
3. Ключник В. Я. Проблеми вивчення української мови іноземними студентами. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2021. Випуск 79 (1). С. 154–157. DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2021.79.1.32>
4. Литвиненко О. О. Проблеми викладання української мови іноземним студентам у двомовному середовищі. *Соціально-гуманітарні науки та сучасні виклики. Матеріали III Всеукраїнської наукової конференції. 25–26 травня 2018 р., м. Дніпро. Частина II.*; наук. ред. О. Ю. Висоцький. Дніпро: СПД «Охотнік», 2018. С. 59–61.
5. Шелест Г. Ю. Вивчення української мови як іноземної: проблеми, нові методики, перспективи. *Закарпатські філологічні студії*. 2018. Випуск 3 (1). С. 51–55.

МІЖДИСЦИПЛІНАРНА ІНТЕГРАЦІЯ ЯК ПЕДАГОГІЧНА УМОВА
ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВINTERDISCIPLINARY INTEGRATION AS A PEDAGOGICAL CONDITION
FOR PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS

Стаття присвячена проблемі міждисциплінарної інтеграції в професійній підготовці педагогів. У статті аналізується сутність інтегративного підходу в системі вищої освіти, дається визначення понять «інтеграція» та «інтегративний підхід». Охарактеризовано визначення поняття «інтеграція в освіті» як педагогічної категорії. Проаналізовано тлумачення низки науковців щодо необхідності інтеграції навчальних дисциплін задля фахової підготовки та всебічного розвитку майбутніх педагогів. Зазначено, що інтегрований підхід до навчання позитивно впливає на розвиток самостійності, пізнавальної активності й уподобань дитини, сприяє розвитку її здібностей. Доведено, що інтегроване навчання дозволяє усунути дублювання матеріалу з різних предметів, заохотити молодших школярів будувати зв'язки між окремими дисциплінами й опиратися на знання з різних предметних галузей. Констатовано, що інтеграція це процес, що об'єднує та будує міцні зв'язки між окремими компонентами чого-небудь задля формування цілісної картини світу. Підкреслено, що інтегративний підхід виступає засобом педагогічної підготовки, в результаті якої студенти отримують знання та вміння, що адекватні цілям навчання. Акцентовано увагу на тому, що інтегрований курс «Я досліджую світ» має особливе місце в системі фахової підготовки майбутнього вчителя початкових класів та можливості для забезпечення міждисциплінарної інтеграції. Акцентовано увагу на тому, що інтегрований курс «Я досліджую світ» реалізовується за допомогою інтеграції кількох освітніх галузей та має потужні можливості для формування всебічно розвиненої особистості. Доведено, що реалізація інтегративного підходу у процесі підготовки майбутніх педагогів можна розглядати як одну з провідних тенденцій освітнього процесу.

Ключові слова: інтеграція, інтегративний підхід, міждисциплінарна інтеграція, професійна підготовка.

The article is devoted to the problem of interdisciplinary integration in the professional training of teachers. The article analyzes the essence of the integrative approach in the system of higher education, defines the terms «integration» and «integrative approach». The definition of the concept of «integration in education» as a pedagogical category is characterized. The interpretation of a number of scientists regarding the need to integrate educational disciplines for professional training and comprehensive development of future teachers was analyzed. It is noted that an integrated approach to learning has a positive effect on the development of independence, cognitive activity and preferences of the child, and contributes to the development of his abilities. It has been proven that integrated learning makes it possible to eliminate the duplication of material from different subjects, to encourage younger students to build connections between separate disciplines and to rely on knowledge from different subject areas. It was established that integration is a process that unites and builds strong connections between individual components of something in order to form a complete picture of the world. It is emphasized that the integrative approach is a means of pedagogical training, as a result of which students acquire knowledge and skills that are adequate to the goals of education. Attention is focused on the fact that the integrated course «I explore the world» has a special place in the system of professional training of the future primary school teacher and the possibility to ensure interdisciplinary integration. Attention is focused on the fact that the integrated course «I explore the world» is implemented through the integration of several educational fields and has powerful opportunities for the formation of a comprehensively developed personality. It has been proven that the implementation of an integrative approach in the process of training future teachers can be considered as one of the leading trends in the educational process.

Key words: integration, integrative approach, interdisciplinary integration, professional training.

УДК 378:37.016-044.247]005.336.5
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/54.1.33>

Луцан Н.І.,

докт. пед. наук,
завідувач кафедри фахових методик
і технологій початкової освіти
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника

Струк А.В.,

докт. пед. наук,
професор кафедри фахових методик
і технологій початкової освіти
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника

Постановка проблеми. Реформування освітньої системи України, інтеграція її в Європейський освітній простір істотно вплинули на розвиток всієї системи освіти, яка спрямована на забезпечення умов для якісної підготовки конкурентоспроможних на світовому ринку праці фахівців. Реформа освіти ставить нові вимоги до підготовки вчителя початкових класів.

Пошуки шляхів удосконалення системи освіти сприяли провадження інтеграції навчання. В Україні принцип інтеграції проголошений основним принципом реформування освіти поряд з принципами гуманізації та диференціації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання інтеграції в наукових розвідках учених розкривається різноаспектно. Зокрема,

інтеграцію психологічних і дидактичних принципів в освітньому процесі досліджували Г. Балл, І. Бех, Л. Виготський, В. Загв'язинський, І. Зязюн, О. Леонтєв, С. Поляков, В. Рибалка, Е. Стоунс, Н. Тализіна, Л. Фрідман; теоретико-методологічних основ інтегративного підходу в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців у закладах вищої освіти досліджували М. Адамко, О. Антонова, Н. Божко, О. Вошук, І. Гузій, А. Коломієць, О. Надутенко, М. Опачко, Н. Подопригора, Ю. Прищупа, З. Хитра та ін.; інтегративний підхід в удосконаленні професійної підготовки фахівців розглядався у працях В. Безрукової, О. Вознюк, Р. Гуревича, О. Дубасенюк, І. Лапичак, О. Прометун, Л. Сидорчук, О. Стечкевича, І. Фурси; педагогічний аспект інтеграції форм, методів,

змісту навчання вивчали І. Козловська, П. Лузан, І. Яковлев та ін.

Аналіз наукових студій свідчить про підвищену увагу українських науковців до питання викладання курсів на міжпредметній основі на різних рівнях освіти. Питання міжпредметної інтеграції на рівні початкової загальної освіти висвітлена у працях М. Вашуленко, О. Савченко; на рівні закладів повної загальної середньої освіти – Н. Голуб, О. Горошкіна, М. Пентиліук, О. Тесленко, С. Караман; на рівні закладів фахової передвищої освіти Н. Лесняк, М. Чабайовської та інших.

Дослідженню різних аспектів організації освітнього процесу в Новій українській школі присвятили свої праці Н. Бібік, Я. Гаєвець, Л. Гриневич М. Пристінська, О. Савченко, С. Скворцова, Р. Шиян та інші. Особливості та специфіку інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у початковій школі розглянуто І. Андрусенко, Н. Будною, О. Волощенко, І. Гарбузюк, Т. Гладюк, М. Корнієнко, В. Пономаренко, О. Хомич та іншими.

Натомість власні дослідження свідчать, що студенти недостатньо зорієнтовані на міжпредметній інтеграції, не пов'язують теорію з практикою, утруднюються в розв'язанні професійних завдань та ситуацій, їм бракує досвіду практичної діяльності.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Реформа освіти ставить нові вимоги до підготовки вчителя початкових класів. Особливе місце в системі фахової підготовки майбутнього вчителя початкових класів займає курс «Я досліджую світ». Важливість курсу полягає в тому, що метою початкової освіти є всебічний розвиток дитини, її здібностей, талантів, компетентностей та наскрізних умінь (Державний стандарт початкової освіти, 2018). Особливістю цього курсу є можливість формування системного знання та розширення інформаційного поля за рахунок поєднання різних видів діяльності. Слід зазначити, що його навчальний зміст зорганізований на ідеї дитиноцентризму де у центрі уваги є дитина та цінність її особистості.

Отже, вкрай важливою постає проблема формування ключових компетентностей студентів педагогічних спеціальностей, адже саме вони практично реалізуватимуть положення Концепції Нової української школи, в основу якої покладено необхідність здійснювати повну або часткову інтеграцію різних освітніх галузей шляхом комбінації їхніх компонентів.

Формування цілей статті (постановка завдання). Мета статті – полягає у визначенні понять «інтеграція» та «міждисциплінарна інтеграція», можливостей застосування міждисциплінарної інтеграції в підготовці майбутніх педагогів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглянемо зміст поняття «інтеграція». Дефініція «інтеграція» походить від латинського

слова «integratio», що означає заповнення, або «integer» – цілий. Це поняття має багато визначень у науковій літературі. Проілюструємо деякі з них, так у тлумачному словнику інтеграція розглядається як «акт чи процес поєднання двох чи більше частин таким чином, щоб вони функціонували разом» [8, с. 675].

У педагогічному словнику зазначено, що інтеграція є поняттям, що означає як стан зв'язності окремих диференційованих частин і функцій системи, організму в ціле, так і процес, що веде до такого стану [7, с. 229].

На думку І. Козловської, інтеграція є процесом взаємодії елементів (із заданими властивостями), що супроводжується встановленням, ускладненням і зміцненням істотних зв'язків між цими елементами на основі достатньої підстави, в результаті якої формується зінтегрований об'єкт (цілісна система) з якісно новими властивостями із збереженням в його структурі індивідуальних властивостей вихідних елементів [4]. Отже, процес інтеграції сприяє підвищенню рівня цілісності й організованості будь-якої системи.

Аналіз наукових праць дає підстави розглядати інтеграцію в освіті як загальнонаукову методологію. Однак єдиного підходу до визначення поняття «інтеграція» не має. На нашу думку, Л. Масол «інтеграція – це стан внутрішньої цілісності, зв'язності диференційованих частин і функцій системи, а також процес, що веде до такого стану» [6, с. 8]. Автор стверджує, що інтеграція – це утворення або відновлення цілісності, як вищої форми взаємодії, що передбачає не лише взаємовплив, а й взаємопроникнення її елементів.

Натомість І. Большакова, інтеграцію трактує як «процес об'єднання, взаємодії, взаємопроникнення, взаємовпливу, взаємозближення, відновлення єдності двох або більше систем, що сприяє утворенню нової цілісної системи, яка набуває нових взаємозв'язків і властивостей між оновленими елементами системи» [3, с. 10].

В. Ільченко запропонував розглядати інтеграцію як «процес і результат об'єднання окремих компонентів змісту освіти в єдине ціле» [2, с. 85].

Цікавим для розуміння сутності інтеграції є підхід, запропонований І. Андрусенко що трактує інтеграцію в початковій школі як певну міждисциплінарну форму освітнього процесу, яка ґрунтується на теорії пізнання та розуміння того, що саме пошук знання і є результативним способом міждисциплінарного дослідження [1, с. 13].

Враховуючи наукові позиції дослідників, під інтеграцією ми розуміємо процес, що об'єднує та будує міцні зв'язки між окремими компонентами чогонебудь задля формування цілісної картини світу.

За результати дослідження провідних науковців, викладених у психолого-педагогічних джерелах (М. Берулава, В. Белов, Р. Бунєєв, М. Іванчук,

В. Максимова, Н. Світловська, В. Сидоренко, О. Сухаревська, Н. Чапаєв та ін.) з'ясовано, що в педагогіці під інтеграцією розуміють процес і результат цілеспрямованого об'єднання або злиття в одне ціле диференційованих структурних елементів змісту освіти, засобів, методів, організаційних форм навчання, що веде до виникнення нових якісних можливостей цієї цілісності, а також до змін властивостей самих елементів.

Реалізація інтегративного підходу в освітньому процесу спирається на системне застосування інтерактивних технологій, зокрема, розвитку критичного та професійного мислення, рівневої диференціації, модульно-блочного навчання, дистанційного навчання, технології проєктного навчання.

Інтегрований підхід до викладання курсів, зокрема курсу «Я досліджую світ», дозволяє інтенсифікувати урок, сприяє збільшенню його інформативної складової частини, підвищує творчий потенціал, сприяє розвитку інтересу до навчального курсу, розвиває нестандартне мислення та креативність, допомагає ширшому вивченню навчального предмету та вчить використовувати здобуті знання у практичній діяльності.

Інтегрований курс «Я досліджую світ» побудований за принципом природовідповідності та внутрішньопредметних і міжпредметних зв'язків, які сприятимуть формуванню ключових та предметних компетентностей. У ньому передбачено формування активної позиції першокласників у процесі опанування нових знань, накопичення практичного, життєвого досвіду та творчого застосування їх у нових умовах. Ураховуючи перелік освітніх компонентів, вчитель розробляє програмно-методичне забезпечення з опорою на змістовий матеріал інших дисциплін, тобто керується принципом наскрізного планування завдань.

Використання інтегрованого підходу у підготовці майбутніх педагогів сприяє оптимізації навчального процесу та отримання конкретних результатів, що адекватні цілям навчання. Зокрема, ми розглядаємо як інтеграцією змісту, так й інтеграцією засобів і методів навчання.

Висновки. Студіювання наукової літератури свідчить про стійкий інтерес дослідників до питання міжпредметної інтеграції, яка в освіті розглядається і вивчається як педагогічна категорія, що забезпечує можливість створення взаємозв'язків

між навчальними дисциплінами; визначає необхідність інтеграції змісту навчальних дисциплін для отримання цілісних знань; розкриває роль і місце міжпредметних зв'язків у системі освіти; характеризує методи викладу навчального матеріалу викладачем в процесі інтегративного підходу. На основі широкого аналізу категорії «інтегративний підхід в освіті» можна стверджувати, що це – багатовимірний, багатоаспектний, багатофункціональний категорія, тому реалізація інтегрованого підходу вимагає визначення таких понять, як: інтеграція професій; інтегроване навчання; інтеграційні складові змісту, форм, методів; інтегровані технології тощо.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо в розробці програмно-методичного забезпечення курсу «Я досліджую світ» для навчання майбутніх вчителів початкових класів на засадах інтегрованого підходу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Андрусенко І. Інтегрований курс «Я досліджую світ» як інноваційна освітня технологія у початковій школі. Початкова освіта: історія, проблеми, перспективи : матеріали ІІ Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, м. Ніжин, 17 жовтня 2019 р. / за заг. ред. Є. Коваленко, упоряд. Т. Гордієнко. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2019. 262 с.
2. Ільченко В. Інтеграція змісту освіти як виклик часу. Витоки педагогічної майстерності. Полтава, 2019. Вип. 24. С. 85–89.
3. Інтегровані уроки у початковій школі / І. Большакова ; упорядн. О. Семібаламут. Київ : Вид. дім «Перше вересня», 2016. 176 с.
4. Козловська І. Теоретико-методологічні аспекти інтеграції знань учнів професійної школи. Львів: Світ, 1999. 302 с.
5. Махулі І. Формування готовності майбутніх учителів до роботи в школах національних меншин як сучасна міждисциплінарна проблема. Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки. 2017. № 1 (13). С. 205–211.
6. Масол Л. Загальна мистецька освіта: теорія і практика: монографія. Київ: Промінь. 2006. С. 8.
7. Педагогічний словник / за ред. М.Д. Ярмаченка. К.: Педагогічна думка, 2001. 516 с.
8. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English Sixth Edition; ed. by Sally Wehmeier. Oxford, University Press, 2000. 1540 p.

РОЗДІЛ 4. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ВИХОВАННЯ

ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПРИРОДНИЧИХ ЕКСКУРСІЙ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ У ФОРМУВАННІ ГАРМОНІЙНО РОЗВИНУТОЇ ОСОБИСТОСТІ ШКОЛЯРА

THE EDUCATIONAL POTENTIAL OF NATURE EXCURSIONS AND THEIR IMPORTANCE IN THE FORMATION OF A PUPIL AS A HARMONIOUSLY DEVELOPED PERSONALITY

Стаття присвячена екскурсії як формі організації навчання у закладах загальної середньої освіти, яка актуальна для всіх ланок шкільної освіти. Встановлено, що, незважаючи на важливе дидактичне значення екскурсій, їхній виховний вплив на учнів є надзвичайно цінним. Особливо це стосується природничих екскурсій, які проводять для безпосереднього спілкування школярів із природою. Проте вчителі-предметники недостатньо звертають увагу саме на виховний вплив екскурсій на особистість школяра. У статті проаналізовано наукові праці українських та зарубіжних учених, в яких розкрито виховне значення екскурсій в освітньому процесі. Про значний виховний потенціал екскурсій стверджували Жан-Жак Руссо, Софія Русова, Василь Сухомлинський та багато інших видатних педагогів. На сучасному етапі виникає потреба в ґрунтовному дослідженні ефективності екскурсій у природу як засобу виховання школярів. Зокрема, під час екскурсій у природу є всі можливості для реалізації екологічного виховання учнів. Споглядання краси природи і милування нею сприяє естетичному вихованню школярів, розвитку в них естетичних смаків. Під час екскурсій, спрямованих на вивчення природи рідного краю, відбувається патріотичне виховання учнів, зокрема виховання патріотичних почуттів, любові до рідного краю, своєї землі, Батьківщини. Виконання певної роботи у природі сприяє трудовому вихованню школярів. Формування турботливого, ціннісного ставлення до природи є підвалинами морального виховання здобувачів освіти. Екскурсії на свіжому повітрі створюють можливості для рухової активності школярів, що сприяє їхньому фізичному вихованню. Отже, роль екскурсій у вихованні є неоціненною. Саме під час екскурсій у процесі спілкування в неформальній обстановці природного середовища є всі можливості для формування різнобічно розвиненої, гармонійної особистості учня закладів загальної середньої освіти.

Ключові слова: виховання, виховний потенціал, різнобічне виховання, екскурсії у природу, гармонійно розвинута особистість.

The article is devoted to the excursion as a form of education organization in the institutions of general secondary education, which is relevant for all stages of school education. It was established that, despite the important didactic value of trips, their educational impact on pupils is extremely valuable. Especially it concerns to nature excursions, which are conducted for direct communication of schoolchildren with nature. However, subject teachers do not pay enough attention to the educational impact of trips on the pupil's personality. The article analyzes the scientific works of Ukrainian and foreign scientists, in which the educational significance of trips in the educational process is revealed. Jean-Jacques Rousseau, Sofia Rusova, Vasyl Sukhomlynskyi and many other outstanding teachers emphasized the significant educational potential of excursions. At the current stage, there is a need for a thorough study of the excursion effectiveness as a means of schoolchildren educating. In particular, during excursions into nature, there are all opportunities for the environmental education implementation for pupils. Contemplating the beauty of nature and its admiring contributes to the aesthetic education of schoolchildren, the development of aesthetic tastes in them. During the excursions, aimed at studying the nature of the native land, patriotic education of pupils takes place, in particular, the education of patriotic feelings, their love for the native land, the Motherland. Carrying out certain work in nature contributes to the labor education of schoolchildren. The formation of a caring, valuable attitude towards nature is the foundation of the moral education of pupils. Excursions in the fresh air create opportunities for motor activity of schoolchildren, which contributes to their physical education. Therefore, the role of excursions in education is invaluable. There are all opportunities for the formation of a diversely developed, harmonious personality of a pupil of general secondary education institutions during excursions in the process of communication in an informal setting of the natural environment.

Key words: education, educational potential, versatile education, nature excursions, harmoniously developed personality, pupils of general secondary education institutions.

УДК 37.01: 371. 233
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/54.1.34>

Грицай Н.Б.,
докт. пед. наук, професор,
завідувач кафедри природничих наук
з методиками навчання
Рівненського державного
гуманітарного університету

Сойчук Р.Л.,
докт. пед. наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки
початкової, інклюзивної та вищої освіти
Рівненського державного
гуманітарного університету

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Шкільна освіта учнів будь-якого віку неможлива без спілкування з природою. У безпосередньому контакті з довкіллям школярі пізнають таємниці живого, розвивають спостережливість і дослідницькі уміння, вдосконалюють свої знання з природничих предметів.

Проте надзвичайно важливим є виховний вплив природи на особистість учня, який реалізується в основному під час проведення екскурсій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, на які спирається автор, в яких розглядають цю проблему і підходи її розв'язання.

Українські науковці досліджували переважно дидактичне значення природничих екскурсій.

Окремі аспекти виховання школярів під час екскурсій висвітлено у працях О. Непші [5] (екологічне та національно-патріотичне виховання на геологічних екскурсіях), Л. Василюк [1], Г. Тамбовцева, В. Іванової, Т. Сапун [11] (екологічне виховання під час екскурсій у природу), Л. Прохорової та А. Дьячкової [8] (національно-патріотичне виховання під час краєзнавчих екскурсій), проте більшість із них стосується екологічного виховання школярів, передовсім у навчанні географії. М. Поколодна визначила значення екскурсій у вихованні студентської молоді [7].

Серед зарубіжних учених, публікації яких присвячені виховному потенціалу екскурсій варто виокремити статті І. Błaszczak [14], V. Chrenšcová [15], A. Hibszer [17], W. Stawiński [19]. Зокрема, шведські вчені [18] звертають особливу увагу на екологічне моральне виховання під час «зустрічей з природою».

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте наукових досліджень, у яких цілісно й ґрунтовно вивчено виховні можливості природничих екскурсій, на сьогодні в Україні недостатньо.

Мета статті: проаналізувати виховний потенціал екскурсій у природу та з'ясувати їхнє значення у формуванні гармонійно розвинутої особистості учня закладу загальної середньої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. На важливості екскурсій у контексті навчання і виховання наголошували ще Я. А. Коменський, Ж.-Ж. Руссо, Й. Г. Песталоцці, А. Дістерверг та ін.

Французький мислитель і педагог XVIII ст. Ж.-Ж. Руссо пропагував концепцію природного виховання на лоні природи з урахуванням віку дитини. Він відзначав роль природи у зміцненні фізичного здоров'я, рекомендував у навчанні використовувати органи чуття і загалом забезпечувати вільний розвиток особистості. Ж.-Ж. Руссо ввів спеціальний термін – *le sentiment du vert* – «відчуття зелені», тобто відчуття природи, її краси, любов до неї [3].

Українська педагогиня С. Русова стверджувала, що екскурсія є засобом патріотичного, морального та естетичного виховання, оскільки «... ніщо так не впливає на дітей, як екскурсії, під час яких краса природи, степ на заході сонця, річка, став, скелі або інші деталі дуже глибоко вражають дитину, закладаючи перші свідомі почуття любові до рідної прекрасної країни» [9, с. 209].

Особливого значення спілкуванню дітей із природою надавав В. Сухомлинський. У своїх працях він розкривав значення спілкування учнів із природою у формуванні гармонійно розвинутої особистості. Кожного тижня видатний педагог проводив кілька уроків безпосередньо у природі, які він назвав «уроками мислення».

В. Сухомлинський радив учителям-практикамчити школярів мислити, виявляти творчі

здібності безпосередньо у природі, яка є джерелом натхнення для власних розповідей, оповідань, казок, есе, віршів тощо. На екскурсіях учні мають можливість милувалися красою квітів, насолоджуватися запахом лугових трав, слухати дзюрчання коників і спів птахів, розмірковувати про причини та наслідки природних процесів та явищ.

Екскурсії у природу він вважав уроком, на якому є всі можливості для розвитку розуму, почуттів, моральних якостей учнів. Він організовував прогулянки до лісу, в поле, на луки, де можна було ходити босоніж, дихати цілющим повітрям, захоплюватися неповторною красою природи [10].

Польський учений В. Ставінський (W. Stawiński) стверджував, що правильно організовані та проведені екскурсії створюють можливість для удосконалення контактів учитель – учень, учень – учень, а також поглиблення емоційних зв'язків учнів з природою, розвитку естетичних почуттів; вони переконують школярів у необхідності раціонального використання природних ресурсів та обмеженні негативного впливу діяльності людини на природу [19].

З огляду на вищезазначене можна констатувати, що екскурсії у природу мають неабиякий виховний потенціал для використання в освітньому процесі.

Підтвердженням цього є слова В. Федорченка: «Попри те, що сьогодні здійснюється постмодерний аналіз виховання, обґрунтовується і вибудовується система ідеалів, цінностей, дискутується питання щодо доцільності та значущості форм і методів виховного впливу на дітей та молодь, виховний потенціал екскурсій визнається беззаперечно» [12, с. 50].

Безпосереднє спілкування з природою не тільки дає учням змогу засвоїти конкретні природничі поняття, а й має потужне виховне значення. Екскурсії у природу дають можливість не тільки ознайомити учнів з об'єктами природи, побачити складні взаємозв'язки живих організмів, але й вирішити такі завдання, як виховання ціннісного ставлення до природи, естетичне і трудове виховання, становлення особистості з активною життєвою позицією, розвиток почуття взаємодопомоги та ін.

Про те, що природа – найкращий вихователь, чуємо дуже часто. Соціологи та психологи встановили наявність прямої залежності між агресивністю особистості та ставленням її до природи. Саме тому виховання засобами природи має велике значення не тільки в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти, а й у формуванні особистості загалом.

Теоретичний аналіз наукових джерел дав підстави стверджувати, що екскурсії мають вагому виховну цінність, оскільки сприяють розвитку спостережливості учнів, виховують у них любов до природи та бережливе ставлення до неї,

розвивають естетичні й моральні почуття школярів, а також зміцнюють здоров'я, адже пов'язані з перебуванням на повітрі та рухом [2; 4; 6; 12; 14–19].

Експерсії позитивно впливають на емоційну сферу учнів. Заняття у природних умовах значно розширюють межі освітнього процесу, інтенсивно впливаючи на всі сфери особистості, навіть на емоційний складник психіки школярів. Зокрема, наукова форма пізнання доповнюється художньою формою пізнання навколишнього середовища. Наукова картина світу, яка виникає у свідомості школяра, емоційно переживається, стає більш яскравою, насиченою, значущою, близькою, краще запам'ятовується.

Так, В. Олійник вказує, що експерсії викликають емоційне збудження, джерелом якого є радість пізнання, а це має значну педагогічну цінність [6, с. 5]. Під час експерсій учні відчують емоції естетичного характеру.

М. Фіцула теж вважає експерсії «ефективним засобом виховання учнів», особливо їхньої емоційної сфери [13, с. 150].

Методист-біолог Л. Барна зазначає, що на експерсіях «учні вчаться бачити і відчувати прекрасне в природі, в них формується відповідальне ставлення й любов до неї» [4, с. 376].

Учні, які люблять і розуміють природу, не треба переконувати охороняти її, вони самі прагнуть зберігати і збільшувати рослинні багатства. Саме тому в освітньому процесі потрібно створити таку ситуацію, щоб учні змогли помилуватися красою природи, адже кожна експерсія дає гарний матеріал для виховання естетичних почуттів. Спостерігаючи мальовничі куточки природи, школярі вчаться розуміти красу; в них розвивається любов до природи, Батьківщини, рідного краю.

Емоційне сприйняття є важливим фактором в естетичному вихованні. Природа у своїй різноманітності – це постійне джерело розвитку позитивних почуттів. Крім ціннісного ставлення до природи, в учнів формують бажання і готовність охороняти її багатства [3; 16].

Безпосереднє спілкування з природою є невичерпним джерелом високих моральних почуттів. Кожен крок у природу пов'язаний із певними етичними проблемами: «Як поводити себе, щоб зберегти красу та багатство природи для наступних поколінь?», «Як спостерігати за життям комах, птахів, звірів, щоб не нашкодити їм?», «Як досліджувати рослини, щоб не завдавати їм шкоди?».

Відповіді на ці запитання школярі знаходять саме під час проведення експерсій. Конкретним виявом ставлення учнів до природи є їхня практична діяльність на експерсії.

Зокрема, на експерсіях школярі дізнаються про проблеми охорони природи. Це розвиває в учнів прагнення виконувати практичну роботу з охорони

та збереження природних ресурсів. Завдання природоохоронної освіти полягає у вихованні дбайливого ставлення до природи.

На експерсіях учнів залучають до посильної для них діяльності з охорони природних ресурсів своєї місцевості. Наприклад, озеленення пришкольньої території, скверу, догляд за рослинами [3]. Це сприяє трудовому вихованню школярів.

Ніщо не може так збагатити внутрішній світ дитини, бути джерелом думок, радощів і натхнення, як природа рідної землі. Природа підтримує інтерес до оточення, допомагає накопичувати життєві уявлення, розвиває розумову активність, формує науковий світогляд, екологічну культуру школяра. Впливаючи на особистість і, розвиваючи її окремі сторони, природа сприяє всебічному гармонійному розвитку творчої людини.

Дослідження рідної природи виховує в учнів любов до неї, дає багатий матеріал для естетичного виховання, привчає школярів правильно поводитися у природі. На експерсії вчитель звертає школярів учнів на красу ландшафтів, окремих видів рослин і тварин, на гармонію природи.

Виховання естетичних почуттів, світогляду, мислення, формування вмінь спостерігати у природі – всі ці можливості потрібно використовувати під час проведення експерсій.

Важливою є також профорієнтаційна роль експерсій. На експерсіях з елементами профорієнтації втілюються в життя такі компоненти профорієнтаційної роботи, як професійне просвітництво, професійне виховання та професійна адаптація.

Таким чином, заняття у природно-соціальному оточенні активно і постійно впливають на інтелектуальний, фізичний, психічний розвиток дітей і стають початком становлення творчої, гармонійно розвинутої особистості.

Експерсії виховують колектив учнів у іншій, відмінній від шкільної, обстановці і в процесі незвичної пізнавальної діяльності в природному середовищі. Під час експерсійної роботи учнів формуються уміння працювати в колективі, дружні стосунки та взаємодопомога.

Виховання наукового світогляду, екологічного мислення, моральних, естетичних та патріотичних почуттів, набуття умінь спостерігати у природі – на всі ці можливості вчителю потрібно зважати під час організації та проведення експерсій у природу.

Споглядання картин рідної природи під час експерсій не тільки є джерелом знань для школярів, а й виховує справжню Людину, яка відчуває красу, цінує навколишній світ і дбає про нього.

Як зазначає В. Вербицький, експерсійними методами закладається нове світобачення і новий спосіб життя людини третього тисячоліття [2].

Висновки із цього дослідження і подальші перспективи в цьому напрямку. Отже, експерсії у природу мають велике значення у вирішенні виховних

завдань шкільної освіти. Методично грамотно організовані і проведені екскурсії мають вагомий виховний потенціал. Під час проведення екскурсій є всі можливості для реалізації завдань морального, патріотичного, естетичного, екологічного, трудового, фізичного, розумового та інших напрямів виховання.

Підсумовуючи вищезазначене, є всі підстави стверджувати про те, що роль екскурсій у вихованні школярів є неоціненною. Саме під час екскурсій у процесі спілкування в неформальній обстановці природного середовища створено можливості для формування різнобічно розвинутої, гармонійної особистості учня закладів загальної середньої освіти.

Перспективи подальших наукових пошуків убачаємо в дослідженні особистісно орієнтованого виховання учнів під час екскурсій у природу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Василюк Л. Екскурсія як форма екологічного виховання учнів в позакласній роботі шкільного курсу географії. *Наукові дослідження та інновації в галузі суспільно-гуманітарних наук*: зб. матеріалів I Всеукраїнської наук.-практичної інтернет-конференції (м. Мелітополь, 24 листопада 2021 р.). Ч. 1. Мелітополь: ТДАТУ, 2021. С. 55.
2. Вербицький В. В. Еколого-натуралістична освіта в Україні: історія, проблеми, перспективи. Київ: СМП «Аверс», 2003. 304 с.
3. Грицай Н. Б. Методика підготовки та проведення екскурсій з біології: навчально-методичний посібник. Рівне: О. Зень, 2016. 232 с.
4. Загальна методика навчання біології: навч. посібник / [І. В. Мороз, А. В. Степанюк, О. Д. Гончар та ін.]; за ред. І. В. Мороза. Київ: Либідь, 2006. 592 с.
5. Непша О. В. Шкільна геологічна екскурсія як засіб екологічного та національно-патріотичного виховання. *Соціальні та екологічні технології*: актуальні проблеми теорії і практики: матеріали XI Міжнар. Інтернет-конф. (Мелітополь, 22-24 січня, 2019 року). Мелітополь: ТОВ «Колор Принт». С. 122-123.
6. Олійник В. М. Новітні технології в організації навчальної практики та екскурсій з біології. Харків: Основа, 2004. 144 с.
7. Покоłodна М. М. Використання засобів екскурсійної роботи для цілей виховання студентської молоді. *Сучасні проблеми виховання молоді у вищому навчальному закладі*: матеріали всеукр. науково-практичної конференції. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2016. С. 117–118.
8. Прохорова Л., Дьячкова А. Краєзнавчі екскурсії як засіб національно-патріотичного виховання учнівської молоді. *Вища освіта у гармонізації ціннісного простору особистості*: матеріали Всеукраїнської наукової конференції, 30 квітня 2021 р. С. 114-116.
9. Русова С. Вибрані педагогічні твори. Київ: Освіта, 1996. 304 с.
10. Сухомлинський В. О. Сто порад учителям. Київ: Рад. школа, 1988. 310 с.
11. Тамбовцев Г., Іванова В., Сапун Т. Роль і значення екскурсій в природу в екологічному вихованні школярів. *Формування стратегій міжкультурної комунікації особистості учня в онтогенезі: від методик до методології*: тези Міжнар. наук.-практ. конф. (13-14 вересня 2018 р.). Мелітополь: ФОП Однорог ТВ, 2018. С. 208–210.
12. Федорченко В. К. Екскурсійна діяльність в історії шкільництва (Початок ХХ століття). *Рідна школа*. 2001. № 1. С. 50–53.
13. Фіцула М. М. Педагогіка: навчальний посібник. Видання 3-тє, стереотипне. Київ: Академвидав, 2009. 560 с.
14. Błaszczak I. Znaczenie wycieczek szkolnych w wychowaniu i kształceniu uczniów klas początkowych szkoły podstawowej. *Zeszyty Naukowe. Turystyka i Rekreacja*. 2014. №1. S. 83-91.
15. Chrenšćová V. Exkurzie v environmentálnej výchove a ich využívanie na slovenských základných školách. *Envigogika: Charles University E-journal for Environmental Education*. 2012. № 7 (1). URL: <https://envigogika.cuni.cz/index.php/Envigogika/article/view/70> <http://dx.doi.org/10.14712/18023061.70>
16. Grycaj N., Bąbalewska A. Rola wycieczek w edukacji środowiskowej i wychowaniu uczniów. *Chemistry. Environment. Biotechnology*. 2017. № 20. S. 67–70.
17. Hibszer A. Rola zajęć terenowych w nauczaniu przyrody. «Przyroda: scenariusze zajęć lekcyjnych dla klas IV-VI szkoły podstawowej / A. Hibszer, U. Myga-Piątek, M. Rzętała (red.). Sosnowiec: Uniwersytet Śląski. Wydział Nauk o Ziemi, 2002. T. 5. S. 11–18.
18. Sandell K., Öhman J. Educational potentials of encounters with nature: reflections from a Swedish outdoor perspective. *Environmental Education Research*. 2010. № 16:1. P. 113-132. DOI: 10.1080/13504620903504065
19. Stawiński W. Zarys dydaktyki biologii. Wyd. 2 zm. Warszawa: Państwowe Wydaw. Naukowe, 1980. 465 s.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОДЕЛЮВАННЯ ВИХОВНОЇ СИСТЕМИ У СУЧАСНІЙ ШКОЛІ

THEORETICAL FEATURES OF MODELING THE EDUCATIONAL SYSTEM IN A MODERN SCHOOL

Стаття розглядає теоретичні особливості моделювання виховної системи у сучасній школі. Актуальність обраної теми пояснюється завданнями реформування освітньої галузі та ключовими положеннями нормативно-правової бази. Йдеться про нову норму виховання як компонент освітнього процесу, що набуває ознак персоніфікації, має наскрізний характер та ціннісно орієнтовану домінанту.

«Виховна система» розуміється нами як складний цілісний складний комплекс взаємопов'язаних компонентів, підпорядкованих визначеним цілям та завданням освітнього процесу, які у практиці функціонування забезпечують внутрішній детермінований саморух кожної особистості до своєї «ідеальної» форми, самобутної цілісності, персоніфікації особистісного розвитку у командній взаємодії з усіма суб'єктами освітнього середовища школи.

Виділено ключові аспекти виховної системи, які визначають її особистісно орієнтовану спрямованість: морально-етичні, національні, духовні цінності; пріоритетні цінності окремого закладу освіти; рівень стану морального розвитку спільноти та особистості; конкретизовані цілі й завдання виховання на рівні – школа, клас, особистість; вибір та обґрунтування затребуваних принципів виховання для окремої школи стосовно обраних цілей; змістове проектування ролі кожного учасника освітнього процесу; інтелектуальні та нормативні джерела виховання; форми та методи виховання; допоміжні методи для педагогічної корекції; фактори позашкільного впливу; механізми управління системою; передбачувані результати.

Уточнено етапи розвитку виховної системи: 1) становлення (формулювання концепції); 2) системотворчої діяльності (вдпрацювання змісту та структури системи); 3) досягнення нової якості життя шкільної спільноти (стан стійкої рівноваги); 4) кризовий період (невдоволеність традиційними виховними практиками, потреба в новаціях); 5) відновлення ефективності та трансформація системи, вихід на новий рівень функціонування виховної системи.

Матеріали статті можуть бути використані для розроблення виховної системи в сучасній школі для реалізації завдань Концепції НУШ.

Ключові слова: система, виховна система, система виховання учнів, гуманізація, осо-

бистісно орієнтована виховна система, етапи розвитку виховної системи.

The article examines the theoretical features of modeling the educational system in a modern school. The relevance of the chosen topic is explained by the tasks of reforming the educational sector and the key provisions of the legal framework. It is about a new norm of education as a component of the educational process, which acquires the characteristics of personification, has a pervasive character and a value-oriented dominant.

"Educational system" is understood by us as a complex integral complex of interconnected components, subordinated to the defined goals and tasks of the educational process, which in the practice of functioning ensure the internal determined self-movement of each individual to his "ideal" form, original integrity, personification of personal development in team interaction with all subjects of the educational environment of the school.

The key aspects of the educational system that determine its personally oriented orientation are highlighted: moral and ethical, national, spiritual values; priority values of a separate educational institution; the level of moral development of the community and the individual; specified goals and tasks of education at the school, class, individual level; selection and justification of the required principles of education for a separate school in relation to the chosen goals; meaningful design of the role of each participant in the educational process; intellectual and normative sources of education; forms and methods of education; auxiliary methods for pedagogical correction; factors of extracurricular influence; system management mechanisms; expected results.

The stages of development of the educational system are specified: 1) formation (formulation of the concept); 2) system-building activity (working out the content and structure of the system); 3) achievement of a new quality of life of the school community (state of stable equilibrium); 4) crisis period (dissatisfaction with traditional educational practices, need for innovations); 5) restoration of efficiency and transformation of the system, reaching a new level of functioning of the educational system.

The materials of the article can be used for the development of an educational system in a modern school for the implementation of the tasks of the NUS Concept.

Key words: system, educational system, student education system, humanization, personally oriented educational system, stages of educational system development.

УДК 37.091.4

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/54.1.35>

Гусак В.М.,

канд. пед. наук,

доцент кафедри педагогіки й андрагогіки

Комунального закладу «Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Житомирської обласної ради

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями.

Перехід до інформаційного типу цивілізації визначив нові вимоги до освітньої галузі в цілому світі. Україна, орієнтуючись на європейок істарту активно включилася у процес реформування, які розпочалися зі зміни її парадигми, що

задала гуманістичну модель способу діяльності для педагогічної спільноти та внесла нові тенденції основоположних світоглядних установок та ціннісних орієнтацій у навчання, виховання та особистісний розвиток кожного здобувача освіти відповідно до його запитів і можливостей.

Першим кого торкнулися кардинальні зміни стали заклади загальної середньої освіти.

Методологічну та законодавчо-нормативну основу трансформації школи становлять ключові засади Законів України «Про освіту» (2017 р.), «Про повну загальну середню освіту» (2020 р.), Концепції «Нова українська школа» та похідні від них документами [8; 13;].

Реалії сьогодення свідчать про те, що кожна школа знаходиться у процесі глибинних перетворень та сумлінно працює над розробленням власної концепції розвитку, внутрішньої системи забезпечення якості освітньої діяльності. Ці процеси нерозривно пов'язані з урахуванням нової норми виховання, яка задекларована у формулі НУШ, має наскрізний характер та ціннісно орієнтовану домінанту.

Під час проведення курсів за Освітньою програмою підвищення кваліфікації заступника директора школи з виховної роботи (2022) ми провели дослідження актуальних викликів реформування виховання в закладах освіти відповідно до змісту їхньої діяльності. Систематизація результатів дозволила сформулювати лінійку утруднень, які найчастіше зустрічаються, а саме: недостатній рівень розробленості ефективних механізмів створення виховної системи у новій освітній практиці школи; другорядність практики виховання та домінування інтересу до навчання; повільне звільнення від стереотипів у виховній діяльності – здебільшого збереження традиції проведення рутинних заходів, що відбуваються задля заходів, без усілякої системи та зв'язку з принципами дитиноцентризму, особистісно орієнтованого та компетентнісного підходів; розбіжність між декларацією принципу наскрізності виховання в освітньому процесі та впровадження його навчальну діяльність під час уроку; домінування кількості заходів над їх якістю та інше.

Вважаємо, що існування виділених проблем пов'язане з якістю освіти та підтверджується суперечністю між його заданими параметрами виховання (Концепція НУШ) і реальним станом, який має ознаки периферійності на тлі гіпертрофованого спрямування освітньо-педагогічної діяльності на сферу знань у контексті впровадження нових освітніх стандартів та негативно відображається на утриманні системного балансу між навчанням, вихованням та особистісним розвитку здобувачів освіти у контексті реалізації заданої моделі випускника (особистість, патріот, інноватор). Не викликає жодних сумнівів думка про те, що тепер уже недостатньо говорити про необхідність центрації освітнього процесу на особистості дитини, адже без розроблення ефективних механізмів виховання досягти успішних результатів неможливо.

У зв'язку з цим, особливої актуальності набуває проблема розроблення виховної системи для кожної окремої школи, яка органічно вбудована в освітній процес, але на відміну від навчання має свої специфічні функції та будову.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз фахової літератури засвідчує, що поняття «виховна система» належить до основних категорій системного підходу, яким у педагогіці послуговуються для розкриття цілісності педагогічних об'єктів, виявлення в них різноманітних типів зв'язку та зведення їх у єдину теоретичну картину [4, с.305].

Розробниками методології системного підходу у науковому дискурсі вважають Л. фон Берталанфі, І. Блауберга, В. Садовського, А. Уємова, Є. Юдіна, Г. Саймона, П. Друкера.

Теоретичні основи розгортання та розвитку виховних систем, закономірності їх функціонування, основні принципи та етапи впровадження знайшли відображення у роботах вітчизняних дослідників, серед яких потужного значення набувають праці Л. Бєлової (виховна система ВНЗ: соціальні аспекти аналізу); О. Вишневського (наукові засади моделювання та розвитку виховної системи у національній школі, визначення її структури, властивостей, механізмів функціонування на тлі руйнування стереотипів радянської педагогіки); М. Гагаріна (виховна система: управлінський аспект, моделювання); О. Гречаник, (виховні системи навчальних закладів); Г. Сороки (виховні системи та технології); В. Ковальчук (освітньо-виховні системи закладів середньої освіти), М. Красовицького (особистісно орієнтована виховна система школи), О. Познякової (теорія і практика функціонування виховної системи навчально-реабілітаційних закладів для дітей з особливими освітніми потребами); І.Єрмакова (моделі виховних систем у контексті виховання життєтворчості) та інші.

Безсумнівної уваги заслуговують унікальні авторські виховні системи розроблені М. Гузиком, О. Захаренком, І. Осадчим, П. Лосюком, В. Сухомлинським та апробовані у практиці діяльності, яка доводить їхню ефективність і значущість.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз науково-методичних джерел засвідчує існування теоретичних та практичних досліджень з проблеми розвитку виховних систем, закономірностей їх моделювання, функціонування та етапів впровадження.

Проте нові вимоги до здійснення освітнього процесу в сучасній школі потребують обґрунтування специфіки розроблення особистісно орієнтованої моделі виховання та уточнення її змістової основи.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає в уточненні теоретичних особливостей моделювання виховної системи у сучасній школі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні, в умовах інтересу до виховання і розуміння його важливості для забезпечення стабільного розвитку та існування держави особливої гостроти набуває роз'яснення теорії та практики створення

ціннісно орієнтованої виховної системи окремого закладу освіти. Вважаємо, що для розгляду цієї проблеми важливо розмежування таких понять як «система виховання», «виховна система».

Аналіз практики використання означених понять свідчить, що традиційно «система виховання», у широкому значенні, відбиває однакові для усіх шкіл стратегічні завдання, визначені освітньо-нормативними документами та суспільними потребами та запитами. У вузькому значенні – це система заходів позаурочної, позакласної діяльності в окремому закладі освіти, тематика яких залежить від різних факторів і рідко просякнута наскрізною метою виховання школи [12; 14].

Поняття “виховна система” найчастіше використовують для характеристики цілеспрямованого процесу виховання з орієнтацією на кінцевий результат в умовах певної установи [11]. Це поняття дозволяє підкреслити автономність та авторство у розробленні наявної моделі. До прикладу, у літературних джерелах вживають – «виховна система В. Сухомлинського», «виховна система О.Захарченка», «виховна система П. Лосюка».

Сучасна педагогічна теорія визначає виховну систему як динамічну цілісність та єдність закономірно розташованих і взаємозалежних зв'язків. Вона має основні характеристики: цілі, завдання, зміст та види діяльності, що забезпечують їх досяжність (результати); суб'єкти діяльності; взаємозв'язки (особистісні, групові); система внутрішнього управління. [2; 10; 12].

М. Красовицький вважає виховну систему складним комплексом компонентів, який підпорядкований визначеним цілям і забезпечує у процесі свого функціонування досягнення відповідних виховних цілей щодо кожної особистості і усієї учнівської спільноти. Ключовими у цьому визначенні є «комплекс взаємопов'язаних компонентів», тому ефективність функціонування системи визначається саме зв'язком між ними [10].

З огляду на основні завдання Концепції НУШ, «виховна система» розуміється нами як цілісний складний комплекс компонентів, які забезпечують внутрішній детермінований саморух кожної особистості до своєї «ідеальної» форми, самобутньої цілісності, персоніфікації особистісного розвитку у командній взаємодії з усіма суб'єктами освітнього середовища школи [9].

Фактично, означений феномен виражає спосіб життя шкільної спільноти за певними правилами, традиціями, чітко окресленою структурою прав і обов'язків, які підпорядковані та органічно пов'язані зі стратегічними та локальними цільовими орієнтирами, принципами, завданнями, конкретними умовами, інтересами та потребами реальних дітей, ресурсами, актуальними цінностями (морально-етичними, духовними,

національними, особистісними), взаємозв'язками між суб'єктами виховання через партнерську взаємодію, комунікацію, досвідну практику. Слід взяти до уваги той факт, що виховна система завжди функціонує в освітньому середовищі, що відображає спільні впливи, можливості, умови, які існують у соціальному та просторово-предметному оточенні, актуальні освітні ресурси, мотивують високий стан активності суб'єктів та забезпечують достатній та необхідний рівень їхньої самореалізації [5].

Особистісно орієнтована виховна система забезпечує активну участь усіх суб'єктів освітнього процесу, які складають її ядро. У цьому контексті гуманізація розуміється як умова і засіб здобуття системи цінностей, що є підмурком для формування характеру та системи життєвих компетентностей школярів. Системотворним фактором міцності виховної системи виступають конкретизовані теоретичні підходи та принципи виховання, мета та завдання. Саме з ними узгоджуються освітні практики усіх суб'єктів виховання [3; 6; 8].

На думку М. Красовицького, модель виховної системи відбиває розуміння виховання не як штучно вдуманого «роботи» (певної кількості заходів), а як спосіб життя шкільної спільноти, з певними правилами, традиціями, з чітко окресленою структурою прав і обов'язків [10].

На основі опрацьованих наукових джерел [1; 2; 12; 14] пропонуємо звернути увагу на пріоритети розроблення виховної системи, які забезпечують її особистісно орієнтоване спрямування, відповідають завданням Концепції НУШ та включає:

- морально-етичні, національні, духовні цінності (задані суспільством та державою);
- пріоритетні цінності для окремого закладу освіти, які обираються усіма суб'єктами виховання на принципах партнерства;
- вивчення стану морального розвитку спільноти та особистості;
- визначення конкретизованих цілей і завдань виховання на рівні – школа, клас, особистість;
- вибір та обґрунтування затребуваних принципів виховання для окремої школи у кореляції з обраними цілями;
- змістове проектування ролі кожного учасника освітнього процесу (педагогічна, учнівська, батьківська спільнота, громадськість);
- інтелектуальні та нормативні джерела виховання (Конституція України, освітньо-нормативні документи; моральні цінності українського суспільства; національна та загальнолюдська культура; події та факти навколишньої дійсності та ін.);
- форми та методи вихованих практик (інформаційно-освітні, організації життя учнівської спільноти, індивідуальна підтримка морального розвитку особистості, групові та індивідуальні творчі практики);

– допоміжні методи для педагогічної корекції (створення спеціальних ситуацій, спрямування громадської думки школярів, мотивування);

– фактори позашкільного впливу на учнів у соціальному просторі розташування закладу освіти (суспільні відносини, масова культура, неформальне спілкування поза школою, внутрішній світ та вчинки, заклади позашкільної освіти, підліткові клуби, волонтерські організації та ін.);

– механізми управління системою;

– передбачувані результати, які визначаються відповідно до засад НУШ (модель випусника (особистість, патріот, інноватор) та лінійки заданих компетентностей для корекції виховання та показників якості освітнього процесу у контексті виховання.

Слід розуміти, що становлення виховної системи надзвичайно складний, суперечливий, нелінійний досить тривалий процес. Виховна система належить до соціальних, тому їй притаманні певні суперечності, а саме: перевага внутрішньої детермінації процесу над зовнішньою; ідентифікація та розв'язання розбіжностей між хаосом й упорядкованістю, новаціями та традиціями в життєдіяльності системи; порушенням балансу між розвитком змістової структури та функціями виховної системи; виникненням кризових станів на тлі дезінтегруючих тенденцій (воєнний стан, карантин тощо); зміна змісту системотворної діяльності для подолання станів загострення; існування в освітньому середовищі школи «територій неупорядкованості»[5]

Досвідні та наукові практики підтверджують думку про те, що однією з умов ефективності функціонування виховної системи є педагогічне управління – керування процесом взаємодії та взаємовпливу виховної системи й особистості. Управління можна розглядати як трилінійний рух: управління процесом розвитку як цілісної системи; створення, підтримка, зміцнення цієї цілісності; корекційне управління – створення можливостей для включення кожного суб'єкта системи в комплекс виховних практик та командної комунікації у найбільш продуктивній для них позиції.

Дослідження наукових джерел дозволило виділити лінійку етапів розвитку виховної системи. Першим є *етап становлення*, де особлива увага фокусується на проблемі формування концепції як сукупності базових педагогічних ідей; визначенні змісту системоутворювальної діяльності, яка відобразить потреби усіх учасників освітнього процесу; забезпечення матеріально-технічного компонента, аналіз кадрового потенціалу; встановлення оптимальних зв'язків між урочними та позаурочними практиками виховання; моделювання образу ефективної школи через задану модель випусника[9].

Другий етап – відпрацюванням змісту і структури системи, а саме: затверджуються напрями

діяльності; встановлюються зв'язки між різними виховними практиками; визначаються пріоритетні аспекти функціонування системи. Відбуваються інтенсивні процеси командотворення в середовищі школярів, педагогів, батьків; формуються між вікові об'єднання, конкретизують ролі учасників. Відповідно розширюються можливості самореалізації, самоствердження через можливість вибору персоніфікованого бажання участі у різних справах. Ускладнюється діяльність здобувачів освіти у контексті самоврядування, розвивається ініціатива, самодіяльність, творче мислення, створюються умови для групових практик самовиховання, започатковуються нові традиції на основі критичного переосмислення існуючих.

Третій етап констатує нову якість існування шкільної спільноти, де кожен компонент системи відповідає призначенню, урівноважені системні зв'язки, життя школи має власний упорядкований режим функціонування та працює за заданими метою та завданнями, діяльність має характер творчої командної взаємодії. Організація життєдіяльності в освітньому закладі стає справою особистої відповідальності кожного[6]. У педагогів, що забезпечують управління вихованням через базові принципи компетентісно орієнтованого підходу та педагогіки партнерства, розвивається нове педагогічне мислення, засноване на реалізмі, глибокому самоаналізі та педагогічній творчості. Це позитивно впливає на підвищення мотивації участі в різних виховних практиках та усвідомлену саморегуляцію поведінки учнів. Виховна система характеризується стійкою рівновагою. Однак, цей стан не є стабільним з огляду на те, що будь-яка система під впливом різних факторів має властивість старіння.

Таким чином, система переходить у *четвертий етап, який називають кризовим періодом*. Поняття «кризовий стан» варто розуміти як певні об'єктивні прояви, які супроводжуються втратою актуальності того чи іншого досвіду та утворюють стереотипи, що гальмують процеси особистісного, групового розвитку, відчувається дефіцит новизни, у дітей знижується мотивація до участі в основних видах діяльності, спостерігається стан втоми тощо.

Логічно, що завданням *п'ятого етапу стає відновлення ефективності та перебудова виховної системи*. Означена дія може відбуватися революційним або еволюційним шляхом. Перший, як правило, актуалізується у надзвичайних обставинах життя школи, суспільства. Слід зважати на те, що за ефективного педагогічного управління механізми відновлення закладені у самій виховній системі. Добре організований комплекс моніторингових практик своєчасно ідентифікує об'єктивну інформацію про стан системи, її функціонування та планомірно забезпечує процес

самовідновлення, який має ознаки керованості. Дотримуємося думки про те, що провідну роль у трансформації виховної системи відіграє концепція педагогічної діяльності адекватна перспективам розвитку та запитам освітньої політики держави, розвитку суспільства, здобувачів освіти. Якщо перебудова системи прогресивна, то йдеться про рух до ускладнення цілей, удосконалення та надлишковість ресурсного забезпечення, розвиток демократичної культури, ненасильницької комунікації, встановлення більш розгалужених зв'язків тощо. Ознаки такого стану підтверджують перехід системи на новий рівень якісно ефективного функціонування та визначають її відкритість і динамічність.

Зауважимо, що розвиток виховної системи може мати багато варіантів, але слід пам'ятати, що далеко не всі вони мають педагогічну цінність, не всі сприятливі для персоніфікованого розвитку здобувачів освіти.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, виховна система в умовах сучасної школи – важлива складова концепції розвитку будь-якого закладу загальної середньої освіти, один із показників ефективності внутрішньої системи забезпечення якості освітньої діяльності, ефективний ресурс комплексного розвитку та виховання здобувачів освіти.

Стаття не розкриває усіх позицій порушеної проблеми, тому перспективу подальших досліджень вбачаємо у визначенні ключових функцій виховної системи; критеріїв та показників ефективності її функціонування; вивченні впливу освітнього середовища на врівноваженість виховної системи.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бех І.Д. Особистість на шляху до духовних цінностей : монографія. Чернівці : «Букрек», 2018. – 320 с.

2. Вишневецький, О. І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: навч. посіб. Дрогобич: Коло, 2006. 326 с

3. Гагарін М. Виховна система школи: сутність та структура. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2020. № 1. С. 45–52.

4. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ.: Либідь, 1997. – 374 с.

5. Гусак В.М. Програма виховання в освітній системі школи: ключові пріоритети та зміст. *«Перспективи та інновації науки» Серія «Педагогіка»*. 2021 № 5(5). С.228-238.

6. Єрмаков І. Виховання життєтворчості : моделі виховних систем. Харків: Видав. група «Основа», 2006. 224 с.

7. Ковальчук В. А. Освітньо-виховні системи закладів середньої освіти: навчально-методичний посібник: Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2018. – 120 с.

8. Ковальчук В. А. Освітньо-виховні системи закладів середньої освіти: навч.-метод. посіб. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2018. 120 с.

9. Концепція Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

10. Красовицький М. Ю. Практична педагогіка виховання: Посіб. з теорії виховання / ред. Г. І. Іванюк. Івано-Франківськ: Плай, 2000. 219 с.

11. Мойсеюк Н. Г. Педагогіка. Навч. посіб. Київ. 2001. 608 с.

12. Позднякова О. Л. Інтерпретація концепту «виховна система» у сучасній педагогічній науці. *Науковий журнал Хортицької національної академії. Scientific Journal of Khortytsia National Academy*. (Серія: Педагогіка. Соціальна робота). 2019. Вип. 1 (1). С. 39–48.

13. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov/lavs/show/2145-19>

14. Сорока Г.І. Сучасні виховні системи та технології: нав. метод. посіб. Харків: Видавництво «Ранок», 2002. 128 с.

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ

TO THE PROBLEM OF FORMING THE ENVIRONMENTAL RESPONSIBILITY OF FUTURE OFFICERS DURING TRAINING

Мета статті полягає в обґрунтуванні проблеми формування екологічної відповідальності майбутніх офіцерів у військових закладах вищої освіти. Проаналізовано ключові поняття: екологічна освіта, екологічне виховання, екологічний світогляд, екологічна культура, екологічні знання, екологічна відповідальність, екологічна безпека. Визначено важливість формування екологічної культури під час підготовки майбутніх офіцерів. Формування екологічної свідомості майбутнього військового спеціаліста передбачає реалізацію практичних навичок з урахуванням елементів охорони довкілля, відповідно до фахового спрямування. Сформованість екологічної свідомості зумовлює мотиви поведінки й діяльності, дозволяє критично оцінювати себе, цілеспрямовано формувати особистісні якості, зокрема екологічну відповідальність. Відповідальність – це зобов'язання особистості щодо виконання встановлених соціальних завдань і зобов'язань, а також необхідна міра моральної, матеріальної, адміністративної, карної або іншої відповідальності за їх невиконання. З'ясовано, що процес формування відповідальності військових фахівців за екологічну безпеку починається з розуміння екологічної ситуації (екологічні знання), усвідомлення наслідків (екологічне мислення), бажання та потреба виконання окресленого завдання. Обґрунтовано, що екологічне мислення є основою формування відповідальності за екологічну безпеку. Сучасний військовий фахівець повинен екологічно мислити, мати екологічну свідомість, глибоко науково обґрунтовано розуміти взаємний зв'язок людини і навколишнього середовища, аналізувати факти, виявляти причинно-наслідкові зв'язки, приймати відповідні рішення. Передумовою екологічного мислення та свідомості є екологічні знання, а наслідком – екологічний світогляд та відповідальність за екологічну безпеку. Розв'язання екологічних проблем, які виникають під час воєнних дій, у значній мірі залежить від позиції, яку займають військові заклади вищої освіти, які здійснюють екологічну освіту і виховання майбутніх військових. Підготовка майбутніх офіцерів передбачає не лише освоєння екологічних знань в рамках військової спеціальності, а й зростання їх екологічної свідомості і відповідальності. Ці завдання вирішуються за допомогою реалізації екологічного підходу.

Ключові слова: екологічна освіта, екологічне виховання, екологічний світогляд, екологічна культура, екологічні знання, екологічна відповідальність, екологічна безпека,

майбутні офіцери, військові заклади вищої освіти.

The purpose of the article is to substantiate the problem of the formation of environmental responsibility of future officers in military institutions of higher education. The key concepts are analyzed: ecological education, ecological upbringing, ecological outlook, ecological culture, ecological knowledge, ecological responsibility, ecological safety. The importance of the formation of an environmental culture during the training of future officers has been determined. The formation of the environmental consciousness of the future military specialist involves the implementation of practical skills taking into account the elements of environmental protection, in accordance with the professional direction. The formation of environmental consciousness determines the motives of behavior and activity, allows one to critically evaluate oneself, purposefully form personal qualities, in particular environmental responsibility. Responsibility is an individual's obligation to fulfill established social tasks and obligations, as well as a necessary measure of moral, material, administrative, criminal or other responsibility for their non-fulfillment. It was found that the process of forming the responsibility of military specialists for environmental safety begins with understanding the environmental situation (ecological knowledge), awareness of the consequences (ecological thinking), the desire and need to perform the outlined task. It is substantiated that ecological thinking is the basis of the formation of responsibility for environmental safety. A modern military specialist must think ecologically, have ecological consciousness, deeply understand the mutual relationship between man and the environment based on a scientific basis, analyze facts, identify cause-and-effect relationships, and make appropriate decisions. Environmental knowledge is a prerequisite for ecological thinking and consciousness, and an ecological worldview and responsibility for environmental safety are a consequence. Solving environmental problems that arise during military operations largely depends on the position taken by military institutions of higher education, which provide environmental education and training of future soldiers. The training of future officers involves not only the development of environmental knowledge within the framework of a military specialty, but also the growth of their environmental awareness and responsibility. These tasks are solved by implementing an ecological approach.

Key words: ecological education, ecological upbringing, ecological outlook, ecological culture, ecological knowledge, ecological responsibility, ecological safety, future officers, military institutions of higher education.

УДК 378.6.017

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/54.1.36>

Сьома Б.Б.,

викладач кафедри управління повсякденною діяльністю військ та тилового забезпечення Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Суспільна свідомість людства формується через кожного члена суспільства. Виникнення війн, техногенних і технічних катастроф, спричинених діяльністю людини, все більше загрожують безпеці людства. Однією з характерних рис сучасного

суспільства є активне осмислення існуючих відносин людини з природою, пошуки шляхів формування екологічної свідомості кожного та екологічної безпеки загалом. Ці процеси спостерігаються в усіх сферах суспільної свідомості і на всіх рівнях – від повсякденного до науково-теоретичного.

Особливе загострення даної проблеми відбувається у часи війни та на місцях бойових дій. Тому величезний вплив має розуміння загальної екологічної безпеки та відповідальності за неї майбутніми військовими.

В останні роки деякі теоретичні питання проблеми формування екологічної свідомості майбутніми фахівцями різних галузей відображені в роботах В. Акоюн [1], Л. Білик [4], О. Варго [6], Г. Вархолик [7], Н. Єфіменко [9], Л. Курняк [11], В. Логвиненко [12] та ін.

Під час аналізу наукової літератури з проблем екологічної підготовки нами відмічено, що на сучасному етапі отримали поширення такі поняття: «екологічна освіта», «екологічне виховання», «екологічний світогляд», «екологічна культура», «екологічні знання», «екологічна відповідальність», «екологічна безпека» тощо.

Аналіз педагогічних досліджень показав, що у більшості випадків дослідники зосереджуються на процесі екологічної підготовки здобувачів у закладах вищої освіти, а проблему формування екологічної свідомості та відповідальності майбутніх військових фахівців за екологічну безпеку у публікаціях представлено недостатньо.

Мета статті полягає у обґрунтуванні проблеми формування екологічної відповідальності майбутніх офіцерів у військових закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Екологічним вважають суспільство, розвиток якого не суперечить природним процесам, яке зацікавлене в якісному розвитку, а не в експансії за рахунок природи та її ресурсів. До основних рис такого суспільства можна віднести: «а) збалансований обмін між людиною і природою, визнання природи суб'єктом, а не об'єктом, який віддає свої ресурси; б) світоглядну орієнтацію на гармонію з природою, формування екофільного типу свідомості, розвиток екологічної свідомості в широкому сенсі слова; в) пріоритет на розвиток особистості, творчості і самореалізації людини» [6, с. 14].

Сучасна екологія є яскравим прикладом міждисциплінарного комплексного напрямку. Вона належить до наук, які виникли на стику багатьох наукових дисциплін, і відображає як глобальність задач, так і багатомірність форм інтеграції методів і спрямувань наукового пошуку. Ефективна взаємодія різних наукових дисциплін є обов'язковою умовою розвитку цього перспективного і такого, що швидко розвивається, напряму наукового дослідження, яке набуває все більшого значення у визначенні оптимальних шляхів розвитку людської цивілізації. Розвиток екології став особливо інтенсивним у зв'язку з ростом впливу господарської діяльності людства на довкілля, набув у наш час планетарний і, навіть, космічний характер. Перетворення екології із суто біологічної наукової

дисципліни в досить широку галузь знань, яка включає в себе суспільні і технічні аспекти, у сферу діяльності, що сприяє вирішенню складних політичних, ідеологічних, економічних, етичних і інших питань, дало можливість поєднати різні напрями науки і практики, зростання компетентності екологічних досліджень, їх чітко виражений міждисциплінарний характер породжують багато суттєвих світоглядних і методологічних труднощів.

Екологія як проблема виживання людства стосується всього суспільства. Основним тут є природні ресурси як засіб розвитку продуктивних сил і середовище, у якому відбувається екологізація усіх сфер суспільного життя. Основне для екологічної підготовки як навчальної дисципліни є визначення: кого навчати, чого навчати і як навчати. З поміж функцій екологічної підготовки найскладнішою є освітньо-виховна. Саме тут міститься багато непевного, невизначеного і суперечливого. Зокрема, «соціальна необхідність екологізації освітнього процесу, формування екологічних знань здобувачів освіти» [7, с. 89].

Екологічні знання – це «перевірений практикою логічний результат пізнання природи, її екологічних взаємозв'язків, адекватне відображення її в свідомості людини у вигляді екологічних уявлень, понять, суджень, теорій» [5, с.23]. Екологічні знання включають «усвідомлення та розуміння дії екологічних законів, принципів взаємовідносин різних об'єктів природи між собою та з людиною, організації, управління, використання природи та її ресурсів для забезпечення життєдіяльності людини і людства, необхідності побудови відносин між природою і людиною на розумних началах» [3, с. 33].

Екологічні знання реалізуються через систему освіти. Екологічну освіту ЮНЕСКО розглядає в рамках окремої програми як самостійну науку. Відповідно до цього кожна держава розробляє свою національну програму екологічної освіти, яка попри загальнонаукові підходи ґрунтується ще й на «традиціях окремих народів, передусім у гуманітарній сфері. У багатьох країнах світу питання екологічної освіти та виховання в сфері дискусій про їх правомірність та місце в загальній системі освіти, що тривала протягом передостанніх 10–15 років, змістилася, і не без успіхів, у площину практичної реалізації» [2, с.71]. Водночас вважаємо, що соціально-науковий статус екології, межі її компетенції не є однозначними. Не дискутуючи з цього приводу, нагадаємо, що сучасна екологія зближується з іншими науками, видозмінюючи їх у тій частині, де йдеться про взаємодію живого з його навколишнім середовищем.

Дослідники Л. Білик [4], М. Дробноход, Ф. Вольвач, С. Іващенко [8] доводять, що в основі екологічної освіти є розвиток екологічного мислення. Окрім екологічного мислення таким результатом є «розширення екологічної

свідомості, формування екологічної культури, що забезпечують виховання у студентів почуття переконаності діяти в напрямку раціонального природокористування» [4].

Екологічний підхід у сучасному звучанні цього слова – це не наука, а певним чином «спосіб орієнтації в об'єктивному світі. Ця орієнтація може бути застосована до аналізу будь-яких систем» [10, с. 82]. Важливим є те, що екологічний підхід за своєю суттю, направленістю, цілями, технологічними особливостями найбільше спрямовує курсанта на формування екологічного світогляду, а його професійне становлення забезпечує активізацію механізмів самовиховання, саморозвитку, саморегуляції особистості, що є важливою основою формування відповідальності за екологічну безпеку.

Зрозуміло, що недооцінка будь-якої з цих складових негативно позначається на результативності екологічної підготовки. Світовий досвід засвідчує, що існують два підходи до розгортання змісту екологічної освіти: мультидисциплінарний (екологізація існуючих навчальних дисциплін відповідно до специфіки їх змісту) і внутрішньодисциплінарний (введення в навчальний план спеціального предмета екологічного змісту). Перший напрям передбачає виділення екологічного компонента в усіх навчальних дисциплінах на міжпредметній основі, другий напрям передбачає введення спеціального предмета екологічного змісту, що забезпечить можливість інтегрувати різні аспекти екологічних знань і реалізувати комплексне розкриття проблем екології. На нашу думку, формуванні екологічної свідомості майбутніх офіцерів під час здобуття вищої освіти доцільним є поєднання обох підходів.

Виходячи зі змісту комплексної екології, яка розглядається «як цілісна система знань, що поєднує в собі основні аспекти взаємозв'язків між людиною і навколишнім середовищем» [2, с. 54].

Згодом науковці, серед яких Г. Білявський та Г. Пустовіт розробили проект Концепції неперервної екологічної освіти та екологічного виховання в Україні, де зазначено, що «створення цілісної концепції як системи поглядів на взаємозв'язки людини, суспільства і природи є важливим завданням сучасності» [13, с. 17]. Ця концепція ґрунтується на широко визнаній в усьому світі ідеї сталого розвитку, що передбачає задоволення потреб людського суспільства за умов збереження здатності природи до самовідновлення, орієнтує національну систему екологічної освіти на загальнолюдські цінності, ідеї гуманізму, демократії та на вдосконалення внутрішнього світу людини.

Вчені опрацювали концепцію екологічної освіти і виховання та визначили такі провідні екологічні ідеї: «розвиток і цілісність природи в сфері життя; взаємозв'язок історії суспільства і природи; змінування природи в процесі праці; середовище

і здоров'я людини; природа в морально-естетичному розвитку особистості; оптимізація взаємодії в системі природа-суспільство-людина» [5, с. 24].

Мета екологічної освіти досягається на основі функціонування у єдності її компонентів. Серед них змісту належить системотвірна роль. Зміст екологічної освіти відображає соціальний досвід взаємодії людства з навколишнім середовищем. Отже, у змісті екологічної освіти наявні такі складові: наукові знання про зв'язки у системі «людина-суспільство-природа»: система уявлень, понять, закономірностей, які відображають філософські, технічні, правові й морально-етичні аспекти екології у їх розвитку; наукові знання про доцільні способи діяльності у навколишньому середовищі, які забезпечують раціональне природокористування, підтримання здатності природи до самовідновлення; досвід емоційно-ціннісного відношення людства до навколишнього середовища: почуття, мотиви, відношення, ціннісні орієнтації, переконання, на основі яких формується усвідомлення людиною свого місця у світі і готовність до відповідальної практичної діяльності; досвід практичної, у тому числі й творчої діяльності людини у природі: володіння вміннями, навичками, звичками екологічно доцільної поведінки та діяльності в природі згідно правових, моральних, етичних, санітарно-гігієнічних вимог, здорового способу життя [5, с. 47].

Дослідники зауважують, що набагато складніше вирішити проблему екологічного виховання у закладах освіти [7; 9; 11; 13]. На думку Л. Курняк, «недостатньо розглядається питання про роль екологічної культури в системі цінностей студентської молоді; особливості її формування засобами навчального процесу та в позаурочний час. Практично випали з поля зору дослідників і такі проблеми, як «роль екологічної практики, утвердження екологічних пріоритетів у процесі практичної діяльності студентів (будівельні заходи, різноманітні роботи у сфері сільськогосподарського виробництва тощо). Потребує пояснення і те, чому саме екологічні пріоритети найбільш активно єднають сучасну студентську молодь в системі політичної участі» [11, с. 5]. Дослідниця запропонувала визначення поняття «екологічна культура студентської молоді як багатомірний комплекс духовної культури особистості, який включає три взаємопов'язаних компоненти: екологічні знання, екологічні почуття і екологічну діяльність» [11, с. 8].

Якщо екологічна освіта людини визначається сукупністю її знань про особливості взаємодії суспільства з природою, то екологічне виховання має набагато складніший зміст. Воно, крім екологічних знань, включає в себе широкий спектр найрізноманітніших людських якостей і характеристик, певний світогляд і світосприйняття, моральні, правові,

екологічні, соціальні принципи та норми. Тому воно не мислиме у відриві від естетичної, моральної, правової освіти та виховання. Не злічити прикладів варварського ставлення до природи людей екологічно освічених. Екологічне ж виховання передбачає формування таких гуманістичних якостей особистості, які, ставши її внутрішнім надбанням, функціонують у практиці повсякденного життя як внутрішній регулятор і контролер поведінки людини. Екологічно вихована людина не з примусу, а саме з принципів не дозволяє собі заподіяти шкоду природі. Екологічне виховання сьогодні є вирішальною умовою екологічної безпеки.

Дослідники В. Акопян [1], О. Варго [6], Курняк Л. М. [11], виходячи з розуміння свідомості як відображення суспільного буття і маючи справу з свідомістю вже не як з процесом відображення, а як з певним продуктом відображення, зосереджують увагу на вивчення співвідношення свідомості з діяльністю людей, спрямованою на зміну перетворення дійсності. Під екологізацією розуміють «процеси, пов'язані з оптимізацією і гармонізацією взаємозв'язків між суспільством і природою, і зміни, які виникають у духовній і матеріальній сфері життя в зв'язку з вимогами сучасної екологічної ситуації, трансформацією суспільного буття» [11, с. 7].

Таким чином, формування екологічної свідомості це зміна спрямованості, орієнтація на адекватніше відображення стану зовнішнього середовища і, відповідно до ціннісних установок, в потребах та діяльності людини. Щодо змісту формування екологічної свідомості, необхідно відмітити, що це свідомо і несвідомо, організована і стихійна зміна звичного стилю мислення, знань, традиційних поглядів, ідей, норм, оцінок, ідеалів, принципів, переконань, моральних відносин зміна, спрямована на оптимізацію взаємодії суспільства і природи.

Екологічна культура спеціаліста є невід'ємною складовою професіоналізму: «з одного боку, це специфічний напрям фахової підготовки, а з іншого, компонент всіх інших видів знань, умінь і навичок гуманістично спрямованої діяльності. Вона розглядається як сутнісна характеристика особистості майбутнього спеціаліста, один з показників рівня його фахової підготовки, цілісне особистісне утворення, яке характеризується сформованим ціннісно-мотиваційним ставленням до навколишньої дійсності та людства, високим рівнем оволодіння системою екологічних знань, знань нормативних документів, способами творчої екологічної діяльності, що дозволяє особистості найбільш повно реалізувати себе в професійній діяльності» [9, с. 8].

Важливим у підготовці майбутніх офіцерів ЗСУ є формування екологічної культури [12].

Формування екологічної свідомості майбутнього військового спеціаліста передбачає реалізацію практичних навичок з урахуванням елементів охорони довкілля, відповідно до фахового спрямування. Сформованість екологічної свідомості зумовлює мотиви поведінки й діяльності, дозволяє критично оцінювати себе, цілеспрямовано формувати особистісні якості, зокрема екологічну відповідальність. Відповідальність – це зобов'язання особистості щодо виконання встановлених соціальних завдань і зобов'язань, а також необхідна міра моральної, матеріальної, адміністративної, карної або іншої відповідальності за їх невиконання. Що стосується відповідальності військових фахівців за екологічну безпеку, то процес формування починається з розуміння екологічної ситуації (екологічні знання), усвідомлення наслідків (екологічне мислення), бажання та потреба виконання окресленого завдання. Екологічне мислення є основою формування відповідальності за екологічну безпеку. Сучасний військовий фахівець повинен екологічно мислити, мати екологічну свідомість, глибоко науково обґрунтовано розуміти взаємний зв'язок людини і навколишнього середовища, аналізувати факти, виявляти причинно-наслідкові зв'язки, приймати відповідні рішення. При цьому зауважимо, що передумовою екологічного мислення та свідомості є екологічні знання, а наслідком – екологічний світогляд та відповідальність за екологічну безпеку.

Висновки. Розв'язання екологічних проблем, які виникають під час воєнних дій, у значній мірі залежить від позиції, яку займають військові заклади вищої освіти, які здійснюють екологічну освіту і виховання майбутніх військових. Підготовка майбутніх офіцерів передбачає не лише освоєння екологічних знань в рамках військової спеціальності, а й зростання їх екологічної свідомості і відповідальності. Ці завдання вирішуються за допомогою реалізації екологічного підходу в освітньому процесі.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в узагальненні досвіду екологічного виховання у військових закладах вищої освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Акопян В. Основні чинники формування екологічної свідомості особистості. Вища освіта України. 2011. № 2. С. 41-47.
2. Бачинський Г. Основи соціоекології. К.: Вища школа, 2005. 238 с.
3. Бегека А. Екологічна освіта: стан і завдання. Рідна школа. 2005. № 6. С. 33-34.
4. Білик Л. І. Теоретико-методичні основи формування екологічної відповідальності студентів у системі виховної роботи вищого технічного навчального закладу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» Черкаси, 2005. 51 с.

5. Білявський Г.О., Фурдуй Р.С. Основи екологічних знань. К. Либідь, 2005. 288с.

6. Варго О. М. Екологічна свідомість як умова становлення екологічного суспільства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : спец. 09.00.03. Х., 2006. 19 с.

7. Вархолик Г. В. Концептуальні аспекти виховання екологічної культури студентів в умовах позааудиторної діяльності. Наукові записки Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія: зб. наук. пр. 2015. Вип. 43. С. 88–91.

8. Дробноход М.І., Вольвач Ф.В., Іващенко С.І. Концептуальні основи формування екологічного мислення та здібностей людини будувати гармонійні відносини з природою: монографія. К.: МАУП, 2000. 76 с.

9. Єфіменко Н. П. Особливості формування екологічної культури студентів вищих техніч-

них закладів освіти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04. Х., 2000. 18 с.

10. Крисаченко В.С. Екологічна культура. К.: Заповіт, 2006. 350 с.

11. Курняк Л. М. Формування екологічної культури студентської молоді в умовах системних трансформацій в сучасній Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 00.09.10. К., 2007. 18 с.

12. Логвиненко В. М. Педагогічні засади формування екологічної культури курсантів і студентів вищих навчальних закладів МНС України. Вісн. ЛДУ БЖД, 2011. № 5. С. 188–192.

13. Пустовіт Г. П. Теоретико-методичні основи екологічної освіти і виховання учнів 1-9 класів у позашкільних навчальних закладах : монографія. К. Луганськ : Альма-матер, 2004. 540 с

РОЗДІЛ 5. ДОШКІЛЬНА ПЕДАГОГІКА

СИСТЕМА РОБОТИ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ІЗ СІМ'ЄЮ З РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАВДАНЬ ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

THE SYSTEM OF WORK OF THE PRESCHOOL EDUCATION INSTITUTION WITH THE FAMILY ON THE IMPLEMENTATION OF THE TASKS OF CIVIC EDUCATION OF PRESCHOOL CHILDREN

У статті актуалізовано проблему формування громадянського виховання дітей дошкільного віку через призму партнерства інституту сім'ї та закладів освіти, готовності закладу дошкільної освіти та сім'ї до підвищення їхнього виховного потенціалу. Встановлено, що на сьогодні відсутні спеціальні дослідження з питань підготовки батьків щодо реалізації завдань громадянського виховання в рамках розвитку партнерства сім'ї та ЗДО, не проводилося всебічного вивчення сім'ї як чинника виховання і взаємодії із ЗДО в умовах модернізації української освіти і становлення громадянського закладом дошкільної освіти. Виокремлено суперечність між необхідністю формування педагогічного потенціалу сім'ї для забезпечення сприятливіших умов виховання та соціалізації дітей та недостатнім розробленням теоретичних засад підготовки батьків щодо реалізації завдань громадянського виховання в сучасних реаліях. Окреслено та конкретизовано ефективні організаційно-педагогічні умови: готовність педагогів до партнерства із сім'єю з питань громадянського виховання дітей; розробка організаційних форм (плани, проекти) підготовки батьків з питань громадянського виховання дітей; розробка навчально-методичних, консультативних матеріалів щодо підготовки необхідної бази партнерства закладу дошкільної освіти та сім'ї; проведення регулярних моніторингових серед батьків. Охарактеризовано систему роботи ЗДО із сім'єю щодо реалізації завдань громадянського виховання дітей дошкільного віку: ефективна взаємодія педагогів із батьками через розроблення й реалізацію комплексу заходів із підвищення ролі сім'ї в громадянській і патріотичній освіті своїх дітей; оволодіння батьками необхідними компетенціями, способами діяльності щодо громадянського виховання в умовах співпраці із педагогами.
Ключові слова: громадянське виховання, діти дошкільного віку, ЗДО, педагогічний

потенціал, сім'я, партнерство, освітня політика.

The article examines the problem of the formation of civic education of preschool children through the prism of partnership between the institute of family and educational institutions, the readiness of preschool education institutions and families to increase their educational potential. It is established that today there are no special studies on the training of parents to implement the tasks of civic education in the framework of the development of partnership between family and preschool education, no comprehensive study of the family as a factor of education and interaction with preschool education in the context of modernization of education. The contradiction between the need to form the pedagogical potential of the family to ensure more favorable conditions for the upbringing and socialization of children and the insufficient development of the theoretical foundations of parental training for the implementation of civic education in modern realities is highlighted. The effective organizational and pedagogical conditions are outlined and specified: the readiness of teachers to partner with the family on the issues of civic education of children; development of organizational forms of parental training on civic education of children; development of educational, methodological, advisory materials on the preparation of the regulatory framework for social partnership of preschool education institution and family. The system of work of the preschool education institution with the family on the implementation of the tasks of civic education of preschool children is described: effective interaction of teachers with parents through the development and implementation of a set of measures to increase the role of the family in the civic and patriotic education of their children.

Key words: civic education, preschool children, kindergartens, pedagogical potential, family, partnership, educational policy.

УДК 373.2.015.31:316.42:172.12:37.064
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/54.1.37>

Вознюк А. А.,
ст. викладач кафедри дошкільної освіти
Державного вищого навчального
закладу «Донбаський державний
педагогічний університет»

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сьогодні відбувається переосмислення цінностей батьківства, зростання батьківської співпричетності до процесу соціалізації дитини. Сім'я починає виступати рівноправним партнером поряд із закладами дошкільної освіти у формуванні освітньої політики держави. Сучасна система освіти має враховувати всі суспільно-важливі обставини (демографічний чинник, реальні зміни в ціннісно-смісловій структурі свідомості молоді) проводячи

роботу з сім'ями дітей дошкільного віку в процесі реалізації виховних завдань.

Державні стандарти (БКДО [1] та Концепція НУШ [6]) орієнтують дошкільну освіту на взаємодію та партнерство з сім'ями дітей дошкільного віку, де батьки не просто спостерігачі, а активні учасники освітнього процесу. Однією з форм організації інтенсивної взаємодії ЗДО та сім'ї є партнерство [7].

ЗДО у своїй роботі з сім'єю має спиратися на сім'ю дошкільника як на рівноправних учасників

формування дитячої особистості. Сім'я володіє більшим обсягом ресурсів громадянського виховання дітей, які не може замінити заклад дошкільної освіти, таких, як: любов і прихильність до дітей, емоційно-моральна насиченість стосунків, їхня громадянська спрямованість. Відповідно, формування громадянської ідентичності відбувається ефективніше, якщо заклад дошкільної освіти встановлює тісний взаємозв'язок із сім'єю.

Важливо зазначити, що проблемне поле у діаді взаємодії «сім'я» – «заклад освіти» з одного боку проявляється як небажання або відсутність можливості в батьків постійно контактувати з педагогами через зайнятість; байдужість сімей до участі у виховних заходах разом із дитиною; незнання кола інтересів дитини, її друзів. З іншого – повноцінній співпраці сім'ї та ЗДО заважають такі чинники, як нецікаве у змістовному та інформаційному планах проведення педагогічної роботи (батьківських зборів; використання винятково матеріальних можливостей батьків; авторитарний стиль спілкування педагогів з батьками; пріоритет негативної (переважно негативної) інформації про дитину; констатація педагогом проблем дитини за відсутності рекомендацій з їхнього подолання; відсутність стимулювання батьків у вихованні дітей та ін.) [3, с. 130].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання взаємодії сім'ї та закладу дошкільної освіти на сучасному етапі досліджено в працях Л. Бобро, С. Гаврилюк, А. Залізник, В. Панченко, Н. Трофаїла та ін. Натомість проблема педагогічної взаємодії закладу дошкільної освіти із сім'єю з реалізації завдань громадянського виховання дітей дошкільного віку не знайшла належного висвітлення в педагогічній теорії.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. На підставі вивчення наукової літератури з досліджуваної проблеми виокремлено низку невирішених раніше питань: потребою в реалізації взаємодії закладу дошкільної освіти і сім'ї з урахуванням реалізації завдань громадянського виховання дітей дошкільного віку і відсутністю методичних аспектів такої взаємодії у практиці дошкільної освіти.

Мета статті. З огляду на вищезначене метою даної статті є розгляд ефективних форм роботи педагогів ЗДО із сім'єю з реалізації завдань громадянського виховання дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Сім'я, як будь-яка система, реалізує низку соціальних функцій, провідними з яких є виховання дітей, їхній духовний, фізичний розвиток. Будучи інститутом первинної соціалізації дитини, сім'я забезпечує розвиток суспільства та зв'язок поколінь. Затребуваною в сучасному суспільстві є позиція батьків, яка сприяє формуванню в дитини власної точки зору, де стимулюється інтерес до пізнання, формування активної життєвої позиції, лідерських

якостей, культури спілкування, комунікативності. Проте, існують серйозні проблеми в оволодінні більшістю батьків психолого-педагогічними компетенціями, відсутність мотивації та установки батьків на процес виховання та формування громадянських якостей у дітей. Отже, важливою умовою реалізації завдань процесу виховання дітей дошкільного віку є розвиток партнерства інституту сім'ї та закладу дошкільної освіти.

Варто зазначити, що важливою тенденцією сучасної вітчизняної освіти є прагнення освітніх організацій до максимальної відкритості, а важливу роль відіграють батьки вихованців, які і є соціальними замовниками. Взаємодію ЗДО з батьками неможливо реалізувати без урахування потреб та інтересів сім'ї, вона будується виключно на засадах принципів індивідуалізації, взаємної поваги та довіри. Основним завданням такої взаємодії виступає активізація суб'єктної позиції батьків, їхнє залучення у виховний процес, надання допомоги в реалізації виховних функцій. Успішність розв'язання цього завдання значною мірою зумовлена рівнем сформованості професійної компетентності педагога [10, с. 14]. Компетентність вихователя у сфері взаємодії з батьками вихованців включає насамперед, знання сучасних форм і методів спілкування з сім'єю, педагогічний такт та психологічну підтримку, врахування потреб та інтересів батьків, їхніх соціальних запитів, здійснення індивідуально-диференційованого підходу до кожної сім'ї тощо.

Т. Рожко-Павлишин розглядає процес формування готовності батьків до виховання дітей як педагогічну систему, що надає орієнтаційне (когнітивне, мотиваційне, операційне, організаційне) поле, у якому батьки здійснюють вибір оптимальних знань та умов виховання дітей у сім'ї; особливий спосіб діяльності з надання психолого-педагогічної допомоги батькам у розв'язанні проблем виховання дітей у сім'ї, пов'язаних із особливостями виховання дітей; процес співпраці усіх батьків (групи/ ЗДО, школи), подолання соціокультурних та психолого-педагогічних проблем [9, с. 698].

Н. Трофаїла вважає, що деякі компоненти педагогічного потенціалу сім'ї не піддаються швидкій корекції та зміні з боку ЗДО (наприклад: освітній рівень батьків, педагогічна культура сім'ї, матеріальне становище і т.д.). Проте, ЗДО має серйозний ресурс для розширення єдиного освітнього простору сім'ї дошкільника, розв'язання ключових завдань їхнього розвитку, виховання і соціалізації особистості дитини, а також проведення спільної роботи у контексті громадянського виховання [10, с. 14].

І. Рогальська-Яблонська зазначає, що на практиці не завжди батьки виконують покладені на них функції в повному обсязі. Уданому контексті існує проблема підвищення виховного потенціалу сім'ї та її ролі у громадянському вихованні дитини [8, с. 293].

Отже, система роботи ЗДО із сім'єю в контексті реалізації завдань громадянського виховання дітей передбачає розробку та реалізацію комплексу форм, методів та засобів щодо підвищення соціальної ролі сім'ї у виховному процесі. Однак, згідно А. Залізняка, педагоги часто не готові до активних форм роботи з сім'ями дітей. Це пов'язано з вимогами до професійної кваліфікації педагогів, яка здійснюється переважно в стандартних формах лекцій та семінарів і не передбачає інтерактивної взаємодії. Така форма подачі та засвоєння матеріалу переносяться педагогами в подальшому і на систему спілкування з батьками вихованців, що в результаті призводить до роз'єднаності учасників освітнього процесу, формального вирішення питань, пасивного засвоєння інформації [4, с. 60].

Важливо, щоб педагог не тільки володів сучасними методиками і технологіями та вмів орієнтуватися в новому форматі освітнього процесу, а й, головне, був відкритий до особистісного спілкування з батьками вихованців. Залучення батьків як активних суб'єктів і партнерів до освітнього простору ЗДО суттєво змінює рівень взаємодії, спрямованої на підвищення педагогічної культури батьків з метою реалізації найоптимальніших умов для розвитку громадянської позиції особистості дошкільника. Оскільки саме сім'я, будучи джерелом традицій, дає дитині важливий досвід взаємодій з людьми, у ній вона вчиться спілкуватися, опановувати прийоми комунікації, слухати й поважати думку інших, терпляче й дбайливо ставитися до своїх близьких. В освоєнні досвіду конструктивного спілкування велике значення має особистий приклад батьків і родичів [2, с. 268].

Отже, результатом методичної роботи педагогів ЗДО із сім'єю з реалізації завдань громадянського виховання дітей дошкільного віку може стати використання різноманітних інтерактивних форм взаємодії, а саме:

- анкетування, що дає змогу вивчити інтереси, потреби, соціальні запити сімей;
- консультації, створення інформаційних лепбуків, буклетів, у яких батьків знайомлять із новими технологіями освітньої роботи;
- майстер-класи для батьків щодо використання нових технологій;
- сімейні клуби в рамках додаткової освіти;
- Дні (тижні) відкритих дверей для батьків;
- дні дублера, де педагоги міняються ролями з батьками;
- спільні творчі проєкти з використанням конструктивної діяльності;
- конкурси та виставки, спільні розваги, які створюють умови не тільки для демонстрації творчих робіт, а й для колективного спілкування;
- змагання, спільні дозвілля, екскурсії тощо. [5, с. 109].

На основі вищеведеного аналізу наукової літератури пропонуємо тематику роботи ЗДО із сім'єю щодо реалізації завдань громадянського виховання дітей дошкільного віку, яка включає:

1) основи громадянської ідентичності, почуття гордості за свою Батьківщину, народ та історію України, усвідомлення своєї етнічної та національної приналежності; цінностей суспільства; становлення гуманістичних і демократичних ціннісних орієнтацій;

2) цілісний, соціально орієнтований погляд на світ у його органічній єдності та розмаїтті природи, народів, культур і релігій;

3) шанобливе ставлення до іншої думки, історії та культури інших народів;

4) розвивати самостійність та особисту відповідальність у дітей за свої вчинки, у тому числі в інформаційній діяльності, на основі уявлень про моральні норми, соціальну справедливість і свободу;

5) розвивати етичні почуття, доброзичливість та емоційно-моральну чуйність, розуміння та співпереживання почуттям інших людей;

6) формувати настанови на безпечний, здоровий спосіб життя, наявність мотивації до творчої праці, праці на результат, дбайливого ставлення до матеріальних і духовних цінностей.

Висновки. Таким чином, у межах взаємодії педагогів ЗДО з батьками дошкільників реалізується можливість підвищити рівень педагогічної культури батьків чим збагатити соціальний досвід дітей. Від того, наскільки педагог компетентний та може зацікавити батьків, залежить ефективність взаємодії. Використання різноманітних технологій взаємодії учасників виховного процесу дають змогу налагодити продуктивне спілкування, що, своєю чергою, дає можливість вихователю та батькам обмінюватися комунікативними ролями та сприяє обміну інформацією. Обидві сторони разом долають перешкоди та разом знаходять оптимальні способи розв'язання педагогічних завдань. Система роботи закладу дошкільної освіти із сім'єю щодо реалізації завдань громадянського виховання дітей дошкільного віку реалізується через комплекс завдань, що визначають основні напрями освітньої діяльності: ефективна взаємодія педагогів із батьками через розроблення й реалізацію комплексу заходів із підвищення ролі сім'ї у громадянському вихованні дітей; оволодіння батьками необхідними компетентностями, способами діяльності щодо громадянського виховання через залучення дитини в культуру власного народу та ціннісні орієнтації сім'ї.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. Від 12 січня 2021 р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini> (дата звернення: 5.12. 2022).

2. Бобро Л. Партнерська взаємодія закладу дошкільної освіти та сім'ї як основа гармонійного розвитку особистості дитини дошкільного віку. *The 4 th International scientific and practical conference «Eurasian scientific discussions»* (May 8-10, 2022) Barca Academy Publishing, Barcelona, Spain, 2022. P. 268–270.

3. Довженко Т. Підготовка майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу до роботи з сім'єю. *Педагогіка та психологія*. 2016. № 52. С. 124–133.

4. Залізник А., Гаврилюк С. Педагогічна взаємодія закладу дошкільної освіти та сім'ї у вихованні дітей дошкільного віку. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. 2020. № 1 (3). С. 59–64.

5. Панченко В. Організація духовно-морального виховання дітей у дошкільних закладах. *Науковий вісник Миколаївського державного університету*

імені ВО Сухомлинського. Серія: Педагогічні науки. 2014. №45. С. 107–111.

6. Половіна О., Ліпчевська І. Наступність дошкільної освіти та нової української школи. *Інноватика у вихованні*. 2018. № 7. С. 203–214.

7. Рогальська І. Взаємодія сім'ї та освітньої установи у соціалізації особистості в дитинстві. *Educational Dimension*. 2015. №37. С. 382–388.

8. Рогальська-Яблонська І. Педагогіка соціалізації: особливості патріотичного виховання дітей дошкільного віку. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2016. №2. С. 290–297.

9. Рожко-Павлишин Т. Взаємодія з сім'єю: пріоритетний напрям діяльності закладу дошкільної освіти. *Молодий вчений*. 2018. №11. С. 697–701.

10. Трофаїла Н. Взаємодія вихователів та сім'ї у формуванні доброзичливості дітей дошкільного віку. *Věda a perspektivy*. 2022. Вип. 2. С. 12–15.

ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ: ПОНЯТІЙНИЙ КОНТЕНТ

RESEARCH AND EXPERIMENTAL WORK OF PRESCHOOL CHILDREN: CONCEPTUAL CONTENT

У статті розглянуто специфіку дослідно-експериментальної роботи з дітьми дошкільного віку. Це інноваційна технологія, яка стимулює дітей до проведення різноманітних дослідів з явищами природи, предметами й об'єктами довкілля, побутовими предметами, спонукаючи їх до окремих конструкторських дій та відповідних висновків. Визначено поняття: «дослід», «експеримент», «дослідно-експериментальна робота». Зазначено, що дослідно-експериментальна робота є інноваційною технологією дослідницької діяльності дітей, яка здійснюється у різних формах, засобами, методами, моделями, що, у свою чергу, сприяють розвитку логічного мислення, допитливості, пізнавальної активності, спостережливості. Наведено ряд основних компетентностей, які виокремлені в оновленому варіанті БКДО (2021) та спрямовані на розвиток дитячої творчості щодо перетворення об'єктів довкілля, моделювання і створення нового контенту. Це такі компетентності: предметно-практична, технологічна, сенсорно-пізнавальна, логіко-математична, дослідницька, природничо-екологічна, мистецько-творча, що передбачають здатність дитини застосовувати свої знання у перетворенні предметів і явищ довкілля в самостійній дослідницькій діяльності. Вказано багато різноманітних напрямів проведення дослідів у закладі дошкільної освіти. Ці різновиди дослідів (за спостереженнями у природі; неживі об'єкти; за результатами спостережень за комахами, тваринами; екологічного напрямку; з продуктами харчування; конструкторсько-технічні; з матеріалами й речовинами: сніг, вода, папір, залізо; технологія LEGO) є надзвичайно педагогічно цінними порівняно із словесною інформацією, яку діти отримують на кількох заняттях у приміщенні. На основі аналізу напрямів було виокремлено новий – дослідно-експериментальний. Обґрунтовано, що дієвим засобом пізнання дітей дошкільного віку є експериментування. Цей засіб полягає в отриманні нових знань дітьми про довкілля, розвиток пам'яті, мислення, самостійності, навички пошукової роботи, пізнавальна діяльність, вміння розуміти, вирішувати та аналізувати ситуації, формування відповідального ставлення до природи. Виокремлено й сформульовано етапи проведення дослідницької діяльності, як-от: підготовка дітей до дослідів, початок дослідів, хід дослідів, обговорення результатів дослідів. Визначено та проаналізовано принципи дослідницької діяльності ознайомлення дітей з довкіллям, з-поміж них: принципи інтеграції знань, цілісності і системності, діяльнісного опосередкування, принципи діадичної взаємодії, ізоморфізму, урахування культурно-етнографічних особливостей, єдності зовнішніх впливів довкілля і внутрішніх умов, принцип насиченості й об'єктивності, екологізації і валеологізації, принцип поєднання пізнавальних і виховних завдань.

З'ясовано, що для ефективності дослідно-експериментальної роботи з дітьми дошкільного віку насамперед потрібно створити дослідницьке середовище спрямоване на організацію з дітьми дошкільного віку різних видів експерименту із живою та неживою природою, з розвитку пошуково-дослідницьких умінь, самостійно пізнавати довкілля, вступати у взаємозв'язок з довкіллям, сприймати об'єкти і природні явища, бережливо ставитися до об'єктів довкілля. Сучасний педагог закладу дошкільної освіти повинен бути обізнаний з науковим підґрунтям освітнього процесу, не тільки інноваційними, а й діяльними технологіями, володіти інформаційною компетентністю, здатністю до творчих пошуків, умінням створювати сприятливі умови для розвитку особистості.

Ключові слова: дослід, дослідницька діяльність, експеримент, експериментування,

дослідно-експериментальна робота, діти дошкільного віку, вихователька.

The article examines the specifics of research and experimental work with preschool children. This is an innovative technology that stimulates children to conduct various experiments with natural phenomena, objects and objects of the environment, household items, prompting them to individual design actions and relevant conclusions. The concepts «research», «experiment», «research-experimental work» are defined. It is noted that research and experimental work is an innovative technology of children's research activities, which is carried out in various forms and uses means, methods and models. Such approach contributes to the development of logical thinking, curiosity, cognitive activity, observation.

A number of basic competencies are presented, which are highlighted in the updated version of the BKDO (2021) and are aimed at the development of children's creativity regarding the transformation of environmental objects, modelling and the creation of new content. These are the following competencies: subject-practical, technological, sensory-cognitive, logical-mathematical, research, natural-ecological, artistic-creative, which provide for the child's ability to apply his knowledge in the transformation of objects and environmental phenomena in independent research activities. Many different directions of conducting experiments in a preschool education institution are indicated. These types of experiments (according to observations in nature; inanimate objects; according to the results of observations of insects, animals; ecological direction; with food products; design and technical; with materials and substances: snow, water, paper, iron; LEGO technology), are extremely pedagogically valuable compared to the verbal information that children receive in several indoor activities. On the basis of the analysis of directions, a new one – research and experimental – was singled out. It is well-founded that experimentation is an effective way for children to learn about the world around them. This tool consists in obtaining new knowledge of children about the environment, development of memory, thinking, independence, search skills, cognitive activity, ability to understand, solve and analyze situations, formation of a responsible attitude towards nature.

The stages of research activity are distinguished and characterized, such as: preparing children for the experiment, the beginning of the experiment, the course of the experiment, discussion of the results of the experiment. The principles of the research activity of familiarizing children with the environment are defined and analyzed, including the following: the principles of knowledge integration, integrity and systematicity, activity mediation, principles of dyadic interaction, isomorphism, taking into account cultural and ethnographic features, the unity of external environmental influences and internal conditions, the principle of visibility and objectivity, environmentalization and valeologization, the principle of combining cognitive and educational tasks.

It was found that for the effectiveness of research and experimental work with preschool children, first of all, it is necessary to create a research environment aimed at organizing various types of experiments with living and non-living nature together preschool children so that they would be able to develop search and research skills, independently learn about the environment, enter into relationships connection with the environment, perceive objects and natural phenomena, treat environmental objects with care. A modern teacher of a preschool education institution must be familiar with the scientific basis of the educational process, not only innovative, but also operational technologies, possess informational competence, the ability to creative searches, the ability to create favorable conditions for personality development.

Key words: research, research activity, experiment, experimentation, research-experimental work, preschool children, teacher.

УДК 37.013.75:373.2(045)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/54.1.38>

Діхтяренко С.В.,
викладач-стажист кафедри теорії та методики дошкільної освіти
Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського

Постановка проблеми в загальному вигляді.

У сучасній системі української дошкільної освіти відбулись суттєві концептуальні зміни як у вихованні дітей у ЗДО, так і в парадигмі вищої дошкільної освіти: нові законодавчі акти, стандартизація дошкільної освіти, впровадження компетентного підходу до організації освітньо-виховного процесу, інноваційно-методична спрямованість навчання і виховання дітей дошкільного віку у ЗДО. Забезпечено наступність у змісті й методиках навчання дітей 6-7 років за Базовим компонентом дошкільної освіти [1] та концепцією Нової української школи. Особливого значення у змісті державних стандартів дошкільної освіти набуває розвиток у дітей логічного й водночас критичного мислення, творчих здібностей дітей, прагнення до самостійної креативної діяльності, яка вимагає розвиненості в дітей низки елементарних дослідницьких умінь і навичок. В оновленому варіанті БКДО [1] передбачено формування у дітей низки компетентностей, спрямованих на розвиток дитячої творчості щодо перетворення об'єктів довкілля, моделювання і створення нового контенту. Це такі компетентності, як: предметно-практична, сенсорно-пізнавальна, логіко-математична, технологічна та дослідницька, тобто здатність дитини застосовувати свої знання у перетворенні предметів і явищ довкілля в самостійній дослідницькій діяльності [1].

Отже, виникає новий напрям освітньої роботи з дітьми у ЗДО – дослідно-експериментальний.

Зважаючи на бурхливий розвиток та інноваційні зміни у системі дошкільної освіти, важливим завданням перед педагогом постає розроблення спектру технологій, за якими здійснюється освітній процес у закладі дошкільної освіти. Сучасний педагог повинен бути обізнаний з більш ефективними формами та методами. У свою чергу, дієвим засобом пізнання дітьми довколишнього світу стає експериментування. Саме через експериментування діти отримують нові знання про довкілля, у них розвивається пам'ять, мислення, самостійність, навички пошукової роботи, пізнавальна діяльність, вміння розуміти, вирішувати та аналізувати ситуації, формується відповідальне ставлення до природи. На сьогодні дослідницька діяльність потребує професійно-кваліфікованого фахівця, який має бути обізнаним з науковим підґрунтям освітнього процесу, не тільки інноваційними, а й діяльними технологіями, володіти інформаційною компетентністю, здатністю до творчих пошуків, умінням створювати сприятливі умови для розвитку особистості. З огляду на це, виникає потреба в уточненні ключових понять, для розроблення методик експериментування, які слугуватимуть ефективним засобом під час проведення дослідно-експериментальної роботи з дітьми дошкільного віку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Витоки залучення дітей дошкільного віку до дослідницької діяльності знаходимо ще в класичній педагогіці як у зарубіжній (Ян Амос Коменський, Г. Песталоцці, Ж. Руссо та ін.), так і в українській (К. Ушинський, С. Русова, В. Сухомлинський). На сучасному етапі проблема дослідницької діяльності дітей дошкільного віку досліджувалась українськими вченими в таких напрямках:

- організація дослідів дітей за спостереженнями в природі (З. Плохій);
- неживі об'єкти (О. Тимофеева);
- досліді дітей за результатами спостережень за комахами тваринами та ін. (Т. Шумей, І. Сергеева);
- досліді дітей екологічного напрямку (Н. Лисенко);
- досліді з продуктами харчування (Т. Денисенко);
- конструкторсько-технічні досліді дітей (Ю. Рібцун, О. Рібцун);
- елементарні досліді з матеріалами й речовинами: сніг, вода, папір, залізо (О. Сидоренко);
- технологія LEGO (Т. Богдан, Д. Галаган, Д. Ярошенко).

За З. Плохій, комплекс дослідів за спостереженнями в природі (сонце, повітря, вода тощо) сприяє формуванню в дітей: залежності між висотою стояння сонця та кількістю його тепла; чисте повітря прозоре, має приємний запах або зовсім не пахне, забруднене повітря непрозоре, воно може мати неприємний запах. Дихати слід чистим повітрям; вода від нагрівання перетворюється у дрібні частинки й у вигляді пари піднімається вгору [20, с. 27-28; 29].

Серія дослідів за О. Тимофеевою щодо неживих об'єктів (лід, вода, повітря), які формують у дітей наукові знання про закономірності природних явищ. Підбірка дослідів утверджує дітей у правильності припущення: лід тане, якщо його посипати сіллю; колір води не залежить від барвника; повітря всередині нас та ін. [28, с. 125-126; 132].

Вчені Т. Шумей і І. Сергеева розробили серію дослідів для дітей за результатами спостережень за комахами, тваринами та іншими живими істотами. Досліді спрямовані на здобуття дітьми знань: риби, молюски та водорості – живі організми, оскільки вони ростуть, розвиваються, дихають, розмножуються; кажани орієнтуються в просторі за допомогою слуху [31, с. 16; 18].

Серія дослідів екологічного спрямування (рослини, птахи, тварини), за Н. Лисенко, переконують дітей у тому, що: чим міцніший корінь, тим краще розвивається рослина; чим відрізняються виводкові та нагніздні птахи; тварини співіснують з неживою природою [15, с. 61; 63-64].

Т. Денисенко пропонує план проведення пошуково-дослідницької діяльності з дітьми, який

передбачає низку дослідів, зокрема, з продуктами харчування, які допомагають дітям з'ясувати правильність твердження: борошно сухе, біле, сипуче, м'яке, без запаху; із солоного тіста можна виготовити різноманітні солодощі; овочі та фрукти містять воду, з них можна виготовити сік [7, с. 8-9]. Вчені Ю. Рібцун та О. Рібцун пропонують конструкторсько-технічні досліді для дітей з будівельним матеріалом (настільний, великий модульний), площинним конструктором, з кубиками, мозаїкою, папером, зі снігом і піском, природним і викидним матеріалом. Такі досліді вчать дітей самостійно добирати матеріал, здійснювати задумане, співвідносити будівлі з розміром обігрованих іграшок, комбінувати деталі, прикрашати будівлі, виявляти творчість [22, с. 63].

О. Сидоренко рекомендує проводити з дітьми елементарні досліді з матеріалами й речовинами: сніг, вода, папір, залізо тощо. Серія дослідів переконує дітей у правильності припущення: у приміщенні сніг перетворюється на чисту або брудну воду; легкі предмети плавають, важкі – тонуть; папір буває різним за фактурою та товщиною; дерево та залізо – міцні [25, с. 15-16].

Запропонована дослідниками (Т. Богдан., Д. Галаган., Д. Ярошенко) авторська технологія – «Конструктор LEGO з дітьми дошкільного віку» містить серію ігор, які спрямовані: на вивчення деталей конструктора на дотик; вчити працювати в колективі; будувати із заплученими очима тощо. Заняття з конструювання, ознайомлюють дітей з довкіллям, поглиблюють їхні знання, прищеплюють навички експериментування про довкілля, експериментування, дослідження тощо [3, с. 28; 5].

Отже, проаналізувавши різні напрями проведення дослідів у закладі дошкільної освіти, можна стверджувати, що безпосередні спостереження за об'єктом чи явищем природи та серії різних дослідів є надзвичайно педагогічно цінними порівняно із словесною інформацією, яку діти отримують на кількох заняттях у приміщенні.

Мета статті – теоретичне обґрунтування дослідно-експериментальної роботи з дітьми дошкільного віку.

Завдання дослідження. Визначити сутність ключових понять дослідження: «дослід», «експеримент», «експериментування», «дослідно-експериментальна робота». Схарактеризувати етапи проведення експериментування. Дібрати форми, методи, прийоми для проведення дослідно-експериментальної роботи з дітьми дошкільного віку.

У дослідженні було використано теоретичні методи дослідження, як-от: робота з першоджерелами, аналіз сучасних досліджень з проблеми, що розглядається, узагальнення.

Виклад основного матеріалу. Державний стандарт дошкільної освіти: особливості

впровадження [8], відповідно до Базового компонента дошкільної освіти [1] у змісті якого виокремлено різні види компетентностей, зокрема, як-от: предметно-практичну, технологічну, сенсорно-пізнавальну, логіко-математичну, дослідницьку, природничо-екологічну, мистецько-творчу та ін. Розглянемо їх докладніше. За БКДО, сенсорно-пізнавальна, логіко-математична, дослідницька діяльність – це «здатність дитини використовувати власну сенсорну систему в процесі логіко-математичної і дослідницької діяльності [8, с. 205]; предметно-практична, технологічна компетентність – це здатність дитини реалізовувати творчі задуми з перетворення об'єктів довкілля з використанням різних матеріалів, що спираються на обізнаність із засобами та предметно-практичними діями, за допомогою дорослого чи самостійно у процесі виконання конструктивних, технічно-творчих завдань, завдань із моделювання, формування яких вимагає розвинених умінь і навичок дослідницької діяльності [8, с. 204]; природничо-екологічна компетентність – це «здатність дитини до доцільної поведінки в різних життєвих ситуаціях, що ґрунтується на емоційно-ціннісному ставленні до природи, знання її законів та формується в просторі пізнавальної, дослідницької, трудової, ігрової діяльності» [8, с. 207]; мистецько-творча компетентність – це «здатність дитини практично реалізувати свій художньо-естетичний потенціал для отримання бажаного результату творчої діяльності на основі розвинених емоцій та почуттів до видів мистецтва, елементарно застосовувати мистецькі навички в життєвих ситуаціях під час освітньої та самостійної діяльності» [8, с. 217].

Аналіз наявних педагогічних досліджень класиків педагогіки засвідчили, що вчені приділяли значну роль впливу довкілля на формування всебічно розвиненої творчої особистості засобами природи (Я. Коменський, С. Русова, Г. Песталоцці, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.). На сучасному етапі проблема екологічного виховання дітей дошкільного віку є предметом дослідження таких учених, як А. Богуш, О. Богініч, О. Бондаренко, Н. Гавриш, Л. Лохвицька, Н. Лисенко, Н. Яришева та ін.

Проблему організації дослідницької діяльності дітей у закладах дошкільної освіти досліджували Г. Беленька, Н. Кот, Н. Лисенко, З. Плохій, Н. Яришева та ін. Вченими було розкрито зміст, структуру, особливості та умови організації дослідницької діяльності дітей. Формування у дітей дошкільного віку дослідницьких умінь було предметом дослідження В. Андрєєва, Н. Кузьміна, С. Мартиненко, В. Сластьоніна та ін. Експериментування як метод розвитку мислення досліджували Л. Зайцева, О. Іванова, К. Крутій, М. Поддяков, О. Савенков та ін. Науковці акцентували на важливості та значенні означеного методу, наполягали на необхідності

застосування його в роботі з дітьми у закладах дошкільної освіти.

Логіка окресленого дослідження вимагає з'ясувати сутність понять «дослід», «дослідницька діяльність», «експеримент», «експериментування», «дослідно-експериментальна робота». З'ясуємо передовсім сутність поняття «дослід».

За тлумачними словниками, «дослід» трактується як: «відтворення якого-небудь явища або спостереження за новим явищем у певних умовах для вивчення, дослідження» [5, с. 242]; «спроба здійснити щось, пробне здійснення чогось в експерименті» [33, с. 162]; «дослідницький метод» – це «метод залучення дітей до самостійних і безпосередніх спостережень, на основі яких вони встановлюють зв'язки предметів і явищ дійсності, доходять висновків, пізнають закономірності» [6, с. 102].

Н. Яришева розглядає поняття «дослід» як спосіб матеріального впливу людини на об'єкт для вивчення цього об'єкта, пізнання його властивостей [32, с. 189]. За словами Н. Яришевої, використання дослідів цінне тим, що вони мають велику переконливу силу, знання, яких набувають діти, мають особливу доказовість, повноту і міцність. У процесі дослідів забезпечується чуттєве сприймання, практична діяльність дітей і словесне обґрунтування. Такий органічний зв'язок сприяє максимальній активізації розумової діяльності дітей, оскільки відповідає характеру мислення дітей дошкільного віку» [32, с. 189]. Н. Лисенко визначає «дослід» як чуттєво-предметну діяльність, як сукупність взаємовідносин між дитиною і об'єктивним, матеріально існуючим світом [15, с. 24]. Авторка виокремлює провідну рису дослідів – можливість стежити за ходом явищ і відтворювати їх щоразу з повторенням умов, тобто змогу часто повторювати, якщо вони є педагогічно доцільні [15, с. 26]. За З. Плохій, досліді, власне нагадують фокуси, вони доступні дітям дошкільного віку. Авторка розкриває структуру проведення дослідництва: постановка проблеми, пошук шляхів її розв'язання та побудови гіпотез; вирішення завдання засобами практичних дій. Кожний етап потребує мобілізації психічних зусиль особистості, творчого пошуку [20, с. 26]. К. Крутій зазначала, що досліді допомагають показати дітям певне явище чи об'єкт в усій повноті, здивувати, простежити динаміку процесів, порівняти, проаналізувати отриману інформацію, дійти висновки, підтвердити або спростувати їх [11].

Як засвідчують дослідження вчених, дослід – це предметна діяльність, яка полягає в чуттєвому сприйманні об'єктів, предметів чи явищ, здатності до активізації критичного мислення дітей.

Отже, «дослід» будемо розуміти як спеціальний педагогічний прийом, який спрямований на певний об'єкт (предмет, явище), та повний чи частковий аналіз його стану і функційності.

Оскільки всі досліді дітей здійснюються в дослідницькій діяльності, з'ясуємо феномен «дослідницька діяльність». Уточнимо класичне поняття «діяльність», яке ґрунтовно досліджено в психології (А. Богуш, І. Зимня, Л. Виготський, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн та ін.). Діяльність, за О. Леонтьєвим, це сукупність дій, що викликаються мотивом, а одиницею аналізу діяльності є дія. Автор виокремлює структуру діяльності: мотиви, що спонукають суб'єкта діяльності; мета – результат, на який спрямована діяльність; дії, операції та умови, що забезпечують досягнення необхідного результату [14]. За А. Богуш, поняття «діяльність» це активна взаємодія з довкіллям, у процесі якої індивід виступає як суб'єкт, який цілеспрямовано впливає на об'єкт, і задовольняє свої потреби [2, с. 29]. В Енциклопедії освіти поняття «дослідницька діяльність» тлумачиться як діяльність, що пов'язана із вирішенням творчого, дослідницького завдання, яке немає наперед визначеного результату та передбачає етапи, характерні для наукового дослідження (визначення проблеми, формулювання гіпотези дослідження, власне проведення дослідження, аналіз його результатів і остаточне узагальнення, формулювання висновків [10, с. 236].

Звернімося до розуміння поняття «дослідницька діяльність» сучасними вченими (Г. Беленька, К. Крутій, Н. Лисенко, З. Плохій, Ю. Стрелькова, І. Зимня, Є. Шашенкова).

Так, за З. Плохій «дослідницька діяльність» допомагає усвідомити причинно-наслідкові зв'язки, які важко виявити під час спостережень [20, с. 26]. У трактуванні К. Крутій, «дитяча дослідницька діяльність» – це вид активності дитини, спрямований на пошук об'єктивної інформації про устрій Всесвіту шляхом особистого практичного експериментування з об'єктом дослідження [11]. За Н. Лисенко, «дослідницька діяльність» це організована педагогом діяльність дітей, у якій вони шляхом самостійного відкриття природи, розв'язання проблемних завдань, практично перетворювальних дій одночасно оволодівають новими знаннями, а також вміннями та навичками їх подальшого самостійного набуття [15, с. 27]. Ю. Стрелькова характеризує «дослідницьку діяльність» як активну пізнавальну позицію, засновану на внутрішньому пошуку відповіді на будь-яке питання, пов'язане з осмисленням і творчим переобробленням інформації, дією шляхом «випробування і помилок», роботою розумових процесів [27, с. 61].

Г. Беленька розкриває характерні ознаки дослідницької діяльності:

- дитина має усвідомлену мету й гіпотезу (власне припущення);
- дослід для неї виступає засобом уточнення і розширення раніше засвоєної інформації;

• потребує спеціально створених умов та обладнання [4, с. 33]. Вчені І. Зимняя і Є. Шашенкова характеризують «дослідницьку діяльність» як специфічну людську діяльність, що регулюється свідомістю і активністю особистості, спрямована на задоволення пізнавальних, інтелектуальних потреб, продуктом якої є нове здобуте знання, отримане відповідно до поставленої мети, за об'єктивними законами і наявними обставинами, що визначають реальність і досяжність мети [9].

Отже, вчені акцентують на тому, що дослідницька діяльність – це творча, активна, самостійна діяльність дітей, яка завдяки пошуковій дії допомагає дітям усвідомити себе, як активного суб'єкта природи, виховання у неї гуманних почуттів, набуття позитивного досвіду у спілкуванні з довкіллям.

«Дослідницьку діяльність» розуміємо як творчу активність особистості, яка спрямована на самостійний пошук та вирішення різноманітних проблемних завдань чи ситуацій, що сприяють розвитку її пізнавальної активності, критичного й логічного мислення, процесів абстрагування й узагальнення.

На основі аналізу сучасних досліджень, виявлено, що близьким за значенням до поняття «дослідницька діяльність» є феномен «експеримент», що є найбільш уживаним у психолого-педагогічній науковій парадигмі.

Звернімося до словників, за якими поняття «експеримент» розглядається як: «один з основних методів наукового дослідження, в якому вивчення явищ відбувається за допомогою доцільно обраних або штучно створених умов» [5, с. 257]; «дослід, спроба щось здійснити» [12, с. 250]; «випробування, дослід – чуттєво предметна діяльність в науці» [33, с. 170]; «метод наукового пізнання, що передбачає цілеспрямований процес отримання об'єктивних наукових, даних щодо сутності, динаміки, особливостей існування та розвитку явищ і процесів, що досліджується» [10, с. 255]; «емпіричний метод пізнання явищ дійсності в умовах спеціального відтворення природних закономірностей на основі певної наукової теорії, що визначає мету, спосіб проведення та інтерпретацію результатів» [30, с. 190]; «у психології один з основних, поряд із спостереженням, методів наукового пізнання взагалі й психологічного дослідження зокрема» [29, с. 118].

Учені (Г. Беленька, Н. Лисенко, О. Савенков, Ю. Стрелкова, Н. Яришева та ін.) одноголосні щодо розуміння поняття «експеримент».

Так, О. Савенков наголошує, що «експеримент» є «важливим методом дослідження, який використовується майже у всіх науках, та невід'ємно пов'язаний із дослідницькою діяльністю. Цей метод передбачає проведення практичних дій задля перевірки та порівняння» [24, с. 12].

Водночас Н. Яришева зауважує, що «педагогічний експеримент» це – «провідний метод дослідження, який спрямований на створення нових, більш оптимальних шляхів освітньо-виховної роботи з дітьми дошкільного віку» [32, с. 11]. Ю. Стрелкова розглядає «експеримент» як «ілюстрацію будь-яких явищ, процесів, за умови активної взаємодії з об'єктом, що досліджується» [27, с. 62]; За Н. Лисенко «експеримент» це «такий дослід, у якому під час аналізу результатів шляхом порівняння і зіставлення, того, що досліджувалось та контрольного об'єкта виділяється суттєва ознака чи їх група, які виникли в результаті діяльності» [15, с. 27]. Г. Беленька виокремлює навички, які діти зможуть здобути в результаті проведення експериментів:

- «встановлювати зв'язки між змінами об'єктів рослинного світу та впливом на них природних чинників і діяльності людини;

- сортувати та класифікувати об'єкти рослинного світу (листя, плоди) за визначеними показниками – колір, маса, об'єм;

- пророщувати насіння різноманітних культурних та дикорослих рослин, коренеплодів у ґрунті та воді за різних умов освітлення та різних температурного і водного режимів» [4, с. 33].

Отже, здійснивши аналіз досліджень учених, можемо розглядати експеримент як особливий метод у сфері досліджень, у процесі якого під керівництвом педагога здійснюється вся дослідницька діяльність дітей.

Таким чином, поняття «експеримент» розглядаємо як багатофункціональний механізм, що полягає у відкритті, спростуванні або підтвердженні запланованих результатів, а також є головним засобом, без якого не відбувається жодне дослідження.

Щодо розуміння поняття «експериментування» звернімося до тлумачних словників, за якими цей феномен розглядається як «дія за значенням, експериментувати» [5, с. 257];

Зазначимо, що в роботі з дітьми дошкільного віку «метод експерименту» в «чистому вигляді» не використовується, натомість у педагогічному обігу системи дошкільної освіти застосовують спрощений варіант, його функційний складник, тобто «експериментування (К. Крутій, С. Ладивір, М. Поддяков, О. Поддяков, О. Сазонова та ін.).

Так, К. Крутій пояснює «експериментування» як метод розвитку пізнавально-дослідницької діяльності дітей, що, у свою чергу, розвиває діалектичне мислення, розширює світогляд дітей та формує упевненість у своїх силах [11]. Експериментування, за М. Поддяковим, це «основний вид орієнтовно-дослідницької пошукової діяльності, який претендує на роль провідної діяльності в період дошкільного дитинства, основу якої складає пізнавальне орієнтування» [19, с. 74].

Як стверджує О. Поддяков, в експериментуванні (реальному й уявному) найяскравіше виявляється саморозвиток дітей. Означена діяльність складає ядро будь-якого виду дитячої творчості, а й у всій своїй повноті та універсальності є загальним способом функціонування психіки [18, с. 15]. О. Сазонова визначає «експериментування» як «діяльність, яка дозволяє дитині моделювати у своїй свідомості картину світу, засновану на власних спостереженнях, відповідях, встановлених закономірностях тощо» [23, с. 99]. «У діяльності експериментування, зазначає авторка, дитина виступає як своєрідний дослідник, яка самостійно впливає різними способами на предмети і явища, що її оточують, їх пізнання і засвоєння [23, с. 100]. Учені (І. Куліковська, Н. Ладивір, О. Савенков, Н. Совгір) тлумачать термін «експериментування» як «особливий спосіб духовно-практичного освоєння дійсності, спрямований на створення таких умов, за яких предмети найбільш виразно виявляють свою властивість» [13, с. 4].

Аналіз різних теоретичних наукових підходів, дозволив дійти висновку, що «експериментування» це творча діяльність, яка полягає у здійсненні пошуку, вирішенні ситуацій на основі предметів, об'єктів і явищ, що вивчаються.

Отже, «експериментування» будемо розуміти як систему наперед запланованих дій, під впливом яких відбувається вивчення різних явищ, об'єктів, предметів, здійснюється їх обстеження, узагальнення та доходять висновків.

Щодо поняття «дослідно-експериментальна робота» у тлумачних словниках цей термін характеризується як «призначений для дослідного, експериментального виробництва» [5, с. 242].

Сучасні науковці (О. Сорочан, О. Павлюченко) розглядають «експериментально-дослідницьку діяльність» як «форму пізнання, вивчення і спостереження явищ природи у спеціально створених умовах, яка сприяє активізації самостійної діяльності дітей, їхньому пізнавальному розвитку, шляхом використання різноманітних методів, прийомів роботи» [26, с. 53]. За Г. Беленькою, «експериментально-дослідницька діяльність» є основою емпіричного пізнання довкілля, джерело знань та розвиток пізнавальних інтересів [4, с. 32]. Авторка стверджує, що найбільш значущою експериментально-дослідницька діяльність є у період від трьох до десяти років, коли дитина інтенсивно освоює довкілля та набуває життєвої компетентності [4, с. 33].

Отже, феномен «дослідно-експериментальна робота дітей дошкільного віку» визначаємо як інноваційну технологію, яка стимулює дітей до проведення різноманітних дослідів з явищами природи, предметами й об'єктами довкілля, побутовими предметами, спонукаючи їх до окремих конструкторських дій та відповідних висновків.

Досліджуючи дослідно-експериментальну роботу дітей дошкільного віку, Н. Яришева виокремила чотири етапи її проведення. Схарактеризуємо їх.

Перший етап – підготовка дітей до досліду. Вихователька проводить з дітьми бесіду, щоб зацікавити їх дослідом, виявляє наявні знання. Наприклад: «Як ви гадаєте, діти, дерева взимку живі? А чому вони не замерзають від сильного морозу?»

Другий етап – початок досліду: обговорення умов і висування припущень: «Я читала, діти, що дерева не замерзають тому, що в їхньому соку багато цукру. Давайте поставимо на мороз дві скляночки: в одній буде проста вода, а в другій – із цукром. Як ви гадаєте, в якій склянці вода швидше замерзне?».

Третій етап – хід досліду. Спостереження дітей за ходом досліду, обмін думками.

Четвертий етап – прикінцевий: обговорення результатів досліду [32, с. 189-190]. На погляд авторки, найбільше дослідів у закладі дошкільної освіти проводять для вивчення властивостей об'єктів неживої природи: води, повітря тощо [32, с. 190].

Вчені (Н. Гавриш, К. Крутій та ін.) зазначають, що організація дослідно-експериментальної роботи з дітьми передбачає дотримуватись відповідних принципів. Розглянемо їх.

– Принцип інтеграції знань – у процесі діяльності в довіллі використовують знання дітей із різних розділів програми.

– Принцип цілісності і системності – передбачає озброєння дітей системою знань про довкілля у їх цілісності.

– Принцип діяльнісного опосередкування – передбачає занурення дітей у різні види пізнавальної діяльності.

– Принцип діадичної взаємодії, відповідно до якого, розвиток і формування цілісної особистості дитини можливий тільки в системах: «організм-середовище», «особистість-довкілля», «дитина-соціум», «педагог-дитина», «діти-довкілля».

– Принцип ізоморфізму – вимагає враховувати взаємодію кожної дитини як індивіда, індивідуальності, особистості із зовнішнім світом, сприяти її входженню у процес діяльності, утворенню «особистісного світу дитини», її цілісного «життєдіяльного простору».

– Принцип урахування культурно-етнографічних особливостей краю – вимагає максимального використання культури, звичаїв, традицій тієї місцевості, в якій розташований дошкільний заклад.

– Принцип єдності зовнішніх впливів довкілля і внутрішніх умов кожної дитини, її внутрішнього змісту, сприймання, уявлення, переживання, розуміння, усвідомлення відповідно до її індивідуальних властивостей, її поведінки, вчинків, знань, умінь.

– Принцип екологізації і валеологізації – передбачають формування у процесі ознайомлення дітей із довкіллям екологічного ставлення до довкілля і до самого себе, виховання у дітей екологічного мислення, озброєння їх екологічними взаєминами організму з довкіллям.

– Принцип поєднання пізнавальних і виховних завдань – є провідним принципом освітньо-виховної роботи з дітьми дошкільного віку [2, с. 27-29].

Для проведення експериментальної дослідницької діяльності дітей у природі С. Павлієнко радить вихователям давати дітям завдання, які необхідно реалізовувати в процесі експериментування:

– формувати у вихованців науково-об'єктивні уявлення про природу;

– розвивати вміння класифікувати об'єкти живої природи на основі аналізу, способів їх взаємодій із довколишнім середовищем, діяти за цим алгоритмом, дотримуючись визначених правил і вимог;

– спонукати дітей до міркувань, побудови самостійних гіпотез;

– активізувати знання й практичний досвід дітей у різних видах діяльності у природному довкіллі [17, с. 51].

На сайті Міністерства освіти і науки України в розділі «Майстерня педагога» зібрано інструктивно-методичні матеріали, що рекомендує МОН для закладів дошкільної освіти. На сайті позиціоновано різноманітний перелік дослідів та експериментів, які можна проводити з дітьми дошкільного віку для вивчення природних явищ. Наприклад, під час прогулянок, екскурсій можна проводити досліди з неживою природою, зокрема з теми: «Сонце» (показати рух сонця по небу); Тема: «Повітря» (наявність повітря навколо нас, у воді); Тема: «Явища природи» (продемонструвати утворення веселки); Тема: «Сніг» (вчити дітей розрізняти і називати ознаки снігу); Тема: «Лід» (продовжувати розширювати знання про деякі властивості води); Тема: «Пісок» (розширити та поглибити знання дітей про пісок – сипкий, вологий – із вологого піску можна ліпити, пісок стає вологим, якщо його полити, після дощу, вранці від роси. Працюючи в приміщенні, доцільно проводити такі експерименти: Тема: «Вода» (вчити розрізняти стан води (холодна, тепла, гаряча, чиста, забруднена); Тема: «Грунт» (вчити дітей розрізняти вологу та суху землю); Тема: «Рослини» (показати значення води для росту рослин); Тема: «Тварини» (визначити кількість корму, необхідного для акваріумних риб) [16].

3. Плохій, досліджуючи екологічну культуру, організацію пошукової роботи дітей у природі, зазначає, що досліди сприяють розвитку спостережливості, мисленнєвої діяльності. У кожному досліді розкривається причина певного явища, тому діти мають нагоду самостійно висловити та

проілюструвати своє судження [20, с. 26]. Авторка наполягає на тому, що висловлюючи припущення у своїх міркуваннях, діти мають почуватися вільно, розкуто, навіть якщо сумніваються в істинності своїх суджень. Буває таке, дорослий виявляє нетерпимість, коли дитина міркує хибно. Відразу дає відповідь сам або звертається до іншої дитини. Не можна казати дитині, що її відповідь неправильна, адже наступного разу вона не зважиться висловити свою думку. Не можна підганяти дитину із відповіддю – хай поміркує; за потреби можна поставити свої запитання, дещо підказати. До того ж однозначних відповідей майже не буває, оскільки у природі всі процеси досить складні. Відповідей може бути кілька, тож нехай діти активно діляться своїми нестандартними думками і припущеннями [20, с. 26].

Дослідно-експериментальна робота в закладі дошкільної освіти передбачає створення таких умов, які повинні бути забезпечені всіма необхідними матеріалами, предметами, речовинами, одягом тощо. Розробляючи та добираючи необхідний інвентар, потрібно дотримуватися певних вимог: матеріал має бути простим, безпечним та відповідати віковим особливостям дітей. Вихователям потрібно перед планування будь-якого дослідів чи експерименту звернути увагу на індивідуальні особливості дітей, аби під час проведення у дітей не виникли алергічні реакції чи будь-які захворювання.

К. Крутій рекомендує відкриття в закладі дошкільної освіти STREAM-лабораторію для дітей різновікових груп, діяльність якої спрямована на розвиток пошуково-дослідницьких умінь, розумових процесів, креативності, критичного мислення та здатності до конструювання. Це буде постійне місце для різних експериментів із живою та неживою природою, а саме: обстеження й аналіз предметів, речовин; класифікувати об'єкти тощо; здійснювати спостереження та опис природних явищ, рослин, тварин тощо. Діти зможуть самостійно пізнавати довкілля, розрізняти живу і неживу природу, сприймати різнобічно об'єкти і явища, що досліджуються, вступати у взаємозв'язок з довкіллям, із відповідальністю і охайністю ставитися до довкілля та цінити і берегти все довколишнє [11].

Таким чином, проаналізувавши психолого-педагогічну літературу щодо організації дослідно-експериментальної роботи, науковці наполягають на застосуванні таких інноваційних технологій, завдяки яких дослідницька діяльність стане не лише ефективною, а й успішною.

Висновки. Отже, на основі аналізу досліджень, під дослідно-експериментальною роботою будемо розуміти сучасну технологію, яка спрямована на проведення різних дослідів, у ході яких у дітей стимулюються інтерес та відповідальність до довкілля, почуття співпереживання, розмірковування над проблемами світу природи. Адже

саме спостереження за явищами природи та її представниками допомагають дітям відчутти красу рідної землі, любити і шанувати її.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Базовий компонент дошкільної освіти. Т. О. Піроженко, О. М. Байер, О. К. Безсонова. Київ: Вид-во МОН України, 2021. 37 с.
2. Богуш А. М., Н. А. Гавриш. Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі. К.: Видавничий дім «Слово», 2008, 408 с.
3. Богдан Т., Д. Галаган., Д. Ярошенко. Використання конструктора LEGO з дітьми дошкільного віку. Чернігів. 2018. 60 с.
4. Бєленька Г. В. Дошкільнятам про світ природи: старший дошкільний вік. навч.-метод. посіб. 2-ге вид. Київ: Генеза, 2014. 112 с.
5. Бусел Т. В. Великий тлумачний словник сучасної української мови. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2002. 1440 с.
6. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. К.; Київ: «ЛІБІДЬ» 1997. 336 с.
7. Денисенко Т. Маленькі дослідники. *Палітра педагога*. 2013. №5. С. 6-9.
8. Державний стандарт дошкільної освіти: особливості впровадження. О. Г. Косенчук., І. М. Новик., О. А. Венгловська., Л. В. Кузьменко. Харків: Вид-во «Ранок», 2021. 240 с.
9. Зимняя И. А., Е. А. Шашенкова. Исследовательская работа как специфический вид человеческой деятельности. Ижевск. 2001.
10. Кремень В. Г. Енциклопедія освіти. Київ. Юрінком. Інтер, 2008. 1040 с.
11. Крутій К. Л. Природничо-наукова освіта дошкільників: блоково-тематичне планування на засадах інтеграції та методичні поради. Запоріжжя: ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2017. 124 с.
12. Куньч З. Й. Універсальний словник української мови. Тернопіль. Богдан, 2005. 848 с.
13. Ладивір С. Внутрішній світ дитини як проекція життєдіяльності. *Дошкільне виховання*. 2006, № 5. С. 4-7.
14. Леонтьев А. Н. Деятельность, сознание, личность. М.: «Педагогика». 1975.
15. Лисенко Н. В. Практична екологія для дітей. навч.метод. посіб. Івано-Франківськ: Фірма «Сіверсія» ЛТД, 1999. 156 с.
16. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/profesijna-skarbnichka/doslidi-ta-eksperimenti-z-ditmi>
17. Павлієнко С. С. Розвиток пізнавального інтересу у дітей старшого дошкільного віку у процесі пошуково-дослідницької діяльності. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index>
18. Поддьяков А. Н. Мышление дошкольников в процессе экспериментирования со сложными объектами. *Вопросы психологии*. 1996. № 4. С. 14-18.
19. Поддьяков Н. Н. Доминирование процессов интеграции – закон развития детей дошкольного возраста. *Дошкольное воспитание*. 2000. № 1. С. 73-77.
20. Плохий З. П. Виховання екологічної культури дошкільників. метод. посіб. К.: 2002. 173 с.
21. Про дошкільну освіту: Закон України від 11.07.2001. №2628-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2628-14>
22. Рібцун Ю. В., О. Ю. Рібцун. Вихователь й малюки конструюють залюбки. Київ.: Генеза. 2017. С. 192 с.
23. Сазонова С. Організація експериментальної діяльності дітей дошкільного віку. *Психолого-педагогічні науки*. 2020. №3. С. 98-104.
24. Савенков А. Исследовательские методы обучения в дошкольном образовании. *Дошкольное воспитание*. 2006. №4. С. 10-19.
25. Сидоренко О. Структура та зміст дослід. *Фантазії вихователя*. 2013. №28(700). Випуск 7. С. 8-19.
26. Сорочан О. А., О. В. Павлюченко. Особливості експериментально-дослідницької діяльності в природному довкіллі дітей старшого дошкільного віку. зб. наук. праць. *Педагогічні науки*. Вип. 94. 2021. С. 51-56. URL: <https://ps.journal.kspu.edu>
27. Стрелкова Ю. Порівняльний аналіз дослідницької діяльності та інших за схожістю видів навчальних робіт. *Наука-практиці*. 2013. № 8-9. С. 61-63.
28. Тимофєєва О. О., І. В. Тимофєєв. Кришталеві джерела. метод. посіб. Вид. 2-ге, Тернопіль: Мандрівець, 2016. 216 с.
29. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Х.: Прапор. 2005. 640 с.
30. Шинкарук В. І. Філософський енциклопедичний словник. К.: Абрикос, 2002. 751 с.
31. Шумей Т., І. Сергєєва. Маленькі дослідники. *Палітра педагога*. 2008. №5. С. 15-18.
32. Яришева Н. Методика ознайомлення дітей з природою. К.: Вища шк., 1993. 255 с.
33. Ярмаченко М. Д. Педагогічний словник. К.: педагогічна думка, 2001. 517 с.

ВАЖЛИВІСТЬ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У ПРОЦЕСІ ВПРОВАДЖЕННЯ ОСВІТНЬОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

THE IMPORTANCE OF PSYCHOLOGICAL SUPPORT OF PRESCHOOL CHILDREN IN THE PROCESS OF INTRODUCING EDUCATIONAL INNOVATIVE ACTIVITIES

У даній роботі висвітлено сучасний стан впровадження інноваційної діяльності у сферу дошкільної освіти. Значна увага присвячена психологічним аспектам у галузі педагогіки. Автором відзначено значущість використання інноваційних методів навчання у роботі з дітьми старшого дошкільного віку. Працюючи в інноваційному середовищі, педагог-психолог перебуває в постійному активному творчому пошуку, освоюючи ефективні технології навчання, виховання, розвитку креативних здібностей вихованців, експериментує та удосконалює моделі своєї педагогічно-виховної діяльності. У статті надані конкретні методичні рекомендації щодо процесу коректного інтегрування традиційних та інноваційних технологій в освітній процес дошкільної педагогіки. Стаття визначає основні напрямки вдосконалення процесу взаємодії між педагогами, психологами, адміністрацією, дітьми та батьками. Проаналізовано специфіку процесу соціалізації, виховання та у навчання закладі дошкільної освіти через розкриття основного змісту взаємовідносин суб'єктів навчально-виховного процесу під час впровадження інноваційної діяльності. Важливе місце у статті надано сучасному стану впровадження новітніх технологій, автором підкреслено, що сьогодні для дітей дошкільного віку спостерігається суттєвий зріст об'єму інформації, а психологічний супровід при цьому з боку батьків та педагогічних працівників зазвичай – знижений, через відсутність спеціальної підготовки та обізнаності у цьому питанні, у дітей виникають труднощі засвоєння та сприйняття норм і правил цього світу. Автор зауважує, що з метою підвищення адаптаційних ресурсів організму, нормалізації психоемоційного стану і профілактики стресових ситуацій, превентивного уникнення психосоматичних, психічних, психологічних, гендерних стереотипів, фізичних порушень у дітей, підвищенню концентрації уваги, зосередженості та працездатності, усунення відхилень внутрішнього індивідуального розвитку, поведінкових розладів, незлагодженості у діях, психологічний супровід дітей дошкільного віку у процесі впровадження та використання інновацій безпосередньо значно розширює коло можливостей психологічної

адаптації, як основного компоненту соціальної адаптації для подальшого життя, саме на основі зворотного зв'язку.

Ключові слова: інновації, дошкільний вік, інноваційна діяльність, психолого-педагогічна взаємодія, інноваційні методи навчання.

In this thesis the author describes the current state of introduction of innovations in preschool education. In the field of pedagogical science, special attention is paid to the psychological aspects. The author notes the value of using the innovative teaching methods in working with children of pre-school age. This article outlines that the teacher-psychologist is in a constant active creative search, mastering effective technologies for teaching, educating, developing the creative abilities of pupils, experimenting and improving the models of pedagogical and educational activities. The article identifies specific methodological recommendations in the integration process of traditional and innovative technologies into the educational process of preschool pedagogy. The article defines the main directions for improving the process of interaction between teachers, psychologists, administration, children and parents. The specifics of the process of socialization, upbringing and training of preschool education are analyzed through the describing the main content of the relationship between the subjects of the educational process in the implementation of innovative activities. Today there is a significant increasing of knowledge for preschool children, but parents and teachers usually can't give specialist care and emotional support. The main attention bases on the importance psychological support. As a result, children have difficulties in assimilation and perception of the norms and rules of this world. The author notes that in order to increase the children's c adaptive resources, normalize the psycho-emotional state and prevent stressful situations, prevent and avoid psychosomatic, mental, psychological, gender stereotypes, physical disorder and increasing of the attention focus, concentration the psychological support for preschool children in the process of introducing and using innovations will directly significantly expand the range of possibilities for psychological adaptation.

Key words: innovation, preschool age, innovative activities, psychological and pedagogical interaction, innovative teaching methods.

УДК 373.3.091.33
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/54.1.39>

Канарова О.В.,
канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної освіти і соціальної роботи
Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

Нікіренко А.Ю.,
аспірант кафедри дошкільної освіти і соціальної роботи
Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

Постановка проблеми. Модернізація першої ланки освіти, як однієї з найважливіших, оскільки є базисом для подальшого навчання, викликана у першу чергу соціально-економічними та державно-політичними змінами суспільства та країни в цілому. За визнанням фахівців всього світу, період від народження до початку шкільного життя, є часом найбільш стрімкого фізичного та психічного розвитку дитини, первинного формування фізичних, соціальних та психічних якостей, необхідних людині протягом усього подальшого

життя. Сьогодні, відбувається невпинне збільшення діапазону інформації, зростання відсотка обов'язкових компонентів навчання, набуття не просто елементарних знань, умінь та навичок, а опанування метапредметними soft skills, тобто «гнучкими навичками». Схарактеризувати їх можна як здатність до нетрадиційного вирішення складних завдань, критичне мислення, творчий підхід, комунікабельність, креативність та майстерна організація спільної діяльності. Такі динамічні зміни та вимоги як до освіти, так і до рівня

професіоналізму які перейшли на суттєво новий щабель, потребують швидкого впровадження інноваційної діяльності. Оскільки сьогодні, майже у всіх країнах перший рівень освіти (або нульовий) є обов'язковим. Більшість батьків не віддають до ЗДО своїх дітей, через те, що доволі скептично оцінюють освітні можливості застарілої системи освіти. Стереотипна думка, що справжнє навчання починається лише у школі, заважає робити швидші кроки до повного оновлення саме дошкільної освіти.

Проте, цей процес не є стихійним, і потребує логічної послідовності застосування. Введення інноваційної педагогічної діяльності в заклади дошкільної освіти не може досліджуватися лише як актуальний тренд або лише з погляду прагнення відповідності актуальним запитам життя. Якщо ще у минулому столітті дефініції «інновації» та «інноваційна діяльність» зустрічалися доволі рідко і відносилися до неологізмів, то сьогодні ними вже активно оперують. У той же час, представлений наукометричний архів й досі не надає чіткого розуміння цих явищ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Інноватика є наскрізним явищем, яке задає вектор розвитку педагогіки, психології, соціології, культурології, економіки, історії, філософії, ціннісним орієнтирам життя та визначає шлях і швидкість змін постіндустріального світу. Сутність ключових моментів при цьому зводиться до того, що опрацювання навіть невеликого обсягу літератури, наявно розкриває розбіжність думок у авторів стосовно понять «інновація», «інноваційна діяльність», «інноватика». Ще більше суперечностей спостерігається у публікаціях не пов'язаних виключно з педагогікою. Повсякчас означені терміни використовують для всіх діяльностей, що вирізняються певною мінливістю, різноманітністю форм і оновленням методів. У широкому розумінні, інновації та будь-яка інноваційна діяльність підпорядковуються двом розповсюдженим критеріям, це дозволяє дещо звужити сфери їх вживання. Інновації як збірне поняття, у загальному тлумаченні зазвичай поділяють на дві групи: до першої відносять науково-технічні інновації, а до другої належать –соціальні. Якщо ми кажемо про освітню сферу, то доречно буде підкреслити, її приналежність до другої групи інновацій. В українському освітньому просторі, всі учасники навчальної діяльності мають справу саме з соціальними інноваціями, тому невчасна реакція керівництва закладу освіти, методистів, педагогів та психологів призведуть до збільшення простору невідповідності між сьогоднішнім і освітніми можливостями. Традиційні уявлення про закономірні зміни у розвитку дитини, напрямки та форми роботи з дітьми у дошкільних освітніх установах наштовхуються на нові факти вікових змін у психічному житті

сучасної дитини, на безліч інновацій у системі дошкільної освіти. Зауважимо, що така діяльність вимагає поступового запровадження, ґрунтовної попередньої підготовки, оскільки складається з багатьох тісно пов'язаних компонентів та має чітко структуровану будову.

Мета статті. Термінологічні невідповідності створюють перепони для впровадження інноватики, як універсальної інноваційної діяльності у всіх освітніх закладів, враховуючи і державні установи першого рівня освіти. Невпинно зростає інтерес до проблем, які мають вплив на перебіг інноваційних процесів. Це зумовлено тим, що будь-яка діяльність у соціальній системі (у першу чергу це освітня система) має як стабільний характер так і численні новітні варіації, тому головною метою нашої статті є охарактеризування та аналіз означених процесів.

Однак, ці два процеси не існують окремо, а навпаки, гармонійно доповнюють один одного. Сталі процеси формують вектор інновацій, а вони у свою чергу, мають результативність при безперервному русі освітньої діяльності. Й досі серед теоретиків та практиків відбуваються суперечки, про потенційні можливості освітніх інновацій.

Виклад основного матеріалу. У наукових доробках Кот Т. нововведення розподілені відповідно до інноваційного потенціалу. Чільне місце серед яких займають удосконалення та видозміни, але не повне заміщення традиційних засобів навчання, тобто модифікаційні нововведення. Радикальні інновації (комбінаторні нововведення) складаються з методик, що передбачають новий чи докорінно протилежний підхід до наявних розробок чи рішень педагогічних завдань. Тобто, конструктивно нова комбінація частин використуваних методик, поєднання яких раніше не було застосоване [7, с. 73].

Слід детальніше зупинитися на другому типі інновацій, оскільки саме через свою своєрідність, вони потребують спільної праці викладачів та психологів. Радикальні інновації можуть бути розподілені за ступенем новизни:

- базисні, це такі інновації, що виникли на основі нових технічних винаходів і безпосередньо розпочинають розвиток певних процесів на засадах наукових відкриттів;
- модифікаційні інновації або варіативні інновації, це часткові, фрагментарні покращення існуючих методик;
- псевдоінновації, це інновації, які не змінюють сутності нововведень, а лише впливають на зовнішню форму процесів і майже не змінюють кінцевий результат [12, с. 48].

Загальне поширення інновацій у всіх сферах, повсякчас викликає проблему сприйняття цієї ще досить незвичної діяльності, у наслідок чого виникає гостра потреба в усуненні різноманітних

психологічних бар'єрів, які мають негативний вплив на її результати та наслідки.

Багато в чому це пов'язано з тим, що відголоски радянської освіти наклали важкий відбиток, навіть на сучасну систему дошкільної освіти вже незалежної України. Аналіз історичних аспектів цього, наявно демонструє, що довгі роки важливість кваліфікованого психологічного супроводу виносилася за рамки навчального процесу, оскільки чільна увага приділялася лише формуванню і розвитку суто базовим знанням та навичкам, без урахування специфіки пізнавальної сфери дітей, вікових особливостей і найважливіше, ролі психологічної підтримки з боку фахівців. Суворона необхідність відповідати стандартам, правилам та вказівкам не давало педагогам творчо підходити до навчального процесу, вводити щось нове. Така стандартизація поведінки призвела до глибоко неприйняття інновацій як повноцінного елементу навчання. Сьогодні, науковці, педагоги і методисти передусім зацікавлені у вдосконаленні вже наявної методики та розробці універсального шляху здійснення освітнього процесу і введення у нього інновацій на постійній основі. Такий перехід від одного рівня до іншого, трансформування ціннісних орієнтирів, здебільшого об'єднує чисельні педагогічні нововведення. Першочерговою ціллю такої інноваційної діяльності виступає зміна особистісних характеристик вихованця закладу дошкільної освіти, звичайно у порівнянні з традиційними нормами і шаблонними вимогами до психологічного портрету дитини дошкільного віку. Головною метою інноваційної діяльності в навчальних установах є підвищення ефективності освітнього процесу, його індивідуалізації, розвиток ініціативності дошкільників, підвищення інтелектуального рівня, активізація нестандартного мислення, збільшення потенціалу на формування ключових компетентностей та отримання якісно нового освітнього продукту. Однак, як зазначалося вище, опрацювання наукових джерел, демонструє, що сьогодні існують суттєві розбіжності між визначенням поняття «інноваційна діяльність». Наприклад, Дичківська І., розглядає інноваційну діяльність, як цілеспрямований педагогічний вплив, який зорієнтований на трансформацію навчально-виховного процесу з метою досягнення кращих результатів, отримання нових знань та формування якісно іншої педагогічної практики [5, с. 248]. З іншого боку, на нашу думку доцільно розглядати інноваційну діяльність, з погляду не просто позитивних нововведень і змін в освітньому процесі, а з точки зору пристосування освіти до реалій сучасного ринку праці, як певний інтегрований процес, що об'єднує перелічене вище у єдине поняття інноватики. Винятковий теоретичний і практичний інтерес викликають психологічні особливості старшого дошкільного віку, адже відбувається активне розширення звичних

сфер життя, насиченість подіями та збільшення як базових, так і специфічно-вікових (потреба в активному пізнанні навколишнього світу, активне ознайомлення з незнайомим оточенням) потреб, всі перелічені аспекти наносять серйозний відбиток на ще незміцнілу психіку дитини 5-6 років. Значну увагу дослідженням цього питання займалися приділили Афонькіна Ю., Бех І., Ватуніної Н., Головань Н., Денисова М., Дуткевич Т., Запорожець О., Казакова О., Кобильченко В., Овчарова Р., Павелків Р., Поддьяков М., Приходько Ю., Реан А., Субботіна Л., Урунтасова Г., Усова О., Фігурін Н., Янічевої Т. Поза увагою науковців не залишилось поняття інновацій, як вагомого чинника змін освітньої теорії та практики сучасної педагогіки (Глазкової І., Даниленко Л., Дичківська І., Завалеський Ю., Кочубей Т., Крутий К., Лактіонова Г., Молчанова О., Павлюк Т., Сиротенко Г.). Розвиток педагогіки фундаментально пов'язаний з психологічним розвитком дітей, тому способи і методи психологічної корекції навчального процесу змінюються відповідно до віку дітей. Втім, незважаючи на методи та форми подачі інформації (якщо ми кажемо про традиційні діти, навчаючись у закладах дошкільної освіти отримують дуже великий обсяг нових знань, а психологічний супровід при навчанні, у розрізі інноваційної освітньої діяльності є взагалі невід'ємною частинною освітнього процесу. Сутність та розуміння такого виду діяльності регулюється центральними положеннями про дошкільну освіту, які передбачають оновлені форми організації навчально-виховної роботи освітніх закладів.

Підкреслимо, що реалізація можлива лише при узгодженні обсягу і змісту інформації з біологічними та фізіологічними нормами розвитку дитини [8, с. 112]. При цьому, спираючись на демократизацію та гуманізацію освіти, важливого значення набуває збереження особистості дитини в інформаційно-технічному просторі [4, с. 59]. У затвердженому Базовому компоненті дошкільної освіти в освітньому напрямі «Особистість дитини» чільне місце відводиться особистісній компетентності, де означено, що освітній потенціал реалізується через специфічні види діяльності (ігровій, пізнавальній,) [1, с.7]. Кутішенко В. стверджує, що до основних психологічних новоутворень дитини дошкільного віку відносяться гендерне ототожнення себе до відповідної статі, поява адекватної самооцінки, перерозподіл мисленнєвих процесів, усвідомлення себе у часо-просторових рамках, усвідомлення мотивів свої вчинків та переживань [10, с. 19]. Зауважимо, що період дошкільного дитинства так, чи інакше вирізняється вразливістю та емоційною нестабільністю, тому процес адаптації просто до нової реальності (дитячий садок, варіативні освітні заклади, новий колектив, розширення кола спілкування, нове середовище) вже потребує первинної психологічної підтримки

з боку фахівця. Початок відвідування дошкільного навчального закладу не просто ознайомлення з правилами і зміна режиму, а напружений період, який характеризується трансформацією соціального середовища. Адаптаційний процес при цьому може проходити у три етапи, кожний з яких займає все більший проміжок часу. Прийнято вважати, що первинні проблеми з адаптацією спостерігаються як в окремих випадках, так і у невеликих дитячих колективах. Так, дошкільники, які мають більш стійку психіку до сприйняття нового, доволі швидко проходять адаптаційний процес, приблизно він займає не більше двох тижнів. Проте, навіть у цьому випадку тривожні ознаки можуть бути виражені не зовсім очевидно, чи взагалі, відсутні. Другу групу дітей становлять ті, хто в середньому нормально адаптується, але мають більше чіткіші риси сприйняття нового. Найскладнішу групу для психологічної корекції представляють дошкільники, з поведінковими особливостями чи психічним дисбалансом. Як правило, такі ознаки, як агресія, нервові розлади, бажання знаходитися наодинці, плаксивість, переживання негативних емоцій – виявляються з самого початку і тривають орієнтовно від трьох і більше місяців. Наявні експерименти щодо цього питання, свідчать про стрімку тенденцію до зменшення кількості дітей дошкільного віку, які здатні легко адаптуватися до умов закладу дошкільної освіти. Звичайно, що при великому відсотку таких дітей у групі, впровадження інновацій в освітній процес унеможлиблюється, а деталізуючи традиційні форми і методи навчання, які не відповідають такому становищу, можемо зазначити не повну реалізацію базових програм і зменшення обсягу навчального матеріалу до мінімуму. Виходячи з того, що сьогодні у переважній кількості дітей старшого дошкільного віку ігрова діяльність превалює над навчальною, їм дуже важко пристосуватися до інтенсифікації їхнього життя, звикнути до нового середовища у закладі дошкільної освіти, чіткого розпорядку дня, завдань з певними правилами, які не можна порушувати, вимогами робити не те, що подобається, а те що необхідно – всі ці фактори з перших днів можуть відштовхнути бажання дитини вчитися, фантазувати, дізнаватися щось нове. Відомий в Україні та за межами нашої країни психолог та науковець Бех І. наголошує, що виняткову роль відіграє психологічний феномен несподіваності. Він підкреслює, що кожна людина, а особливо маленькі діти, будуть мати специфічну реакцію на раптово поставлене завдання, коли не було попередньої моральної підготовки. Внаслідок цього вирішення навчальних задач та виконання доручень будуть асоціюватися з невдачею, негативними емоціями та стресом [2, с. 194]. Проаналізувати реалії та перспективи введення інновацій у роботу закладів дошкільної освіти, доречно

наголосити, що цей процес повинен складатися з декількох базових етапів. Першочерговим завданням на наш погляд є виявлення нагальної необхідності у впровадженні нововведень. Другий етап, не менш значущий, оскільки полягає в виборі найбільш відповідного типу інновацій (модифікаційні або радикальні). Йдеться про те, що превалювання одного або іншого виду інновацій залежить від початкових можливостей і потреб дитячого колективу, чи окремої дитини. Третій етап, це професійна підготовка фахівців до роботи з інноваціями, переконання у необхідності і важливості використання сучасних можливостей навчання. Наступним етапом, вважаємо остаточний вибір інновацій, що спирається на спільне рішення педагогічного колективу. Окремим фактором виступають позитивні установки, що забезпечують успішність інноваційної діяльності. До них відносимо:

- створення керівництвом закладу дошкільної освіти сприятливого клімату націленого на активне використання нового;
- готовність і прийняття навіть до навіть невдалого результату;
- ініціативна участь всіх членів освітнього процесу (унікання тоталітарного впливу з боку керівництва);
- невинний обмін позитивним досвідом, порадами, як запобігти помилкам;
- постійне стимулювання і підтримка мотивації обирати новітні методи і технології навчання;
- надання наукового обґрунтування використання інновацій.

Дуже важливо, щоб кожний державний та приватний ЗДО (незважаючи на кількість учнів, місцезнаходження та окремої специфічної направленості) не звужував сфери інноваційної активності. Пошук нововведень повинен здійснюватися суголосно з прийнятими ключовими напрямками розвитку освіти на рівні законодавчих документів. Зрозуміло, що одноразової підготовки не вистачить, психологічний супровід повинен бути протягом усього терміну навчання у закладі дошкільної освіти, оскільки на кожному етапі відбувається ускладнення навчального матеріалу, вводиться важча для сприймання і осмислення інформація. Як зазначає Кобильченко В., психологічний супровід, розглядається як окрема модель психологічної роботи, і визначається як спеціально організований процес, який націлений утворювати максимально комфортні умови для ефективного навчання [6, с. 4]. Зазвичай, у розрізі стандартного освітнього процесу психологічний супровід має дві варіації, перший етап полягає в індивідуальній роботі з конкретною дитиною, корекційна робота спрямована на усунення психологічного навантаження та підготовка до роботи у колективі. У такий же спосіб знаходить свій вияв і психологічна робота з батьками, як значний важіль допомоги

педагогам. Другий етап базується на поступовому введенні дитини до мікроколективу, а потім, при успішній реалізації психологічної підтримки до колективної роботи в цілому [3, с. 6]. Отже, психологічна підготовленість до освітньої діяльності – поняття досить багатоаспектне. Дошкільник, повинен бути підготовленим у психологічному, фізіологічному та соціальному планах, подальша успішність навчання дитини у школі залежить саме від цих основних факторів. Можемо зазначити, що дуже часто на практиці, впровадження нововведень – значною мірою процес соціальний та психологічний, ніж суто технічний. Неприйняття інновацій – вагомий психологічний момент, здатний значно загальмувати або взагалі зупинити інноваційний процес. Психологічний бар'єр виражається як стан, що заважає вдалій адаптації до нового, це може бути пов'язано як з існуючою ситуацією, так і з особистісними, тобто специфічними особливостями маленької людини. У зв'язку з цим особливого значення набуває питання психологічного супроводу при впровадженні інноваційної освітньої діяльності у навчальному процесі дітей старшого дошкільного віку. На думку Харченко А., точна націленість змістовного, методичного, психологічного, навчального та виховного аспектів на розвиток конкретної особистості здатна принести плідні результати втілення інноваційної діяльності у практику роботи закладів дошкільної освіти [11, с. 4]. Не викликає жодних сумнівів, що усі структури освіти органічно сплетені між собою і не існують відокремлено одна від одної, більше того, кожен компонент будь-якої структури інноваційного освітнього процесу реалізується у компонентах інших структур, тобто, як бачимо, цей процес системний. Успішна адаптація дитини до нових умов дозволяє їй швидко набутися нового соціального статусу і активно далі пізнавати світ, гармонійно і злагоджено розвиватися у всіх напрямках. Важливу роль у розвитку особистості дитини набуває позиція вихователя як творця спеціальних психологічних умов для прояву дошкільником різноманітних видів активності. Проте, не всі діти налаштовані на успіх, вміють адекватно сприймати поразки та невдачі. Сьогоднішня форма психологічної підтримки надає можливість для успішного провадження інновацій в освітній процес дошкільця, створює мотиваційний плацдарм для трансформації та поліпшення психолого-педагогічного досвіду, надає можливість для індивідуальної допомоги задля подолання психологічних перешкод під час впровадження інновацій [9, с. 42]. Янічева Т. виділяє принцип навчання від елементарного до складного, коли дитина проявляє себе навіть у дріб'язкових моментах. [13, с. 44]. Ми погоджуємося з цим, вважаючи що фундаментальним засобом психолого-педагогічного впливу формування особистості, є насиченість освітньої

життєдіяльності цікавими виховними ситуаціями посилюючими завданнями. Формуючи ситуації, коли можливе самостійне подолання труднощів, відбувається закріплення позитивної самооцінки, що дуже важливо для подальшого критичного осмислення своїх слабких та сильних сторін. Принциповим питанням у побудові та практичному застосуванні мультимедійних засобів для системи відкритої освіти є націленість відповідної методики на формування позитивних мотивів, що базуються на нагальних потребах вихованців. Адекватний психолого-педагогічний супровід впровадження інноваційних процесів, сприятиме зменшенню ризиків та взагалі загрози її невдалої реалізації і як наслідок, зниження рівня психічної діяльності тих, хто бере участь у цих інноваціях (це стосується усіх учасників освітнього процесу: дітей, батьків, вихователів, методистів, психологів).

Висновки і пропозиції. Отже, є всі підстави зробити висновок, що подолання соціально-психологічних бар'єрів при впровадженні інноваційної діяльності в освітній процес дошкільця сприяє становленню пізнавального інтересу, здатності тримати під контролем свої емоції, адекватному сприйнятті своїх недоліків та переваг, вольових зусиль, самостійності, мотивації та найголовніше – бажанню вчитися. Практичну значимість проведеної роботи вбачаємо у можливості впровадження отриманих результатів в освітній процес закладів дошкільної освіти, при організації навчального процесу, а також при створенні документів, і програм, що регулюють послідовність надання навчального матеріалу. Також, буде доцільно використовувати їх в освітньо-професійній програмах ВНЗ за спеціальністю «012 Дошкільна освіта».

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Базовий компонент дошкільної освіти від 12 січня 2021 р. Київ: 2021. 37 с.
2. Бех І. Особистісно зорієнтоване виховання: науково-метод. посіб. К.: ІЗМН, 1998. 204 с. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/420694.pdf (дата звертання 25.12.22).
3. Березка С., Решетняк С. Особливості психологічного супроводу дошкільників з синдромом дефіциту уваги та гіперактивністю. *Молодий вчений*. 2018. № 10.1. С. 5-8. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/10.1/2.pdf> (дата звертання 19.04.22).
4. Гевко О., Мельник Н. Демократизація спілкування як чинник взаємодії педагогів та дітей дошкільного віку. *Гуманізація – найкоротший шлях до особистості*: матеріали II Всеукр. наук.-практ. майстерні, м. Кременчук 25 верес. Кременчук: Методичний кабінет, 2020. С. 58-61.
5. Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2004. 352 с.
6. Кобильченко В. Концепція психологічного супроводу дошкільників із порушеннями зору. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2016. № 2. С. 28-35.

7. Кот Т. Введення інновацій у навчально-виховний процес дошкільної організації. *Гуманітарні науки*. 2016. № 3 (35). С. 72-76. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/vvedenie-innovatsiy-v-vospitatelno-obrazovatelnyy-protsess-doshkolnoy-organizatsii> (дата звертання 22.04.2022).

8. Кочубей Т. Психолого-педагогічний супровід формування особистості дошкільника: колективна монографія / за заг. ред. Кузя В. Умань: ВПЦ «Візаві», 2017. 212 с. URL: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/7834/1/monograf_suprovid_doshkilnyka.pdf (дата звертання 09.03.22).

9. Кравчук Н. Інноваційні технології психологічного консультування особистості. *Сучасні інноваційні технології у дошкільній освіті* : зб. тез за матеріалами між нар. наук.-практ. конф., м. Умань, 14-15 трав. Умань, 2020. С. 39-42. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/123456789/12703/3/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0>

[%BA%20%D1%82%D0%B5%D0%B7%2015.05.20.pdf](#) (дата звертання 09.03.22).

10. Кутіщенко В. Психологія розвитку та вікова психологія: практикум: навч. Посібник. К. : Каравела, 2012. 447 с.

11. Харченко А. Психолого-педагогічні інноваційні технології в реалізації базового компонента дошкільної освіти. *Нова педагогічна думка*. 2013. № 3. С. 135-137. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npd_2013_3_41 (дата звертання 09.03.22).

12. Шишаріна Н. Інновації в освіті: сутність, функції, властивості та види. *Сибірський педагогічний журнал*. 2013. № 4. С. 45-49. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/innovatsii-v-obrazovanii-suschnost-funktsii-svoystva-i-vidy/viewer> (дата звертання 27.12.22).

13. Янічева Т. Корисна книга для гарних батьків : Відповіді психологів на питання батьків. СПб.: «Речь», 2006. 144 с. URL: <http://mediapasport.com.ua/uploads/books/36.pdf> (дата звертання 19.04.22).

ЕМОЦІЙНІ РОЗЛАДИ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ EMOTIONAL DISORDERS IN PRESCHOOL CHILDREN

Емоційна сфера дитини завжди була в полі особливої уваги вітчизняних психологів, оскільки виховання передбачає формування і розвиток у дитини певного емоційного ставлення до навколишнього світу відповідно до цінностей, норм та ідеалів суспільства. Розвиток емоційної сфери виступає як закономірний процес, який має певну логіку, а в кінцевому підсумку визначається загальною логікою розвитку особистості дитини в цілому, зміною видів діяльності, в яких формуються емоційні процеси, специфікою взаємодії дитини зі світом людей та предметним світом. Для здійснення подальшої взаємодії дошкільник опиняється перед необхідністю розпізнати емоційний стан, настрої іншої людини та виразити свої власні емоції належним чином, щоб вони були зрозумілими іншим та викликали реакцію, на яку очікує дитина, тобто знаходити спільну емоційну мову.

Доведено, що емоційність виступає однією з центральних фундаментальних характеристик особистості, характеризуючи зміст, якість і динаміку емоцій та почуттів. Якісні властивості емоційності характеризують ставлення дитини до довкілля – явищ, подій, людей тощо, і проявляються у знакові та модальності домінуючих емоцій. З'ясовано, що такі емоційні розлади як страхи, фобії, тривоги, які найчастіше трапляються саме в дошкільному віці, можуть запозичуватись від інших членів сім'ї або однолітків.

Доведено, що позитивні емоції мають домінувати в житті дитини, оскільки це є першоосновою для нормального розвитку її психіки. Адже саме переважання позитивних емоційних станів визначає прихильне ставлення дитини до оточуючого світу, його прийняття, що виявляється у доброзичливому стилі спілкування, загальній активності дитини в різних видах діяльності, довірі до оточуючих дорослих та дітей, в позитивному сприйнятті самого себе.

Ключові слова: дитина дошкільного віку, емоції, емоційні розлади, емоційна сфера, чинники виникнення емоційних розладів.

The emotional sphere of children has always been in the field of special attention of domestic psychologists, since education involves the formation and development of a certain emotional attitude of a child to the surrounding world in accordance with the values, norms and ideals of the society. The development of the emotional sphere acts as a regular process that has a certain logic, and ultimately is determined by the general logic of the development of the child's personality as a whole, by the change in the types of activities in which the emotional processes are formed, as well as by the peculiarities of the child interaction with the world of people and subjects. In order to carry out further interaction, the preschooler finds himself faced with the need to recognize the emotional state, the mood of another person and to express his own emotions in an appropriate way so that they are understandable to others and cause the reaction expected by the child, so that to find a common emotional language.

It has been proven that emotionality is one of the central fundamental characteristics of personality, characterizing the content, quality and dynamics of emotions and feelings. Qualitative properties of emotionality characterize the child's attitude to the environment – phenomena, events, people, etc., and are manifested in the sign and modality of dominant emotions. It has been found that such emotional disorders as fears, phobias, anxieties, which mostly occur in preschool age, can be borrowed from other family members or peers.

It has been proven that positive emotions should dominate a child's life, as this is the primary basis for the normal development of his psyche. After all, the predominance of positive emotional states determines the favorable attitude of the child to the surrounding world and its acceptance. It comes out in a benevolent style of communication, in the general activity of the child in various types of activities, in trust to the surrounding adults and children, as well as in a positive perception of oneself.

Key words: preschool child, emotions, emotional disorders, emotional sphere, factors of emotional disorders.

УДК 371.015.3: 159.942
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/54.1.40>

Ревть А.Б.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Постановка проблеми у загальному вигляді.

У дошкільному віці формується особистість дитини. Цей процес тісно пов'язаний з розвитком емоційно-вольової сфери, із формуванням інтересів та мотивів поведінки, що відповідно детерміновано соціальним оточенням.

Емоційне життя – це сукупність емоційних явищ, які відбуваються в організмі та психіці дошкільника. Воно являє собою своєрідну форму існування, в процесі якого дитина класифікує об'єкти, явища, стани, людей на «приємні» та «неприємні», переживає їх, виражає своє ставлення до них. Емоції мають тісний зв'язок із почуттями та пізнавальними процесами (сприйманням, запам'ятовуванням, мисленням, уявою), впливають на їх характер, інтенсивність перебігу, спрямованість.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема розвитку емоційної спрямованості дошкільника на довкілля і самого себе належить до однієї з найважливіших у дитячій психології. Це пояснюється багатьма причинами: ставлення малюка до дійсності, емоційна насиченість. Розвиток емоційної сфери дошкільника, на нашу думку, в наш час є досить актуальною темою. Дослідженням емоційної сфери займалися Ф. Василюк, Л. Виготський, Д. Ельконін, О. Запорожець, К. Ізард, Т. Кириленко, І. Кон, В. Котирло, М. Лісіна, Я. Неверович, М. Савчин та інші науковці.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Вивчення емоційних розладів у дітей дошкільного віку є однією з актуальних проблем у галузі психології. Актуальність проблеми полягає у тому, що емоційні розлади у дошкільників (страх,

фобія, тривога, депресія, агресія) можуть призводити до порушень соціальних контактів дитини та потребують певних корегувальних впливів дорослих. Хоча окремі аспекти означеної проблеми частково висвітлюється у працях, але їх не так багато.

Мета статті – проаналізувати основні чинники виникнення емоційних розладів у дітей дошкільного віку та їх місце у розвитку дитини.

Виклад основного матеріалу. У багатьох дошкільників трапляються помірні емоційні порушення, які складають частину їхнього розвитку і не повинні викликати занепокоєння. Є декілька видів нормального емоційного розвитку, схожих на психічні розлади. Наприклад, для дворічної дитини нормальними є прояви тривоги, викликані розлученням з матір'ю; для дошкільника 3-5 років – боязнь темряви і тварин, періодичні прояви роздратування і поганого настрою [4].

Емоційні розлади трапляються як у хлопчиків, так і у дівчаток, а також можуть призвести до виникнення порушень соціальних контактів дитини. Боязнь тварин (собак, котів, великих птахів) практично завжди спостерігається у дітей. Навпаки, страх відкритого простору, соціальні фобії не притаманні дітям дошкільного віку [5]. Хоча відчуття страждання і часто трапляються в дитинстві, депресивні стани дошкільників істотно відрізняються від аналогічних психічних станів дорослих.

Емоційні розлади дитячого віку іноді спричинюють невротичність у дорослому віці. Однак це не є загальною закономірністю. Схильність до емоційних розладів деякою мірою обумовлена впливом генетичних чинників, проте значну роль відіграють також і умови середовища, в яких зростає дитина. До стресогенних впливів навколишнього середовища можна віднести жорсткі обмеження дій дитини дорослими, гіперопіку, неуспішність діяльності, невміння налагодити стосунки з однолітками [3].

Страхи, фобії, тривоги найчастіше трапляються саме в дошкільному віці. Діти легко «заражаються» ними. Фобії можуть запозичуватись від інших членів сім'ї чи однолітків. Дитині важко залишатися спокійною, коли навкруги вона бачить схвилованих людей. Засвоєння дитиною ознак небезпеки або безпеки ситуації відбувається таким чином: якщо мати чи батько бояться грому, води, тварин, то ймовірно, що і в дитини розів'ються схожі побоювання. Іноді страхи можуть бути результатом власного невдалого досвіду дитини (наприклад, після укусу собаки дитина починає боятись будь-яких схожих на нього тварин). Бувають страхи, що виникають внаслідок дитячої некомпетентності (наприклад, коли дитина потрапляє в колектив однолітків, не маючи досвіду спілкування з ними). Страхи можуть виникати через невпевненість дитини (коли дитина не впевнена в тому, що мама

з'явиться поруч на її першу вимогу, вона може хвилюватись, чи не трапилось з мамою лиха).

Страждання, відчуття смутку, втрата апетиту, безсоння, уникання соціальних контактів, дратівливість, послаблення інтересів, уваги, скарги на погане фізичне самопочуття – типові прояви депресивного стану дитини. Депресивні стани в дітей часто прив'язані до конкретних подій, ситуацій, людей. Вони швидко минають, лише іноді супроводжуючись втратою ваги й загальним уповільненням фізіологічних процесів. Разом з тим симптоми переживання страждань і відчуття своєї «недолі» часто спостерігаються в дітей як складові емоційних розладів [7].

Найвагомішою обставиною, що спричиняє депресію, є припинення через певні причини взаємин з близькими людьми. Пов'язані із таким розривом переживання (припинення дружби з однолітком, розлучення батьків, смерть рідної людини) призводять до депресії. Процес депресії ускладнюється індивідуальними особливостями дитини – невірноваженістю нервової системи, емоційною нестабільністю, схильністю до владності тощо. Негативно позначаються на емоційному стані дошкільника інтенсивні контакти зі стривоженими дорослими, а також їхні високі сподівання, які дитина не може виправдати.

Іпохондричний синдром виявляється у невинуватих і перебільшених скаргах на погане самопочуття («болить» голова, живіт, спина). Дитина відчуває позив до блювоти, частого сечовипускання. Якщо такі прояви набувають регулярності, вони порушують соціальну взаємодію дитини. Це потребує уважного ставлення дорослого і відповідної корекції. В разі відсутності такої уваги дитина швидко привчається «включати» означені симптоми до складу засвоєних стереотипів соціальної поведінки і використовувати їх для уникнення стресу або привернення до себе уваги дорослих. Наприклад, якщо дитина засвоїла, що скарги на біль у животі дають їй змогу не йти до дитячого садка, а головні болі гарантують материнську увагу й розраду, вона навмисне «включає» ці симптоми, примушує їх працювати на себе.

Такі стани досить легко піддаються виховним впливам, зміст яких полягає у знятті стресогенних чинників, що викликали ці симптоми, у допомозі дошкільникові в пошуках кращих засобів боротьби зі стресом. Доцільно спробувати не приділяти надмірної уваги скаргам дитини на самопочуття, якщо воно пов'язане з конкретною ситуацією, характеризується повторюваністю, однотипністю.

Стан нервової системи дитини – важливий показник її загального психічного та фізичного розвитку. Без сумніву в кожній групі дитячого садка є діти, які турбують дорослих, – надміру дратівливі, збудливі, плаксиві, тривожні, замкнуті, агресивні тощо. Однією з причин, що викликає ці та подібні прояви, може бути

розлад нервової системи того чи іншого ступеня. За С. Максименком, нервові розлади умовно розподіляються на такі групи: невротичні реакції (короткочасні та швидкоплинні розлади), невротичні стани (триваліші й стійкіші розлади), невротичні прояви характеру (сталі зміни стану нервової системи, що позначаються на характері дитини) [5].

У сучасних дітей спостерігається, як типове явище, наявність так званих передневротичних станів, суміжних з невротичними проявами. Тобто власне невроз ще не фіксується, але є сприятливий ґрунт для виникнення його у подальшому, а спричиняється передусім складністю теперішнього життя: супутня йому підвищена тривожність дорослих відбивається на характері та змісті їхнього спілкування з дітьми.

На стан нервової системи дошкільнят згубно впливають нестабільність сучасної сім'ї, значна кількість розлучень, конфліктність родинних стосунків, неузгодженість виховних впливів батьків. Психолого-педагогічна неосвіченість дорослих, надмірний авторитаризм, прискіпливе або, навпаки, легковажне ставлення до дитини також є вагомим чинником негативного впливу на її нервову систему. Підвищена хворобливість малюка, схильність до соматичних захворювань, уражень шкіри та шлункових розладів так само провокують нервовість. Неприятливо діють на дитину й відсутність індивідуального підходу у вихованні та навчанні, перебування у групі з високою наповнюваністю, в атмосфері галасу, постійного спілкування з однолітками. На жаль, сучасне телебачення, Інтернет джерела теж прислугуються руйнуванню нервової системи дітлахів – фільми та мультфільми з жахливими, потворними персонажами лякають малих, закріплюють тривожність та боязкість у їхній поведінці.

Поєднання кількох несприятливих чинників, їхня тривала дія, що накладається на високу чутливість дитини, її природну емоційну збудливість, може зумовити появу характерологічних змін або неврозу як психогенного розладу, хворобливого стану. Розрізняють такі його види: астенічний невроз (неврастенія), спричинений виснаженням нервової системи внаслідок постійної перевтоми ослабленої дитини; невроз нав'язливих станів з характерними фіксованими формами поведінки в емоційній, руховій та інтелектуальній сферах, з нав'язливими страхами; істеричний невроз з властивими йому проявами вередування й упертості, надмірною емоційною реакцією на зовнішні подразники [7].

Основним методом вивчення стану нервової системи дитини має стати систематичне, цілеспрямоване спостереження. Ознаки нервовості можуть проявлятися окремо і в сукупності, більшою або меншою мірою — це залежить від ступеня нервового розладу, від сили зовнішнього подразника

тощо. О. Кононко характеризує основні з них: розлади сну (важке засинання, неспокійний сон, чутливість, вигукування уві сні, розмова, скрегіт зубів, важке прокидання); розлади апетиту (відмова від їжі або надмірний апетит); розлади настрою (плаксивість, вередування, тривожність або, навпаки, безпричинний сміх, нестримна веселість); рухова розгальмованість (або, навпаки, рухова скутість); надмірна мовчазність (або, навпаки, балакучість); одноманітні, нав'язливі дії (гризіння нігтів, олівця, інших предметів, накручування на палець волосся, розгойдування на місці, хитання ногою тощо); спазми різного характеру (мимовільне здригання окремих м'язів, частин тулуба, всього тулуба); заїкуватість; енурез (нетримання сечі) та енкопрез (нетримання калу); онанізм (у ньому відбивається прагнення дитини вплинути на нервову систему через статеві органи); численні страхи; впертість, замкнутість, агресивність, невпевненість, істеричність, залежність від дорослих тощо [3].

Цей перелік можна б іще продовжили. Зважмо, однак, що зазначені прояви зумовлюються й іншими причинами. Скажімо, здригання, заїкуватість можуть бути у дитини результатом наслідкування когось, енурезу - міцного й глибокого сну; онанізм — наслідком педагогічних помилок (тугий одяг та білизна, неухважність дорослих до процесу засинання, вкладання дитини спати тоді, коли вона ще не готова до сну, та ін.), упертість, істеричність – похідними нерозумних виховних впливів тощо. Тож визначаючи особливості стану нервової системи дошкільнят, необхідно ґрунтовно вивчати умови, за яких відбувається їхній розвиток, індивідуальні відмінності кожної дитини й враховувати різноманітні обставини її життя.

Запобігти нервовості дошкільнят значно легше, ніж потім боротися з нею. Збереження нервової системи дитини забезпечать такі передумови: створення атмосфери спокою, доброзичливості, стабільності, рівноваги; позитивні висловлювання, емоційна підтримка, спрямована на формування у малого впевненості, віри у себе; турбота про наповнюваність групи, створення «куточків затишку», центрів діяльності, у яких дитина матиме змогу спілкуватися з однолітками у невеличкій підгрупі; узгодження виховних впливів дорослих; відсутність авторитаризму й пригнічення особистості дитини, відмова від заборони самостійних дій та рішень, надання їй права вибору; розумна організація режиму життя, привчання до певного розпорядку з урахуванням індивідуальних та вікових особливостей малят; забезпечення фізичного, розумового й емоційного навантаження відповідно до можливостей кожної дитини, запобігання перевтоми; особлива увага до дитини у час кардинальних змін у її житті — адаптується до перебування у дитячому садку, переведена до іншої групи, прийшов новий вихователь,

або ж відбулися зміни у складі родини (розлучення батьків, поява брата чи сестрички) абощо; прагнення уберегти дитину від стресогенних чинників, відмова від залякування, від створення ситуацій, які її турбують; розумна, виважена реакція дорослих на дитячу впертість, вередування, істерію; увага до шумових подразників, серед яких перебуває дитина, забезпечення тиші в групі; надання дитині змоги вільно обирати для себе вид діяльності, задоволення її природної потреби у грі та спілкуванні.

Якщо у поведінці вихованця спостерігаються ознаки нервовості, слід, окрім створення сприятливих умов для його психічного розвитку, вдаватися й до спеціальних психотерапевтичних методів роботи. У разі ж констатації хворобливих станів (неврозу) вихователю доцільно порадити батькам проконсультуватися з невропатологом, психоневрологом.

Висновки. Чинниками виникнення емоційних розладів у дітей дошкільного віку є особливості емоційно-вольової сфери, зокрема порушення адекватності реагування на зовнішні подразники, недолік у розвитку навичок самоконтролю за поведінкою. Попередити формування нервовості у дошкільнят значно легше, ніж позбутися її. Профілактика невротичних розладів особистості тісно пов'язана із психогігієнічними заходами, що забезпечують правильне виховання дитини у родині та в організованих дитячих колективах, а також запобігання виникненню у неї стану емоційного

стресу. Без психологічної підтримки дитини в родині й у закладі дошкільної освіти не буде позитивних зрушень у стані її нервової системи. Щоб повернути нервову систему дитини до нормального стану, слід насамперед усунути причину розладу. Але тут потрібні постійна увага дорослих, витримка і час.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вовчик-Блакитна О.О. Сучасний дошкільник : особливості емоційного розвитку. *Обдарована дитина*. 2007. № 4. С. 23–27.
2. Заброцький М.М. Основи вікової психології: навч. посібник. Тернопіль: Навчальна книга–Богдан, 2006. 112 с.
3. Кононко О.Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві) : Київ : Освіта, 1998. 255 с.
4. Кириленко Т. С. Психологія: емоційна сфера особистості. Київ : Либідь, 2007. 256с.
5. Максименко С.Д. Психічне здоров'я дітей. *Психолог*. 2002. Січень 1 (1). С. 4–6.
6. Мдзелурі Т. Агресивні тенденції в дитячій поведінці. *Початкова освіта*. 2005. № 47. С. 25–28.
7. Мдзелурі Т. Захистити дітей від страху. *Дошкільне виховання*. 1997. № 10. С. 18–19.
8. Поташнюк Р.З. Психогігієна: навч. посібник. Луцьк: Надстрія, 2000. 62 с.
9. Цап Н. М. Агресивність дитини: за і проти. *Практична психологія та соціальна робота*. 1999. № 6. С. 15–17.
10. Шапар В.Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Х.: Прапор. 2005. 640 с.

ОГОЛОШЕННЯ

Втрачене свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації – журналу «Науковий вісник Льотної академії. Серія: Педагогічні науки» (свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації серії КВ №22644-12544Р від 26 квітня 2017 року), засновником якого є НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ, вважати недійсним.

Ректор

Максим ЛУЦЬКИЙ

Наукове видання

ІННОВАЦІЙНА ПЕДАГОГІКА

Науковий журнал

Випуск 54

Том 1

Коректура • *Н. Ігнатова*

Комп'ютерна верстка • *Н. Кузнєцова*

Формат 60x84/8. Гарнітура Arimo.
Папір офсетний. Цифровий друк. Обл.-вид. арк. 22,97. Ум. друк. арк. 22,55.
Підписано до друку 27.12.2022. Замов. № 0123/032. Наклад 100 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.